YENİ BİR SOL ATILIM İÇİN

HALUK YURTSEVER

KALKEDON

YENİ BİR SOL ATILIM İÇİN

Haluk Yurtsever,

İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi mezunu. Siyasal, düşünsel ve pratik eylemliliği 1968 İstanbul Üniversitesi işgali, 6. Filoyu ve Vedat Demircioğlu'nun ölümünü protesto eylemleriyle başladı. 1973 yazında yurtdışına çıktı. 1974'te TKP üyesi oldu. O tarihten bu yana aktif örgütlü sol siyasetin içinde. Bir yıl Moskova'da Lenin okulunda eğitim gördü. 1980 Aralık ayında ikinci kez yurtdışına çıktı. İngiltere, Fransa ve Almanya'da bulundu. 1992'de Türkiye'ye döndü.

Yayınlanan kitapları:

Küçük Burjuvazi ve Devrim Savaşımı, (Broşür) Temmuz 1984, Londra, İşçinin Sesi Yayınları.

Sınıf ve Parti, Dönem Yayınları; Ankara Nisan 1990 (Birinci Baskı).

Sınıf ve Parti, Etki Yayınevi, İstanbul, Ekim 1992 (İkinci Baskı).

Sınıf ve Parti, NK Gelenek Dizisi, Haziran 2004 (Üçüncü Baskı).

Süreklilik ve Kopuş İçinde Marksizm ve Türkiye Solu, Etki Yayınevi, İst. Ekim 1992.

Süreklilik ve Kopuş İçinde Marksizm ve Türkiye Solu, 2. Basım, El Yayınevi, Mart 2002.

Türkiye'nin Dönemeci, Emperyalizm mi? Sosyalizm mi?, Etki Yayınevi, İstanbul, Mart 1993.

Marksist Bakış Açısından Program Yöntemi, Sorun Yayınları, İstanbul, Ocak 1995.

Tarihten Güncelliğe Sınıf Savaşları ve Devlet, Yordam Kitap, İstanbul, Kasım 2006.

Özgürlük ve Örgütlülük, Yordam Kitap, İstanbul, 2007.

İletişim: haluk.yurtsever@gmail.com

YENİ BİR SOL ATILIM İÇİN

Haluk Yurtsever

KALKEDON

YENİ BİR SOL ATILIM İÇİN

HALUK YURTSEVER

Kalkedon Yayıncılık: 43
Cumhuriyet Mah. Yeni Şile Yolu Cad. No 21/2-A
Taşdelen-İstanbul
Telefon: 0216 429 68 00
İrtibat Tel: 0212 244 09 80 Faks: 0212 244 09 02

Siyaset ve Ekonomi: 12
Yayına Hazırlayan: **Hakan Tanıttıran**
Kapak Tasarım: Sinan Acıoğlu

Bu kitap Can Matbaası'nda basılmıştır

Türkçe Birinci Basım
Kalkedon Yayınları, Ocak 2008

Copyright© Kalkedon Yayınları 2008

ISBN: 978-9944-115-28-5

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ 9

BİR: DÜNYANIN HALİ 13
1. Giriş 13
2. Kapitalizm ve Kriz 18
2.1. 1929 Krizi 21
2.2. 1945 ve sonrası: kapitalizmin "muhteşem" yılları ve 1974 krizi 23
3. Emperyalist Kapitalizmin Yeni Evresi 26
3.1. Sovyetler Birliği'nin Çözülüşü 26
3.2. Enerji ve teknoloji 28
3.3. "Küreselleşme" 32
3.4. Emek ve sermaye 34
4. Somut Durum 36
4.1. Genel ekonomik durum 36
4.2. "Mali genişleme" ya da kabaran köpük 41
4.3. ABD ekonomisi ve hegemonyası 43
4.4. 2006 ve 2007 krizleri 48
5. Dünya Tek Kutuplu mu? 53
5.1. Avrupa Birliği 57
5.2. Çin 63
5.3. Rusya 66
6. Latin Amerika ve Antiemperyalizm 71

İKİ: ORTADOĞU KÖRDÜĞÜMÜ 79
1. Giriş 79
2. "Osmanlı Barışı" 82
3. Emperyalizmin Ortadoğu'ya Girişi 84
4. İkinci Dünya Savaşı ve Sonrası 87
4.1. ABD Ortadoğu'da 87
4.2. Emperyalizm ve Arap ulusçuluğu 92
4.3. Emperyalizm ve Kürtler 98
4.4. Ara değerlendirme 104

5. 1980'den 1991 Körfez Savaşı'na 110
6. Büyük Ortadoğu Projesi (BOP) 113
6.1. Irak direnişi 116
6.2. İran sorunu 118
6.3. İsrail ve Filistin 125
6.4. Kürt devleti 130
7. Ortadoğu ve Komünistler 133

ÜÇ: TÜRKİYE'NİN DÖNEMECİ 137
1. Giriş 137
2. Solun Türkiye'ye Katkısı 141
3. Eylül Gericiliğinden AKP İktidarına Kısa Yol 150
4. AKP: Bir ABD Tasarımı 161
5. İktidarda AKP 168
5.1. Ekonomi "iyi" halkın durumu kötü 170
5.2. Tırmanma savaşları 185
6. 2007 İlkyazında Türkiye 188
6.1. 27 Nisan: Elektronik darbe mi? 189
6.2. Cumhuriyet mitingleri 193
7. Türkiye'nin Kırılma Çizgileri 197
7.1. TSK nereye? 199
7.2. Kürt sorunumuz 204
7.3. Siyasal İslam, laiklik ve biz 212
8. 22 Temmuz 2007 Seçimleri 218
8.1. Sosyalistler ve seçimler 219
8.2. 22 Temmuz'a nasıl geldik? 221
8.3. Seçim oyunu ve AKP'nin yükselişi 224
8.4. Seçim sonrası Türkiye manzaraları 239

DÖRT: SOL YOL 245

KAYNAKÇA 259

AD ve KAVRAMLAR DİZİNİ 267

Ağabeylerin en şanslısından
kardeşlerin en delikanlısına... Cüneyt Orhan'a...

ÖNSÖZ

Bu kitabı yazma düşüncesi, 2007 ilkbaharında katıldığım toplantı ve sohbetlerde karşılaştığım soru ve tartışmalar sırasında oluştu. Sorular ve tartışmalar, kritik bir tarih kesitinde yüz yüze olduğumuz karmaşık sorunlar üzerineydi.

Karmaşık sorunlara, sade yanıtlar isteniyordu.

Dünyada ve Türkiye'de toplumsal/siyasal eksenlerin yerinden oynadığı, "geleneksel"le "yeni" öğelerin kırılıp bükülmelerle birbirine geçtiği, tüm akım ve görüşlerin yeni olgu ve gelişmeler karşısında ne deyip ne yapacakları konusunda zorlandığı bir dönemden geçiyoruz.

Dönemin, süreçlerin somut, ayrıntılı bilgisine ulaşmadan, yumaklaşmış olguları ayrıştırıp yeniden birleştirmeden karmaşık sorunlara sade yanıtlar vermek olanaklı değil.

Bu kitapta, dünya, Ortadoğu ve Türkiye'deki gelişmeleri dünden bugüne somutun zenginliği ve ayrıntıları içinde incelemeye, karmaşık sorulara sade yanıtlar vermeye çalıştım.

Olayların öyküsüne, olgulara, verilerin sergilenmesine ve yorumuna ağırlık veren bir çalışmanın zorlukları olduğu açık: Bilgiler değişip eskiyebilir; süreçler yön ve hız değiştirebilir; ayrıntıların or-

manına dalmak tek tek ağaçlara bakıp ormanı gözden kaçırmaya götürebilir vb. Bunlara karşın, genç kuşaklar açısından tarih bilgisinin, toplumsal bellek tazelemenin hava kadar su kadar gerekli olduğu, kaba genellemelerin, bilinenlerin tekrarının anlamsızlaştığı bir zamanda bu riskleri göze almaya değeceğini düşündüm.

Somut durumların somut çözümlemesine girişirken, sözünü ettiğim tehlikelerden uzak durmak için önlemler aldım.

Bir kez, konuları, "tarihten güncelliğe" gelişimi içinde işledim. Bu yöntemin, "güncel miyopluk" denilebilecek kısa görüşlülüğün panzehiri olduğuna inanıyorum. İkincisi, bilgiyi, "malzeme"yi seçerken ve dizerken başat ve belirleyici öğeleri öne çıkarmaya çalıştım. Üçüncüsü, dikkatli, titiz, eleştiriden sakınmayan yoldaşların, dostların "üçüncü göz"lerine başvurdum.

Zamana dayanıklı, ikincil değil ana eğilimleri öne çıkaran, aynı zamanda bugün içinden geçmekte olduğumuz tarih kesitini canlılığı, devinimi içinde kavrayan bir çözümleme yapıp yapmadığıma okuyucu ve zaman karar verecek.

Kitapta, yer yer seçtiğim yöntemden, kurgudan kaynaklanan tekrarlar var. Yazdıklarımı ikinci, üçüncü kez okurken bunları gördüm. Bir bölümünü ayıkladım. Bir bölümünü ise olduğu gibi bıraktım. Bugün kimi saptama ve tezleri defalarca tekrarlamakta yarar var. Ayrıca, göreceksiniz tekrarda yenilik de olabiliyor.

Kitap, dört bölümden oluşuyor.

Birinci bölüm, "Dünyanın Hali" adı üstünde, bugünkü dünya süreçlerinin, yeni paylaşım ve hegemonya kavgalarının ekonomi politik, aynı zamanda stratejik açılardan irdelenmesi, devrimci olanak ve dinamiklerin bilince çıkarılması üzerinedir.

İkinci bölüm, "Ortadoğu Kördüğümü", Ortadoğu'nun zengin, karmaşık, emperyalizmin müdahalesinden sonra acılı tarihinden bugüne bir yolculuktur. Kürt ve Filistin sorunlarını da bu tarihin içinden bugünlere taşıdım. Bu bölümde, ABD'nin İran'a saldırısıyla, Türkiye'nin "sınır ötesi" operasyonuyla ya da şu anda bilemeyeceğimiz bir başka nedenle Ortadoğu'da başlatılabilecek emperyalist sa-

vaş senaryoları üzerine değerlendirmeler yaptım.

Üçüncü bölüm, "Türkiye'nin Dönemeci" kitabın en uzun bölümü oldu. Bu bölümde, Türkiye solunun 1960-1980 kesitinde Türkiye'ye kattıkları, 12 Eylül ve sonrasının eksilttikleri, AKP'nin oluşumu, iktidarı, 2007 bahar mitingleri, 22 Temmuz seçimleri, TSK'nin, Kürt hareketinin siyasal İslam'ın bugünkü yönelişleri, kısacası Türkiye'nin dönemeci var.

Dördüncü bölüm, yeni bir sol atılım, ya da solun toplumsallaşması için saptama ve tezlerden oluşuyor. Bir sol yol öneriyor.

Yeni Bir Sol Atılım İçin, kolektif bir çalışmanın ürünüdür.

Böyle bir kitap yazma düşüncesinden, yanıtlanması gereken soruların formülasyonuna, kitabın adından içeriğine kadar her konuyu, her aşamada arkadaşlarımla tartıştım. Yazmaya başlamadan önce, yazmayı sürdürürken ve her bölümü bitirdikten sonra gelen değerlendirme, eleştiri ve öneriler hem bakış açımı, hem kitabı zenginleştirdi. Katkı ve el verenlere yürekten teşekkür ediyorum.

Üretim, en bireysel olduğu zaman bile kolektiftir.

Sorumluluk daha çok kişisel.

Aslolan yaşamdır.

Aslolan üretimdir.

Birlikte üretmek için.

Yeni bir sol atılım için.

Haluk Yurtsever

İstanbul, 1 Aralık 2008

BİR
DÜNYANIN HALİ

1. Giriş

Kapitalizm daha doğuşunda dünya-tarihseldi. Bugün, dünya çapında egemen, geçerli bir sistemdir. Dünyanın herhangi bir yerindeki herhangi bir durumu, süreci dünya sisteminin koşul ve işleyişlerini dikkate almadan çözümlemek, anlamak, değiştirmek olanaklı değildir.

Eşitlikçi, özgürlükçü, sömürünün, baskının olmadığı yeni bir toplumsal düzen ancak dünya çapında kurulabilir. Sosyalizm, ulusal değil uluslararası, hatta uluslar ötesi bir mücadele ve düzen arayışıdır.

Tarihin bu uğrağında, tüm sınıfsal ve siyasal mücadeleler "ülke devlet", "ulus devlet" dediğimiz siyasal birim ve zeminlerde yürütülmekte, ama her birim içindeki mücadelenin koşulları ve geleceği, eşitsiz, hiyerarşik ve hegemonik biçimde örgütlenmiş dünya sisteminden doğrudan etkilenmektedir.

Öyleyse, Türkiye'yi değiştirmek isteyenlerin Türkiye'den dünyaya, dünyadan da Türkiye'ye bakması gerekiyor.

Dünya hiç bu kadar eşitsiz ve adaletsiz, gericilik hiç bu kadar pervasız ve dizginsiz olmamıştı.

Eşitsizlik ve adaletsizliğin kaynağında sermayenin doymak bilmez kâr hırsı var. Kâr, insanın insanı sömürmesiyle elde ediliyor. Kapitalizm, sermayeyi, zenginliği mülksüz, emekgücünden başka varlığı olmayan insanı daha da yoksunlaştırarak elde ettiği için eşitsizlik ve yoksulluk üretiyor. Kapitalizm sınırsız kâr hırsını; sınırsız kâr hırsı yayılmacılığı; yayılmacılık sınırsız güç kullanımını gerektiriyor. Kapitalizm, bunun için emperyalisttir.

Emperyalizm, en büyük gericiliktir. Günlük dilde, çağdaş toplumsal değerlere karşıtlığı, eskiye özlemi, teokratik devlet savunuculuğunu, ilkel ve ırkçı milliyetçiliği anlatmak için kullandığımız "gericilik"in bugün en önemli taşıyıcısı emperyalizmdir. Çünkü, emperyalizm bu zulüm düzenini yaşatabilmek için tarihsel olarak aşılmış, geride kalmış ne varsa ona tutunuyor. Halk kitlelerini bilgisizliğe, boş inançlara, kulluğa, özne değil nesne, etkin değil edilgin olmaya mahkûm etmenin etkili yollarından biri geri ve gerici ideolojileri güçlendirmektir. Çünkü gerici ideolojiler, bu ideolojilere bağlanan insan kitlelerini bölüp, birbirine düşman etmeye en elverişli araçlardır. Halkları, emekçileri ırk, din, mezhep, tarikat vb. temelinde bölüp, birbirine düşman etmek emperyalizmin en bilinen ve hiç değişmeyen yönetme ilkesidir. Emperyalizm, en büyük bölücülüktür.

Laik devlete karşı din devletini, sekülerliğe[*] karşı dinciliği, "ülke" ya da "ulus-devlet"e karşı, dinsel, etnik temelli eyalet, emirlik ya da belediye örgütlenmelerini savunmak hem gericilik, hem bö-

* Sekülerlik ile laiklik, anlamları yakın iki ayrı durumu anlatan kavramlardır. Laiklik devlet örgütlenmesine, sekülerlik kişisel yaşama, siyasal ve felsefi inanç ve görüşlere ilişkindir. Laiklik, devletin dinsel ilke ve kurallar dışında, tüm din ve inançlara eşit mesafede, dünyevi temellerde, farklı din ve cinsiyetteki insanların eşit olduğu bir hukuk düzeni biçiminde örgütlenmesi demektir. Sekülerlik ise, kutsallık karşıtlığını, özel bir dinsel inanç eğilimi taşımamayı, dünyevi esas ve ilkeleri temel alan bir yaşam ve dünya görüşünü anlatan bir kavramdır.. Bu tanım çerçevesinde devlet için "laik", ya da "teokratik", insan ve topluluk tutumları, ideolojik-siyasal hareketler için "seküler" ya da "dinci" kavramlarını kullanmak yerinde olur.

lücülüktür. Emperyalist bölücülük ve *gericiliğin* belirlediği herhangi bir süreci halkların, ulusların kendi yazgılarını belirleme hakkıyla karıştırmak büyük bir şaşkınlıktır.

Haksızlığı, zulmü, savaşları, yoksulluğu, açlığı, susuzluğu, küresel ısınmayı, insanlığın yüzyüze olduğu dizginsiz barbarlığı kanıtlamak için ilgili herkesin bildiği, bilebileceği olguları, verileri uzun uzun sıralamayacağım. Şunları anımsamak yeter: 3 milyara yakın insan, dünya nüfusunun neredeyse yarısı, ayda 75 YTL ya da daha aşağı "gelir"le yaşamak zorunda. Her yıl silahlanmaya 1 trilyon dolar harcanıyor. 1 milyar insan temiz içme suyundan yoksun. Birkaç dolar milyarderinin serveti onlarca ülkenin gelirinden daha fazla. *Dünya nüfusunun yüzde 2'si dünyadaki toplam zenginliğin yüzde 50'sine sahip.* En çok ve en az gelir sahibi ülkeler arasındaki fark 77 kata çıktı. Dünya tahıl üretiminin yüzde 60'ı, dünyada kullanılan toplam enerjinin yüzde 75'i ağırlığını emperyalist ülkelerin oluşturduğu "Kuzey"de üretiliyor. Teknoloji de onlarda. Küresel ısınma gezegenimizde tüm canlıların yaşamını tehdit ediyor. Fosil yakıtların giderek artan oranlarda tüketilmesi, atmosferdeki başta karbondioksit olmak üzere, metan, azotoksit gazlarının ve sülfür aerosellerin yoğunluğunu artırıyor. Bu yoğunluk, güneşten gelen sıcaklığı tıpkı bir sera gibi atmosfere hapsediyor. Küresel ısınma ya da sera etkisi böyle oluşuyor. Fosil yakıtlar, doğada kendi kendine tüketilmiyor. Buzulların erimesinin, iklim değişikliklerinin, kuraklığın, sellerin, bir zamanlar "doğal" denilen afetlerin nedeni artık doğa değil; insan. Bunların "doğal", daha önce de olmuş, geçici ve yine geçecek durumlar olduğu düşüncesini egemen kılmak için başta dev petrol şirketleri akıl almaz miktarlarda paralar harcıyorlar.

İnsanın doğaya karşı mücadelesi, bir tür varlık olarak yaşamını tehdit eden kör bir yola saptı. "Büyüme çılgınlığı" insani gereksinim ve amaçlarından uzaklaşmış üretme, tüketme, sahip olma histerisi insanı insanlığından çıkarıyor. İnsan soyu, uçmayı, yüzmeyi, en az zamanda en uzak mesafeler arasında ulaşım ve iletişim köprüleri kurmayı, yapay döllenmeyi, genlerinin sırlarını, birçok hastalığı sa-

ğaltmayı, daha birçok şeyi öğrendi. Ama bu dünyada insanca, eşitçe, kardeşçe yaşamayı unuttu.

Dünyanın birçok yerinde, yüzyıllardır kardeşçe yaşamış halklar bugün birbirine düşmandır.

Bu durumun, insanın "bencil, saldırgan, yıkıcı" özünün kaçınılmaz bir sonucu olduğu düşüncesi, bu dünyanın böyle olmasında en büyük pay sahibi olanların yalanıdır. Daha gelişkin, daha "bilimsel" bir edayla sınıflar, düzenler ve ideolojiler üstü bir uygarlık tanımlayıp, bu anonimlik içinde gerçek suçluları, sorumluları gizleyenler bu büyük suçun ve yalanın ortağı oluyorlar. Dünyayı ve insanlığı bu hale getiren, kâra endeksli bir sistem olan kapitalizmdir. Eşyayı adıyla çağırmak, kapitalizme kapitalizm demek bugün her zamankinden daha önemli hale geldi. Çünkü insan zihni üzerindeki büyük mücadele kavramlardan, isimlerden başlıyor. Örneğin,"emperyalizm"e "küreselleşme", kapitalizme "piyasa ekonomisi", "demokrasi" dediğiniz anda onları meşrulaştırmaya, kabullenmeye ilk adımı atmış oluyorsunuz.

Dünyanın bir bölümü açlıktan kırılırken, emperyalist ülkelerin tarım üreticilerine üretmemeleri için para ödemesinin, devasa kaynakların yalnızca insanları öldürmeye, "kitlesel imha"ya yarayan silahlanmaya harcanmasının kapitalizmin kâra tapan, hükmetmeyi varlık nedeni kılan bir "din" olmasından başka bir nedeni, açıklaması olabilir mi?

Peki, kapitalizm, bilinen tarihin sonu, insanlığın alternatifsiz düzeni mi? Bu soruyu, bugün daha da önemli ve kritik yapan, sosyalizm denemelerinin, son çözümlemede başarısız kalmaları ve dünya genelinde sınıfsal-siyasal güç ilişkilerinin kapitalizmin yakın bir gelecekte yıkılacağına ilişkin bir umut ve izlenim vermemesidir. Bu izlenimin doğal sonucu, birçok insanı "madem ki değiştiremiyoruz, o halde olduğu kadarıyla kapitalizm içindeki yaşamımızı daha çekilir kılacak iyileştirme ve düzenlemelerle yetinelim" noktasına getirmektedir. En büyük sorunlarımızdan biri budur.

Kapitalizmin geleceğiyle ilgili, bilimsel, sınıfsal ve siyasal değer-

lendirmelerden önce yanıtlanması gereken soru bu noktada ortaya çıkıyor: Zulme, sömürüye, sermaye saldırganlığına karşı mücadele etmek için, bu mücadelenin başarısını garanti eden koşullar mı gerekiyor? Ya da kapitalizmin, emperyalizmin kendi kendine sönüp gideceğini düşünüp rahatlayabilir miyiz?

Kanımca, dünyayı değiştirme etkinliği bu sorulara "hayır" dendiği noktada başlıyor. İlericilik ve devrimcilik, güç ilişkileri ne olursa olsun sömürüye, haksızlığa, zulme, gericiliğe, onların gübreliği olan egemenlik ve yönetme durumlarına itirazla, başkaldırıyla başlıyor. Adalet ve onur tutkusunu yitiren, kendisinden önceki kuşakların büyük özverilerle insanlığa kazandırdığı değerlere yabancılaşan insan, gerçeği ve geleceği göremiyor, onun için savaşamıyor. Buradan bakıldığında, insanda "dünyayı olduğu gibi kabul etmeden, olduğu gibi görme özelliğinin"[1] gelişmesi de pek hayra alâmet değil. Çünkü, isyan ve itiraz için, dünyayı elbette olduğu gibi kabul etmemek, ama daha fazlası gerekiyor. Dünyayı "olmadığı gibi" "ilk bakışta görünmediği gibi" görmeden, daha doğrusu tasarlamadan, bu dünyanın içinde bir başka dünyanın ipuçlarından tutmadan "başka bir dünya" olanaklı değil. Devrimcilik maddenin, gerçeğin, gerçek mücadelenin yerine hayal ve iradeyi koymak değil kuşkusuz. Buradaki vurgu, devrimciliğin zaten yükselmekte olan dalgaya binmek ya da akıntıyla birlikte yüzmek olmadığını anlatmak için... Devrimcilik, tarihin ve güncelliğin kör ve egemen güçlerine karşı sonucu önceden garantilenemeyen zor ve uzun bir savaşa girişmekten başka bir şey değildir.

Asla umutsuz ve ufuksuz değiliz. Toplumların evrimine, özellikle de devrimci sıçrama uğraklarına baktığımızda her şeyin, olağanüstü bir sadeleşme üzerinden geliştiğini görüyoruz. Gerekli olan, olguları, durumları, ilişkileri sığlığa düşmeden sadeleştirmek, görünmeyen özün duru biçimde algılanmasını, görünmesini sağla-

1) Murathan Mungan, *Kaf Dağının Önü*, Metis Yayınları, İstanbul, Dördüncü Basım, Ekim 1997. s.252.

maktır. Bugün yapılması gereken en önemli ve aynı zamanda en zor iş, maddenin, tarihin ve bugünün güçlerinin karmaşık hareketi içinden geleceğin sadeleştirici damarlarını seçebilmektir.

Bu giriş notlarından sonra, kapitalizmi ve bugünkü dünya durumuna serin bir akılla, maddenin hareketini, nedenleri ve sonuçları anlamaya ve çözümlemeye çalışabiliriz.

2. Kapitalizm ve Kriz

Kapitalizm, çelişkili ve krizli bir düzen. Kendisini var ederken çelişki ve krizlerini de sürekli olarak yeniden üretiyor. Çelişkileri uzlaşmaz. Krizi yapısal. Ama, kapitalizm aynı zamanda dinamik ve esneme yeteneği olan bir düzen. Ölümcül çelişkilerine, döngüsel krizlerine rağmen yaşamını, gelişmesini bugüne dek sürdürebildi; sürdürüyor. Krizlerden de beslenerek yaşamını uzatıyor.

Kriz, sosyalistler için de sorunlu, kritik bir konu. Kriz çözümlemeleri doğru devrimci siyasetlere de, teslimiyetçi, kolaycı yaklaşımlara da kapı açabiliyor.

Anlayış ve çözümleme kolaylığı için bir ayrım yapabiliriz: Bir, kapitalizmin varoluş biçiminin, iç işleyişinin ürünü olan içsel-yapısal kriz var; bir de sistemin varlığını sorgulayan genel bunalım, ya da devrimci kriz. Birincisi döngüsel, ekonomik ve kendiliğinden bir özellik gösteriyor. İkincisi için mutlaka, yalnız ekonomik değil, sınıfsal-siyasal çelişki ve çatışmaların varlığı gerekiyor.

Kapitalin temel itici gücü, güdüleyicisi kâr. Kapitalizmin temel ve sürekli eğilimlerinden biri ortalama kâr oranlarının düşmesi. Çelişki bu. Kapitalizm, deyim yerindeyse içgüdüsel olarak aşırı üretime, o da yapısal bir krize yol açıyor.

Yapısal krizin iki temel kavramı olan "ortalama kâr oranı" ve "ortalama kâr oranının düşme eğilimi" üzerinde kısaca duralım. Üretimde harcanan sabit ve değişken sermaye toplamı üretim fiyatını oluşturuyor. Verili bir ekonomide üretilen tüm metaların üretim fiyatları toplamı, o ekonomideki tüm değerlerin toplamına eşittir. Aynı büyüklükte sermayenin aynı oranda kâr getirmesi ortalama

kâr oranıdır. Sayısal olarak bu, tüm emekgücünün tüm sektörlerde yarattığı toplam artıdeğerin bütün sektörlere yatırılan toplam sermayeye oranıdır. Ancak bu oran pratikte hiçbir zaman sabit olamaz. Eşitsiz koşullar, rekabet, sektörler ve işletmeler düzeyinde farklılaşmalara neden olur. Daha ileri teknolojiyle üretim yapanlar ortalamanın üstünde kâr sağlarlar. Ötekiler de rekabet edebilmek için teknolojilerini yenilerler, ya da rekabete dayanamayarak elenirler. Sermaye en yüksek kâr oranını sağlayan sektörlere yönelir. Kâr oranları bir eğilim olarak eşitlenir. Genel ve ortalama kâr oranı bu yoldan sağlanır. Üretici güçler geliştikçe ölü emek, yani sabit sermaye, giderek daha büyük oranlarda canlı emeğin, emekgücünün yerini alır. Birincisi büyürken, oran olarak ikincisi küçülür; başka bir anlatımla sermayenin organik bileşimi büyümüş olur. Teknik ilerleme, aynı sürede, aynı sabit sermaye ve canlı emek miktarıyla daha çok meta üretilmesine yol açar. Tüketim ya da pazar üretimle aynı hızda büyümediği için, üretilenlerin bir bölümü alıcı bulamaz, kârın gerçekleşmesi yavaşlar. Meta fazlası, bir bölümü değerlendirilmeyen sermaye oranını, bu anlamda "fazla" sermayeyi çoğaltır. Aşırı üretim, ya da aynı olgunun başka türlü anlatımı olarak eksik tüketim kapitalist üretimi gölge gibi izler. "Fazla" sermaye ya da "aşırı birikim", yatırıldığında o an için geçerli kâr oranında kâr getiremeyen sermayedir. Emekgücüne olan talep aşırı birikime bağlı olarak düşer. İşsizlik artar. Ancak aynı süreç, geçici olarak daha ileri teknik kullanan kapitaliste ek ve göreli artıdeğer sağladığı için karşıt eğilimi de içinde taşır. Bu yüzden ortalama kâr oranının düşmesi mutlak bir kesinlik olarak değil, bir eğilim olarak işler. Düşen kâr oranını artırmak için kapitalist çalışma süresini artırarak, ya da aynı süre için daha az reel ücret ödeyerek emekgücünün değerini düşürmeye çalışır. Kâr oranının düşüşünü yavaşlatacak bir başka etken olarak sermaye ihracına başvurur. Üretkenliğin artması, sermaye fazlasının büyümesi demektir; bu da sermayenin değersizleşmesi anlamına gelir. Nihai çözümü olmayan bir çelişkidir bu: Yatırılan sermayeden en büyük kâr oranını elde etme amacı ile, toplam

sermayenin giderek artan bir bölümünün değersizleşmesi.

Kapitalizm, bugüne dek, üretim güçlerini yıkarak, sermayeyi değersizleştirerek, yeniden yapılandırarak, yeni pazarlara açılarak, sömürüyü yoğunlaştırarak, kredi mekanizmalarını devreye sokarak, az gelişmiş ve orta gelişmiş ülkelerden kaynak aktarıp, metropollerdeki krizi bu ülkelere ihraç ederek ve benzeri yöntemlerle krizlerini ötelemeyi başardı. Ama ondan tümüyle kurtulacak bir çıkış yolu bulamadı.

O halde, bir ara önerme olarak, *krizlerin kapitalizmin uzlaşmaz çelişkilerinin anlatımı olduğunu, ama, kapitalizmin sonunun geldiğinin kanıtı olmadığını* söyleyebiliriz. İçsel kriz, kendiliğinden, otomatik olarak bir sistem krizine, devrimci durumlara, devrimlere yol açmıyor. Yol açmadığı sürece de kapitalizm soruna geçici ve "tersinden" bir çözüm bulabiliyor.

Dünya kapitalist sistemi, eşitsiz öğelerden oluşan bir güçler hiyerarşisi. Emperyalizm, bu yapılanmanın belli bir aşamadaki somut biçimi. Eşitsizliği salt ekonomik süreçlere bırakmayıp, siyasal ve askeri araçlarla sürekli kılmak, daha da büyütmek emperyalizmin esas işlevlerinden biri. Emperyalist merkezlerdeki göreli düzen ve istikrar, sömürünün merkezden "dışarıya" doğru yoğunlaştırılmasıyla, kriz öğelerinin buralara ihracıyla güvence altına alınıyor. Yukarıda özetle sıralanan yöntemlerle krizlerin ötelenmesi bu sayede mümkün olabiliyor. Tersinden, bu ülkelerdeki anti-emperyalist, sosyalist karşı duruşlar emperyalizmin kriz yönetme, manevra yapma gücünü sınırlıyor.

Öyleyse, içsel krizin derinleşip keskinleşmesi, kapitalizmin varlığını sorgulayan bir genel bunalım biçimini alması, ancak emperyalizmin iç işleyiş ve dengelerini bozan, hareket alanını daraltan, krizleri aşma yöntemlerini işlemez hale getiren iç ve dış dinamiklerin, en çok da kapitalizmin kendisine meydan okuyan mezar kazıcılarının gücüne bağlıdır.

Ekim devrimi, bu meydan okumaların en önemlisiydi. Emperyalist güçler arasındaki çelişkilerin savaş biçimini aldığı bir tarihsel

uğrakta, dış ve iç çelişkilerin en yoğun ve en keskin yaşandığı yerde, zincirin en zayıf olduğu halkada gerçekleşti. Dünya kapitalizminin bunalımını ve Rusya'daki devrimci durumu hakkıyla değerlendiren Bolşevikler, iktidarı alıp bir yeni düzen kuruculuğuna başlamakla emperyalizmin bunalımını uzunca bir dönem için derinleştirip ağırlaştıracak bir anti-tez yaratmış oldular.

Devrim, gerçekleştiği coğrafyada tutundu; ancak dünya devrimine büyüyemedi. Tarihte eşine ender rastlanır özgün bir durum doğdu: Emperyalist kapitalizmin yadsınması-karşıtı olan bir sosyalist enklave(*) oluştu.

2.1. 1929 krizi

En önemli ürünü Ekim Devrimi olan Birinci Dünya Savaşı; emperyalist paylaşımın bu savaşta çözülmemiş sorunları temelinde faşizmin taarruzuyla başlayıp yenilgisiyle ve Doğu Avrupa'da "halk demokrasileri"nin kurulmasıyla sonuçlanan İkinci Dünya Savaşı... Bugünkü dünyanın temel taşları bu iki büyük savaşta döşendi.

İki savaş arasında 1929 krizi var.

1929 bunalımının öyküsünü Oya Köymen, *Sermaye Birikirken*[2] kitabında iyi özetliyor. O çalışmadan, kendi cümlelerimle aktarıyorum: 1920'ler dünya kapitalist ekonomisi içinde ABD'nin yükselişe geçtiği yıllardı. Savaş teknolojisi yeni yatırım alanları, yeni sanayi sektörleri ve yeni ürünler yaratılmasına hız kazandırmıştı. Otomobil, elektrik ve petrol yeni ekonomik gelişmenin üç sacayağıydı. Büyük yatırım seferberliği, giderek büyüyen borsa, değeri sürekli artan hisse senetleri büyük bir ekonomik canlanma yaratmış, herkesi mutlu eden bir saadet zinciri kurulmuştu. Hisse senetlerine hücum bir süre sonra gerçeklikten uzaklaşan bir histeriye dönüştü.

---

*Enklave, bir devlet içindeki başka bir devlete ait ülke parçası anlamına geliyor. (İtalya'da San Marino, Vatikan, Güney Afrika'da Lesote).

2) Oya Köymen, *Sermaye Birikirken*, Yordam Kitap, İstanbul, 2007, s. 43-46.

Şirket kârlılığı ile hisse senedi fiyatları arasındaki bağ koptu. Artık hesaplar şirket kârlılığına göre değil, eldeki kâğıtların satış değerini sürdüreceği beklentisi üzerinden yapılıyordu. Şirketlerin gerçek durumlarıyla ilgili bilgiye sahip olmayan, kısa zamanda büyük kârlar elde etmek isteyen ve sayıları milyonları bulan amatör spekülatörler çılgınca hisse senedi alırken, bu gidişin sonu olmadığını gören, şirketlerin gerçek kârlılık durumlarını bilen büyük spekülatörler ellerindeki hisse senetlerini satmaya başladılar ve saadet zinciri koptu. Herkesin panik içinde hisse senetlerini satmaya çalışmasıyla, kâğıtların değeri sıfırlandı. Sonuçta, "*Borç-krediye dayanan ekonomi çöktü; bankalara borçlar ödenemedi; 1930-32 arasında 9000 banka iflas etti. Bankacılık sisteminin çökmesi hem tüketimi, hem de üretimi etkiledi. Tüketim talebi daraldı; bankalar kredi veremez oldu ve şirketler hızla üretimlerini kısmaya başladılar. Bu işsizlik demekti. Alıcı olmayınca ürün fiyatları da hızla düştü. Yalnızca 1929-32 arasında tarım ürünleri fiyatları % 50, sanayi ürünleri fiyatları % 40 düştü. Fiyat düşüşünü engellemek amacıyla üretim daha da kısıldı. Hesapta kıtlık yaratarak, fiyatları artırmak vardı. Ama üretim kısıldıkça, fiyatlar artmadı, kitlesel işsizlik yaratıldı. 1930'larda... 6 milyon domuz yavrusu öldürüldü, dağlar kadar buğday ve pamuk yakıldı. O kadar çok üretim fazlası ve kitlesel işsizlik vardı ki, krizin derinleşmesine bir türlü engel olunamıyordu. ABD'de ve dünyanın gelişmiş ülkelerinde 1929-1933 arasında dünya sanayi üretim endeksi 113'ten 65'e düştü; dünya ticareti %65 daraldı. Bu dönemde 50 milyon kişi işsiz kaldı. Buhranın merkezi ve dünyanın en büyük ekonomisi olan ABD'nin başka ülkelerden mal alması ve onlara kredi açması durunca, Avrupa ülkeleri de zincirleme olarak buhran kervanına katıldı. Bütün gelişmiş kapitalist ekonomiler kendi içlerine döndü. Ekonomilere devlet müdahalesi arttı; her ülke, kendi yağıyla kavrulma çabasına girdi, başkalarına karşı gümrük duvarlarını yükseltti. Bu politikalar buhranın daha da derinleşmesine yol açtı. ABD buhrandan ancak II. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla savaşan ülkelerin silah ve yiyecek talebi sayesinde kurtuldu.*"[3]

3) Agy. s. 44-45

1929 büyük krizinin kısa öyküsünü hem bu önemli olayın tarih bilgisini tazelemek, hem de kapitalizm-kriz ilişkisinin bu en sarsıcı pratikte nasıl yaşanmış olduğunu göstermek için aktardım. Bir cümleyle söylemek gerekirse, 1929 krizi aşırı üretim ve aşırı kredi kullanımının, mali vurgunculuğun yol açtığı bir krizdi.

2.2. 1945 ve sonrası: Kapitalizmin "muhteşem" yılları ve 1974 krizi

Dünya kapitalizmi 1929 krizinden İkinci Dünya Savaşı'yla çıktı. 1945'ten sonra hızlı ve kapsamlı bir ekonomik genişleme dönemine girildi. Dönemin, ekonomik ve askeri açılardan en güçlü ülkesi ABD, iradesine karşı konulamaz üstün güç konumunu, hegemonyasını sağlamlaştırdı. 1970'lerin ortasına kadar bütün ülkelerde, devlet harcamalarının ekonominin sürükleyici gücü olduğu Keynesçi ekonomi siyasetleri uygulandı. Bu dönemde kapitalizm, tarihinde ilk kez tam istihdama ulaştı. ABD en güçlü ekonomi ve siyasal-askeri güç olarak başı çekti. Sağlam altın rezervleriyle desteklenen dolar dünya mali sisteminin temel para birimi oldu. Temmuz 1944'te ABD'nin küçük bir kasabası olan Bretton Woods'da toplanan Birleşmiş Milletler Para ve Finans Konferansı'nda, dünyanın önde gelen devletleri arasındaki ticari ve finansal işlemlerde uyulması gereken kuralları belirleyen uluslararası para yönetim sistemi benimsendi. Böylece, dünya tarihinde ilk kez, bağımsız ulus-devletler kendi aralarında ortak bir parasal düzen üzerinde anlaşmış oldular. Uluslararası para sisteminin kurallarını belirleyen bu anlaşma, Dünya Bankası (DB) ve Uluslararası Para Fonu'nun (IMF) kurulmasına karar verdi. Bu sistem, altına dönüştürülebilen tek para biriminin dolar olmasına, öteki para birimlerinin değerlerinin dolara göre ayarlanmasına dayanmaktaydı.

1945 sonrasında dünya çapında üretim arttı. Marshall Planı'yla Avrupa'ya akıtılan kaynaklar, Avrupa ve Doğu Asya'da savaş yıkımının açtığı yatırım alanları ABD sermayesinin yanı başında Japon sermayesini de güçlendirdi. SSCB ve Doğu Avrupa halk demokra-

sileri, blok dışı ticareti en alt düzeyde tutarak sanayileşme programları uyguladılar. Bu dönemde, kalkınma ve sanayileşme Üçüncü Dünya'nın da yönelişi haline geldi.

Dünya ekonomisinin ABD hegemonyası altında büyük bir gelişme gösterdiği bu dönemde ABD ekonomisi ve iç bütünleşmesi de pekişti. Wallerstein'in belirttiği gibi, 1930'larda son derece keskinleşmiş olan emek-sermaye uyuşmazlıkları yumuşatıldı. Nitelikli işçilerin ve orta sınıfın yaşam standardı yükseldi. Siyahlar üzerindeki şiddetli baskı, daha iyi ücret ödenen iş alanlarının yaratılmasıyla, yasal ayrımcılığın kaldırılmasıyla hafifletildi.[4] Ayrı dönemde, Avrupa'da "sosyal", daha doğru adıyla "refah devleti" kuruldu.

Bu büyüme ve "refah" dönemi 1967/1973 kesitine kadar neredeyse kesintisiz sürdü. 1960'lı yılların sonlarından itibaren ABD ödemeler dengesi, daha sonra da dış ticaret dengesi bozulmaya, açık vermeye başladı. 1967'de ABD para birimi ilk kez ciddi sorunlarla yüz yüze geldi. 1971'de dış ticareti büyük boyutlara varan açıklar veren ABD'nin doları altına endekslemekten vazgeçtiğini açıklamasıyla Bretton Woods sistemi çöktü. Altın standardının kalkmasıyla öteki gelişmiş ülkeler de para basmaya başladılar. ABD'de başlayan enflasyon dünyaya yayıldı.

1968 Avrupası'ndaki devrimci dalgalanma, Vietnam'da 1968 Tet saldırısı, Petrol Krizi, ABD'nin Vietnam'da nihai yenilgisi, ABD-Sovyet ilişkilerinde yumuşama, ABD-Çin yakınlaşması vb. 1945'te başlayan dönemin, 1967'de sarsılmaya başladığını, 1973'te sona erdiğini gösteren işaretlerdi. Çoğu kez sanıldığının ve savunulduğunun tersine, dönemi sona erdiren ve yeni bir krizi haber veren petrol fiyatlarının artması değil, ortalama kâr oranlarının düşmesiydi.

1953-1972 arasında, gelişmiş kapitalist ülkelerin toplam sanayi

---

4) Immanuel Walerstein, "Küresel Resim: 1945-90". Terence K. Hopkins- Immanuel Wallerstein, *Geçiş Çağı Dünya Sisteminin Yörüngesi 1945-2025*, Avesta Yayınları, İstanbul, 1999, s. 273-274

üretimleri 2.7 kat, ihracatları ise 3.8 kat artmıştı. 1974 krizinden önce kâr oranları bütün ülkelerde düşmeye başladı. ABD'de 1961-70 arasında ortalama % 13.5 olan kâr oranı 1973'te % 10.5'a, İngiltere'de 1955-64 arası % 13.5'ten 1970'te % 9.7'ye; Japonya'da 1968'de % 14.7'den 1973'te % 10.9'a düştü. Batı Almanya'da, 1960'ta özel sektörde birikimin yatırılan sermayeye oranı % 12.5 iken 1974'te % 7'ye geriledi.[5] Bir başka gösterge ağır sanayi yatırımlarındaki daralmaydı. 1974-1975 döneminde bu yatırımlar ABD'de % 10.4, Japonya'da % 13.6, Batı Almanya'da % 10, Fransa'da % 2.5, İngiltere'de % 4.3 oranında azaldı.[6]

Ortalama kâr oranlarının düşmesiyle oluşan kriz koşullarında, sistem, kapitalist ülkelerde 1950'lerden bu yana işçi sınıfının edindiği ekonomik kazanımlara ve bol ve ucuz hammadde elde etmesine engeller çıkaran antiemperyalist ulusal kurtuluş hareketlerine karşı dört alanda yeni yöntemler geliştirdi.

Bir: Sermaye, emek maliyetini düşürmek üzere, ucuz emek bölgelerine yöneldi. Buna o zamanlar "sermayenin yer değiştirmesi" denildi. Bu süreç, 1980'lerde iyice hız kazandı. Bugün sermayenin hareketini sınırlayan hiçbir engel yoktur.

İki: Sermaye, üretken alanlardan mali alanlara kaydı. Bu, sürmekte olan bir eğilimdir.

Üç: Genel olarak silah harcamaları, özel olarak ABD'nin silah ve askeri yatırım harcamaları büyük oranlarda arttı. Bu son uygulama, ABD'de işsizliği göreli olarak azaltırken, borç stokunun büyümesine yol açtı.

Dört: Üçüncü Dünya ülkelerinin, sosyalist ülkelerin ve ABD'nin borçlanma oranları arttı.

Bu dörtlü yöneliş, bir yandan 1974-75 krizinden çıkmanın araçları olarak işlev görürken, bir yandan da 80'li ve 90'lı yılların altyapısını, kasnağını hazırladı.

---

5) Coşkun Adalı, *Kapitalizmin Düğümleri*, Sorun Yayınları, İstanbul, Ekim 1991, s.112.
6) Agy. s.115.

1974-75 döneminde emek cephesinde üç önemli gelişme oldu: Sanayide ve giderek tüm sektörlerde reel ücretler düştü; işsizlik, bildiğimiz klasik biçiminin dışında, yarım gün çalışma, evde çalışma vb. biçimindeki uygulamalarla arttı; sanayi sektörü ve emeği oran olarak azalırken hizmet sektörü büyümeye başladı.

1974-75 krizi savuşturulmakla birlikte, 1979-82 ve 1989-90'da yeni krizler baş gösterdi. Bu iki kriz döneminde önde gelen sanayi ülkelerinin üretim artış oranlarında, özel sermaye yatırımlarında, sonuç olarak büyüme hızında düşüşler oldu. Kapitalist dünya ekonomisinin büyümesi 1988'in sonundan itibaren yavaşlamaya, 1990'da gerilemeye (resesyon) başladı. Çalışan nüfus arttı. İşsizlik büyüdü. İstihdamdaki büyüme hızları düştü.

3. Emperyalist Kapitalizmin Yeni Evresi

1980'li ve 1990'lı yıllar kapitalizmin, Sovyetler Birliği'nin çözülüşünün, bilim ve teknikteki gelişmelerin sağladığı olanakları da kullanarak kendisini birçok alanda yeniden yapılandırdığı, kimi zaman "yeni dünya düzeni", kimi zaman "küreselleşme" denilen, benim "gerici ara dönem" demeyi tercih ettiğim bir evrenin başlangıcıdır.

Yeni evreyi hazırlayan temel öğeleri tek tek ele alalım.

3.1. Sovyetler Birliği'nin çözülüşü

Ekim Devrimi ve sovyet iktidarının, daha sonra da blokunun, emperyalist-kapitalist sistemin yapısı, işleyişleri, emperyalistlerarası ilişkiler vb.üzerinde önemli, yaşamsal etkileri oldu.

Faşizm, İkinci Paylaşım Savaşı, Soğuk Savaş, devlet tekelci kapitalizmi, sosyal devlet, ulusal kurtuluş savaşları, kapitalist olmayan kalkınma yolu vb. bu özgün tarih döneminin olgu ve kavramlarıdır.

Sosyalist ülkeler, ulusal kurtuluş savaşları ve kapitalist ülke işçi sınıflarından oluşan "dünya devrimci süreci" de Sovyetler Birliği'nin çözülmesiyle birlikte dağıldı.

Ekim Devrimi ve yaşadığı sürece "reel sosyalizm", anti-sömürgeci, anti-emperyalist ulusal kurtuluş savaşlarına büyük bir itilim ver-

di. Sovyetler Birliği'nin varlığı, ulusal bağımsızlığını yeni kazanan ülkelere, emperyalizmin ekonomik-siyasal karışmalarından uzak özerk bir var oluş düzlemi açmıştı. SSCB'nin çözülmesiyle birlikte bu olanak da ortadan kalktı. Ekim Devrimi sonrasındaki tanımıyla "ulusal kurtuluş savaşları" dönemi de esas olarak sona erdi.

Ekim Devrimi ve Sovyetler Birliği'nde yeni bir toplumsal düzen kuruculuğuyla başlayan, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bir dizi Doğu Avrupa ülkesindeki, Çin, Küba ve Vietnam'daki devrimlerle ilerleyen tarihsel süreç dünyanın üçte birinin emperyalist-kapitalist sisteme meydan okuması anlamına geliyordu.

En başta bu ülkelerin varlığı emperyalist kapitalizmin önündeki dümdüz dünyayı engebeli hale getirdi. Kapitalizmin dünyalaşmasına, genişlemesine ve derinleşmesine sınırlar koydu. Daha önemlisi, "eşitlik", "toplumsal gereksinme" ve "kamu hizmeti" kavramlarını öncelikli toplumsal ilke sayan sosyalizm denemeleri kapitalizmi, düzenini savunmak üzere bir takım savunma önlemlerine başvurmaya zorladı. Kapitalist ülkeler işçi sınıfı hareketi, toplumsal-ekonomik haklar mücadelesinde önemli kazanımlar elde etti.

Çözülüşle birlikte kapitalizm, bir büyük engelden, varlığı, yapılanması ve işleyişleri üzerinde kurallar, sınırlar ve yaptırımlar koyan bir büyük basınç kaynağından kurtulmuş oldu.

SSCB'nin çözülüşüyle birlikte iki karşıt sistemli dünya koşulları üzerinde biçimlenen, bu anlamda "iki kutuplu" denilen uluslararası siyaset zemini çözüldü; "devletlerarası" ilişkiler düzeni bozuldu.

Çözülüşle birlikte, dünya kapitalist sistemi en büyük "ortak düşman"ından yoksun kaldı.

Emperyalistler arası bir savaşın, bugün pratik bir olasılık olmaması, emperyalist paylaşım kavgasının, rekabet ve çatışmanın ortadan kalktığı anlamına gelmiyor. Bir tarafında emperyalistlerin bulunduğu savaşlar sürüyor.

ABD hegemonyası geriliyor.

Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa'daki rejimlerin çözülüp kapitalistleşmeleriyle, Çin'in Komünist Partisi yönetiminde hızlı biçimde

kapitalist restorasyon yolunda ilerlemesiyle, dünya çapında *emek-sermaye ilişki ve dengeleri* alt üst oldu. Bu son noktayı biraz ileride ayrıca ele alacağım.

Ondan önce, kısaca emperyalist kapitalizmin yeni evresinin öteki dinamiklerini incelememiz gerekiyor.

3.2. Enerji ve teknoloji

Ara dönem ya da yeni evreye geçişte, enerji, bilim ve teknoloji alanındaki gelişmeler önemli rol oynuyor. Yine de, sözün başında bilim ve teknolojideki gelişmeleri, kapitalizmin, kapitalist üretimin, emek-sermaye çelişkisinin niteliğini değiştiren bir "devrim" olarak anlamadığımı, bu gelişmelerle birlikte "bilgi çağı"na geçiş anlamında çağın değiştiği tezlerine katılmadığımı kaydetmem gerekiyor.

Öte yandan, üretici güçlerin gelişmesinde sıçramalara neden olan, yerleşik üretim ilişkilerini, başka bir deyişle kapitalist üretim biçimini kendi içinde, yani kapitalizmin teorik sınırları içinde dönüşüme zorlayan değişiklikler büyük önem taşıyor. Çünkü, bu değişiklikler kapitalizmin "teorik" çerçevesi içinde kalmakla birlikte, "pratik" olarak onu sınırlarına yaklaştırıyor.

Enerji

Üretim güçlerinin gelişmesindeki en önemli öğelerden biri, enerji kaynak ve araçlarıdır. Bu açıdan bakıldığında örneğin yüzyıl öncesiyle bugün arasında büyük bir fark yoktur. Emperyalistlerin mutlak denetimi altındaki "bilim"in sırlarına vakıf olmayan insanlar olarak bu alandaki bilimsel ilerlemeyi, varılan noktayı, olanakları tam olarak bilemiyoruz.

Görünen tablo kısaca şöyle: Uluslararası Enerji Ajansı, gelecek 25 yılda tüm dünyada % 53 oranında daha fazla enerjiye gereksinim duyulacağını belirtiyor. Geleneksel enerji kaynakları, üçü de "fosil yakıt" olan petrol, doğal gaz ve kömür. Petrol rezervlerinin ancak 40 yıl yetebileceği öngörülüyor. Doğal gazın petrolün yerini alabileceği düşünülüyor; ancak doğal gaz rezervlerine biçilen ömür de

60 yıl. Kömür rezervleri daha büyük; 220 yıl yetecek kadar kömür var dünyada. Ancak kömürden enerji elde etmenin çevresel, dolayısıyla toplumsal maliyeti yüksek. Dünyada kullanılan toplam enerjinin çok büyük bölümünü tüketen emperyalist merkezler, sanayileşmenin enerji krizini daha da derinleştireceğine işaret ederek, krizin ve sera etkisinin sorumluluğunu az gelişmiş ülkelere yıkmaya çalışıyorlar.

Özetle, enerji sorunu iki boyutlu: Geleneksel enerji kaynakları tükeniyor; ayrıca maliyet ve kullanım güçlükleri nedeniyle bugünkü gereksinimi bile karşılayamıyor; birinci boyut bu. İkincisi, bu kaynaklara bağımlılık küresel ısınmaya, küresel ısınmanın geri döndürülemez noktalara ulaşmasına, ozon katmanının delinmesine, iklim değişikliklerine, felaketlere yol açıyor.

Bilinen seçenekler, nükleer enerji, nükleer fizyon, hidrojen ve biyodizel. Nükleer enerjide üç büyük sorun var: Atık sorunu; nükleer enerjiden nükleer silah üretmeye geçişin görece kolay olmasının yarattığı tehlike; nükleer enerjinin ana maddesi olan uranyum rezervlerinin sınırlılığı. Bunlara rağmen, dünyada son dönemlerde nükleer enerjiye dönüş var. Rusya, Çin, Kanada nükleer enerjiye yöneliyorlar.

Atomu parçalamak yerine birleştirme temeline dayanan nükleer fizyonun ise 2040 yılına kadar kullanımının olanaklı olmadığı belirtiliyor. Bir başka seçenek olarak üzerinde durulan sudan enerji elde etme (hidrojen) teknolojisi için ise, bu yöntemle enerji elde etmenin kendisinin de büyük enerji gerektirdiği söyleniyor. Kanola, soya, ayçiçeği, aspir, pamuk gibi tohumunda yağ miktarı yüksek olan bitkilerin yağlarına metil alkol katılmasıyla elde edilen biyodizel, fosil yakıtlar gibi çevreye zarar vermiyor. Ancak biyodizelin hammadde kaynağı tarım. Tarımda dünya enerji gereksinmesini bu yoldan karşılayacak bir dönüşüm yapmak bugünkü koşullarda neredeyse olanaksız. Ayrıca, biyodizeli var olan otomobillerin kullanımına uygun hale getirmenin yüksek maliyet, soğuğa karşı dayanıksızlık gibi sorunları var.

Güneş, rüzgâr, hidroelektrik, jeotermal kaynaklardan bugünkü dünyanın gereksinimini karşılayacak miktarda enerji sağlamak olanaklı değil.

Var olan enerji kaynaklarının, tutumlulukla, toplumsal çıkarlar doğrultusunda, maliyeti ne olursa olsun fosil yakıtlardan çıkan gazların arıtılması yöntemleriyle kullanılması; enerji depolama teknolojilerinin geliştirilmesi; yeni, ucuz, bol ve temiz enerji kaynakları için araştırmaya yeterli kaynak ve "enerji" ayrılması gibi çözümler ise kapitalizm altında "gerçekçi" bulunmuyor. Çünkü, kıran kırana rekabet ve en çok kârın temel yasa olduğu bir sistemde, rekabet içindeki kapitalistlere toplum ve insanlık adına söz geçirecek herhangi bir merci yok. Kapitalizmin, büyük olasılıkla elinin altındaki alternatif enerji dosyalarındaki bilgileri, altyapının zorunlu dönüşümünün yükleyeceği yüksek maliyeti kârlılık yönünden uygun bulmadığı için kullanmaktan geri durduğunu varsayabiliriz.

Kapitalizm altında enerji kaynakları ve jeostratejisi büyük bir rekabetin, çatışmanın, halkları birbirine kırdırmanın konusudur.

Sonuç olarak, enerji sorununun, onunla bağlı öteki sorunların kesin ve doğayla barışık çözümlere kavuşması kapitalizmin aşılmasını gerektiriyor.

"Petrol çağı"nın aşıldığı, yeni, yeterli, temiz enerji kaynak ve araçlarının insanın hizmetine sunulduğu çağ hiç kuşkum yok, komünizm çağı olacaktır.

Teknoloji

Otomatikleşme, bilgisayarlaşma, enformasyon ve iletişim teknolojilerinde önemli ilerlemeler kaydedildi.

Bu teknolojiler son derece önemli iki işlev görüyorlar. Bir yandan, kapitalizmin bugünkü gereksinmelerine yanıt veriyorlar. Öte yandan, şaşırtıcı bir açıklıkla kapitalizmin sınırını gösteriyorlar.

Sermayenin bugün hiçbir zaman-mekân, gece-gündüz sınırı, hiçbir mesafe tanımadan hareket edebilmesi bu teknolojiler sayesindedir. Sermayenin, bir üretim etkeni olarak her yerde hazır ve nazır

olmasını, emekgücünün en ucuz olduğu yerde üretim yapıp, nihai ürünü en pahalı olduğu yerde satabilmesini, emeği ulusal sınırlarına hapsedip emekgücünü kendisine en uygun koşullarda kiralayabilmesini, tüm bunları dünya çapında örgütleyebilmesini olanaklı kılan bu teknolojilerdir. Kapitalist ekonomik işleyişin bugünkü bir özelliği olan mali sermayenin olağanüstü hızlı ve birikimli devri, dev ölçekteki dinamik "mali piyasalar" bu teknolojiler olmadan düşünülemez bile.

Öte yandan, bilim ve teknoloji alanındaki gelişmeler kapitalizmin sınırlarını açık eden, yeni bir toplumsal düzeni, komünizmi olanaklı, dahası zorunlu kılan gelişmelere yol açıyor. Kapitalizm, bir yandan üretim güçlerini sürekli geliştirerek canlı emeğe olan gereksinimi azaltıyor; ama öte yandan canlı emek sömürüsü olmadan yapamıyor. Bu ikilemin kapitalizm altındaki bugünkü "çözümü", yığınsal işsizlik ve emekgücünün değişim değerinin, ücret ve emek haklarının, dünya çapında en alt düzeye doğru çekilmesi, sömürünün yoğunlaştırılmasıdır.

Başka bir açıdan bakıldığında üretimin giderek daha az canlı emek kullanılarak yapılması kapitalist değer yasasına karşı işleyen bir süreçtir. Değer yasası, metaların toplumsal olarak gerekli emek miktarına göre değiştirilmesi demektir. *Emek, zenginliğin ana kaynağı olmaktan, emek süresi de bunun ölçüsü olmaktan çıktığı anda değişim değeri de ölçü olmaktan uzaklaşacaktır.* Çok az canlı emekle, çok fazla kullanım değerinin üretildiği bir durum değer-ötesi topluma geçişin maddi temelini oluşturur. İnsanın kendi emeğiyle yapmak zorunda olduğu şeyleri, nesnelere yaptırabilmesi sermayenin tarihsel misyonunun sona ermesi demektir. Kapitalizm hızla bu sınıra yaklaşıyor. Sınıra yaklaşıyor, ama insanlık için daha ileri bir düzene hiçbir zaman kendi kendine evrilmeyecektir. Sınıra yaklaştıkça, zayıflayan tüm düzenler gibi şiddet araçlarına daha çok başvuruyor. B: rbarlaşıyor.

Öte yandan internet ve bilişim teknolojisindeki hızlı gelişmeler, insana her çeşit bilgiye ulaşabilme yetisi kazandırıyor. İnsanlık,

üretim süreçlerini geçmişle kıyaslanmayacak ölçeklerde ve dünya çapında planlama olanağına kavuşuyor. Şimdilik dev ulus-ötesi şirketlerin üretimi belli bir mekâna bağlı olmadan gerçekleştirmelerine ve pazarlamalarına hizmet eden bu olanak, gelecekte, komünist toplumun örgütlenmesinin ve işleyişinin aracı olacaktır.

3.3. "Küreselleşme"

"Küreselleşme" kavramı, bugünkü maddi dünya gerçekliğinin bir yönünü, emperyalist-kapitalizmin yerküreye yayılma, nüfuz etme dünyayı kendi suretinde yeniden üretme sürecini anlatmak üzere kullanılıyor. Bu anlamıyla "küreselleşme" nesnel bir sürecin adıdır ve buradan bakıldığında örneğin "küreselleşme karşıtlığı" boş bir sözcüktür.[7] Daha özel olarak ele alındığında, "küreselleşme" bir mali genişleme dönemi anlamına geliyor ve bu, hiç kuşku yok bugünkü kapitalizmin önemli özelliklerinden birini anlatıyor.

Öte yandan, "küreselleşme" kavramı ve söylemi, bütün ana tez ve gerekçeleriyle, gerçek dünya durumunu perdeleyen, çarpıtan ideolojik bir içerikle, her durumu, her sorunu açıklayan sihirli bir sözcük olarak ortaya atıldı. Bir kavramın gerekliliği, yokluğunda bıraktığı eksiklik ya da boşluktan, belli olgu ve süreçleri anlamak ve tanımlamakta vazgeçilmezliğinden anlaşılır. "Küreselleşme" kavramının kullanıldığı hemen bütün durumlarda hiçbir anlam yitimine düşmeden başka bir kavramın kullanılması olanaklıdır. Bu kavram, ideolojik-propagandif amaçlarla o kadar çok, o kadar keyfi ve gerekli gereksiz kullanıldı ki, başına sıfatlar, önekler konulmadığı zaman herhangi bir özerk olgu ya da düşünceyi anlatamıyor. Ayrıca, bugünkü dünya sisteminin hiyerarşik karakteri düşünüldüğünde, küreselleşme yerine örneğin "piramitleşme" demek çok daha uygun düşüyor.

---

7) Küreselleşme kavramının kökeni, içeriği, ideolojik anlamlandırılması üzerine daha geniş bilgi için, Sol Meclis'in 27 Ekim 2001 tarihli toplantısına sunduğum, "Dünya kapitalist-emperyalist sisteminin bugünkü durumu ve sosyalist savaşım eksenleri" başlıklı tebliğe bakılabilir: http://www.solmeclis.net/tebligler.php?no=1

Bu kullanımıyla "küreselleşme" kavramı çok çabuk eskidi ve bugün 1990'lı yıllarda olduğu gibi yaygın kullanılamıyor. Ne var ki, küreselleşmeye yüklenen bir anlam hâlâ çok etkilidir: Küreselleşme "emperyalizm" yerine, "emperyalizm sonrası" dönemi anlatmak için kullanılıyor. "Küreselleşme"nin ya da "imparatorluk"un "emperyalizm" yerine, ya da emperyalizmin sona erdiği bir dönemi anlatan bir kavram olarak sunulması siyasal sonuçları olan bir saptırmadır.[8] Emperyalizm, nesnel-ekonomik, kendiliğinden bir süreci değil, kapitalizmin yayılmasını, siyasal ve askeri güç ve hiyerarşi ilişkileri içinde anlatan, yürütücüsü, failleri, bu anlamda öznesi, yönü ve hedefleri tanımlanabilir bir kavramdır. Bugünkü dünya nesnelliğinde, devrimci bir mücadele ancak "kapitalizm karşıtlığı", en azından kapitalizm karşıtlığıyla ilişkilendirilmiş "emperyalizm karşıtlığı" ekseninden geliştirilebilir. Bu kavramları ortadan kaldırdığınız zaman bugünkü dünyayı anlamak, açıklamak, bu dünyaya karşı savaşmak, "başka bir dünyayı mümkün" kılmak kesinlikle olanaklı değildir. Kuşkusuz bugünkü emperyalizm birçok bakımdan 20. yüzyılın başındakinden farklıdır. Ulus ve ulus-devlet temelli emperyalizmler (İngiliz, Fransız, Hollanda, Alman, İtalyan emperyalizmleri vb.) döneminden, başka bir anlatımla Lenin'in ulus-devlet merkezli emperyalizminden dünya emperyalizmine geçiliyor. Ancak, bu son derece çelişkili ve sürüngen bir süreçtir. Çünkü değişikliğin temel aktörü hâlâ ülke-devletlerdir ve olumlusundan çözüme gitmeyen her süreç gibi bu da sancılı, engelli bir yolda zikzaklarla ilerlemekte, hangi biçimleri alacağı da önceden bilinememektedir. Burada dikkat edilmesi gereken tarih dışı bir konuma düşmemektir.

---

8) "İmparatorluk" kavramını kullananların tümü "emperyalizmin sona erdiği" görüşünde değiller. İmparatorluk kavramı emperyalizmin yeni evresi olarak ya da mali sermaye egemenliğine denk düşen bir ilişkiler bütünü, yönetim biçimi olarak da kullanılabiliyor. Bu ikinci durumda, emperyalizmin yeni evresini yeni kavramlarla karşılamaya çalışmak anlaşılabilir bir çabadır. Yine de, birinci anlamda kullananların yarattığı karmaşa nedeniyle bu kavramı kullanmamanın daha yerinde olacağını düşünüyorum.

3.4. Emek ve sermaye

Sovyetler Birliği'nin çözülüşü, Çin'in kapitalist restorasyonu, enformasyon ve iletişim teknolojisindeki gelişmeler emek sermaye ilişkisinde önemli değişikliklere yol açtı.

Yalnızca siyasal etkenleri, değişen siyasal-sınıfsal güç ilişkilerini kastetmiyorum. Hiç kuşku yok, çözülüş ve restorasyon süreçleriyle birlikte, dünya çapında emek-sermaye ilişkileri hem doğrudan, hem dolaylı zincirleme bir etkiyle sermaye lehine değişmiştir. Çözülüş ve restorasyon süreçleri ile emek kazanımlarındaki gerileme ve emek hareketindeki düşüşün eş zamanlı yaşanması açık ve yadsınamaz kanıtlardır. Ne var ki, bu etken, tek başına bugünkü durumu açıklamaya yetmiyor. Bu nedenle, burada, üzerinde pek durulmayan söz konusu süreçlerin yol açtığı nesnel etki ve sonuçları incelememiz gerekiyor.

Birincisi, Sovyetler Birliği, Doğu Avrupa Ülkeleri ve Çin'in kapitalist tek dünya pazarı içinde, dünya sermaye ve emek "piyasalarında" yer almaya başlamalarıyla birlikte, bu pazara, *çok kısa bir zaman aralığında, çok büyük miktarlarda emekgücü arz edilmiştir*. Eski Sovyetler Birliği, Doğu Avrupa Ülkeleri ve Çin'de yaşayan 2 milyar civarında bir nüfus "serbestleşen" dünya pazarına katılmıştır.

Bir veriye göre, 2000 yılından bu yana Çin, Hindistan ve Rusya dünya emek piyasaları nüfusunu % 100 artırmıştır.[9]

IMF 2007 Dünya Ekonomisi Raporu'na göre son 20 yıl içinde emek arzı 1.2 milyar kişi artmıştır. Söz konusu artış, coğrafi bölgelerin dünya ticaret hacmi içindeki paylarına göre ağırlıklandırıldığında, yani *efektif işgücü* olarak değerlendirildiğinde rakam dört misline ulaşmaktadır.[10]

Artan emek arzının en önemli sonucu emekçiler arasında rekabe-

---

9) *Financial Times* yazarı Samuel Britton'dan aktaran Ergin Yıldızoğlu, , "Büyük 'İstikrarsızlığa'Doğru", *Cumhuriyet*, 30 Ekim 2006.

10) Bağımsız Sosyal Bilimciler 2007 Yılı Raporu, "2007 İlkyazında Dünya ve Türkiye Ekonomisine Bakış", Haziran 2007, Ankara. http://www.bagimsizsosyalbilimciler.org

tin yoğunlaşmasıdır. Emeğin dünya çapındaki rekabeti, emekgücünün "fiyatı"nı, dünyanın en ucuz olduğu ülkelerdeki düzeye doğru çekiyor. Emekgücü arzının sınırsız olduğu koşullarda rekabetin ücretleri yaşamda kalabilme sınırına çekmesi kapitalizmin demir yasalarından birisidir. Emek arzı bugüne dek hiçbir zaman gerçek anlamda "sınırsız" değildi. Şimdi neredeyse sınırsızdır. Bu sürecin başındayız ve bu olgu bugün en çok emperyalist ülke işçi sınıflarını tehdit ediyor. Emeğin, tüm dünya ekonomilerinde milli gelirden aldığı pay geriliyor. En şiddetli gerilemeler, bu payın görece yüksek olduğu Japonya ve Avrupa'da, 1990'ların ikinci yarısından sonra ABD'de yaşanıyor.

İkincisi, emek arzı bolluğu ile birlikte, gelişmişlik, ekonomik güç vb. bakımından eşitsiz ülkeler arasındaki "serbest ticaret" gelişmiş, zengin ülkelerdeki emeğin durumu üzerinde yeni ve önümüzdeki dönem sınıf mücadeleleri açısından son derece önemli ek bir etki daha yaratıyor. "Stolper-Samuelson teoremi" olarak burjuva iktisadında da yer alan eğilim kısaca şöyle özetlenebilir: Zengin ve sermayesi bol (ABD gibi) bir ülke ile yoksul ve emekgücü bol bir ülke (Çin gibi) arasındaki ticarette zengin ülkede ücretler düşer ve kâr yükselir. Teoremin mantığı basittir. Serbest ticaret, zengin ülkeye emek arzında kitlesel bir artış demektir. Yoksul ülke işçilerinin ürettiği ürünler artık ithal edilebilmekte, ayrıca zengin ülke firmaları emek-yoğun üretimlerini yoksul ülkelere taşımaya eğilimli oldukları için zengin ülkede emeğe talep azalmakta, ücretler düşmektedir.[11] Dünya emek "piyasasının" "yeni"leri, örneğin AB'ne girerek serbest çalışma ve dolaşma hakkı kazanan Doğu Avrupalı emekçiler, AB'nin "çekirdek" ülkelerindeki işçilere göre çok daha düşük ücretlerle çalışmayı kabul ediyor, bu ülkelerdeki işçi ücretlerini aşağı çekiyorlar. Örneğimizi izlersek, AB'nin "içindeki" bu durum bir yana, "içeri" ve "dışarı" farkının giderek silinmesinin bir

11) Thomas Palley, "The Global Labor Threat", 29 Eylül 2005, http://www.tompaine.com/articles/2005/09/29/the_global_labor_threat.php

sonucu olarak, dünyanın öteki ucundan emek piyasasına arz edilen en ucuz emek Avrupa işçi sınıfının üc etlerini ve kazanımlarını tehdit ediyor. Emekçiler arasındaki bu y ni boyutlu "küresel" rekabet Avrupa'daki yabancı düşmanlığının, ırkçı milliyetçiliğin, ekonomik ulusçuluğun nedeni, aynı zamanda emperyalist metropollerde emek-sermaye çelişkisinin keskinleşeceğinin habercisidir. Uluslararası bir kamuoyu araştırmasına göre, Fransa'da serbest piyasa ekonomisinin sistemlerin en iyisi olduğunu düşünenler katılanların yalnızca yüzde 36'sını oluşturuyor. Bilgiyi aktaran kaynak Almanya'da da durumun farklı olmadığını kaydediyor. Çin'de ise ankete katılanların yüzde 74'ü serbest piyasanın en iyi sistem olduğu yolunda görüş belirtiyor.[12]

4. Somut Durum[13]

Şimdi dünya kapitalist sisteminin bugünkü somutluğuna, işleyişlerine, iç çelişki ve sürtünmelerine daha yakından bakabiliriz.

4.1. Genel ekonomik durum

Uygarlıkların, gelişmenin, ekonominin temeli üretimdir. Bütün zenginliklerin, kapitalist varlık ve zenginliğin de temelinde maddi üretim var. Üretim ve ticari değerlerin son rakamlara göre 10 misli civarındaki bir büyüklüğe ulaşan, gerçekte hiçbir maddi değer üretmeyen ve taşımayan para ve kredi türevlerinin balon gibi şiştiği bir dünya ekonomisinde bu son derece yalın gerçeğin altının çizilmesi gerekiyor. Mali sektörün olağanüstü ölçeklerde büyümesi "enformasyon çağı" türünden betimlemeler sanki ekonomik yaşam üretimden kopmakta, maddesizleşmekteymiş gibi bir algı yaratıyor.

12) William Pfaff, "Capitalism Under Fire", *International Herald Tribune*, 30 Mart 2006

13) Bu bölümü yazarken, sevgili yoldaşım Ali İleri'nin yazdığı "Büyük depremin öncü sarsıntıları" başlıklı, kapsamlı, emek yoğun çalışmasının yorumlarından ve verilerinden çok yararlandım. Özellikle ABD ekonomisi ve son kriz başlıklarında, hem kendi yazısı yoluyla, hem benim yazdıklarım üzerinden yaptığı değerlendirme ve önerilerle bu alt bölümün yalnız satırlarına değil, deyim yerindeyse kimyasına da katkı yaptı. Yürekten teşekkür ediyorum.

Son yıllarda, burjuva iktisadının "reel ekonomi" kavramını sürüme sokmuş olması da, ekonominin "reel" olmayan sektörünün giderek artan varlığının ve ağırlığının anlatımıdır. Evet borsalarda, hisse senedi kağıtları, şimdi e-belgeleri uçuşuyor, bir bilgisayar tuşuna basma aralığında büyük miktarlarda paralar bir yerden başka yere transfer ediliyor. Ama tüm bu mali işlem ve devirler dünyadaki maddi zenginliği bir gram olsun artırmıyor. Mali piyasalar, borsalar yoktan bir şey var etmiyor, yaptıkları tek şey, daha önce üretilmiş gerçek maddi değer ve zenginlikleri bir elden ötekine aktarmaktır.

Oysa ekonomik süreçlerde son söz her zaman üretimdedir.

O halde, önce dünya üretim verilerine bakalım.

Son dört yılda dünya ekonomisinde canlılık sürdü. 2006 yılında da çeşitli ülke ve ülke gruplarında, beklentiler düzeyinde, yer yer üstünde büyüme gerçekleşti. Dünya ekonomisi 2005 yılında % 4.9, 2006 yılında %5.4 oranında büyüdü.

ABD hâlâ dünyanın en büyük ekonomisi. 2006'da dünya GSMH'nın yüzde 28'ini ABD üretti.[14] Ama ABD'nin büyüme/üretim hız ve oranlarında düşüş var.

1929'dan önce dünya sanayi üretiminin yüzde 44.5'ini ABD, yüzde 11.6'sını Almanya, yüzde 9.3'ünü İngiltere, yüzde 7'sini Fransa, yüzde 4.6'sını Sovyetler Birliği, yüzde 3.2'sini İtalya ve yüzde 2.4'ünü Japonya gerçekleştiriyordu.[15]

Günümüzde, 2006 verileriyle, dünya gayri safi yurt içi hasılası, yaklaşık 48 trilyon 245 milyar dolar. Genel sıralama ise şöyle: ABD 13 trilyon 202 milyar dolarla birinci sırada. Arkasından 4 trilyon 340 milyar dolarla Japonya, 2 trilyon 907 milyar dolarla Almanya geliyor. Çin 2 trilyon 668 milyar dolarla dördüncü.[16] ABD hala en

14) *IMF World Outlook, 2006.*

15) Emmanuel Todd, *The Breakdown of the American Order/AFTER EMPİRE*, Translated by C. Jon Delogu, Columbia University Press, New York, 2003, s.64.

16) World Development Indicators Database, World Bank, 1 July 2007. Bu veriler, Dünya Bankası'nın "atlas" yöntemi olarak adlandırdığı yönteme göre hesaplanmış. GNI, per capita, "Atlas method, GNI (General National Income)

çok üreten ülke ancak payı yüzde 45'ten yüzde 29'lara düşmüş.

Kişi başına GSYİH ABD'de 44.970 dolar, Japonya'da 38.410 dolar, Almanya'da 36.620 dolar iken, Rusya'da 5.780 dolar, Brezilya'da 4.730 dolar ve Çin'de 2.010 dolardır.[17]

Büyüme en başta üretim artışı demektir; üretim artışının iki önkoşulu tasarruf ve yatırımdır.

Bugün dünya üretiminin merkezi, emperyalist metropol ülkelerden, başta Çin olmak üzere Hindistan, Brezilya, Rusya gibi nüfus ve alan olarak büyük, insan ve doğal kaynakları zengin, gelişmişlik açısından arkadan gelen ancak hızlı ilerleyen ülkelere kayıyor. Yukarıdaki veriler bunu gösteriyor.

Bir başka önemli kaynağımız emekgücü verileridir.

2006 verilerine göre dünya nüfusu 6 milyar 518 milyon. Dünya nüfus büyüklüğü sıralamasında ilk üç ülke, Çin, Hindistan ve ABD'dir. Brezilya beşinci, Rusya Federasyonu dokuzuncu sırada. Bu ülkelerin toplam nüfusları 2006 rakamlarıyla şöyle: Çin 1 milyar 312 milyon, Hindistan 1 milyar 110 milyon, ABD 299 milyon ve Rusya Federasyonu 142 milyon.[18]

BRİC ülkeleri (Brezilya, Rusya, Hindistan ve Çin) 2000-2005 arasında her yıl toplam olarak 22 milyon kişi için, aynı dönemde OECD ülkeleri 3.7 milyon kişi için yeni iş yarattılar.[19] BRİC ülkeleri dünya nüfusunun % 42'sini, dünya emekgücünün % 45 gibi yarısına yakın bir bölümünü temsil ediyor. OECD alanında, gerek istihdamın, gerekse işgücünün % 19'u BRİC ülkelerine ait.[20]

2005 yılı itibariyle emekgücüne katılım oranları: Çin'de % 81.8, Brezilya'da % 74.2, Rusya'da % 72.3, Hindistan'da % 65.1. AB'nin

---

17) Agy.

18) World Development Indicators database, World Bank, 1 July 2007

19) OECD Employment Outlook, 2007.

20) OECD, Working Party on Employment, "Labour Market in the BRICs (Brazil, The Russian Federation, India and China", 23 March 2007, http://www. oecd.org/data.oecd/54723738355687. pdf, 10.09.2007.

ilk 15 ülkesinde % 72.1. OECD ortalaması % 72.3. Çin'de, emekgücü katılım yüzdesi görüldüğü gibi çarpıcı biçimde yüksek. İstihdam oranı Brezilya'da, % 66.4, Çin'de % 77.8, Hindistan'da % 62.2, Rusya'da % 66.0 AB ilk 15'te % 65.7 ve OECD ortalaması % 67.4.

İşsizlik oranlarına gelince; Brezilya'da % 9.2, Çin'de % 4.9, Hindistan'da % 4.4, Rusya'da % 7.9, AB ilk 15'te % 8.3 ve OECD ortalaması % 6.8.[21]

2002 verilerine göre Çin'de % 45.06'sı kırsalda % 38.02'si kentte olmak üzere toplam 83 milyon kişi istihdam ediliyordu. G7 ülkelerinde ise bu sayı 53.3 milyon kişi. ABD ve Çin'de istihdamın sektörel dağılım oranları daha da çarpıcı bir tabloyu yansıtıyor: Tarımda ABD'de % 1.7, Çin'de % 48.2; imalat sanayinde ABD'de %12.6, Çin'de % 12.3; madencilik ve inşaatta ABD'de %7.7, Çin'de 6.6; hizmetler sektöründe ABD'de %78, Çin'de %32.9.[22] Banister, Çin'deki gerçek istihdam sayısının 109 milyon civarında olduğunu yazıyor. Bir tahmine göre, Çin'de kırsal alanlarda sanayide çalışmaya hazır 200 milyon işsiz var. Yukarıdaki verilerde altı çizilmesi gereken noktalardan biri, imalat sanayindeki istihdam oranları ABD ve Çin'de neredeyse aynıyken, iki ülkenin hizmet sektörlerindeki emekgücü oranları arasındaki büyük farktır. Çin'in hızla büyüyen sanayisinin gereksinmeleri düşünüldüğünde açının daha da büyüyeceğini, Çin'in açık arayla dünyanın en büyük sanayi üretim merkezi olacağını öngörmek mümkündür.

Dünya emek gücünün % 25.7'si Çin'de.[23]

---

21) OECD, Working Party on Employment, "Labour Market in the BRICs (Brazil, The Russian Federation, India and China), 23 March 2007, http://www. oecd.org/data.oecd/54723738355687. pdf, 10.09.2007.

22) Judith Banister, Manufacturing Employment and Compensation in China, November 2005 http://www.bls.gov/opub/mlr/2005/07/art2full.pdf

23) 2005 yılı verisi, OECD, Working Party on Employment, "Labour Market in the BRICs (Brazil, The Russian Federation, India and China), 23 March 2007, http://www. oecd.org/data.oecd/54723738355687. pdf, 10.09.2007).OECD)

Belki, sanayi üretim merkezi yerine "çalışma kampı" demek gerekir. Çünkü, özellikle Çin sanayi işletmelerinde emekçiler, yaşama/çalışma zaman ve mekanlarının iç içe geçtiği koşullarda olağanüstü yoğunluk ve uzunlukta çalışıyorlar.

Çalışma sürelerinin en sağlıklı değerlendirmesi "yıllık fiili çalışma süresi" üzerinden yapılıyor. Ancak, bu alanda veri kıtlığı var. Örneğin, ulaşabildiğimiz OECD verilerinde Çin yok. *OECD Employment Outlook 2004* verilerine göre 2003'te ABD'de yıllık fiili çalışma saatleri toplamı 1.792, Japonya'da 1.801 saat ve Almanya'da 1.446 saat.

2002 yılı itibariyle imalat sanayinde saatlik emekgücü maliyeti ABD için 100=21.11 dolar olarak yapılan bir hesaplamaya göre, ABD'de saatlik emekgücü maliyeti 100 iken, AB ilk 15'te 94, Japonya'da 88, Hong Kong, Kore, Singapur ve Tayvan dörtlüsünde 33, Meksika ve Brezilya'da 12 ve Çin'de 3 oluyor.[24] Hesaplamayı, varsayı rakamı olan 100 üzerinden değil, bu 100'ün gerçek karşılığı 21 dolar üzerinden yaptığımızda Çin imalat sanayinde bir saatlik işgücü maliyeti 63 cent.

Çin imalat sanayi ve işgücü maliyeti ile ilgili araştırma yapan Judith Banister, 2002'de Çin'de işgücü maliyetini kentlerde saatte 0.95 $, kırsal alanda 0.41 $, ortalama 0.57 $ olarak hesaplıyor. Son rakam, ABD ve öteki emperyalist ülkelerdeki saatlik emekgücü maliyetinin yüzde 3'üne, Asya ülkelerindekinin yüzde 10'una denk düşüyor.[25] Hesaplar tahmini, çünkü Çin'de henüz ayrıntılı ve standart istatistik veriler son derece sınırlı. Bu sayılar yine de, durumun gerçeğe yakın bir resmini veriyor; Çin ekonomisinin "rekabet gücü"nün nereden geldiğini ortaya koyuyor.

Sonuç olarak, dünya ölçeğinde toplam maddi üretim artıyor. Dünyanın en önemli ekonomisi olan ABD'de üretimin artış hızı düşüyor. Çin başta olmak üzere, kapitalist pazara yeni açılmakta olan ülkelerde maddi üretim ve büyüme oranları artıyor, bu ülkeler gi-

24) Agy.

25) Judith Banister, "Manufacturing earnings and compensation in China" http://www.bls.gov/opub/mlr/2005/08/art3full.pdf

derek dünya ekonomisinin "üretim motoru" oluyorlar. Bu yeni durum ya da dengesizliğin sonucu, belli bir noktadan sonra da nedeni olarak dünya kapitalist ekonomisinde mali genişleme, köpüklenme güç kazanıyor.

İhracatındaki artışa rağmen ABD'nin cari işlemler açığı GSYİH'nın % 7'sine yaklaştı. Çin'in cari işlemler fazlasının GSYİH'ya oranı % 7'yi aştı. Euro alanında 2006 yılının ilk yarısında gözlenen GSYİH'daki reel artış, başta yatırımlar olmak üzere, iç talepteki artıştan kaynaklanmıştı. Almanya, Fransa ve İspanya'da iç talep büyüyor. Asya ülkeleri, özellikle Çin ve Hindistan, gerçekleştirdikleri yüksek büyüme hızı ile başı çekiyor. BRİC ülkeleri, yani Brezilya, Rusya Hindistan ve Çin yalnız büyüme oranlarıyla değil, üretim büyüklükleriyle de dünya ekonomisinde büyük bir ağırlığı temsil ediyorlar.

4.2."Mali genişleme" ya da kabaran köpük

Kredinin kapitalist sistemde hangi rolü oynadığını Karl Marx o kadar yıl önce şaşırtıcı bir doğruluk ve öngörüyle formüle etmişti:

"... *kredi sistemi, üretken güçlerin maddi gelişmelerini ve bir dünya-piyasası kurulmasını hızlandırmaktadır. Yeni bir üretim tarzının bu maddi temellerini böyle bir yetkinlik derecesine yükseltmek, kapitalist üretim sisteminin tarihsel görevidir. Aynı zamanda, kredi, bu çelişkinin şiddetli patlamalarını -bunalımları- hızlandırır ve böylece eski üretim biçimini çözüp dağıtacak öğeleri oluşturur.*

Kredi sisteminin özünde yatan iki karakteristiğinden birisi, kapitalist üretimin itici gücü olan, başkalarının emeğinin sömürülmesi yoluyla zenginleşmeyi, en katıksız ve en dev boyutlara ulaşmış bir kumar ve sahtekârlık sistemi halini alıncaya kadar geliştirmek, ve toplumsal serveti sömüren azınlığın sayısını gitgide azaltmak, diğeri de, yeni bir üretim tarzına geçiş biçimini oluşturmaktır."[26]

Tam da budur.

---

26) K. Marx, *Kapital*, Cilt III, Sol Yayınları, Üçüncü Baskı, Ankara, Ekim 1997, sayfa: 390.

Dünya ekonomisinin bugünkü en önemli özelliği mali piyasalarda akıl almaz bir hızla büyüyen kredi türevleridir. Kredi türevleri hacmi, 1990'da 3.5 trilyon dolarla dünya hasılasının % 27'sine eşit bir büyüklükteydi. Sürekli artış ve 2007'de bir yılda 90 trilyon artarak, 380 trilyon dolarla dünya hasılasının % 778'ine ulaştı.[27] *Financial Times*, 2007'de kredi türevlerinin 415 trilyon dolara ulaştığını açıkladı.[28] Zihinde canlandırmak zor. Bu, bugün piyasada, dünya hasılasının yüzde 1000'i, yani 10 katı tutarında mali hareket, "kredi" olduğu anlamına geliyor. Başka bir deyişle, piyasada dolaşan her 10 mali "değerin" yalnızca 1'inin gerçek karşılığı var. Gerisi karşılıksız.

Bu sistem asalak.

Bu, dünya kapitalist ekonomisinin bugünkü dengeleri içinde, uzun süre kaldırılması mümkün olmayan bir büyüklüktür.

Bu, aynı zamanda bugün dünya ödemeler sisteminin herhangi bir güvenlik ve güvenceye sahip olmadığı anlamına geliyor. Ana görevi "acil ödemeler dengesi ihtiyaçlarının finansmanı" olarak tanımlanan IMF'nin ve Dünya Bankası'nın mali sistemin güvenliği için gerekli bu ölçekteki finansmanı yaratacak ve yönlendirecek güçleri yok. İşlevsiz ve gereksiz hale geliyorlar.

Peki, kredi türevleri neden bu kadar artıyor?

Kapitalist ekonomide kredinin işlevi, ortalama kâr oranları düştüğü, sermaye birikim süreci yavaşlamaya başladığı zaman devreye girerek sürecin kesintiye uğramasını önlemektir. Kâr oranları düştükçe krediye gereksinim artmakta, kredi hacmi büyümektedir. Öte yandan, kredi hacmi büyüdükçe, faiz yükü artmakta, bu yük birikim sürecini daha da yavaşlatmaktadır. "Kısır döngü" kavramı bu tür durumlar için icat edilmiş olmalıdır.

Böylece, dünya kapitalist ekonomisi, Ergin Yıldızoğlu'nun süreci iyi özetleyen formülasyonuyla, "mali piyasaları reel ekonominin ve

27) Bağımsız Sosyal Bilimciler, 2007 Yılı Raporu, agy.

28) *Financial Times*, 21.08.2007.

ona ilişkin beklentilerin sürüklediği" bir durumdan, "mali piyasalara ilişkin beklentilerin reel ekonomiyi sürüklediği" bir duruma geçmektedir. Kapasite fazlası, hep bu beklentiye bağlı olarak finanse edilen taleplerle karşılanmaya çalışılıyor.[29] Kredi hacmindeki artış, sonuç olarak bir yandan üretimdeki, "reel" ekonomideki daralmanın *sonucudur*; ama aynı zamanda daralmayı daha da şiddetli hale getiren *nedendir*. Tasarruf ve üretime yönelik yatırım yapmayan bir ekonomide, sermayenin eğilimi mali varlıklara ve gayrimenkule yönelmektir. Kâr oranlarının düştüğü koşullarda, *sermaye artıdeğer üretmek yerine başkalarının biriktirdiğine el koymaya yöneliyor*. Asalaklaşıyor. Daha önemlisi, spekülatif yollarla birikimin bir noktada tıkanması kaçınılmaz olduğu için kriz baş gösteriyor.

2006 ve 2007 yılı krizlerine bu açıdan yaklaşmak gerekiyor.

Ondan önce, tabloyu tamamlayabilmek için dünyanın hâlâ en büyük ekonomisi ve dünya sisteminin hegemon gücü olan ABD ekonomisinin ne durumda olduğuna biraz daha yakından bakalım.

4.3. ABD ekonomisi ve hegemonyası

ABD bugün *hâlâ* dünyanın en büyük ekonomik gücüdür. Bu büyük ekonomi, büyük tüketimi ile dünya ekonomisinin çarklarını döndürmekte belirleyici bir rol üstlenmiş durumda, ancak işaretler bu yükü taşımakta zorlandığını gösteriyor.

Üretimi artırmadan tüketimi artırmak yoktan var etmek demektir. Yoktan var edilemeyeceğine tek çözüm başkasından almak, dışarıdan kaynak aktarmaktır! ABD ekonomisi bugün çok büyük ölçüde dışarıdan aktarılan kaynaklara bağımlıdır. İç tüketimle büyüyor; bu tüketim dünyanın başka yerlerindeki üretimin sürekliliğini sağlıyor ve oralarda üretilen ekonomik kaynak ya da fazla ABD ekonomisini çeviriyor.

Ekonominin siyasetten bağımsızlığını, piyasanın kendi kendine mükemmel biçimde işlediğini vazeden tezlerin gerçek dışı ve geçer-

29) Ergin Yıldızoğlu, "İki büyük risk ve piyasalar", *Cumhuriyet* 5 Şubat 2007.

siz olduğunun en iyi kanıtı, bugün ABD ekonomisinin salt ekonomik olmayan düzeneklerle sürdürülüyor olmasıdır. Şöyle: Dünya ekonomisinin, ticari-mali işleyişlerin kurallarını ABD koyuyor; onun denetimindeki uluslar arası kuruluşlar eliyle uygulanan bu kurallar herkesi bağlıyor; bir tek ABD'yi bağlamıyor. Bugünkü uluslararası ekonomik ilişkiler düzeninin çok kısa ve aslına uygun özeti budur.

Kuralları koyan ve işleten ABD bu ayrıcalığı salt ekonomik araçlarla değil, daha çok siyasal-askeri gücüyle, hegemon konumuyla sağlıyor.

Ekonomik düzenek nasıl işliyor?

ABD ekonomisindeki iç tüketimin, bu yoldan sağlanan büyümenin esas dayanağı emlak-konut sektörü başta olmak üzere tüketici kredileridir. Bunun sonucu rekor düzeyde hane halkı borçlanmasıdır.

ABD ekonomisi "borçlanarak tüketim" üzerinde genişliyor.

Dünyanın bu en önemli ekonomisinin temel özelliklerini *Bağımsız Sosyal Bilimciler*'in 2005 Raporu'nu[30] esas alarak kısaca şöyle özetleyebiliriz: ABD ekonomisi 1980'den bu yana sürekli dış ticaret açığı veriyor. Bu açık, yakın zamanlara kadar aynı dönemlerde ticaret fazlası veren Almanya ve Japonya tarafından dengeleniyordu. ABD de açığı kapatacak kaynağı sağlayabilmek üzere küresel düzeyde mali sermayeyi kendisine çekecek siyasetler izliyordu ve izliyor. Açıklarını mali genişleme ve serbestleşmeden yararlanarak başka ülkelerin "fazla"sı ile kapatıyor.

ABD üretimdeki egemenliğini yitirir yitirmez, finans sermayesi eliyle üstünlüğü yeniden ele geçirmeye girişti. 1980'den bu yana, neredeyse her şeyin finanslaştırılması, esas olarak, ABD Hazinesi, Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası (DB) ve diğer mali

30) Bağımsız Sosyal Bilimciler, "2005 başında Türkiye'nin ekonomik ve sosyal yaşamı üzerine değerlendirmeler/Kapitalist dünyanın hegemon gücü olarak ABD ekonomisindeki gelişmeler", Mart 2005, (http://www.bagimsizsosyalbilimciler.org/Yazilar_BSB/BSB 2005 Mart.pdf)

kurumlar aracılığıyla hegemonyasının yeniden kurulmasını amaçlayan bir stratejinin gereğiydi. ABD bu stratejide geçici bir başarı sağladı. Ancak finans alanı en sonunda üretime bağlı olduğu için, 1990'lar boyunca dünya finans hareketlerinde ABD gerilemeye başladı. ABD'li şirketler, ABD'li finansal kurumlar hâlâ güçlüler, ama bugün ABD'nin borcunun büyük bir bölümü yabancılara. Şimdi başta Çin olmak üzere Asya'nın "yükselen" ekonomileri dış ticaretlerinde fazla veriyorlar. Böylece yakın zamanlara kadar Almanya ve Japonya'nın fazlalarıyla karşılanan, ama sürekli büyüdüğü için karşılanması zorlaşan ABD açıklarını şimdi dış ticaretleri fazla veren ülkeler karşılıyorlar.

Dünyanın bütün ülkelerine, özellikle az gelişmiş ülkelerine "istikrar" ve "yapısal uyum" programları dayatılmasının, iç pazara yönelik "ithal ikamecilik" yerine "ihracata yönelik birikim" yöntemlerinin kakılmasının, bu ülkelerdeki sanayileşme, üretim ve tüketim taleplerinin baskı altına alınmasının en temel nedeni, bu önlemlerle yaratılacak "fazla" ile, ABD'nin dış ticaret açıklarının kapatılmasını olanaklı kılan kaynağı elde etmektir.

Bu süreç, kuşkusuz düz bir çizgi olarak ilerlemiyor. Örneğin, 1988-1996 döneminde bağımlı ülkelerin dış ticaret açıkları yeniden arttı. ABD'deki mali genişlemeyle birlikte bu ülkelere mali sermaye akımı başladı vb.

2000'den sonra ABD ekonomisinin en belirgin özelliği, iç ve dış dengelerin, yani kamu ve ödemeler dengesinin birlikte bozulması ve ABD'nin tarihindeki en büyük kamu ve dış ticaret açıklarıyla yüz yüze kalmasıdır. Bulunan çözüm son derece yalındır: Dış açıkları dünyaya finanse ettirmek!

ABD'nin toplam borçları (federal hükümet, tüketici, şirket borçları, diğer borç araçları türevler) 37 trilyon dolara ulaştı.[31]

ABD'nin cari açığı 1996'da 118 milyar dolardı, 2003'te 527 mil-

31) Ergin Yıldızoğlu,"Kemerlerinizi Bağlayınız. İnişe Geçiyoruz", *Cumhuriyet*, 17 Ocak 2005.

yar dolara, 2004 'te 665 milyar dolara, 2005'te 792 milyar dolara ve 2006'da 857 milyar dolara çıktı. GSMH'nın % 7'sine yaklaştı. 2007 ve 2008 yıllarında cari açığın 835 ve 866 milyar dolar olarak gerçekleşeceği tahmin ediliyor.[32] Karşı tarafta, Çin 239 milyar dolar, petrol ihraç eden ülkeler 396 milyar toplam 635 milyar dolar fazla verdiler. Japonya'nın 170 milyar dolarlık fazlası var. ABD'ye sürekli kaynak aktarılıyor.

ABD ihracatında sanayi mallarının oranı azalırken, hizmet sektörünün ihracat kapasitesi görece artıyor.

ABD dünyanın hiçbir bölgesi ile ticaretinde fazla vermiyor. Sonuç, doların değer yitirmesidir.

1950'den bu yana ABD'nin uluslararası güçlü paralar ve altın cinsinden rezervleri sürekli olarak düşüyor. 1950'lerde dünya rezervlerinin yaklaşık % 60'ına ve gelişmiş ülke rezervlerinin % 70'ine sahip olan ABD 2003 yılında dünya rezervlerinin % 4'üne, gelişmiş ülke rezervlerinin ise % 10'una geriledi.

Dünya döviz rezervlerinin ülkelere dağılımı ile ilgili veriler şöyle: Toplam dünya rezervi 6 trilyon 235 milyar 85 milyon dolar. Bunun 1 trilyon 480 milyar 900 milyon doları Çin'de. Çin'i 932 milyar 157 milyon dolarla Japonya izliyor. Avrupa Birliği'nin elinde 439 milyar 342 milyon dolarlık, Rusya'da 413 milyar 800 milyon dolarlık, Hindistan'da 228 milyar 847 milyon dolarlık, Brezilya'da 161 milyar 552 milyon değerinde rezerv var.[33]

Dolar bu koşullarda artık ekonomik olmaktan çok siyasal bir araçtır.

Toparlamak gerekirse, ABD ekonomisi son derece kırılgan, giderek daha az oranlarda üreten, tüketimini borçlanarak sürdüren, dünyanın en borçlu, en yüksek cari açıklara sahip, kredi köpüklerinin büyüklüğü nedeniyle kriz ve durgunluğa en açık ekonomisidir ve ABD ekonomisindeki her gelişme tüm dünyayı doğrudan etkilemektedir.

---

32) IMF, World Economic Outlook, 2007.

33) IMF World Economic Outlook, İlkbahar 2007.

Amerika'da yalnız kamu ve şirketler değil Amerikan halkı da borçlanarak yaşıyor. 2003 sonu itibariyle ipotekli konut borçları ve öteki tüketim kredileri toplamı hanehalkı harcanabilir gelirinin üstündeydi: Yüzde 108,3. CEPR'e göre (Centre for Economic Policy Research) 2009 yılında kişi başına borç 24 bin dolara çıkacak.[34]

1980'de yaklaşık 1 trilyon dolar olan ipotekli konut alımı "mortgage" borçlanmalarının hacmi, 2006 sonunda yaklaşık 10 trilyon dolarla on katına ulaştı. Amerika'nın 2006 GSMH rakamının yaklaşık 13,4 triyon dolar olduğu düşünülürse bu kredilerin önemi daha iyi anlaşılır.[35]

1950-80 arasında Amerikalının harcanabilir gelirlerindeki artış, tüketim artışından önde gitti. 1980'den bu yana durum değişti. 1980-2006 arasında harcanabilir gelir % 375, tüketim harcamaları % 425 arttı.[36] Özetle, Amerikan halkı giderek daha az kazanıyor ve kazandığından fazla tüketiyor. Aradaki fark, doların halen devam eden dünya egemenliği sayesinde kapatılıyor; tüm dünya Amerika'daki tüketim açığını kapatmak için çalışıyor. Amerikan ekonomisi gelişmeye devam ediyor ve yaratılan değerin hemen hemen tamamı % 10'luk üst gelir grubuna, onun da aslan payı tepedeki en zengin % 1'lik gruba gidiyor. 1971'den bu yana istediği miktarda dünya parası (dolar) basarak bir tür faizsiz kredi kullanan ABD ve doların egemenliği artık sorgulanıyor.

ABD ekonomisi giderek daha az ürettiği gibi, giderek daha az tasarruf ediyor. Çünkü gelir dağılımı hergün biraz daha eşitsizleşiyor. Asya ülkeleri, özellikle de Çin, yüksek tasarruflarını ABD'ye borç vererek, ihracat yaparak güçleniyorlar. Dünya ekonomisi bugün, bu kararsız denge üzerinde deviniyor.

---

34) Bağımsız Sosyal Bilimciler 2005 Raporu, agy.

35) FED U.S. Flow of Funds Accounts and OFHEO (House Price Index)

36) US Department Of Commerce Bureau of Economic Analysis, http://www.bea.gov/national/nipaweb/SelectTable.asp?Selected-=Y#S2, Section 2 "Personel Income and Its Disposition" bölümü.

Yüksek oranda işsizliğin sürdüğü, büyüme hızları düşen durgun Avrupa, cari işlem fazlası yaratarak ABD'ye kaynak aktaran yoksul ülkeler nesnel olarak bu dengenin kaybedenler tarafında ve Boratav'ın deyimiyle "saadet zinciri"nin dışında kalıyorlar. *ABD için bu kadar borcun, Asya için ise bu kadar alacağın fazla geleceği*[37] bir kırılma noktası yaklaşıyor. Böyle bir durumda, doların hızla değer yitirmesi, faizlerin artması, giderek düşen iç talebin ABD ekonomisini durgunluğa ve küçülmeye sürüklemesi, dış açıkların daha da artması, bütün bunların zincirleme etkiyle ihracatçı ülke ekonomilerinin büyümesini olumsuz etkilemesi olasıdır. Sonuç olarak, ABD ekonomisi ve onun üzerinden dünya ekonomisi son derece kırılgan ve krizlere gebe bir dönemden geçiyor. 2007 krizleri ABD ve dünya kapitalist ekonomisinin kırılganlığının ve yukarıdaki öngörülerin yerindeliğinin pratik doğrulanmasıdır.

ABD ekonomisine emek-sermaye açısından baktığımızda şu olguyla karşılaşıyoruz: Doğrudan üretimde yer alan emekçilerin gelir artış oranları, özellikle 1979'dan sonra gerilemiştir.

Doğrudan üretimde yer alan ABD işçilerinin ortalama saat ücretleri (enflasyondan arındırılmış olarak) 1949 ile 1979 arasında 9 dolardan 15.78 dolara çıkarak % 75, 1979'dan sonra ise 15.78'dan 16.11'a çıkarak % 2 arttı. Oysa 1979-2005 arasında ABD'de üretkenlik yaklaşık % 70 artmış, işsizlik % 8'lerden % 4'lü rakamlara gerilemişti. Bu koşullarda işçi sınıfının gelirlerini artıramayışı, ekonomik mücadele ve örgütlülük düzeyindeki gerilemeyi, gelişmiş kapitalist ülkelerdeki işçi sınıfının ayrıcalıklı konumunu yitirmeye başladığını gösteriyor.

4.4. 2006 ve 2007 krizleri

2006 Mayıs ayında, dünya borsalarında düşüş ve dalgalanmalar yaşandı. Ortalama bir hızla, yılda yüzde 4 oranlarında büyüyen, ABD'nin lokomotiflik işlevini yerine getirdiği, fiyatların istikrarlı,

37) Agy.

piyasaların canlı olduğu dünya ekonomisi Mayıs başında sarsılmaya başladı. Büyük borsalar ortalama yüzde 10 değer yitirdiler.

2007 Mart başında dünya borsaları bir kez daha sarsıldı. ABD borsalarından 600 milyar dolar, İngiltere borsasından 80 milyar dolardan fazla değer birkaç gün içinde silindi. Sarsıntı bu kez, Çin Şanghay Borsası'ndan başlamış ve oradan ABD'ye sıçramıştı. ABD ev piyasasında en alttan başlayan çöküş hızla yayıldı. Borçlarını ödeyemeyen ev sahipleri, hacizler, tahliyeler, büyük şirketlerin iflası ve krizin tüm gayrimenkul piyasasına yayılması...

Bugünkü mali konjonktür 1999 Köln Zirvesi'nde tasarlanan, Bretton Woods-II olarak adlandırılan düzenlemeyle biçimlendi. Başta Asya ve Çin olmak üzere gelişmekte olan ülkeler, tasarruflarını ABD'ye göndermeye başladılar. ABD, günde 2-3 milyar dolara ulaşan bu kaynaklarla ekonomik büyümesini sürdürdü. İthalat yaptı. Ama cari açığı hızla arttı. Bu ilişki içinde Asya'da başta Çin olmak üzere, merkez bankaları, dolar karşısında paralarının değerlenmesini engellemek için, düzenli doları destekleyici döviz operasyonları yapmaya başladılar. Böylece, Asya ülkelerinin merkez bankalarında 3 trilyon dolara ulaşan bir döviz rezervi oluştu. Doların geleceği de bu rezervin kaderine bağlandı. 2001 resesyonu sırasında yeniden gündeme gelen kapasite fazlası/talep yetersizliği sorununu aşmak, tüketim harcamalarını, kredi kullanımını canlandırmak için büyük merkez bankaları müdahalede bulundular. Bu müdahalelerle ABD'de ve dünyada gayrimenkul piyasalarında bir 'köpük' oluştu; her türlü spekülatif araç kullanımı yaygınlaştı. Kredi türevleri hacmi böyle bir süreçte büyüdü.

2007 Temmuz'unda bu kez merkez üssü ABD olan bir sarsıntı başladı.

Amerikalıların sahip oldukları konutlar karşılığında borçlanarak yaşam standartlarını yükseltmesinde ve tüketerek büyümeyi sürdürmesinde konut-kredi sektörü kilit bir rol oynuyor. Bu yöntemle borçlanma, konut fiyatları aynı dönemde yaklaşık 4 kat artarken, 1980-2006 arasında yaklaşık 10 kat arttı; neredeyse GSMH'nin %

80'ine ulaştı. Krizle birlikte konut fiyatları düşmeye başladı. Bu borçlanma hacminde zorunlu daralmaya yol açtı. Bu da doğrudan tüketime yansıdı. "Resesyon' tehlikesinden söz edilmeye başlandı.

Reel ekonomide, özellikle inşaat, onun ileri geri bağlantılı sektörlerinde başlayan tekleme imalat sanayinde birçok sektöre sıçradı. Petrol fiyatları rekor düzeylere çıktı. Genelde dünya ekonomisinin, özelde birçok gelişmekte olan ülkenin ihracatlarını emen ABD ekonomisini taşıyan tüketici talebi daralmaya başladı. Merkez bankalarının piyasaya müdahale etmesi gerekti.

Bu gelişmeler Bretton Woods II'nin de işlemez hale geldiğini gösterdi.

Bugün, Çin'in elinde kullanılması durumunda uluslararası dengeleri alt üst edecek ölçülerde kaynak var. Bu rezervlerin dünya mali piyasalarındaki tıkanıklığın aşılmasında kullanılması olanaklı. Ancak, siyasi koşullar buna izin verecek gibi değil. Çünkü tıkanıklığın açılması sırasında, ABD ve Avrupa'daki en stratejik şirketlerin Çin'in eline geçmesi söz konusu.[38] Öte yandan, Asya ülkelerinin merkez bankaları ve OPEC ülkeleri, pratik sonucu dolardan uzaklaşma anlamına gelen rezervlerini "çeşitlendirme" yönelişi içindeler. Çin, Mart 2007'de ülkenin döviz rezervlerini yönetmek üzere özerk bir yatırım kurumunun oluşturulmasını kararlaştırdı. "Bu kararı, Çin'in dolardan uzaklaşmasına dönük bir adım olarak yorumlamak mümkündür."[39]

Dengesizliği daha da artıracak bir etken, Yıldızoğlu'nun belirttiği gibi ABD'de emeklilik ve sosyal sigorta mali yüklerinin 80 milyona yakın insanın emeklilik zamanının gelmesiyle 60 trilyon dolara kadar yükselecek olmasıdır. Bu yükümlülükleri karşılamanın tek yolu para basmak. Bunun enflasyonu körükleyerek, devletin borcunu aşındırmak gibi ek bir yararı da var. Ancak, bu da elinde döviz

38) Ergin Yıldızoğlu, "Bu kriz o kriz mi (1)", *Cumhuriyet*, 27 Ağustos 2007

39) Bağımsız Sosyal Bilimciler 2007 Yılı Raporu, "2007 İlkyazında Dünya ve Türkiye Ekonomisine Bakış", Haziran 2007, Ankara. http://www.bagimsizsosyalbilimciler.org

rezervleri/varlıkları olanların aleyhine.[40] Kısacası, dengesizlik, belirsizlik ve kırılganlık sürüyor.

2006 Mayıs, 2007 Mart ve Temmuz/Ağustos sarsıntılarında "krizi yönetme"nin temel yöntemi merkez bankalarının müdahalesi, batanları kurtarması oldu. Kapitalizm sermaye sahiplerinin zarar ve iflasları karşısında son derece kamucudur (!) Her şeyi özelleştirip firma, banka zararlarını kamulaştırıyorlar.

2007'de yaşananların "1929 tipi" bir krizin öncü sarsıntıları olup olmadığı bugün burjuva ekonomistleri de içinde konuyla ilgili herkes tarafından tartışılıyor. Böyle bir karşılaştırmanın haklı nedenleri var.

1) Önemli, hatta çarpıcı bir benzerlik 2000'li yıllarda, 1929 öncesini andıran büyük servet ve gelir eşitsizliği noktasına gelinmiş olmasıdır. 1929 büyük bunalımı öncesinde en üst % 1 lik gelir grubunun vergi öncesi gelirden aldığı pay büyük bir sıçramayla yüzde % 23,9'e tırmanmıştı; 1976'da bu oran yüzde 8,9'a düştü. 2005 yılında yine sıçradı: yüzde 21,8.[41] 2007 sonu itibarıyla artacağı öngörülüyor.

1979 ile 2005 arasında, Amerikan ailelerinden, en üst gelir grubuna dahil % 5'lik dilimin gelirlerindeki gerçek artış oranı % 81 olurken, aynı zaman diliminde en alt gelir grubuna dahil %20'lik dilimin gelirlerinde % 1'lik gerçek bir gerileme oldu.[42]

2004 verileri, ABD'de en zengin % 1'in ulusal servetin % 34.3'üne sahip olduğunu gösteriyor. Bu 1929'tan sonrasının en yüksek rakamıdır. 2001'den bu yana yaşanan ve halen devam eden "boom" ve 2006-2007 yıllarında gelir dağılımı eşitsizliğinde farklı

---

40) Ergin Yıldızoğlu, "2007 yılına girerken iki 'köpük' (II)",*Cumhuriyet*, 13 Aralık 2006

41) Thomas Piketty ve Emmanuel Saez, "Birleşik Devletlerde Gelir Eşitsizliği, 1913-1998," *Quarterly Journal of Economics*, 118(1), 2003. (2005'de yeniden gözden geçirilmiş hali. http://emlab.berkeley.edu/users/saez)

42) Ekonomik Politika Enstitüsü(EPI)'nde, U.S.Nüfus Sayımı Bürosu Verisi, Çalışan Amerika'nın Durumu 1994-95 (M.E. Sharpe: 1994) sayfa: 37.

bir yorumu gerektirecek bir değişikliğin gerçekleşmemiş olması dikkate alındığında, 2007 sonu itibarıyla, servet dağılımındaki zenginler lehine yoğunlaşmanın 1929'daki zirveyi geçmesi güçlü bir olasılıktır.[43] Gelir eşitsizliğinin güncel kriz açısından önemi şurada: Eşitsizlik ve yoksulluk arttığı zaman borçlanma talebi yükseliyor; bankalardan borç alanların "güvenilirlik" derecesi düşüyor; bankaların güvence arama koşulları gevşiyor.

2) Son kriz, 1994, 1998 ya da 2000'de olanlar gibi çeperde değil emperyalist kapitalist sistemin *sinir merkezinde*, sistemin hegemon gücü ABD'de bir sektörden başladı ve oradan önce ABD ekonomisine, sonra dünya ekonomisine yayıldı. ABD Merkez Bankası'nın (FED) ters yöndeki açıklamalarına rağmen, sarsıntı konut sektörü dışındaki ekonomik yaşamı etkiledi. 18 Eylül'deki faiz düşürme operasyonuyla FED bu açıklamasını yalanlamış oldu.

3) Bundan önceki krizlerde, zarar iyi kötü hesaplanabiliyor, kontrol altına alınabiliyordu. Bu kez, türev kredi sisteminin yaratmış olduğu bilinmezlikler nedeniyle hiç kimse ortaya çıkacak yıkımın boyutlarını tam olarak kestirememekte, çürük elmaları ayıklayamamakta, virüse karşı etkili önlemler alamamaktadır.

4) Nihayet, bütün bunlar, verilerini aktarıp kısa değerlendirmesini yaptığımız ABD ekonomisindeki olumsuz gelişmelerle birlikte dikkate alındığında sorunu ciddiyeti ortaya çıkıyor.

Sonuç olarak, *yakın zamanlardaki üç kredi sarsıntısının öğeleri dikkatle incelendiğinde görülen, kriz koşul ve etmenlerinin her seferinde biraz daha birikerek yeni krizleri hazırladığıdır.* Krizleri öteleyen, hemen bütün yöntemler kaynayan kazanın altındaki ısıyı artırmaktadır. Sanayideki kapasite kullanım oranlarında ve istihdamda umulan yükselişin gerçekleşmemesi, dolardaki hızlı ve daha da hızlanacak değer kaybı, FED'in faiz indirme operasyonuna rağmen "mali piyasaların" huzur ve istikrara ulaşamamış olmaları, petrolün varil

43) Kongre Bütçe Ofisi, 1979'tan 2004'e Federal Vergi oranlarının Tarihsel Etkisi, Tablo 1C, Aralık 2006.

fiyatının şu anda 100 dolara doğru yükselmeye devam etmesi, ABD hane halkının omuzlarındaki yükü taşıyamaz duruma gelmesi vb. veriler bu krizin yakın zamanlardakilerden farklı, daha derin ve daha dipten olduğunun işaretleridir.

Burjuva ekonomistleri şimdi daha kötümserler. O kadar ki, IMF Başkanı, 2007 sarsıntısının 2008'deki ekonomik gelişmeleri etkileyeceğini söyledi. ABD Merkez Bankası eski başkanı "Maestro" Greenspan "İnsanoğlu köpüklerle baş etmenin yollarını bulamadı" dedi. Bunu, kapitalizm krizine çare bulamadı biçiminde okumak gerekiyor.

Bu krizi de şöyle ya da böyle atlatabilirler; ancak gelinen noktada eskisi gibi devam etme olanakları hızla tükeniyor. Hegemonya krizi, mali kriz iç içe, sistemin kaldırabileceği (tolere edebileceği) sınırları zorluyor. Mali sermaye açısından yeni bir dünya parası ve onun üstünde yükselecek yeni örgüt ve kurumlar ivedi bir gereksinim olarak öne çıkıyor.

5. Dünya Tek Kutuplu Mu?

Demokratı, liberali, yeni-muhafazakârı, revizyonisti ve "gerçekçi"si ile Amerikan siyasetçi, stratejist ve ideologları yıllardır ABD'nin dünyadaki yeni rolünü, dış siyasetinin yeni "doktrin"inin ne olması gerektiğini tartışıp duruyorlar. Amerikalılara özgü kutsal/dünyevi kavramlaştırmalarla, simgelerle bezeli bu tartışmanın altında yatan, ABD'nin meydan okunmaya başlayan hegemonik konumunu koruma arayışıdır. Tümü, Amerikan yaşam tarzını sürdürmenin buna bağlı olduğunun bilincindeler.

11 Eylül 2001'den bu yana geliştirilen yeni doktrin, ABD'nin tek başına başka ülkelere "önleyici vuruş" *preemptive attack* yapma hakkı olduğuna dayanıyor. Bu doktrine katılmakla birlikte, yöntemde, taktikte farklı düşünenler var. Örneğin, Carter'ın güvenlik danışmanı ünlü antikomünist Zbigniev Brzezinski ABD hegemonyasının, aynı zamanda "yumuşak güç"le, bağlaşıklarla birlikte sürdürülebileceğini savunurken daha ince bir strateji öneriyor. Brzezinski, *preemptive attack*'ın "doktrin" olarak kabulünden önce, "vurmak" yerine,

ABD hegemonyasına meydan okuyacak bir gücün ortaya çıkmasını "önlemek" hedefini öne çıkarıyor, "merkezi önem" taşıyan sorunun, "Amerika'nın karmaşık Avrasya güç ilişkileriyle nasıl baş edeceği ve özellikle *belirleyici ve düşman bir Avrasya gücünün ortaya çıkmasını önleyip önleyemeyeceği* sorunu"[44] (abç) olduğunu yazıyordu.

Baba Bush'un özel yardımcısı ve Ulusal Güvenlik Konseyi üyesi, oğul Bush'un Dışişleri Bakanı Colin Powell'in Politika Planlama şefi ve 2003'ten bu yana da önemli bir "think tank" kuruluşu olan "Council of Foreign Relations" (CFR) "Dış İlişkiler Konseyi" başkanı olan Richard N. Haass, CFR'nin yayın organı "*Foreign Affairs*" de 11 Kasım 2000'de yayınlanan "Imperial America" başlıklı ilginç makalesinde, bugünkü doktrine temel olan üç görüş ileri sürmüştü.[45] Aşağıdaki alıntılar bu makaleden.

Bir: "ABD'nin amacı, öteki siyasal, ekonomik ve askeri güçlerin uluslararası toplumun örgütleneceği ve işleyeceği kurucu bir konsepti desteklemenin özçıkarlarına uygun olduğunu görmelerini sağlamaktır". İki: Son yarım yüzyılda kendi topraklarında olan biten her şeyin ulus devletlerin iç işi sayıldığı egemenlik (sovereignty) düşüncesi mutlaklığını yitirmekte, onun yerine, "egemenliği giderek daha çok bir hükümetin kendi yurttaşlarına nasıl davranması gerektiği koşuluna bağlı olarak değerlendirme" düşüncesi güç kazanmaktadır. "Bir hükümet yurttaşlarını koruyamadığı, ya da korumak istemediği zaman -yönetimle yönetilenler arasındaki iç ilişki bozulduğu zaman- önderlik normal haklarını yitirir. İşte o zaman uluslar arası topluluk (community) diplomasiyle, yaptırımlarla (sanctions), yardımla, ya da askeri güçle, insani müdahale bayrağı altında eyleme, saldırıya geçer." Üç: "Emperyal dış siyaset emperyalizmle karıştırılmamalıdır. Emperyalizm, sömürüyü akla getiren ve sıklıkla teri-

---

44) Zbigniew Brzezinski, *Büyük Satranç Tahtası*, Türkçesi: Ertuğrul Dikbaş-Ergun Kocabıyık, Sabah Kitapları, İstanbul, 1998, s. V

45) Richard N. Haaass, "Imperial America", Forign Affairs, 11 Kasım 2000, http://www.brookings.edu/views/articles/haass/19990909primacy_FA.htm

toryal denetim gerektiren bir kavramdır. Az sayıdaki Avrupa devletlerinin, tanım gereği kendini yönetemeyen çoğu sömürgelerde yaşayan çok sayıdaki insan üzerindeki egemenliğine dayanan ve artık var olmayan bir dünya üzerine temellendirilmişti."

Görüldüğü gibi, ABD'li ideologlar ABD'nin önleyici vuruş stratejisini, uluslararası siyaset ve hukuka ilişkin geleneksel kavramları değiştirerek, ABD'nin dünyanın her yerine müdahalesine yeni ideolojik ve siyasal gerekçeler hazırlayarak ve emperyalizmin yeni evresini "emperyalizm" demeden yeniden tanımlayarak geliştiriyorlar.

O zamanlar Bush'un ulusal güvenlik danışmanı olan Condoleezza Rice, 2003 yazında Uluslararası Stratejik Araştırmalar Enstitüsü'nün Londra toplantısında, 1648 Westfalya Anlaşması'yla kurulan egemen devletlerarasındaki güç dengelerine dayanan sistemi sona erdirme zamanının geldiğini açıklamıştı. Westfalya Anlaşması, dinsel hoşgörü ve mutlak devlet hükümranlığı ilkelerini koyarak din savaşlarını sona erdiren bir anlaşmaydı. Rice, aynı konuşmasında uluslararası ilişkilerde çok kutupluluk ve güç dengesi düşüncelerinin de reddedilmesi gerektiğini belirtti. Şöyle devam etti: *"Çok kutupluluk bir rekabet teorisidir, çıkarların, daha kötüsü değerlerin rekabeti teorisidir. Bunu daha önce denedik. Bu teori Büyük Savaşa yol açtı."*[46] Bu mantığa göre, savaşları önlemenin yolu tek kutupluluğa geçiş olacaktı.

Çok kutupluluk 2003'ten bu yana gerçekten sona mı erdi?

Sovyetler Birliği'nin çözülüşünden sonra çok ve sık yinelenen iki kutuplu dünyanın artık tek kutuplu olduğu söylemi bir yönüyle gerçeği yansıtıyor. Özetle, iki ucunda iki farklı sınıf iktidarının bulunduğu iki kutuplu dünyanın sona erdiği saptaması doğrudur. Dünyanın artık tek kutuplu hale geldiği savını ise olgular desteklemiyor. ABD dışındaki odaklar henüz dünya çapında Amerikan he-

46) William Pfaff'ın "Manifest Destiny: A New Direction for America" başlıklı, *New York Review*'da 15 Şubat 2007 tarihinden yayımlanan makalesinden.: http://www.nybooks.com/articles/19879.

gemonyasına tek başlarına, ya da birlikte meydan okuyacak durumda değiller. Ancak, bölgesel güç odakları biçimleniyor: AB, Çin, Japonya ve Rusya. Bu, birden çok odağın birbirleriyle doğrudan çatışacağı bir durum değilse bile, birden çok stratejinin çatışacağı bir dünya demektir. Söz konusu stratejilerin birbirini, bu aşama için kullanılabilecek yumuşak bir deyimle çelmelemeleri, ABD'nin inisiyatif yitirmesine yol açıyor.

Sonuç olarak, ABD'nin, sistemin hegemon gücü olmanın da ötesine geçerek, dünyanın tek ve mutlak egemeni olduğunu ileri süren "imparatorluk" tezleri temelsizdir. Tam tersine, en başta ekonomik durum ABD hegemonyasının gerilemekte olduğunu gösteriyor. Bugün, ABD hegemonyasının öteki iki direği, komünizm tehlikesine karşı yanıltıcı ama etkili "hür dünya"nın liderliği, buna bağlı olarak evrensel değerlerin temsilciliği iddiaları boşlukta kalmıştır.

ABD, Afganistan ve Irak'ta hedeflerine ulaşamadı. Afganistan'da NATO'ya dayanarak sonuç almaya çalışıyor. Alamıyor. Irak işgalini, varlığını ve egemenliğini meşrulaştırıcı bir düzene dönüştüremiyor.

Kısacası ABD geriliyor, dünya sistemi üzerindeki hegemonyası zayıflıyor. ABD, emperyalist siyasetlerini, hegemonya mücadelesini, ekonomik, siyasal ve ideolojik cephelerdeki gerilemesini kapatmak üzere askeri gücüne dayandıran bir strateji izliyor. Ekonomik kaynakları daralan bir gücün büyük askeri harcamalarını nereye kadar, nasıl karşılayacağı ise bilinmiyor.

ABD'nin, siyasal/askeri stratejisinin üç temel direği var: Herhangi bir devletin ABD'ye eş ya da ondan üstün askeri güce ulaşmasını engellemek; kendisine denk bir güç yaratacak birleşme ve bağlaşıkların önüne geçmek; denk bir güce ait olsun olmasın, ABD'nin dünyadaki ve dünyanın çeşitli bölgelerindeki hegemonyasını, inisiyatifini sorgulayan devletlere karşı "önleyici" vuruşlar yapmak.

Bundan sonra, ekonomi politik ve stratejik güç ilişkilerini dikkate alan somut bir değerlendirme yapmaya çalışacağım. Buna geçmeden, sınıf mücadelesinin ve emperyalizme karşı direnişlerin içine yedirilmediği jeostratejik değerlendirmelerin eksik kalacağına iliş-

kin bir not düşmem gerekiyor. İlk bakışta görünenden farklı olarak, bugün kavganın, esas olarak, devletlerarasında değil, sınıflar arasında olduğunu düşünüyorum. Ayrıca, hiyerarşik ve emperyalist devletlerarasındaki güç ilişkilerinin, her bir devlet içindeki sınıf mücadeleleri prizmasından kırılarak gerçekleştiğini unutmamak gerekiyor.

5.1. Avrupa Birliği

Avrupa Birliği'nin 1957'de imzalanan Roma Anlaşması'ndan başlatılırsa 50 yıllık bir tarihi var. Sovyet sosyalizminin Avrupa'ya yayılmasına karşı ABD ve NATO şemsiyesi altında ortak bir direnme hattı oluşturmak, Almanya ve Fransa'yı bir daha savaşa yol açmayacak bir biçimde yakınlaştırmak, böylece yeniden güçlenecek bir Almanya'nın bir istikrarsızlık ve tehdit öğesi olmasını önlemek, Batı Avrupa'nın ekonomik bütünleşmesini geliştirmek biçiminde özetlenebilecek hedeflerinin çoğunu gerçekleştirdi.

AB süreci 1990'lara kadar ABD hegemonyası, onun koruması altında gelişti.

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte koşullar hızla değişti. Şimdi yeni bir durum var.

Avrupa'nın güçlü bir blok olma yolunda ilerlemesini, ABD kendisine karşı tehdit olarak algılıyor. AB de, ABD hegemonyasının gerilemeye başladığı koşullarda, bir yeni hegemonya adayı olarak dünyadaki kendi yeni yerini oluşturmak için strateji geliştirmek zorunda.

AB bugün, bu zorunluluğun yarattığı gereksinme, çelişki ve sorunlarla yüklüdür.

Bir kez, "komünizm" ve "Sovyet" ortak düşmanına karşı inşa edilmiş model artık geçerli değildir.

İkincisi, birinciye bağlı olarak ABD ile ilişkilerde "müteffiklik" yerini rekabete ve yeni tür bir paylaşım mücadelesine bırakmaktadır.

Üçüncüsü, bu rekabette güçlü olmak, klişeleşmiş sözcükle "küresel güç olmak" gereksinimi ile AB'nin kendi bütünleşmesini sağlam

temellerde pekiştirme hedefleri arasında giderilmesi güç bir aykırılık var. Küresel güç olmak genişlemeyi, en başta ve en azından eski sosyalist Doğu Avrupa ülkelerini AB içine almayı gerektiriyor. Yenilerle eskilerin ekonomik gelişmişlik düzeyleri arasındaki büyük fark ise genişlemeyle tam ve ileri düzeyde bir bütünleşme arasındaki çelişkiyi keskinleştiriyor. En gelişmiş ve güçlü olanların oluşturduğu bir çekirdeğin çevresinde derecelendirilmiş hak, yetki ve yükümlüklerle tanımlanan "çok vitesli bir Avrupa" tasarımı ise "yeniler" tarafından kabul görmüyor.

Almanya açısından durumun başka bir özelliği var. İki Almanya'nın birleşmesiyle, bu emperyalist gücün yüzyılın başından beri ana sorunu olan *lebensraum*, "yaşama alanı" sorunu büyük ölçüde çözülmüş, *ostpolitik* amacına varmıştır. Bu, AB'nin lokomotifi Almanya'nın strateji ve yönelişlerinin belli ölçülerde AB genelinin geleceği ile tümüyle örtüşmediği anlamına geliyor.

Dördüncüsü, Türkiye üzerinden etkisini Ortadoğu, bir başka deyişle Müslüman coğrafyasına taşıma perspektifi de, Türkiye'nin üyeliğinin fiilen gündemden düşmüş olmasına rağmen, bu coğrafyanın ağır sorun ve çelişkileri nedeniyle, AB'ni çetin ikilemlerle yüz yüze getiriyor. Bu temelde, AB içinde Türkiye'yi küçülterek içine alma eğilimi güçleniyor.

Beşincisi, sermayenin emeğe taarruzu en büyük gerilimi, tarihsel, jeopolitik ve sınıfsal nedenlerle sosyal refah devletinin, emek kazanımlarının en gelişmiş olduğu Avrupa'da yaratıyor. Tek dünya pazarının giderek kızışan rekabet ortamı sermaye taarruzunun sürmesini gerektiriyor. Avrupa emekçilerine daha az ücret, daha kötü çalışma ve yaşam koşulları dayatmanın ise sınıfsal ve siyasal sınırları var.

Altıncısı, çeşitli nedenlerle AB'nin bugüne kadar kaydettiği bütünleşme süreci, örneğin para birliği çeşitli kaygı ve itirazlarla karşı karşıyadır. AB halkı, serbest piyasadan, refah devletinin aşınmasından zarar gördüğünü düşünüyor, anketlere göre yaklaşık yüzde 50'si eski paralarına dönmek istiyor.

Yedincisi, Avrupa nüfusu hızla yaşlanıyor. Bugünkü nüfusun korunabilmesi başlı başına bir sorun. 2050'te 15-64 yaş arasındaki çalışan nüfusun 48 milyon azalacağı öngörülüyor.

Nihayet, tüm bu sayılan koşullar içinde AB'nin kendi silahlı kuvvetlerini yaratması hem kendi içinde, hem ABD'yle ilişkilerinde en sorunlu başlıklardan birini oluşturuyor. Dünya gücü olmak, ABD'nin oldu bittilerine karşı caydırıcı, bağımsız ve etkili bir güvenlik gücü oluşturmayı gerektirirken, bu gerekliliğin ekonomik, toplumsal maliyeti bir yandan, bu ordunun ABD ve NATO ile ilişkileri bir başka yandan AB'nin kolayca üstesinden gelemeyeceği sorunlar yaratıyor. AB'nin bugün ABD'ye meydan okuyacak gücü yok. Ama ekonomik rekabet, nüfuz ve paylaşım mücadelesinin son derece güçlü temelleri var.

Avrupa Birliği, 15 ülke olarak ele alındığında ekonomik açıdan ABD'ye denk, genişlemeler dikkate alındığında ABD'den daha büyük bir ekonomik güçtür.

Cari fiyatlarla GSYİH (GNP, 2006) verileri şöyle: AB ilk 15 ülke 13.528 milyar dolar, AB 25 ülke 14.294 milyar dolar ve ABD 13.286 milyar dolar. AB toplamı ABD toplamından büyük.

GSYİH reel artışı, ya da büyüme hızı (1995 yılı fiyatlarıyla, 2006 hesaplaması) AB ilk 15 ülkede % 2.6, AB 25 ülke toplamında % 2.8 ve ABD'de % 3.4.[47] Görüldüğü gibi, büyüme hızı bakımından AB geride. AB'nin doygun ve belli ölçülerde yorgun ekonomisinin büyüme hızı düşük.

Kişi başına GSYİH (2006) AB ilk 15 ülkede 34.689 dolar, AB 25 ülkede 30.803 dolar ve ABD'de 44.380 dolar.[48]

Dünya dış ticareti, ihracat ve ithalat rakamları ise farklı bir durumu gösteriyor. Dünya mal ihracatında AB (AB 25) %17.1'le lider konumda. ABD, % 11.7 ile ikinci sırayı alırken, Çin % 9.8 ile üçün-

47) European Comission, Directorate General Ecfin Economic and Financial Affairs, Statistical Annex of European Economy, Autumn 2006.

48) European Comission, Statical Annex of European Economy, Autumn 2006

cü sırada. Dünya mal ihracatında dördüncü ve beşinci sıradaki ülkeler % 7.7 ile Japonya ve %4.6 ile Kanada.[49] Bu rakamlar, ABD ekonomik büyümesinin esas olarak ithalata ve tüketime dayandığını gösteriyor. Şöyle: ABD'nin dünya ithalatındaki payı % 21.4. AB 25 ülke toplamı % 18. İhracatta olduğu gibi, ithalatta da Çin % 8.1 ile üçüncü sırada. Dünya mal ithalatında Japonya'nın payı % 6.3 ve Kanada'nınki % 3.9.[50]

AB henüz bir resesyon yaşamadı. Resesyon, dolar kriziyle aşırı değerlenmiş bir Avro, işsizlik, iflaslar, ülke bütçelerine gelecek ek yüklerin birlik sürecini nasıl etkileyeceği bilinmiyor.

Ancak 1996'dan bu yana Avrupa hep ABD'nin gerisinde. ABD işgücü verimliğinde Avrupa'dan iki kat daha fazla hızlı ilerliyor. ABD'de istihdam 1970-1990 arasında yüzde 2,1, 1990-2000 arasında yüzde 1,3 arttı. Avrupa'da sırasıyla yüzde 0,4 ve yüzde 0,6. İşgücü verimliliği birinci dönemde ABD'de yüzde 1,1 ikinci dönemde yüzde 1,9 artarken, Avrupa'da sırasıyla yüzde 2,4 ve yüzde 1,5 arttı.[51]

İşsizlik, en çok Avrupa'yı tehdit ediyor.

Avrupa Birliği'nin kendi ordusunu oluşturma gündemine, bu ekonomik verileri ve NATO'yu dikkate alarak yaklaşmak gerekiyor.

Avrupa'nın silahlanması ve ordulaşması ekonomik olmaktan çok siyasal bir sorundur.

Putin'in çeşitli uluslararası toplantılarda sorduğu bir soru, aslında dönemin sorusudur: Sovyet bloku ve Varşova Paktı ortadan kalktığına göre, NATO neden varlığını sürdürüyor ve neden genişliyor? Sovyetler Birliği'nin ve Varşova paktının dağılmasından sonra NATO'nun varlığını sürdürmesi ve genişletmesi bu emperyalist terör örgütünün yalnızca reel sosyalizmden gelen tehdide karşı örgütlenmediğini, reel ya da potansiyel her türden anti-emperyalist,

49) WTO, Word Trade in 2005.

50) WTO, Word Trade in 2007.

51) ILO, World Employment Report 2004-2005.

sosyalist hareketi önleme, emekçi kalkışmalarını bastırma, ezme misyonuyla yüklü olduğunu, emperyalizmin en zayıf durumunda bile işçi sınıfını ve sosyalizmi kendisi için "tehdit" görmeye devam ettiğini gösteriyor. NATO tek tek ülkelerde ortaya çıkacak kitlesel hareketleri silahla bastırmak için hazırlık yürütüyor. NATO'nun yeniden yapılanma sürecindeki düzenlemelerden biri Acil Mukabele Kuvveti (NATO Response Force-NRF). "Sokak gösterilerine" müdahale edecek biçimde örgütlenmesi planlanan "yüksek vurucu güce sahip" bu birliğin asıl görevi "dünyanın herhangi bir yerindeki krize hızlı biçimde müdahale edebilmek" olarak tanımlanıyor.

AB'nin kendi ordusunu kurma girişimlerine karşın, NATO'ya bağımlılığı sürüyor. Ancak çelişkiler var.

ABD, NATO'nun eski tanımlanmış alanının dışındaki bölgelerde de çeşitli "müteffik" güçlerle işbirliği geliştirerek "görev" yapmasını istiyor. Avrupa ülkeleri ise ortak tehdidin ve ortak çıkarların söz konusu olmadığı koşullarda ABD komutasına silahlı güç vermek istemiyorlar.

Soğuk savaş sonrası farklılaşan ABD-AB ilişkilerini eskiye döndürmek olanaklı değil. ABD'nin "küresel NATO" önerisinin ortak zemini yok. Ukrayna, Moldova ve Güney Kafkasya cumhuriyetlerinin Batı'ya bağlanmasında transatlantik işbirliğinin gerekli olduğu noktasında görüş birliği olduğu varsayılsa bile, bu da kalıcı görünmüyor. NATO'yu ABD kornutasında bir dünya jandarması haline getirmek bir yana, Almanya'dan, iki koalisyon ortağının farklı yaklaşımları nedeniyle NATO'nun Afganistan'daki gücünü artırmak üzere ek kuvvet gönderme kararı bile çıkmadı. Merkel'in Hristiyan Demokrat Partili Savunma Bakanı'nın Afganistan'a asker gönderilmesine karşı çıkması, en Amerika yanlısı Fransız Sarkozy'nin, Chirac'ın verdiği Afganistan'daki 200 Fransız askerinin geri çekilmesi kararını desteklediğini açıklaması NATO-AB ilişkilerinin kırılganlığını gösteren örneklerdir.[52]

52) Gülru Erkmen, "NATO'nun yeni rolü sınanıyor", *Cumhuriyet Strateji*, 3 Eylül 2007

Bugünkü güç dengeleri içinde AB'nin NATO'dan kopması olasılığı zayıf. "Avrupa Ordusu" ise giderek güçlenen bir hedef. Avrupa Ordusunun, kısa erimde, AB'nin NATO içinde gücünü artırmasına hizmet eden bir araç olarak konumlandırılması bir ara çözüm olabilir.

Avrupa Ordusu'nun, NATO'nun geleceği, yalnızca ABD ile AB arasındaki ilişkilere değil, Çin, Rusya, Japonya vb. öteki büyük dünya güçlerinin durumlarına ve birbirleriyle ilişkilerine bağlı.

Avrupa Birliği yakın zamanlara kadar, ulus-devletin aşılmakta olduğunu kanıtlayan en büyük örnek olarak gösteriliyordu. Şimdilerde Avrupa'da korumacılık, ulusçuluk ve yabancı düşmanlığı yükseliyor. "Küreselleşme"nin yükselen değeri serbest piyasacılığın yerini şimdi "korumacılık", "ekonomik ulusçuluk" alıyor. Emperyalist devletlerin kendi aralarındaki rekabet, küreselleşme şampiyonlarını şaşırtacak kadar "ulusalcı", neoliberal illüzyonları paramparça edecek kadar "korumacı" biçimler alıyor. En son iki örnek olarak, 2007 Haziran ortalarında Postdam'da yapılan Dünya Ticaret Örgütü ve Brüksel'de yapılan Avrupa Birliği devlet ve hükümet başkanları toplantılarına bakılabilir. İlk toplantıya büyüme gereksinmelerini karşılamak isteyen Çin ve Hindistan'ın dünya hammadde kaynakları üzerinde girişikleri rekabet, bu iki ülkenin ABD ve AB piyasalarına girme, stratejik varlıklarını satın alma yönelişleri damgasını vurdu.

AB toplantısında ise "tuhaf" bir şey oldu. AB'nin "ruhu" temel birlik çimentosu olan "serbest ve çarpıtılmamış rekabeti geliştirme" ilkesi yeni anayasa taslağından çıkarıldı. Bu, AB'ni oluşturan devletlerin "korumacı" uygulamalarına yasal zemin hazırlanması anlamına geliyor. Sarkozy, "Korumacılık sözcüğü artık bir tabu değil... Rekabet bir ideoloji olarak bir dogmadır, Avrupa'ya ne yararı oldu?" diye sordu.[53] Kısacası, bu evrede ekonomik ve siyasal egemenliğin giderek daha çok ulus devletlere devredilmesi eğilimi güçleniyor.

53) *Financial Times*, 23 Haziran 2007.

18 Ekim 2007'de Lizbon'da yapılan AB liderler toplantısında "anayasa sorunu", çevresinden dolaşarak aşıldı. Yeni anayasa taslağının içindekiler daha önceki anlaşmalarla kabul edilen hükümler olduğu için referanduma başvurmak gerekmediği konusunda oydaşma sağlandı.

İtalya ve İspanya'nın ABD'nin Irak işgalini desteklemesi, Polonya'nın geleneksel Alman ve Rus düşmanlığını AB'ye taşıması gibi sorunlar bu üç ülkede yapılan seçimlerde iktidarların değişmesiyle giderilmiş oldu.

Avrupa Uluslar arası İlişkiler Konseyi'nin (ECFR) kurulması da AB'nin uluslar arası siyasette daha aktif bir rol oynamaya hazırlandığının habercisi. ECFR'in ilkeler deklarasyonunda, "tek sesle" konuşan bir Avrupa Birliği'nin dünyanın biçimlendirilmesine yardım edebileceği, bunun için "AB dış politikasının Avrupa'nın tüm ekonomik, siyasi, kültürel ve nihayet askeri gücüyle desteklenmesi" gerektiğini yazdı.[54]

Bu son gelişmeler ve ECFR'nin kuruluşu ve açıklamaları AB'nin hegemonya mücadelesini sürdürmek üzere toparlanması yönünde işaretlerdir.

Burada, daha önce değindiğim, dünya çapındaki emek arzı artışının özellikle Avrupa'da emek-sermaye çelişkisini keskinleştireceği öngörüsünü yinelemem gerekiyor. Ekonomik ulusalcılığın, yabancı düşmanlığı ve ırkçı-faşizan milliyetçiliğin Avrupa'daki yükselişi yalnızca emperyalist güçler arasındaki rekabet ve hegemonya savaşlarının değil, içerideki bu sınıfsal keskinleşmenin sonucudur.

5.2. Çin

Çin'in ekonomik gelişmesiyle, üretici ve ticari güçlenmesiyle ilgili olarak buraya kadar aktardıklarımızı yinelemekten kaçınarak toparlamaya çalışalım.

---

54) European Council on Foreign Relation, Statement of Principles, http://www.onevoiceforeurope.eu/page/s/principlesen

Çin'in ekonomik gücü sürekli bir tempoyla artıyor. Son 20 yılda ekonomik büyüme oranı ortalama yüzde 8-9. Son yıllarda daha yüksek. Çin ekonomisi, 2003'te yüzde 10, 2004'te yüzde 10.1, 2005'te yüzde 10.4 oranlarında büyüdü.

Çin, gayri safi hasılası ile dünyanın dördüncü büyük ekonomisi. Dünya ticaretindeki payı sürekli artıyor. En çok yabancı sermaye yatırımı Çin'e yapılıyor. Haziran 2007 itibariyle 1 trilyon 480 milyar 900 milyon dolarla en çok döviz rezervi de Çin'de.[55] 2007'nin ilk altı ayında yüzde 11.5 büyüyen Çin, aynı dönemde 27 milyar dolar ticaret fazlası verdi.

Bu büyük ekonominin en önemli sorunu enerji ve teknoloji. Kendi enerji kaynakları kıt; enerji gereksinimi çok büyük bir hızla büyüyor; enerjiyi elde etmenin ekonomik ve siyasal maliyeti yüksek. Çin'in 2025'lerde petrolünün yüzde 75'ini dışarıdan temin etmesi gerekiyor. Çin, enerji kaynaklarına sahip bölgelere ve ülkelere yönelik olarak bu nedenle son derece aktif bir dış siyaset izliyor.

Çin'in, modern bir endüstriyel süper güç olmasının önündeki ikinci engel, ileri düzeyde, bağımsız bir teknolojik kapasiteye ve onu kullanacak gelişmiş bir endüstriyel altyapıya sahip olmamasıdır.

Bu nokta son derece önemli. Çünkü Çin'in ABD hegemeonyasına meydan okuyamamasının nedenlerinden biri bu. "Bugünkü koşullarda" Çin'in, kendi ekonomisini tehlikeye atmadan ABD ekonomisine zarar verecek bir şey yapması mümkün değil.

Çin Pasifik'te yeni adımlar atıyor. 2007 baharında Çin Devlet Başkanı Hu Jintao Rusya'yı ziyaret etti. Çin Başbakanı Güney Kore ve Japonya'ya gitti. Çin ve Japonya arasında tarihten gelen sorunlar var. Buna rağmen diyalog geliştirmeye çalışıyorlar. Çin'in Güney Kore ile olan ticareti artıyor. Şanghay İşbirliği Örgütü içinde inisiyatifi gelişiyor. Buna döneceğiz.

2007 Ocak ayında Çin kendisine ait eski bir meteoroloji uydusunu kinetik bir uydusavar cihazıyla vurdu. Bu, uzay savaşlarında var olacağının kanıtı sayılıyor.

55) IMF World Economic Outlook 2007.

ABD Savunma Bakanlığının Kongre'ye sunduğu "Çin Halk Cumhuriyeti'nin Askeri Gücü, 2007" başlıklı rapora göre, Çin'in 2007 yılı için planladığı savunma bütçesi 45 milyar dolar ve bu bir yıl öncesine göre yüzde 18'lik bir artış demek.

Çin sahip olduğu büyük mali kaynaklara dayanarak, az gelişmiş ülkelere hiçbir siyasi koşul dayatmadan mali yardım yapıyor, doğal kaynaklara, hammaddelere, özellikle enerji mallarına daha çekici koşullarla talip oluyor, olumlu koşullarda kredi ve gerektiğinde o ülkelerin zenginlerine ABD'ye alternatif bir yatırım pazarı sunuyor.

Bütün bunlara bakarak Çin'i dünya kapitalizminin genel eğilimlerinin dışına çıkmış, ya da çıkabilecek bir ülke olarak değerlendirmek yanlış olur. Çin, kendine özgü bir yoldan hızlı bir kapitalist restorasyon gerçekleştirmiş, dünya çapındaki yeni rekabet ve paylaşım kavgalarının tarafı konumu kazanmış bir güçtür.

Çin ekonomisine giderek daha çok ulus ötesi şirketler egemen oluyor ve devlet sektörü zayıflıyor. Yabancı şirketlerin Çin'in toplam imalat satışları içindeki payı 1990'da yüzde 2.3'tü. 2000'de yüzde 31.3'e yükseldi. 1998-2003 yılları arasında, doğal kaynak temelli olmayan sanayi sektöründeki devlet işletmeleri tarafından üretilen sanayi katma değerinin payı, yüzde 17.3'ten yüzde 6.7'e düştü. Aynı dönemde yabancı işletmelerin payı yüzde 11.4'ten yüzde 17.1'e yükseldi. Yabancı şirketlerin Çin ihracatındaki payları 2004'te yüzde 57'ydi. Çin'in ana ihracat alanı ABD pazarıdır ve toplam ihracatının yaklaşık yarısını oluşturmaktadır. Özetle, Çin restorasyonu giderek daha fazla yabancı sermayenin ve yabancıların ürettiği ihracatın egemenliği altında bir ekonomi yarattı.[56] Sermaye birikimi büyük ölçüde dış pazarlara mal ve hizmet satmasına bağlı olan Çin'in çevresindeki Asya ülkeleri, neoliberal politikalar üzerinden ABD'ye bağımlı. Çin, kendi ekonomisini neoliberal politikalardan göreli olarak uzak tuttu; ama Asya'yı ABD egemenliğin-

56) Martin Hart-Lansberg Paul Burkett, "Çin, kapitalist birikim ve emek" *Montly Review (Türkçe)*, Ağustos 2007, s.95-96.

den çıkartacak bir güce sahip değil. En azından şimdilik böyle bir politik perspektifi de bulunmuyor. Çin'in giderek daha çok özel sermayenin denetimine giren büyüme stratejisi, düşük ücretler ve işsizlik yaratıyor.

Özetle, Çin'in toplumsal ve ekonomik açılardan bir "üçüncü yol"u temsil ettiği, bu çerçevede Üçüncü Dünya'nın önderi olduğu biçimindeki yorumlar gerçeği yansıtmıyor. Çin artık, kapitalizmden başka bir model ve ideolojinin temsilcisi değil. Çin'deki hızlı kapitalist dönüşümü, 1920'lerde Lenin'in sosyalizm için "sıçramak üzere gerilmek" biçiminde özetlenecek Yeni Ekonomik Politika'sına (NEP) benzetmek doğru değil.

Çin'in dünya sistemiyle kendi tarzında bütünleşen büyük bir güç olarak önümüzdeki dönem stratejik açıdan daha önemli bir konumda olacağı kesin. Tek başına, gerileyen ABD karşısında dünya hegemonu olabilmesi ise yakın, hatta orta erimde olası görünmüyor.

Çin'in özgünlüklerinden biri, kapitalist restorasyonu komünist partisinin iktidar tekeli ve denetimi altında gerçekleştirmesidir. Bu, SSCB'nin çözülüşü sonrası Rusya'dan farklı olarak, Çin'e belli avantajlar sağlıyor. Ne var ki, bu özgünlük, Çin'i kapitalist yoldan sanayileşme ve büyümenin çelişki ve sorunlarından özgür kılmıyor. Gizli işsizliğin yaygın olduğu dev tarım nüfusu büyük bir toplumsal sorundur. Toplumsal güvenlik, sağlık, eğitim düzeneklerinin kapitalist pazar ilişkileri içine çekilmesinin, sanayideki emekgücüne dünya ortalamalarının çok altında ücret ödenmesinin, er ya da geç toplumsal gerilim, çatışma ve kalkışmalara yol açması kaçınılmazdır.

5.3. Rusya

2006'da dünya gayri safi hasılasının (GDP) 987 milyon dolarlık bölümü, % 2.3'ü, Rusya tarafından üretildi. 2005 yılında % 6.4, 2006'da % 6.7 oranında büyüyen Rusya'nın, 2007'de % 6.4, 2008'de ise % 5.9 oranında büyüyeceği tahmin ediliyor. Bu ülkenin bütçe açığı 2005 yılında GSYİH'sının % 8.1'iydi. 2006 yılında

% 8.5 e yükselen bu oranın 2007'de % 4.0'a, 2008'de ise % 2'ye düşeceği öngörülüyor. Rusya'nın dünya mal ihracatındaki payı (2005) % 3.1. Bu pay ile Rusya dünya mal ihracatında 50 ülke arasında 8. sırada yer alıyor. İthalata gelince, dünya mal ithalatında % 1.5 pay ile yine 50 ülke arasında 13. sırada.[57]

Dünya emekgücünün %2.4'ü Rusya'da.[58]

Rusya'nın 2004 yılında 68.7 milyar dolar olan cari açığı 2005'da 160.8 milyar dolara, 2006'da ise 238.5 milyar dolara çıktı. 2007 ve 2008 tahminleri 303.7 ve 358.6 milyar dolar gibi oldukça yüksek düzeylerde. (IMF verileri).

Rusya'nın Sovyetler Birliği'nin çözülüşünden sonra yağmalanan ve güçten düşürülen ekonomisi Putin yönetiminin IMF ve DB kıskaçlarından sıyrılarak, zengin doğal kaynaklarını, sanayisini kamulaştırma yöntemleriyle yeniden denetim altına alan, verimlileştiren siyasetleri ve yükselen petrol-doğal gaz fiyatlarındaki artış nedeniyle güçlendi.

Rusya ABD'den sonra dünyanın ikinci büyük silah ve enerji üreticisi. Dünya enerji üretiminin yaklaşık yüzde 12'si ve dünya doğal gaz üretiminin % 22'si Rusya'da gerçekleşiyor. Rusya bu oranla dünyanın en büyük doğal gaz üreticisi.

Rusya, ABD'nin, IMF'nin uluslararası sermayenin etki alanının dışına çıkmakla kalmadı; kendi ekonomik-siyasal hinterlandını Avrupa'yı içerecek biçimde genişletti. Bu ülkelerin silah ve savunma sistemlerini iyileştiriyor. Nükleer kapasitesini, balistik füze repartuarını, ABD'nin "füze kalkanı"nı dengeleyecek doğrultuda yetkinleştiriyor. 2007 Eylül'ünde Rusya Genelkurmay Başkan Yardımcısı Aleksandır Rukşin nükleer olmayan ama tahrip gücü nükleer bombaya eş olan "vakum" bombası ürettiklerini ve denediklerini açıkladı.

---

57) WTO verileri.

58) OECD, Working Party on Employment, "Labour Market in the BRICs (Brazil, The Russian Federation, India and China), 23 March 2007, http://www. oecd.org/data.oecd/54723738355687. pdf, 10.09.2007

Rusya *Kanal 1* televizyonu bombanın test görüntülerini verdi.[59]

Rusya, dünyanın çeşitli ülkeleriyle işbirliği ve bağlaşıklıklar kurarak ABD'ye mecbur olmadığının açık işaretlerini veriyor. İran'a füze satışı bu örneklerden yalnızca biri.

Putin'in 10 Şubat 2007 tarihinde Münih'te yaptığı konuşma Rusya'nın yeni dönem stratejileriyle ilgili önemli ipuçları verdi. Putin bu konuşmasında tek kutuplu, ABD egemenliğindeki bir dünyanın kabul edilemez, ayrıca olanaksız olduğunu, NATO'nun genişlemesinin "ortak güveni zayıflatan ciddi bir provokasyon" olduğunu söyledi. Putin'in konuşmasından hemen sonra Rusya Genelkurmay Başkanı, Rusya'nın 1987'de ABD ile imzaladığı Orta Menzilli Nükleer Füzeler Anlaşması'ndan (INF) çekilebileceğini belirtti.

Putin ABD çıkarları karşısında Hindistan ve özellikle de Çin ile ilişkilerini geliştirmeye özen gösteriyor.

Rusya, Romanya ve Bulgaristan'da yeni kurulan ABD üslerinden, Ukrayna ve Gürcistan'ın NATO üyeliklerinden rahatsız.

Putin'in Mayıs 2007 başında Türkmenistan'a yaptığı 6 günlük ziyaretten sonra, Kazakistan, Türkmenistan ve Özbekistan enerji kaynaklarının Rusya üzerinden taşınması ağırlık kazandı.

ABD ve Rusya arasındaki sorunlar ve gerginlik büyüyor. Son G8 toplantısı öncesinde Putin, eğer, ABD füze kalkanı kapsamında radar ve füze rampaları Polonya ve Çek Cumhuriyeti'ne konursa, Rusya'nın füzelerini yeniden Avrupa'ya çevirmek zorunda kalacağını açıkladı. Füze kalkanının gerçekte İran'ı değil, Rusya ve Çin'i hedef aldığına dikkat çekti. Sonradan, bu meydan okumayı yumuşatan açıklamalar yapması, söyleneni söylenmemiş kılmıyor.

Eski SSCB, yeni BDT coğrafyasındaki ABD güdümlü "renkli devrim"ler hedefine ulaşamadı. Hatta, Gürcistan, Ukrayna ve Kırgizistan'da karşıt, Rusya yanlısı dinamikleri tetikledi.

Rusya, ekonomik bakımdan hegemon olacak güçte değil. Ayrıca son derece önemli bir demografik sorunu var. Yine de, stratejik açı-

59) 14 Eylül 2007 tarihli gazeteler.

dan önemli bir güç. Avrupa ile ekonomi ve enerji kanallarından güçlü bağları var. Çin ile ekonomik ve teknolojik işbirliğini, enerji bağlantılarını ve Şanghay İşbirliği Örgütü temelinde stratejik işbirliğini geliştiriyor. "*ABD'nin Arap ülkelerinin gözünde tümüyle iflas eden politikasının aksine, Putin hem körfez ülkelerini, genelde Arap dünyasını, hem de İran'ı hoşnut edebilecek bir çizgi izlemeyi başarıyor. (...) Özetle önümüzdeki dönemde Rusya, Avrupa-Uzakdoğu ve Ortadoğu kavşağının, gelecekteki hegemonya adayını doğuracak gruplaşmaların merkezinde olacak.*"[60] Ve Rusya, bugün hâlâ ABD'den sonraki en büyük ikinci askeri güç. Dolayısıyla Rusya'nın eski Sovyetler coğrafyasında, Ortadoğu'da izleyeceği siyaset, kuracağı ilişkiler dünya siyaseti açısından önemli. Bu çerçevede, Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) dikkat çekiyor.

Şangay İşbirliği Örgütü, 15 Haziran 2001'de Çin, Rusya, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan ve Özbekistan tarafından kuruldu. Örgütün kökeni 1996'da sınır güvenliğini ve silahsızlanmayı sağlamak amacıyla Rusya, Çin, Tacikistan, Kırgızistan ve Kazakistan tarafından kurulan Şangay Beşlisi'ne dayanıyor. 2001'de Özbekistan'ın beşliye katılmasıyla örgüt, Şangay İşbirliği Örgütü adını aldı. 16 Ağustos 2007'de Kırgızistan'ın başkenti Bişkek'te yapılan zirveye Moğolistan, İran, Afganistan ve Türkmenistan cumhurbaşkanları düzeyinde, Hindistan ve Pakistan ise enerji ve dışişleri bakanları düzeyinde gözlemci olarak katıldılar. ŞİÖ, yeni bir oluşum olmasına, taşıdığı iç çelişki ve sorunlara rağmen özellikle askeri açıdan ciddiye alınması gereken bir örgütlenme. En başta, resmen öyle açıklanmasa da varlık nedeni ABD'nin Orta Asya'daki askeri varlığına karşıtlık. Bu işbirliğinin eylemleri söylemlerinden daha önemli. 2005'te Orta Asya'daki askeri varlığına son vermesi için ABD'ye bir takvim yapmayı önermelerinin ardından Özbekistan'ta konuşlanmış ABD tesis ve askerleri bu ülkeyi terk ettiler. İkinci örnek, ŞİÖ zirvesi sonrasında Rusya'nın Kazakistan sınırındaki Çelyabinsk

60) Ergin Yıldızoğlu, "Soğuk savaş değil ama...", *Cumhuriyet*, 21 Şubat 2007.

bölgesinde yapılan ve ilk kez tüm üye ülke askerlerinin katıldığı "Barış Misyonu 2007" askeri tatbikatıdır.

ŞİÖ içindeki iki büyük güç olan Çin ile Rusya arasında, işbirliğine kazanılması önem taşıyan Pakistan ile Hindistan arasında çeşitli sorunlar var ve bunların giderilmesi kolay değil. Öncelikler de farklı. Örneğin, Çin daha çok ekonomik işbirliğinin, Rusya siyasal-askeri bağlaşıklığın gelişmesine vurgu yapıyor. Öte yandan, ABD'den sonra dünyanın en büyük iki enerji tüketicisi olan Çin ve Hindistan ile büyük bir enerji üreticisi olan Rusya'nın işbirliği yapmakta hem ekonomik, hem siyasal çıkarları var.

Örgütün iki ana bileşeni Rusya ve Çin arasındaki yakınlaşmanın ve ŞİÖ'nün nereye varacağını şimdiden kestirmek olanaklı değil. Ancak bu girişimin bölgesel bir güç odağı olma, uluslararası politikaya ağırlık koyma arayışı olduğu kesin.

Japonya, dinamik ekonomisi ve olanaklarıyla, ABD'nin bölgedeki bağlaşığı ve Çin'in rakibi konumuyla Asya'nın büyük gücü, jeopolitiğin önemli öğesi olmaya devam ediyor. Japonya için nükleer silah üretmek teknolojik değil, hukuki bir sorun. Japonya, anayasasını değiştirerek, ordusunu uluslararası alanda siyasal amaçlarla kullanabilecek duruma gelmek istiyor. Japonya'nın isterse 15 yılda ABD'ye eşdeğerde askeri-teknik güce sahip olabileceği belirtiliyor.

Rusya-Avrupa-Japonya, ya da Çin-Rusya-Avrupa askeri bağlaşıklık ve güç birlikleri ABD'ye denk bir askeri güç ağırlığı oluşturacak kapasiteye sahip. Bu güçlerin bir araya gelmeleri burada yazıldığı kadar kolay değil. Ancak süreçler, bu olasılıklara açık.

Almanya'nın gündeminde 'Beyaz Kitap' adlı bir savunma reformu programı var. Irak savaşı konusunda ve Rusya ile ilişkilerde giderek daha bağımsız politikalar izleyen Almanya, ordusunun sayısını gelecek 4 yıl içinde 250 binden 327 bine çıkarmayı planlıyor.

Askeri uzmanlar, ABD'nin deniz ve hava kuvvetleri bakımından üstünlüğünün tartışılmaz olduğunu söylerken, kara kuvvetlerinin görece zayıf ve güçlendirilmesinin zor olduğu görüşünde birleşiyorlar. ABD'nin, dünya egemenliği için ihtiyaç duyduğu kuvvet

gösterisini Afganistan, Irak gibi askeri bakımdan zayıf güçlere karşı yapması, İslam dünyasını karşısına alması, kısacası "kolay" hedefler seçmesi gücünün değil, zayıflığının belirtisi sayılıyor.

"İmparatorluktan Sonra"sı üzerine akıl yürüten burjuva yazarlar, ABD'nin Avrupa için koruyucu olmaktan çıkıp potansiyel bir saldırgan konumuna geçebileceğinden, Rusya-Avrupa-Japonya yakınlaşmasının ABD'yi dengeleyecek bir askeri güç oluşturabileceğinden, söz ediyorlar.[61]

Buraya kadar satırbaşlarıyla aktardığım olgu ve bilgiler, dünyanın tek kutuplu olmadığını, büyük güçler arasında bütünleşme, çatışma ve yeniden gruplaşmaların, belirginleşen eğilimlerle belirsizliklerin, dengesizliklerin iç içe geliştiğini gösteriyor.

Öte yanda, Latin Amerika'da yükselen antiemperyalist hareketler; Ortadoğu'da tutarlı antiemperyalist program/bilince sahip olmasalar da, pratik olarak emperyalistlere karşı savaşan güçler var.

6. Latin Amerika ve Antiemperyalizm

Latin Amerika'daki emekçi karakterli, seküler ve antiemperyalist hareket giderek kıtasal bir boyut kazanıyor. Ortadoğu'da emperyalist işgale karşı savaşan İslamcı hareket ve örgütlenmeler, ideolojik ve siyasal niteliklerinden gelen zaaf ve bölünmelere rağmen direnişleriyle, nesnel olarak emperyalist strateji ve planların karşısında yer alıyorlar. Bunları bir sonraki bölümde inceleyeceğim.

Latin Amerika'daki gelişmeler ise, gereğinden fazla abartmamak, buradaki pratiklerden kopya-modeller çıkarıp bunların tutsağı olmamak koşuluyla gerçekten önemli.

Uruguay Komünist Partisi'nin eski genel sekreterlerinden Rodney Arismendi, 1970'li yıllarda Latin Amerika'yı birçok bakımdan türdeş özellikler gösteren kıta çapında bir ülke olarak değerlendirir, Latin Amerika'da kıta çapında devrimci durumlar ve devrimler öngörürdü. Son yılların gelişmeleri bu öngörüyü değişik biçimde doğruluyor.

61) Emmanuel Todd, agy. s.57, 195.

Bu kıta, on dokuzuncu yüzyılın ilk yarısındaki Bağımsızlık Savaşları dönemine kadar uzanan antisömürgeci bir silahlı halk ayaklanması geleneğine sahip ve bu gelenek tek başına silahlı mücadele yöntemine indirgenemeyecek siyasal ve kültürel bir içerik taşıyor. D.L. Raby, *Günümüzde Latin Amerika ve Sosyalizm* isimli, kimi tezleri tartışmaya açık, zengin bilgi ve saptamalarla dolu ilginç çalışmasında bu durumu şöyle anlatıyor: "*Özgürlüğe kavuşmak için silaha sarılma fikri, Latin Amerika siyasi kültüründe merkezi bir önem taşımaktadır ve bu asla diğer mücadele ve katılım biçimlerini dışlamamaktadır... Bu yaklaşım, halk egemenliği kavramı ile de sıkı bir ilişki içindedir; egemenlik bir bütün olarak halkın hakkı olarak görülmekte; dahası, halk, medya yoluyla verilen mesajların pasif bir biçimde kabul edilişi veya bireysel oy kullanımı yoluyla değil, kolektif seferberlik yoluyla siyasal aktör haline gelmektedir.*"[62] Bu, son dönemlerde, Latin Amerika'da solun kaydettiği seçim başarılarından tek yanlı ve yanlış sonuçlar çıkaranlara yerinde bir uyarıdır. 1960'lı 70'li yıllarda Küba devriminden ve Latin Amerika'daki öteki deneyimlerden çıkarak, silahlı mücadeleyi, gerillacılığı (*fokoculuk*) fetişleştirenler olmuştu. Bugün de, Brezilya, Venezüella, Bolivya, Şili vb. deki seçim sonuçlarından sonra seçim sandığının her kapıyı açan bir anahtar olduğunu sananların sayısı arttı. Birincisi gibi, bu ikinci çıkarsama da Latin Amerika gerçeğine tek yönlü, en son durumu tarihsel ve somut koşullarından yalıtlayıp, değişmez doğru kabul ettiği için yanlıştır. Küba devrimi de içinde, o yıllardaki mücadele ağırlıklı olarak gerilla yöntemleriyle yürütülmüş, ama işçi sınıfı ve yoksul köylülüğün, geniş halk kitlelerinin silahlı olmayan hareketiyle birleştiği, desteklendiği oranda başarılı olmuştu. Bugünün devrimci açılımlar sağlayan süreçlerinde de belirleyici etken sandık değil kitle mücadeleleridir. Venezüella süreci tümüyle böyledir. Chavez, gizli bir cuntay-

62) D. L. Raby, *Demokrasi ve Devrim,Günümüzde Latin Amerika ve Sosyalizm*, Çeviren: Ertan Günçiner, Yordam Kitap, İstanbul, Ekim 2007, s. 31.

la yola çıkmıştı. "*Her ne kadar Chavez, daha sonra seçimle iktidara geldiyse de, askeri destek ve kitlesel halk desteği, durumun taşıdığı devrimci potansiyelin herkes tarafından açıkça görüldüğü anlamına geliyordu. Chavez bu durumu daha sonra şu sözlerle açıklamıştır: 'Bu barışçıl bir devrimdir; ama silahlı bir barışçıl devrimdir'; başka bir deyişle, her ne kadar değişim, şimdilik barışçıl ve anayasal araçlarla yürütülüyorsa da, eğer 'esqualido'lar tekrar kaba kuvvete başvururlarsa, hükümet de onların dilinden cevap verecektir.*"[63]

Venezüella devrimi çetin bir yolda, silahlı gücün, aşağıdan emekçi-yoksul halk hareketinin ve seçim sandığında kazanılan üst üste zaferlerin birleşik etkisiyle ilerlerken, başarısını seçimlere endeksleyen rejimler, emperyalizme bağımlılık zincirini kıramıyorlar. Brezilya örneği üzerinden yapılan aşağıdaki saptama bu çerçevede Latin Amerika deneyiminin genelleştirilebilecek can alıcı bir yönüne ışık tutuyor:

"*Brezilya'daki politik gelişmeler göstermektedir ki, koşullar ve sandıksal olanaklar ne olursa olsun bir halk hareketi sandıksal politikalara bir kez girdi mi... neoliberal ajandayı ayakta tutan politik kurallara göre oynamak zorunda kalır.*"[64]

Bu kaydı akılda tutarak devam edersek, Latin Amerika'da en yumuşağından en radikaline sol partilerin seçim yoluyla iktidara gelmeleri, tüm dünyayı etkileyen anti-Amerikan, anti-emperyalist bir rüzgâr estirdi.

Latin Amerika, her parçasındaki gelişmelerin ötekileri yakından etkilediği bir kıtadır. Emekçi halk hareketine dayanan antiemperyalist yükseliş kıta çapında güçlenen eğilim. Genel durum böyle özetlenebilir. Ancak, Latin Amerika'nın değişik ülkelerindeki deneyimlerin, önderlikleri, programları ve tuttukları yol arasında önemli farklılıklar var.

---

63) Agy. s. 266

64) James Petras- Henry Veltmeyer, *Latin Amerika'da Devlet İktidarı ve Toplumsal Hareketler*, Türkçesi: Ali Ergin Demirhan, Kalkedon Yayıncılık, İstanbul, Kasım 2007, s.29.

Kuşbakışı bir göz attığımızda, daha yola çıkarken misyonunu "neo-liberalizme insani bir yüz kazandırmak" olarak belirleyen Brezilya'daki Lula hükümetinin sosyalizm yolunda olmadığı açıktı ve pratik olarak da görüldü. Seçim başarısından sonraki ilk işi özel sektöre, pazar ekonomisine dokunmayacağının güvencesini vermek olan Ortega ve Sandinist hükümet Nikaragua için bir sosyalizm programı önermiyor. Bolivya'da Morales'in kamulaştırma ve yeni anayasa programları ilk iki örnekten daha radikal; ancak henüz yolun başında. Doğal gaz ve öteki doğal kaynakların kamulaştırılması programı ancak aşamalı, uzlaşmacı bir yöntemle, güç ilişkileri ölçüle biçile yaşama geçirilebiliyor.

Latin Amerika'nın en önemli halkası Venezüella. Orada devrimci süreç derinleşiyor. Chavez'in silahlı kuvvetler içinde ciddi bir gücü var ve 2002'deki karşı devrimci darbeyi püskürtmekte bu gücün çok önemli bir rolü oldu. Bolivarcı iktidar, giderek çoğalan halk örgütleri ağının eylemliliğinden güç alıyor. Ardarda yapılan 10 seçimde Chavez halk desteğini pekiştirmeyi başardı. Emekçiler, yoksullar okul, sağlık ocağı, ucuz yiyecek ve işin ne demek olduğunu biliyorlar ve bunları korumak için mücadele ediyorlar. Halk, devlet örgütlenmesindeki katılımcı programa, "bizim anayasa", "bizim demokrasi" diyerek sahip çıkıyor. Venezüella'daki mücadelenin özgünlüğü ve önemi hem yukarıdan, hem aşağıdan bir karakter taşımasında. Siyasal erk, halk desteği sayesinde üst üste yapılan seçimlerde korunup pekiştirilirken, "aşağıdan" halk örgütlenmesi yaratıcı, işlevsel ve sahici düzeneklerle giderek daha çok inisiyatif ve yaptırım gücü kazanıyor. Ancak, tüm bunlara rağmen sistemin hâlâ kapitalist, burjuvazinin hâlâ egemen sınıf olduğunu unutmamak gerekiyor. Baştan ayrıntılarıyla belirlenmiş bir programdan çok olayların mantığı Chavez'i hızla antiemperyalist dönüşümleri kalıcı ve dönülmez kılmak için sosyalizm yönünde adımlar atma, aynı zamanda, Venezüella devriminin ayakta kalmasının önemli bir koşulu olan devrimi yayma, Latin Amerikanlaştırma ve uluslararasılaştırma yönünde ilerletme noktasına getirdi. Bu yöndeki girişimler büyük önem taşıyor. La-

tin Amerika düzeyinde enerji birliği, ekonomik dayanışma ve işbirliği girişimlerinden sonra Güney Bankası (Banka del Sur) bu yönde atılmış adımlardan biri. Venezüella ile Arjantin'in öncülüğünde Bolivya, Ekvador, Paraguay, ve Brezilya'nın da kurucu üyeler olarak yer alacağı Güney Bankası'na Latin Amerika dışından, Karayipler ve Asya'dan da katılmak isteyenler var.

6 Eylül 2007'de "Amerikalıların Bolivarcı Alternatifi"ni (ALBA) oluşturan Küba, Venezüella, Bolivya ve Nikaragua bölgenin toplumsal ve ekonomik kalkınmasına fon sağlamak üzere ALBA Bankası kurmayı kararlaştırdılar. ALBA BANK'ın ve Güney Bankası'nın amacı, Latin Amerika ülkelerinin IMF ve DB'na bağımlılıklarına son vermek. Bankanın yıl sonunda faaliyete geçmesi bekleniyor. İran'ın ALBA'ya gözlemci olarak katılma başvurusu var. Chavez ALBA'yı "yeni bir bütünleşme düzeneği" olarak tanımlıyor: *"Yolu inşa ediyoruz. Latin Amerika ve Karayip'lerde 33 ülke ve neredeyse 500 milyon insan ve ciddi bir toplam gelir var. Birlikte hareket edersek büyük bir güç olabiliriz. ALBA programının sonuçları ülkelerimizde daha şimdiden görülüyor. Bu teorik bir tartışma değildir, bu sonradan çekmeceye tıkılacak bir belge değildir. Bunlar ülkelerimize yarar sağlayacak somut programlardır."*[65] Kesin konuşmak için erken de olsa, Küba-Venezüella inisiyatifi, ne yapacağını bilen, kararlı bir doğrultuda ilerliyor.

Latin Amerika'daki ve Ortadoğu'daki gelişmeler emperyalizmin tüm gücüne rağmen, durdurulabilir, geriletilebilir ve yenilebilir olduğunu gösteriyor.

ABD Latin Amerika'dan, Venezüella örneği üzerinden yükselen tehlikenin farkındadır ve gelişmelere koyduğu tanı son derece dikkat çekicidir. Daha önce sözünü edip, yazdıklarından aktarmalar yaptığımız Richard Haass'ın, "Chavez'in cazibesini ve iktidarını zayıflatacak" uzun erimli bir stratejinin gerekli olduğu uyarısından sonra, ABD Dış İlişkiler Konseyi tarafından hazırlanan "Siyasal Hareket İçin Merkez" başlıklı raporun sunuşunda, "Bolivarcı Cumhu-

65) http://www.venezuelanalysis.com/news.php?newsno=2413.

riyet eşliğinde ortaya çıkan en büyük tehdit(in) onun "*antikapitalist haçlı seferi*" niteliği olduğu belirtiliyordu.[66] Dinsel kavramlarla konuşmak moda olduğundan "haçlı seferi"... Önemli olan, Venezüella'nın Latin Amerika düzeyinde geliştirdiği siyaset ve işbirliğinin emperyalistler tarafından "antikapitalist" olarak nitelendirilmesi.

Bu bölümün son sözlerini şöyle toparlayabiliriz.

Dünyanın emperyalist güçler tarafından yeniden paylaşımı kavgası, bugün için savaş biçimini almasa da kimi zaman açık biçimlerde, kimi zaman alttan alta sürüyor. Yeni karşıtlıklar, bağlaşıklıklar, çelişkiler ve öbekleşmeler gündemdedir.

ABD'nin hegemonik konumunun zayıflaması yalnızca ekonomik ve stratejik etkenlere bağlı değil. George W. Bush ve "neo-con" kliği, Amerika'nın hegemonik konumunu sınırsız askeri güç kullanarak pekiştirmek için ellerinden gelen her şeyi yapıyorlar. Ancak Irak serüveni bu stratejinin sınırlarını çok açık biçimde gösterdi. Ekonomik açıdan yıkılıp yağma edilmiş, çaresiz bir halkı sınırsız silah gücüyle denetim altına alamayan bir güç dünya sistemini yönetme iddiasını nasıl sürdürecek?

ABD'nin ileri teknolojiyle donatılmış askeri gücü, çok önemli bir zaaf taşıyor. Irak savaşı, ABD'nin savaşa asker katmakta çok büyük bir güçlükle yüz yüze olduğunu gösterdi. Irak'ta savaşanlar Amerikan toplumunun en yoksul sınıflarından gelen, toplum dışına itilmiş, askere yazılmayı sağ kalırlarsa kendilerine vaat edilen "Amerikan yaşam biçimi"ne dahil olmak için kabul eden çaresiz paralı askerler. Bu durumda bile, savaştaki kayıplar ciddi bir iç gerilim yaratıyor. ABD'de Savaş Gazileri İşleri Kurumu'nun yaptığı ve halen devam eden araştırmada, Afganistan'da savaşın başladığı 7 Ocak 2001'den 2005 sonuna kadar olan dönemde ordudan ayrılmış 283 muharip gazinin intihar ettiği belirlendi. Savunma İnsangücü Veri

66) Aktaran: John Bellamy Foster, "Latin Amerika'nın isyanı: Bir giriş" *Monthly Review (Türkçe)*, Sayı: 16, Ekim 2007, s.11.

Merkezi'ne göre, savaşların başlamasından beri Irak ve Afganistan'da 147 asker intihar etti. Böylece, savaş bölgesinde intihar edenlerle ülkelerine döndükten sonra intihar edenlerin sayısının toplam 430'u bulduğu belirtildi. Irak'ta intihar oranının 2006'da her 100 bin askerde 17,3'e çıktığı ve bunun son 26 yılın en yüksek oranı olduğu bildirildi.[67]

Amerikan silahlı kuvvetlerinin teknik kapasitesi değil ama Amerikan toplumunun kapasitesi, "sınırsız"ı bir yana, Irak benzeri birkaç cephede birden savaşmayı kaldıracak durumda değil. Hegemonyayı sınırsız askeri güç kullanarak sürdürmenin en önemli sınırlarından biri, Amerikan toplumunun kendisidir. Devletinden yurttaşına borçlu ekonomisiyle, içindeki akıldışı eşitsizlik ve yoksullukla, evrensellik iddia ve inandırıcılığını yitirmiş ideolojisiyle, hedonist (hazcı) tüketim kültürü ve insanıyla bu toplum çok büyük sorun ve çelişkiler barındırıyor. Balon gibi şişmiş bir köpük üzerinde duran ekonomik saadet zincirinin parçalanması durumunda bu toplumda ve dünyada ne tür gelişmeler olacağını bugünden kestirmek olanaksız. Ama şunu bir tez olarak yazabiliriz: Amerikan saldırganlığını durduracak en önemli güç, bizzat Amerikan işçi sınıfı, emekçi halkı ve yoksullarıdır.

Sürecin özgün yanlarından biri, ABD'nin gerilediği koşullarda bir yeni gücün, bir yeni hegemonya adayının tek başına sıyrılıp öne çıkamamasıdır. Bu ise, bugünkü belirsizlik ve dengesizliklerin uzunca zaman süreceğini, hegemonya krizinin önceden görülmesi olanaksız evrelerden geçeceğini gösteriyor. Emperyalist-kapitalist dünya sisteminin bu ara dönemden, emperyalist güçlerin ABD'nin egemenliğinde bir tür "ultra emperyalist" ortaklığıyla, dünyaya "barış" ve "demokrasi" getirerek çıkması ise hiç olanaklı değil.

Emperyalist zincirdeki sürtünmelerin nesnel olarak devrimci atılımlar için elverişli koşullar, bir yerden ötekine sıçrayacak kıvılcımlar ürettiğini tarihsel deneyimden biliyoruz. Ancak, bu genel doğ-

67) AA, 31 Ekim 2007, http://www.ntvmsnbc.com/news/424823.asp

ru, emperyalist güçler arasındaki çelişkilerin kendiliğinden ve her durumda sol/devrimci yükseliş ve başarılara yol açacağı anlamına gelmiyor. Örneğin, Çin'in konumunu güçlendirmek üzere atacağı adımların, girişeceği manevraların dünya çapında antiemperyalist bir dalga yaratacağı türünden beklentilere kapılmamak gerekiyor. Böyle bir yolun açılabilmesinin önkoşulu söz konusu çelişkilerden yararlanacak güçlerin varlığı ve etkililiğidir.

Emperyalist merkezlerdeki patlayıcı madde birikimi yoğunlaşıyor: Kârlı operasyonlarının ardından merkeze dönen ve her seferinde gidecek yeri daralan olağanüstü boyutlardaki mali sermaye yoğunluğu sistemi büyük kriz ve sarsıntılara açık hale getiriyor.

Sistemin sermaye ve kriz ihraç alanlarını daraltan her gelişme bu nedenle emperyalist kapitalizmin krizini derinleştiren bir rol oynuyor.

Dünya kapitalizminin iç çelişkilerinin yoğunlaştığı, krizlerinin süreklileştiği, krizleri öteleme olanaklarının giderek zayıfladığı bir dönemde, antiemperyalistlerin, devrimcilerin ve komünistlerin hazırlık ve etkinlikleri yaşamsal bir önem kazanıyor.

Bugünkü dünya durumu ve güç ilişkileri, nesnel olarak antiemperyalist ve sosyalist kopuşların, emperyalist güçler tarafından dışarıdan, askeri işgal yöntemleriyle ezilmesinin kolay olmadığını, bu kopuşların yaşayabileceği gedikler olduğunu gösteriyor.

Bu bölümdeki tüm bilgi ve çözümlemeler önümüzdeki dönemde, başta Avrupa ve Amerika'da emek-sermaye çelişki ve çatışmalarının yoğunlaşacağını, yeni biçimler alacağını haber veriyor.

Devrimci hazırlık ve inisiyatifin önemi artıyor.

İKİ
ORTADOĞU KÖRDÜĞÜMÜ

1. Giriş

Fas'dan başlayıp, bugünkü Suudi Arabistan sınırlarının bittiği Hint Okyanusu'na kadar olan coğrafyaya "Ortadoğu" deniyor. Bugünkü Ortadoğu'da, Türkiye, Kıbrıs, Suriye, Lübnan, Irak, İran, İsrail, Ürdün, Mısır, Sudan, Libya, Suudi Arabistan, Kuveyt, Yemen, Umman, Bahreyn ve Birleşik Arap Emirlikleri yer alıyor. Türkiye, Kıbrıs, İsrail ve İran dışındakilerin tümü Müslüman-Arap devlet ve devletçikleri. Çoğu iki dünya savaşından sonra emperyalistlerin inisiyatifinde oluşturulan bu devletlerin yanı sıra Ortadoğu'da devletleşme sürecinde iki halk yaşıyor: Filistinliler ve Kürtler.

Dün ve bugün Ortadoğu'nun sınırlarını, batıda Fas'tan başlayarak doğuda Afganistan ve Pakistan'a, kuzeyde Etiyopya'ya kadar uzatanlar, Hindistan'ı, Balkan yarımadasını, Kafkasya'yı da Ortadoğu kapsamında sayanlar var: Geniş Ortadoğu!

"Ortadoğu", yalnız fiziki ve siyasal bir coğrafya değil, aynı zamanda tarihsel-kültürel bir oluşumdur. Üç büyük din, çeşitli uygarlıklar bu topraklarda doğdu.

Tarihsel olarak ve bugün Ortadoğu nüfusunun en büyük bölümü Müslüman Araplardan oluşuyor. Müslümanların üçte ikisi Sünni, üçte biri Şii. Hıristiyanlar içinde çoğunluk Ortodokslarda. Daha az sayıda Katolik, Protestan ve Süryani var. Hariciler, Nuseyriler, Dürziler öteki dini topluluklar.

Bu topraklar yüzlerce yıl ilk yerleşenlerle, sonradan göçenlerle, zengin bir etnik çeşitliliğe yurtluk etti. Etnik bakımdan Araplardan sonra nüfus sıralamasına göre Türkler, İranlılar, Kürtler, Yahudiler, Afganlar, Ermeniler, Asuriler, Beluciler ve Kıptiler geliyor.

Kısacası farklı uygarlıklara, dinlere, etnisitelere ve kültürlere bağlı milyonlarca insan yüzlerce yıldır bu topraklarda yaşıyor.

Bu geniş bölgenin "Ortadoğu" başlığı altında adlandırılmasının tarihi oldukça yenidir. "Ortadoğu" teriminin ilk kez İkinci Dünya Savaşı öncesinde Mısır'daki İngiliz komutanlığı için kullanıldığı biliniyor. Daha önce, bugün "Ortadoğu" denilen bölge Batılılar tarafından üçe ayrılıyor, Akdeniz'den İran Körfezi'ne kadar uzanan ve Avrupa'ya en yakın olan bölgeye "Yakındoğu", Körfez'den Güneydoğu Asya'ya kadar olan alana "Ortadoğu" ve Pasifik Okyanusu ve ötesine de "Uzakdoğu" deniliyordu. Sınıflandırılma ve adlandırma, Batı Avrupa'nın durduğu yere, her bölgenin Avrupa'ya olan mesafesine göre yapılıyordu. Bu mantık içinde, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bu üç bölgenin "Ortadoğu" genel başlığı altında toplanmasının iki anlama geldiğini düşünebiliriz. Birincisi, bu geniş coğrafya İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra emperyalist Batı için, artık birçok nedenle aynı genel stratejinin izleneceği bir yeniden paylaşım alanı olarak değerlendirilmiştir. İkincisi, belli bir tarihten itibaren Ortadoğu, emperyalizm için yakını ve uzağıyla, ortası ve uçlarıyla dünyanın önemli bir "merkez"i, "ortası" sayılmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılışı, Arap halklarının imparatorluktan kopuşu ve emperyalizmin bölgeye girişi Ortadoğu'yu bugünlere taşıyan tarihin önemli dönüm noktalarıdır. Bugünün anlaşılması için, bu sürecin ana çizgileriyle bilinmesi gerekiyor.

Ancak, bunlara girmeden önce, bugün, uluslar, dinler, mezhepler

arasında düşmanlıklara, kanlı boğazlaşmalara sahne olan Ortadoğu'nun tarihin bütün dönemlerinde böyle olmadığına ilişkin bir anımsatmaya ihtiyaç var. İhtiyaç var, çünkü, tarihçiler, genel ve egemen eğilim olarak dünü bugünün "gerçek"lerine göre yeniden kuruyorlar. Tarihin kendisinin önemliyle önemsizi sonuçlara, ayakta kalana, güçlü ve egemen olana göre ayıran, süzen Darvinist bir mantığı olduğu söylenebilir. Ancak, sonuçlar ne olursa olsun, tarih içinde yaşanmış hiçbir şey olmamış sayılamaz. Sonuçlara ve ayakta kalana göre yeniden kurgulanmış bir tarih anlayışı, yalnız dünün gerçeklerini sonradan egemen olana uygun hale getirdiği, çarpıttığı için değil, dünün bugünde yaşamaya devam eden öğelerini yok saydığı için de yanıltıcıdır. Daha önemlisi, dünün bugüne uymayan gerçeklerini silmek, bugünkü "gerçeği" ebedi, ezeli, dokunulmaz ve değiştirilmez olarak sunmaya hizmet etmektedir. Dünyanın değiştirilemeyeceği iddiasını, "değişim" olarak kodlamak günümüzün büyük saptırmasıdır. *Değişim, birikimli bir oluşum sürecidir. En son durumu, değişimin kendisi olarak kabul etmek ya da değişimin hep ileriye doğru olduğunu söylemek asla doğru değildir.*

Gelmek istediğim nokta şu: Bugün, çoğunluk Ortadoğu'da yaşayan insanların tarih boyunca hep çatıştığı ve savaştığı biçiminde yanlış bir kanıya sahiptir. Oysa, 20. yüzyılın başlarına kadar, Yahudiler, Hıristiyanlar ve Müslümanlar, çeşitli halklar bu topraklardaki farklı egemenlikler altında uzun süreler barış içinde yaşadılar. Üç dinin kutsal kenti Kudüs'te bin yıl, bu üç din mensupları arasında savaş olmadı. Avrupa'nın "yeni" coğrafya ve kıtaların, uygarlıkların başlangıcını ve keşfini kendisinden başlattığı zamandan önceki, özellikle de kapitalizmden önceki tarih, insanların doğuştan saldırgan ve savaşçı olmadığını, farklı dinsel, etnik, kültürel dünyalara bağlı toplulukların doğal halinin birbirlerine düşmanlık olmadığını kanıtlayan örneklerle doludur.

Ortadoğu'da bugün yaşanan ve insan olanı insanlığından utandırması gereken durum, emperyalizmin eseridir.

2."Osmanlı Barışı"

Osmanlılar 15. ve 16. yüzyıllarda bugünkü Ortadoğu topraklarının İran dışındaki önemli bölümünü işgal edip, eyaletler biçiminde merkeze bağladılar. Halep, Suriye, Trablusşam (bugünkü Lübnan), Habeş, Şehrizor (Bu eyalet, Kerkük, Erbil, Köysancak sancaklarını içine alıyordu), Mısır, Yemen, Bağdat ve Basra bu eyaletlerin başlıcalarıydı. Tunus ve Trablusgarp (bugünkü Libya'nın başkenti) ayrıcalıklı sancaklardı.[1]

Bu eyalet yapısı, Ortadoğu'nun emperyalizmin müdahalesiyle küçük ve yapay devletlere bölünmeden önceki siyasal haritası hakkında fikir vermesi bakımından önemlidir.

15. yüzyıldan 17.yüzyıl sonlarına kadar olan dönemin bir "Osmanlı Barışı" dönemi olduğu kabul ediliyor. Barışın tanımı, niteliği ve halklar üzerindeki uzun erimli sonuçları üzerine çeşitli tartışmalar var. Bunlara girmeden şu kadarını kaydetmek gerekiyor ki, Osmanlı devletinin bir dünya imparatorluğuna büyüdüğü bir döneme "Osmanlı Barışı" denmesinin nedeni, bu dönemde sözcüğün gerçek anlamıyla barışın egemen olması değildir. Osmanlı İmparatorluğu fetih ve ilhaklar üzerine kurulu talancı ve yayılınacı bir imparatorluktu. Ekonomik fazlaya vergi ve gasp yoluyla el konuluyor, merkezi otoriteye her karşı koyuş zorla bastırılıyordu. "Osmanlı Barışı", yani imparatorluğun işgal ettiği topraklarda, farklı dinsel ve etnik halkların din ve inançlarını, özerk örgütlenme ve kurumlarını yaşatmaları bu sürekli ve sistematik "zor"un sonucudur.

Aslında bu, bir bakıma ulus-devlet aşamasından önceki bütün imparatorlukların ortak özelliğidir. Bu özelliği, Kılıçbay şöyle özetliyor:

"*İmparatorluk, hangi dönem söz konusu olursa olsun, ulus-devletlerin olmadığı, yeşermediği bir coğrafyada, yerel siyasal oluşumların üzerine çekilen bir örtüden ibarettir. Yerel birimlerin iradesinin, birleşme arzu*

1) İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Büyük Osmanlı Tarihi*, II.Cilt, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları XIII.Dizi.Sa.16 a5, s.580-581

ve isteklerinin sonucu değil, daha fazla maddeye ulaşma iradesine sahip bir grubun, kan ve gözyaşı pahasına kurduğu, gevşek bir siyasal şebekedir. İmparatorluk ne yönetimi, ne kültürü, ne ekonomiyi ne de herhangi başka bir şeyi birleştirir, birörnekleştirir, merkezileştirir. İmparatorluk ortadan kalktığında, yerel birimlere hiçbir şey olmaz, kaldıkları yerden devam ederler."[2]

Osmanlı İmparatorluğu'nun daha önceki imparatorluklardan farkı, ulusçuluğun yeşerdiği dönemde, bu genel özelliğin yeni koşullara uyum göstermesinden kaynaklanmıştır.

İlber Ortaylı'nın belirttiği gibi, ulusçuluğun doğduğu çağda Roma İmparatorluğu yinelenemez, Osmanlı "üçüncü Roma" olamazdı: *"Yeniçağın Avrupa'sında milliyetçilik doğdu, milliyetçiliğin ve milli devletin tek karşıtı bir kozmopolit imparatorluk, ethnicitelere önem vermeyen; dinde de birinin (İslamın) üstünlüğünü tanıyıp öbürkülere hayat ve temsil hakkı veren Osmanlı İmparatorluğu olabilirdi.*"[3]

Burada kullandığımız anlamda "barış" etnik, dinsel, sonuçta siyasal yerelliklerin imparatorluk merkeziyle ve birbirleriyle sürekli çatışma içinde olmamaları durumudur. Bunun nasıl olduğunu anlamak için de Ortaylı'ya başvuralım: *"Osmanlı barışı, millet dediğimiz kompartımanlar arasındaki kapalılığa dayanır. (...) Kompartımanlar arası çatışmaları Devlet-i Aliye önler. Kompartımanlar arası geçiş de istenmez. Osmanlı yeni dünya şartlarına intibak eden ve uluslaşmaya geçişi sağlayan son İmparatorluktur. Yerel kültürleri yok eden koloni imparatorluklarının aksine (İngilizler Hindî eski dillerini iteledi, Fransızlar Mağrip Arap medeniyetini yok ettiler) Osmanlı Devleti ise tarihinin son safhasında yerel kültürleri ve küçük halkları da ulus çağına taşıdı.*"[4]

Niyetlerden değil, Osmanlı İmparatorluğu'nu yönetenlerin amaçlarından da bağımsız tarihsel bir süreçten söz ediyoruz. Yoksa Os-

---

2) Mehmet Ali Kılıçbay, *Uyruktan Vatandaşa Geçimden İktisada*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 1996, s. 44-45

3) İlber Ortaylı, *Osmanlı Barışı*, Ufuk Kitapları, İstanbul, 4. Baskı, Ağustos 2004, s.20

4) Agy. s.21-22

manlı egemen ve yöneticileri açısından, sonuçta imparatorluğun dağılmasına hizmet eden ulusçu uyanış ve kopuşlar tabii ki istenen bir durum değildi.

Esas konumuza buradan bağlanabiliriz: Osmanlı İmparatorluğu'nun yerel etnik, dinsel, sonuç olarak siyasal oluşumları ulus çağına taşımasının iki sonucu oldu: Ticaretin, ekonominin görece daha fazla geliştiği, uluslaşma sürecinin ve ulusçu hareketlerin mayalandığı Müslüman olmayan halklar kendi ulusal devletlerini kurmak üzere ayrıldılar. Müslüman Ortadoğu coğrafyasındaki oluşumlar ise, Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılmasıyla henüz bu aşamaya gelmeden, ulusal ve ulusçu hareketlenmenin şafağındayken kendilerini emperyalist paylaşım alanının tam ortasında buldular.

3. Emperyalizmin Ortadoğu'ya Girişi

Batılı güçlerin Ortadoğu'ya ilk müdahalesi Napolyon'un 1798 Mısır seferiydi. Osmanlıların 1802'de düzeni yeniden kurmak üzere gönderdikleri Mehmet Ali Paşa Mısır'da 1952'ye kadar süren kendi bağımsız hanedanlığını başlattı. İngilizlerin ve Fransızların Mısır üzerinden bölgeye müdahaleleri bu tarihlerde başladı.

Emperyalizmin Ortadoğu'ya giriş kanallarından biri, buradaki dinsel topluluklarla Avrupa'daki çeşitli devletler arasındaki ilişkilerdi. Osmanlı Hıristiyanlarının çoğunluğunu oluşturan Ortodoksular Rusya'nın, Maruniler ve öteki Katolikler Fransa'nın ve Durziler de Britanya'nın himayesi altındaydı.

Birinci Dünya Savaşı'nın daha ilk haftasında İngiliz kuvvetleri güney Irak'a saldırdı. 1915 Martı ile 1916 Mayısı arasında Britanya hükümeti Osmanlıların atadığı Hicaz valisi Şerif Hüseyin'e Osmanlılara karşı kendileriyle işbirliği yapması karşılığında "Araplara bağımsızlık" sözü verdi. 16 Mayıs 1916'da Osmanlı Devleti'nin Ortadoğu'daki topraklarının paylaşımı için İngiltere ve Fransa, sonradan Rusya'yı da içine aldıkları, İtalyanlardan ve Araplardan sakladıkları bir anlaşma yaptılar. "Sykes-Picot Anlaşması" denilen bu anlaşmaya göre, Erzurum, Trabzon, Van, Bitlis, Muş ve Siirt Rusya'ya

bırakılacak; Fransa Suriye'nin kıyı bölgesini, Kilikya'yı, Adana'yı, Antep'i, Mardin'i, Aladağ-Kayseri ve Eğin-Harput bölgesini alacak; Britanya Bağdat'la birlikte Güney Irak'a, Hayfa ve Akra limanlarına yerleşecekti. Britanya ve Fransa'nın egemen olacağı bölgeler arasındaki/dışındaki yerlerde bir Arap Devletleri Konfederasyonu'nun ya da bağımsız Arap Devleti'nin kurulması vaat edilmiş, buraların iki emperyalist ülkeden hangisinin etki ve nüfuz alanına ait sayılacağı da belirlenmişti. Buna göre, Suriye çevresi ve Musul Fransa'nın, Filistin ile Irak sınırı arasındaki bölge Britanya'nın etki alanında kalıyordu.[5]

Şerif Hüseyin'e verilen Arapların bağımsızlığı sözü ile ondan ve Araplardan gizli olarak yapılan ve sömürgeci bir paylaşmayı planlayan Sykes-Picot anlaşması, Ortadoğu'daki ikiyüzlü, hatta çokyüzlü emperyalist siyasetin ilk örneklerinden biriydi.

Daha savaş bitmeden, bundan sonra olacakları haber veren önemli bir gelişme de, Balfour Deklarasyonu ile kaydedildi. Britanya Dışişleri Bakanı Lord Balfour 2 Kasım 1917'de Yahudi Lord Rothschild'e gönderdiği bir mektupta hükümetinin "Yahudi halkına Filistin'de bir ulusal yurt kurulması için her türlü kolaylığı" sağlayacağını bildirdi.[6]

Savaştan sonra, Britanya Irak'ı ve Filistin'i; Fransa Suriye ve Ürdün'ü ele geçirerek mandacı rejimlerini kurmaya giriştiler.

1921'de Osmanlı İmparatorluğu'nun Musul, Basra ve Bağdat eyaletlerinin birleştirilmesiyle Emir Faysal yönetiminde İngiliz mandası Irak devleti kuruldu.

Yeni düzen, özellikle Suriye ve Filistin'de Arapların giderek artan muhalefetiyle karşılaştı. 1922'de Filistin nüfusunun yalnızca yüzde 11'i Yahudiydi. Bu oran göçlerle 1936'da yüzde 29'a çıktı. 1939'da Britanya, Yahudi göçmenlerinin yurtluk edinmelerine izin verilece-

---

5) Baskın Oran (Editör), *Türk Dış Politikası*, Cilt 1:1919-1980, İletişim Yayınları, İstanbul , 2001, s. 199

6) Agy, s. 203

ğini, göçün de durdurulacağını açıkladı. Bu açıklama Arapları da Siyonistleri de tatmin etmedi.

1932'de Britanya Irak'tan resmen çekildiğini açıkladı. Ama Irak, gerçek bağımsızlığına 1958'de kavuştu. Suriye'de 1925'te başlayan büyük ulusal ayaklanmayı Fransızlar güçlükle denetim altına aldılar. 1936'daki Halk Cephesi iktidarı bağımsızlık hareketine yeni bir ivme kazandırdı. Bağımsızlık ancak 1946'da elde edildi.

Mısır mandacılık sisteminin dışında, ancak İngiliz himayesinde (*protectorate*) kaldı. 1922'deki sınırlı bağımsızlık, savunma, iletişim güvenliği, azınlıkların ve yabancı güçlerin korunması ve Sudan'la ilgili konularda Britanya'nın egemenliği saklı tutulduğu için kağıt üstündeydi. 1936'da Britanya ile Mısır arasında yapılan bir anlaşmayla Mısır bağımsız bir devlet olarak Milletler Cemiyeti'ne (League of Nations) girdi. Ancak yukarıda sayılan dört noktanın üçünde egemenlik yetkisi Britanya'da kalmaya devam etti.

Böylece, İngilizler ve Fransızlar savaş sonrasında Arapları küçük birimlere bölmüş oldular. Şam ve Beyrut Vilayetlerinden iki ayrı ülke Suriye ve Lübnan doğdu. Kuveyt'i Irak'tan ayırdılar. Aşiretler devşirilerek krallıklar, emirlikler kuruldu; yapay ülkeler oluşturuldu. Osmanlı'daki Bağdat ve Basra Vilayetlerinin yerini Irak aldı. Irak'ta başa geçemeyen Haşimi Hanedanlığı için Ürdün kuruldu. 7 milyon civarındaki toplam nüfusun çoğunluğunu Sünnilerin oluşturduğu 5 Körfez ülkesi Bahreyn, Kuveyt, Umman, Katar ve Birleşik Arap Emirlikleri 1971'de Britanya'nın çekilmesiyle devletleşen, öncesinde İngiliz sömürgesi/mandası, aşiret ve emirliklerdi.

Emperyalizmin bölgeye girmesiyle bugünkü Ortadoğu cehenneminin temelleri de döşenmiş oldu. Haluk Gerger, emperyalizmin bölgede bugün de sürmekte olan siyasetinin bütün süreci anlamamıza ışık tutan özünü şöyle özetliyor:

"*Arap dünyası sadece yapay 'milli' devletlere bölünmekle, her birinin başına hanedanlar, şeyhler, emirler, krallar, prensler oturtulmakla bırakılmadı; aynı zamanda, her birinin içine baskı altında ve her an ötekilere karşı kışkırtılmaya hazırlanmış tarikatlar, mezhepler, aşiretler,*

ulusal topluluklar sıkıştırıldı, halkların bir araya tıkıldıkları meşruiyeti kabullenilmemiş karmaşa ortamı oluşturuldu, feodalite umanına merkantilist adacıklar, emperyalizmin tekelleri, kozmopolit komisyoncular yerleştirildi, yani bölgeye tam bir emperyalist deli gömleği giydirildi."[7]

Bugünün Ortadoğu'sunda bir yandan emperyalist işgale karşı direniş sürerken, bir yandan da Irak'ta ve Filistin'de kanlı bir kardeş kavgası yaşanmasının, dostluk ve düşmanlıkların neredeyse günü birlik değişmesinin altında emperyalist müdahale ve bu "deli gömleği" var.

4. İkinci Dünya Savaşı ve Sonrası

4.1. ABD Ortadoğu'da

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki Ortadoğu tarihinin dört taraf ya da öğenin karşılıklı hareketleri içinde biçimlendiğini söyleyebiliriz. Kapitalist sistemin hegemonu olarak İngiltere'nin yerini alan ABD; Sovyetler Birliği; İsrail devleti ve Arap halkları.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki dünyanın iki önemli yeniliğinden biri, ABD'nin kapitalist dünyanın tartışmasız önderi olmasıydı. ABD Ortadoğu stratejisini dünya siyasetindeki önceliklerine göre biçimlendirdi: Bölgenin kaynaklarını ABD ve bağlaşıklarına açık Sovyetlere kapalı tutmak; antikomünizmi körükleyerek sosyalizmin Ortadoğu'da etki ve inisiyatif kazanmasını engellemek; Arap birliğini, Arap bağımsızlık ve ulusal devrim hareketlerini önlemek; petrol kaynak ve yollarını denetim altında tutmak; İsrail devletini güçlendirerek bölgede bir ileri karakola sahip olmak. ABD, Ortadoğu'da İngiltere'nin yerini alırken yeni paylaşımın nasıl olacağını da, savaşın ortalarında ABD Başkanı Rooswelt İngiltere'nin Washington büyükelçisine açık seçik söylemişti: "İran petrolü sizin. Irak ve Kuveyt petrollerine ortağız. Suudi Arabistan petrolü ise bizim."[8]

---

7) Haluk Gerger, *ABD Ortadoğu Türkiye*, Ceylan Yayınları, İstanbul, Haziran 2006, s.24

8) Aktaran: Vahap Erdoğdu, *Sermayenin Küresel Egemenliği ve İslam*, Onur Yayınları, Ankara, Mart 2007, s. 174

İkinci yenilik, Hitler ordularını püskürten, faşizme karşı zaferin özverili tarafı olan Sovyetler Birliği ve bağlaşıklarının dünya siyasetinde yeni bir ağırlık ve inisiyatif kazanmalarıydı. Sovyetler Birliği'nin başını çektiği cephe, Doğu Avrupa'daki yeni halk demokrasileri, Çin, Kore ve Vietnam'daki devrimci ilerlemelerle güçlenmişti.

İsrail devleti

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Ortadoğu'daki tüm gelişmeleri doğrudan etkileyen en önemli gelişme hiç kuşku yok 1948'de İsrail devleti'nin kurulmasıdır.

İsrail devleti, bu amacı önceden benimsemiş ve programlaştırmış Siyonist hareketin ürünüdür. Siyonizm, 19. yüzyılın ikinci yarısında Yahudi düşmanlığına (antisemitizm) karşı, doğu ve orta Avrupa'da ortaya çıkan, Filistin'de bir Yahudi devleti kurmayı amaçlayan Yahudi hareketinin adıydı. Sözcük eski Kudüs'ün tepelerinden biri olan "Sion"dan geliyordu. İlk Siyonist kongre, Theodor Herzl'in önderliğinde 1897'de Basel'de toplandı. Herzl Filistin'de bir Yahudi devlet kurmak için üç araç yarattı: Filistin'de bir banka; Filistin'de toprak almayı finanse etmek üzere Yahudi Ulusal Fon'u ve Yahudileri birbirine bağlayacak siyasal örgüt olarak da Dünya Siyonist Örgütü. İçinde farklı eğilimler barındıran Siyonizmin İsrail devletinin kurulması, güvenliğinin ve sürekliliğinin korunması, dünyanın herhangi bir yerinde tehdit altındaki tüm Yahudilerin buraya gelebilmeleri biçiminde özetlenecek programı hiç değişmedi. Yahudilerin de, tüm dünya insanları gibi bir yurda, devlete sahip olma hakları var. Saldırgan ve Siyonist İsrail devleti ise, Ortadoğu'ya dışarıdan, emperyalistler eliyle dayatılan bir projedir ve meşru değildir.

İsrail ya da bir Yahudi devleti kavramı, Avrupa'da ulusçuluğun yükseldiği, Doğu Avrupa Yahudileri'ni hedef alan baskıların yoğunlaştığı 19. yüzyılda bilince çıktı ve Filistin'e göç daha o zaman başladı. 1914'te Filistin'deki Yahudi nüfusu 75 bini, 750 bin olan Filistin toplam nüfusunun yüzde onunu bulmuştu. Balfour Deklaras-

yonu'nun pratikleşmesinin önünde çeşitli zorluklar vardı. Örneğin 1927'de Filistin'e göç edenden çok daha fazla sayıda Yahudi Filistin'den başka yerlere göç etti. Almanya'da Hitler faşizminin yükselişe ardından da iktidara geçmesiyle durum kökten değişti. Avrupa'da faşizm ve Yahudi soykırımı Yahudilerin İsrail'de devletleşmeleri için uygun bir uluslararası iklim yarattı; Filistin'e göç eden Yahudi sayısı hızla artmaya başladı. 15 Mayıs 1947'de Birleşmiş Milletler'e bağlı "Filistin Özel Komisyonu" kuruldu. Çoğunluk-azınlık biçiminde bölünme ve gelgitlerden sonra, 29 Kasım 1947'de BM Genel Kurulu Filistin'in Araplarla Yahudiler arasında bölünmesine karar verdi. Türkiye bu dönemde Arapların yanında yer alarak bölünmeye karşı çıktı; bağımsız Filistin devletinin kurulmasını destekledi.

14 Mayıs 1948'de İsrail devletinin kuruluşu ilan edildi. ABD o gece, Sovyetler Birliği bir ay sonra İsrail'i resmen tanıdılar. Türkiye 28 Mart 1949'da İsrail'i tanıyan ilk Müslüman ülke oldu. İsrail'i tanımak Türkiye'nin dış siyasetinin önemli bir dönüş noktası, Ortadoğu'ya yabancılaşmasının önemli bir adımı oldu.

Mısır, Ürdün, Suriye, Lübnan ve Irak'ın İsrail'e karşı başlattıkları savaş İsrail'in üstün gelmesiyle sonuçlandı. Kudüs'ün yarısı ve Filistin mandası altındaki bölgenin üçte ikisi İsrail'in eline geçti. İsrail'in kuruluşundan sonraki bir yıl içinde 900 bin Filistinli topraklarından çıkarıldı.

İsrail'in kuruluşu ve ABD'nin görülmemiş ekonomik askeri yardımlarıyla kısa zamanda bölgenin süper gücü durumuna gelmesi, Arap gerçekliği üzerinde bozucu ve yıkıcı etkiler yarattı. Arap ulusçuluğunun yenilmesinde, Arapların birliklerini sağlamak bir yana daha çok bölünmelerinde, kalkınma ve modernleşme girişimlerinin başarısızlığında ABD'nin ve emperyalizmin tam desteğini almış İsrail'in varlığı, silahlı yayılmacılığı belirleyici oldu. İsrail'in Filistin varlığını yadsıma temelinde izlediği işgal siyasetiyle elde ettiği sonuçlar Arap dünyasının dengelerini, birliğini, dayanışmasını bozdu; özgüvenini zayıflattı. İsrail karşısındaki her yenilgi, Araplar ara-

sında da yeni bölünme ve düşmanlıkların ebesi oldu.

İran ve Musaddık

1950'ler Ortadoğu'sunun önemli ülkelerinden biri İran'dı.

15 Mart 1951'de İran Meclisi petrolün kamulaştırılmasıyla ilgili bir yasa kabul etti. Meclis oybirliğiyle aldığı bu kararla birlikte Muhammet Musaddık'ın da başbakanlığa atanmasını önerdi. Musaddık'ın programı petrolün kamulaştırılmasıyla birlikte İran-İngiliz şirketini tasfiyesini ve İngiliz teknisyenlerinin yurtdışı edilmesini de içeriyordu. 1952 yazında Şah Musaddık'ı başbakanlıktan aldı, halkın tepkisi, genel grev ve direniş karşısında Şah İran'ı terketmek zorunda kaldı. Karşı gösteri ve karışıklıklardan 16 Ağustos'taki başarısız darbe girişiminden sonra, 19 Ağustos'ta ABD'nin ve CİA'nın doğrudan planlayıp yönlendirdiği, eski bir Nazi ajanı olan general Zahidi önderliğindeki darbe ile Musaddık devrildi. Zahidi'nin bu hizmeti 1 milyon dolarla ödüllendirildi.[9] Darbeden sonra İran petrolü yeniden emperyalistler arasında bölüştürüldü. Bu bölüşümden Amerikan ve İngiliz şirketlerine yüzde 40'ar, Hollandalılara yüzde 14 ve Fransızlara da yüzde 6 pay düştü.[10] Savaş sonunda Ortadoğu petrollerinin yalnızca yüzde 15'ini kontrol eden ABD sonraki 10 yıl içinde petrol kaynaklarının yüzde 65'ini eline geçirdi.[11]

Yeri ve zamanı bakımından son derece önemli bir ulusal bağımsızlık hareketi CİA'nın başrolü oynadığı bir komplo ile ezildi.

Truman doktrini ve Türkiye

Arapların temel sorunu Arap birliğini, bağımsızlığını sağlamak, kalkınmak, İsrail devletinin varlığına son vermek ve Filistin devletini kurmaktı.

---

9) Stephen Kinzer, Şah'ın Bütün Adamları, Bir Amerikan Darbesi ve Ortadoğu'da Terörün Kökenleri, Çeviren: Selim Önal, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004, s.234

10) Aktaran Haluk Gerger, agy. s.59

11) Agy.

Arap uluslaşma ve ulusçuluk hareketi İkinci Dünya Savaşı'ndan 1991'deki ikinci emperyalist müdahaleye kadar bu temel hedefler için mücadele etti. Yavaş ve geç de olsa kapitalist gelişme, İngiliz ve Fransız mandacılığının karşılaştığı direnç, yeni uluslararası koşullar, Sovyetler Birliği'nin bölgede artan etkisi Arap ulusçuluğunun gelişmesi için oldukça elverişli bir ortam yaratmıştı.

ABD emperyalizmi ise önce Truman sonra da Eisenhower Doktrinleri ile Ortadoğu'ya yerleşmeyi, petrol ve enerji yollarının denetimini kalıcı olarak sağlamayı hedefliyordu.

12 Mart 1947'de Truman tarafından açıklanan doktrin Soğuk Savaş'ın resmi başlangıcı sayıldı. Başkan Truman, 1947'de yaptığı bir konuşmada Amerikan düzeninin Amerika'daki varlığını sürdürebilmesinin bir dünya sistemi olmasına bağlı olduğunu söylüyordu. "Komuta ekonomisi"nin (bunu "sosyalizm" olarak okuyabiliriz) "gelecek yüzyılın modeli" olmaması için, "bütün dünya Amerikan sistemini kabullenmelidir".[12] ABD emperyalizmi, dünya liderliğine yeni "doktrini" ve ideolojisiyle hazırlanıyordu. Truman Doktrini, Sovyetlerden gelecek "kızıl tehlike"ye karşı Yunanistan ve Türkiye'ye askeri yardım yapılmasına dayanıyordu. Truman, Yunanistan'ın "komünistlerce yönetilen birkaç bin silahlı kişi tarafından" tehdit edildiğini, küçük ve zayıf Yunan ordusunun bu tehdidi ortadan kaldıramadığını, "bir demokrasi olarak kalması için" Yunanistan'a yardım yapılmasını önerdi. Türkiye'ye yardımın gerekliliği ise şöyle gerekçelendiriliyordu: "Savaştan beri Türkiye ulusal bütünlüğünün sağlanması için elzem olan modernizasyonu gerçekleştirmek için ABD ve İngiltere'den ek yardımlar istemiştir. Bu bütünlük, *Ortadoğu'da düzenin kurulması için gereklidir.*"(abç)[13] Gerekçelerden de anlaşıldığı gibi Yunanistan'a sosyalist iktidar tehlikesini önlemek, Türkiye'ye ise "yeni" Ortadoğu düzeninin sağlanmasında görev verileceği için yardım yapılacaktı.

---

12) Aktaran, Haluk Gerger, agy. s. 21

13) Baskın Oran (Editör) *Türk Dış Politikası*, Cilt 1:1919-1980, İletişim Yayınları, İstanbul , 2001, s. 528-529

Türkiye Ortadoğu'nun en büyük ülkesidir. Cumhuriyetle birlikte, hem ilişkiler, hem de ideolojik-kültürel dönüşümler bakımından Türkiye Ortadoğu'dan uzaklaştı. Türkiye, Osmanlı İmparatorluğu'nun mirasçısı bir devlet olarak geçmişin yükünü taşıyor, savaş sonrasındaki Batı ve emperyalist yanlısı tutumuyla ise yalnız Sovyetler Birliği'ne değil, bölgedeki tüm antiemperyalist hareketlere karşı konum alıyordu. 1950'ler sonrası Türkiye, küçük Amerika olmaya özenen, antisovyetizmi ve antikomünizmi bayraklaştıran, NATO'ya girmek için Kore'ye asker göndermek türünden "kahramanlıklar" gösteren, ABD yardımı için bölgede her türlü taşeronluk görevini üstlenmeye hazır, Irak ve Suriye'deki ulusal-antiemperyalist hareketlere karşı kraldan fazla kralcı bir ülkeydi.

ABD, Yunanistan ve Türkiye'ye karşı kesenin ağzını açtı ve bu iki ülke 1952'de NATO'ya da alındı. Truman Doktrini ile ABD Türkiye ve Yunanistan halkalarını sağlamlaştırmış oldu. Bu doktrinin, Ortadoğu'yu doğrudan ilgilendiren yönü Türkiye, İran, Irak üçlüsünün öncülüğünde Haluk Gerger'in deyişiyle bir "Ortadoğu NATO'su" oluşturma hedefiydi. Bu hedef hiçbir zaman gerçekleşmedi. 1955'te Türkiye ve Irak arasında imzalanan "Bağdat Paktı" da, sonradan İngiltere, Pakistan ve İran'ın da katılmalarına rağmen tutmadı. Mısır ve tüm Arap dünyası bu oluşuma büyük tepki gösterdiler, İsrail de pakta karşıydı.

4.2. Emperyalizm ve Arap ulusçuluğu

Bağdat Paktı'nın ve Ortadoğu NATO'sunun püskürtüldüğü zaman Arap ulusal hareketinin de Mısır'da Abdülcemal Nasır, Irak ve Suriye'de BAAS hareketiyle yükselişe geçtiği dönem oldu. 1952'de Suriye'de kurulan, Arap Sosyalist Yeniden Doğuş Partisi (BAAS) Suriye dışında Irak'ta, özellikle de silahlı kuvvetler içinde güç kazandı. Ürdün ve Libya'da da örgütlendi. BAAS'ın temel amacı Ortadoğu'daki bütün Arapları tek bir Arap ulus devleti çatısı altında birleştirmekti. Sosyalist söylem de kullanan, özünde antikomünist bir partiydi. BAAS kapitalizme olduğu gibi komünizme de karşı oldu-

ğunu, özel mülkiyetten yana olduğunu açıkça duyuruyor[14], "sınıfsız, kaynaşmış ulusal birlik içinde bir toplum"u savunuyor; İslamı Arap ulusalcılığının kaynaklarından biri olarak görüyordu. Ancak İslami temelde devlet ve parti örgütlenmesine karşıydı ve bu anlamda İslamcılığı değil ulusçuluğu önde olan seküler bir hareketti. Sovyetlerle ve komünist partileriyle işbirliği ve cephe siyasetleri izlemesi bir başka önemli özelliğiydi. ABD de BAAS'a programının içeriğinden çok bu cepheden bakıyordu: BAAS, ABD bakımından, Soğuk Savaş'ta taraf olmayan ve Arap Birliği'ni savunan bir ulusçuluğu temsil ettiği için tehlikeliydi ve etkisizleştirilmesi gerekiyordu.

Nasır ve BAAS

Nasır'ın 23 Temmuz 1952'de askeri bir darbeyle Mısır'da iktidara gelmesi Arap dünyasını derinden etkiledi. Nasır bir Arap milliyetçisiydi. Mandacılık kalıntılarının Ortadoğu'dan temizlenmesini istiyor, Arap ulusal birliğini savunuyor, ABD ile Sovyetler arasındaki kutuplaşmanın yarattığı boşluklardan yararlanarak bağımsızlığı ve kalkınmayı gerçekleştireceğine inandığı siyasetler izliyordu. Nasır'ın siyaseti, muğlak, pragmatik ve bir ölçüde de naifti. Soğuk Savaş döneminde, dünyanın bu en kritik bölgesinde bloklardan ve bağlaşıklardan bağımsız bir var oluş düşünün gerçek bir karşılığı yoktu.

1954'te Fransa ve İngiltere gizli bir savaş planı yaptılar. Önce İsrail Mısır'a saldırdı. Sina Yarımadası'nın büyük bölümünü, Gazze'yi, Şam el-Şeyh'i işgal etti. Ardından İngiliz ve Fransız kuvvetleri Mısır'a saldırdılar. İngilizler Port Said'i ele geçirdiler. Sovyetler Birliği, Fransa ve İngiltere'ye işgalin durdurulmaması durumunda kendilerinin de nükleer saldırıya hedef olabileceklerini bildirdi. ABD'ye de üçüncü dünya savaşının çıkabileceği uyarısı yaptı. Sonunda İngiltere ve Fransa ateşkes çağrılarına uyup Mısır topraklarını terk ettiler. Sovyetler Birliği'nin caydırıcı etkisi bu olayda açık biçimde görüldü.

14) Aktaran Haluk Gerger, agy. s.173

Nasır, ABD'den umduğu mali ve askeri yardımı alamayınca Sovyetler Birliği'nin desteğiyle Çekoslovakya'yla silah anlaşması yaptı. ABD'nin buna tepkisi, Assuan Barajı için vaat ettiği mali yardımdan vazgeçtiğini açıklamak oldu. Mısır'ın 17 Mayıs 1956'da Çin Halk Cumhuriyeti'ni tanıması ve 26 Temmuz'da Süveyş kanalını kamulaştırdığını açıklaması emperyalistler için bardağı taşıran son damlalar oldu. Bu gelişmeler, Arap ülkelerinde ulusal uyanış ve bilinci keskinleştirdi; ulusalcı aynı zamanda sol-sosyalist eğilimleri güçlendirdi.

Ortadoğu'da ipleri iyiden iyiye eline alan ABD'nin bu gelişmelere yanıtı 1957'de Eisenhower doktrini ile geldi. Yeni Amerikan stratejisi üç temel hedef belirlemişti:

Bir: Arap ulusalcılığı ile Sovyetler Birliği'nin birleşmelerinin önüne geçmek. Eisenhower, Ortadoğu'da milliyetçiliğin komünizmden daha etkili bir güç olduğu görüşündeydi.

İki: Petrolün Avrupa'ya açık, Sovyetlere kapalı tutulmasını güvence altına almak.

Üç: İşbirlikçi rejim ve hareketleri cesaretlendirmek, güçlendirmek; Irak, Ürdün, Suudi Arabistan ve Libya'yı havuç ve sopayla emperyalist yörüngede tutmak, Mısır ve Suriye'yi soyutlamak.

Sovyetler Birliği'nin Ortadoğu'ya saldırmak türünden bir amacı olmadığını en iyi ABD biliyordu. Doktrin'de, esas olarak bir Sovyet saldırısına karşı değil, Sovyetlere dost, yerel ulusalcı, ilerici, anti-emperyalist güçleri etkisizleştirmek, bölmek ve dağıtmak için geliştirilmişti.

Doktrine uygun saflaşmaya göre, Suudi Arabistan, Kuveyt, Lübnan, Ürdün, Libya, Türkiye ve İran emperyalist kampta; Mısır, Suriye ve Irak ise Sovyetlerle iyi ilişkiler çerçevesinde bağımsızlıkçı-ulusçu tarafta yer alıyorlardı.

Doktrine uygun operasyonlar birbirini izledi. Ürdün ve Lübnan ABD ve CİA'nın doğrudan inisiyatifi ve yerli işbirlikçilerin desteğiyle ABD yanlısı yapay devletler olarak sağlamlaştırıldı. "Kukla" kral Hüseyin 1957'den itibaren, bilgi vermesi, öteki Ürdün yetkililerini

satın alması ve CIA ajanlarının Ürdün'de serbestçe faaliyetini güvence altın alması karşılığında, doğrudan CIA bordrosuna bağlandı.[15]

Şubat 1958'de Suriye ve Mısır, Birleşik Arap Cumhuriyeti'ni (BAC) kurdular. SSCB ve ABD BAC'ni tanıdılar. Arap dünyasındaki en ileri adımlardan biri olan, ancak yaşamı uzun sürmeyen BAC'nın 1964'te yürürlüğe giren anayasası, "Arap sosyalizmi"nin daha doğrusu, ulusal hareketinin ikili ve çelişkili yapısını yansıtan bir metindi. Bu metinden, durumu anlatmaya ışık tutan bir parça aktarıyorum:

"*Birleşik Arap Cumhuriyeti, emekçi halk güçlerinin birleşmesine dayanan demokratik bir sosyalist devlettir. Emekçi halkı, yani köylüleri, işçileri, askerleri, aydınları ve ulusal sermaye sahiplerini temsil eden halk güçlerinin birleşerek kurdukları ulusal birlik Sosyalist Arap Birliği'dir ve bu kuruluş halkı temsil eden, İhtilalin olanaklarını artıran, sağlam demokratik değerleri koruyan otoritenin temelidir. Devletin dini İslam dinidir.*"[16] BAC, İslamiyetle "Arap sosyalizmi"ni uzlaştırmaya çalışan bir tasarımdı.

14 Temmuz 1958'de Hür Subaylar Irakta yönetime el koyup general Kasım başkanlığında hükümet oluşturdular. Irak petrolleri kamulaştırıldı. 1956'da ve 1959'da ABD'nin desteklediği iki darbe girişimi sonuçsuz kaldı.

1963'te Irak BAAS'ı iktidarı aldı. Kasım idam edildi.

Ancak satırbaşlarıyla ve küçük bir bölümünü aktarabildiğim bu karmaşık süreç, emperyalistleri Mısır, Suriye ve Irak gibi üç önemli bölge devletine dayanan, Sovyetlerle iyi ilişkiler içinde olan ve giderek güçlenen Arap ulusçuluğunun yükselişini durdurmak üzere yeni stratejilere yöneltti. Eisenhower Doktrini, 1954 savaşının da

---

15) Agy. s. 168.

16) Mümtaz Soysal, *Anayasaya Giriş*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No: 271, Ankara, 1969, s. 144-145.

gösterdiği gibi, Sovyetlerin bölgeye müdahalesine zemin hazırlıyordu. *Yeni strateji, İsrail'in her yönden güçlendirilmesine, bölgenin süper gücü konumuna getirilmesine, bu güçle yükselen Arap ulusçuluğunun durdurulmasına dayanıyordu.* Siyonist devletin kendini güvenceye alma temel önceliği ile ABD'nin bu yeni doktrini çakışıyordu. *Ortadoğu'da "Amerikan Barışı" için savaş, savaş için İsrail gerekiyordu.*

1967 Altı gün savaşı: sonun başlangıcı

Bundan sonrasını hızlı ve kısa geçebiliriz. Bir dizi provokasyonun ardından 5 Haziran 1967'de İsrail ani bir baskınla Mısır'ın bütün hava gücünü yok etti. "6 gün savaşı" birinci gün sonuçlanmıştı aslında. Siyonist ordu, bütün Sina Yarımada'sını Gazze Şeridi'ni, Golan Tepeleri'ni işgal etti. Ürdün ordusu dağıldı. 2 milyon Filistinli birkaç gün içinde yurtsuz kaldı. Nasır, BAAS ulusçuluğu ve Filistin bağımsızlık davası bu savaşla çok ağır bir yenilgi aldı. ABD ve İsrail amaçlarına ulaştılar. Arap dünyası büyük bir düş kırıklığına uğradı; şaşkınlık ve güvensizliğe düştü.

1967 savaşından sonra Nasır istifa etti ancak yığınların bu karara tepkisi ve desteği sonunda geri aldı. 17 Temmuz 1968'de, Irak'ta Saddam Hüseyin'in önünü açan BAAS darbesi yapıldı; 1969 Mart'ında Suriye'de BAAS içindeki çatışmalar Hafız Esad'ın bütün yetkileri kendisinde toplayarak devlet başkanı olmasıyla sonuçlandı.

1967 savaşının sonuçlarından biri, 1964'te çeşitli yeraltı örgütlerinin eşgüdümünü sağlamak üzere kurulmuş olan Filistin Kurtuluş Örgütü'nün (FKÖ) canlanması ve öne çıkması oldu. FKÖ iki temel amaç belirledi: Demokratik ve seküler bir Filistin devleti kurmak; İsrail devletini ortadan kaldırmak! 1969'da FKÖ'yü oluşturan örgütlerin en büyüğü olan El Fetih'in önderi Yaser Arafat, FKÖ Başkanlığına seçildi. 1973'de sürgünde Filistin hükümetini kurdu. 1974'de Arap Birliği FKÖ'yü Filistin halkının meşru temsilcisi saydığını ilan etti. 1974 Kasım ayında, Yaser Arafat BM Genel Kurulu'nda konuştu.

Nixon Doktrini ve oltadaki yem

ABD, 1960 başlarından itibaren pratik olarak uygulamaya koyduğu Arap ulusal hareketini ve birliğini İsrail kılıcıyla yenme stratejisini "Nixon Doktrini" ile resmileştirdi. 1967 savaşından sonra doktrine, ABD'nin stratejisine yeni ve çok önemli bir boyut daha ekleniyordu: *1967 savaşında yitirdikleri "toprakların iadesini" Arapları teslim almanın havucu/kozu olarak devreye sokmak.* ABD'nin Araplara iletisi açıktı: Sovyetlerden, Nasır ve BAAS tipi "Arap sosyalizmi"nden uzak durur, isteklerimize boyun eğerseniz İsrail'i zorlar kaybettiğiniz toprakları almanızı sağlar, Filistin sorununa da bir çözüm buluruz! Bu iletinin son derece etkili işlev gördüğünü ve başta Mısır olmak üzere zokayı yutan bütün Arap ülkelerini adım adım bugünkü perişanlığa sürüklediğini artık biliyoruz. 1970'de Nasır'ın ölmesinden sonra Mısır Devlet Başkanlığı'na gelen Enver Sedat, Arapların ve özellikle Mısır'ın işgal altındaki toprakları kurtarmalarının ve Filistin sorununa bir çözüm bulmalarının ABD ile işbirliğinden geçtiğine çok çabuk ikna oldu. İkna olduğunu eylemiyle de ortaya koyarak 18 Temmuz 1972'de ülkedeki Sovyet askerlerinin bir hafta içinde Mısır'ı terk etmesini istedi; Sovyet askeri üs ve tesislerine el koydu.

6 Mayıs 1973'de bu kez Araplar İsrail'e aniden saldırdılar. Savaşın başlarında Suriye Golan Tepeleri'ni, Mısır Sina'daki toprakların önemli bölümünü geri aldı. Ancak ABD, o zamana kadarki tarihin gördüğü en büyük askeri hava köprüsünü kurarak teknik bakımdan en gelişmiş silah ve malzemeyi İsrail'e gönderdi. İsrail ordusu bir noktadan sonra durumu tersine çevirmeyi başardı.

Böylece Arap ve Filistin sorununda bütün ipler emperyalistlerin eline geçti. Bir dönem Arap Birliği'ne, tüm Arap Yarımadası'nı etkileyen ulusal bağımsızlık hareketine önderlik eden Mısır, bu kez "ABD barışı"nın önde gelen aktörlüğünü üstlendi. Savaşı izleyen yıllarda, İsrail'le yürütülen ikili görüşmelerin sonunda anlaşmalar imzaladı. Bu anlaşmalarla, 1967 Savaşı'ndan sonra Arap ülkelerinin birlikte aldıkları "Üç Hayır Kararı" bozulmuş oldu: İsrail'le görüş-

melere hayır, İsrail'le barışa hayır ve İsrail'i tanımaya hayır !

Lübnan'daki iç karışıklıktan sonra Hıristiyan sağcılar 1976'da Filistin Tel Zaatar kampında binlerce Filistinliyi katlettiler. 1978 Mart'ında İsrail Güney Lübnan'ı işgal etti. 1979 Mart'ında Mısır Camp David'de teslim alındı. Camp David anlaşmasına göre, İsrail Sina'dan geri çekilecek, Mısır ile İsrail arasında diplomatik ilişkiler kurulacak, Filistin'e Gazze Şeridi ve Batı Şeria'da özerklik verilecek, İsrail aşamalı olarak "güvenli" noktalara çekilecekti. Bu anlaşmanın Araplar lehine olup da uygulanan tek maddesi 1982'de İsrail'in Sina Çölü'nden çekilmesi oldu. Öteki maddeler hiçbir zaman yaşama geçmedi. Arap ulusal bağımsızlık ve birlik hareketi Mısır kalesinin düşmesiyle birlikte büyük bir darbe aldı ve bir daha toparlanamadı. BAAS yönetimindeki Irak ve Suriye'nin aleyhe dönen güç dengeleri içinde iktidarda kalabilmek için bir yandan bir meşruiyet kaynağı olan Filistin dâvâsına sahip çıkmaya, bir yandan da bölgedeki inisiyatifi azalan Sovyetler Birliği ile dostluk ilişkilerini sürdürmeye çalışmaları Ortadoğu'da kesin olarak emperyalizm lehine oluşan yeni durumu değiştirecek bir ağırlık oluşturamadı.

4.3. Emperyalizm ve Kürtler

Uluslaşma ve ulusal devletleşme hareketlerinin değişen tarihsel çerçevesi, konjonktürdeki değişiklikler, Kürt ulus hareketinin özgün oluşum koşulları bu sorunu olağanüstü karmaşık hale getiren etkenlerdir. Teorik, tarihsel ve siyasal yönlerden hak ettiği önemle ayrıca ele alınıp incelenmesi gerekiyor. Burada, birinci, özellikle de İkinci Paylaşım Savaşı'ndan sonra, dört ülkeyi ilgilendiren bu sorunun 20. yüzyılın ilk yarısındaki, daha çok da Irak siyasal coğrafyası içindeki deneyimine bakacağız. Buradan bakmak, kitabın izlediği kurguya uygunluğu kadar, bu sorunun bugünkü biçimlenişini anlamak açısından da işlevlidir.

19. yüzyıl, Kürt coğrafyasında ulusal niteliği zayıf sürekli ayaklanma ve kalkışmalara sahne oldu. Bunlar kanla bastırıldı ve 20. yüzyılın başına kadar sindirildi. Birinci Dünya Savaşı'yla Kürdistan

toprakları dört devlet arasında paylaştırıldı. Savaştan 1970'lerin sonuna dek bu dört parçada Kürt isyanları oldu. 1925-40 yılları arasında coğrafyanın Kuzey Batısı olan Türkiye'de, 1946'da İran sınırları içindeki Mahabad'ta, 1960-75 döneminde Irak'ta. Aralarındaki farklılıklara rağmen, bu isyanların genel ve ortak özelliklerini şöyle sıralayabiliriz: Bu isyanların başını aşiret ve din önderleri çekti. Bu önderlikler, sorunun nihai çözüm adresi olarak hep emperyalist güçleri gördüler. Ayaklanmalar eş zamanlı olmadı. Farklı parçalardaki Kürtler birleşik bir hareket yaratamadılar. Hiçbir Kürt ayaklanması, bir ölçüde Irak dışında o parçadaki işçi sınıfı ve emekçi halk hareketinin gerçek, etkili, fiili desteğini alamadı; ikisi arasında bağlaşıklıklar kurulamadı.

1921'de Güney Kürdistan'daki Kürt isyanını İngilizler kanla bastırdılar. 1923'de Süleymaniye bombalandı; Kürt direnişi 1924'e, kesintilerle 1933'e kadar sürdü.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, uluslararası koşulların da yardımıyla İran'da Kürt hareketi canlandı; burjuva ulusçu karakterdeki hareket 1946'da bağımsız Mahabad Kürt Cumhuriyeti'ni kurdu. 1941'de İran, Sovyetler Birliği ve İngilizler tarafından işgal edilmiş, Kürt ve Azeri bölgeleri Sovyet işgali altında kalmıştı. 1945 Aralık ayında Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti ve 22 Ocak 1946'da da Mahabad Kürt Cumhuriyet'i kuruluşlarını ilan ettiler. Kürt Cumhuriyeti'nin başkanı, 1941'deki ayaklanmanın önderi Kadı Muhammet'ti. Molla Mustafa Barzani cumhuriyetin silahlı kuvvetlerinin başındaydı. Sovyet birlikleri İran'ın bu iki özerk cumhuriyete müdahalesini önlüyordu. Sovyetler İran ile anlaşma yapıp geri çekildiğinde İran kuvvetleri iki cumhuriyeti de yıktı. Kadı Muhammet öldürüldü; Mustafa Barzani Irak'a, oradan da 11 yıl yaşadığı Sovyetler Birliği'ne göçtü.

Emperyalizm döneminde uluslararası siyasette güç mantığı, daha doğrusu "büyük güç" mantığı egemendi ve Kürtler büyük güçler arasındaki pazarlığın ikincil önemdeki bir öğesi olarak kaybettiler. Irak merkezli Kürt hareketinin en antiemperyalist dönemi bu dö-

nemdir. Molla Mustafa Barzani 1948'deki bir konuşmasında durumu şöyle değerlendirdi: "*İkinci Dünya Savaşı Ortadoğu'ya yeni bir emperyalist gücü getirdi. Amerikan emperyalizmini. Bu yeni emperyalist güç, kocamış İngiliz emperyalizminin yerini aldı... Amerikan emperyalizminin bölgede amacına ulaşmak için ilk yaptığı şey, 1946 yılında Kürdistan Demokratik Cumhuriyeti'ni ortadan kaldırmak ve ardından kardeş Azerbaycan Cumhuriyeti'nin ortadan kaldırılmasına destek vermek oldu. Bu iki devletin ortadan kaldırılması noktasında istediği sonucu elde etti. Eğer Anglo-Amerikan desteği olmasaydı, Kavvam'ın tereddütsüz imzaladığı antlaşmaları çiğneyerek bu iki devletin üzerine yürümesi mümkün olmazdı. Nitekim bu gerçekler daha sonra ortaya çıktı ve gerek İran ve gerekse Amerikan yetkilileri bunları itiraf ettiler.*"[17]

1958'de Abdülkerim Kasım'ın iktidarı almasından sonra Molla Mustafa Barzani Irak'a döndü; Irak Kürdistan Demokrat Partisi'nin (IKDP) başına geçti. Parti içindeki komünist eğilimi tasfiye etti. 1964'de Celal Talabani'nin IKDP yönetimini almak üzere başlattığı girişim başarılı olmadı ve Talabani İran'a kaçmak zorunda kaldı. 1970'lerde Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi'ni (TKDP) bir bakıma yeniden oluşturmak üzere IKDP ile işbirliğine giren Dr. Sait Kırmızıtoprak, TDKP'nin bir başka önderi olan Sait Elçi'yi öldürdüğü suçlamasıyla Barzani'nin emriyle kurşuna dizilerek tasfiye edildi. Barzani aşiretinin IKDP üzerindeki mutlak egemenliği kuruldu.

1961'den 1970'e kadar Irak hükümetleri sürekli olarak Kürt bölgesine saldırılar düzenledi. Ancak bunlar, İran'ın Kürtleri desteklemesi, kendi topraklarını lojistik üs olarak kullanması nedeniyle başarılı olmadı. 1970'de Saddam Hüseyin Kürtlerle barış imzaladı. Anlaşma Kürtleri Irak'ın Araplarla eşit özgür ortağı olarak ilan ediyor, daha önemlisi Kürtlerin kendi özerk yönetimlerini kurma hakkını tanıyordu. Anlaşmaya göre, nüfus sayımı ile Kürtlerin çoğunlukta olduğu yerler ve sınırlar belirlenecekti.

Bu anlaşma hiçbir zaman yaşama geçmedi. Problem, en başta pet-

17) Mesud Barzani, *Barzani ve Kürt Ulusal Özgürlük Hareketi*, cilt 1, 3. Baskı, Doz Yayınları, İstanbul, 2005, s.17

rol bölgesi Kerkük'ün hangi tarafta kalacağı olmak üzere sınırların belirlenmesi noktasında (şimdi de en kritik sorunlardan birinin Kerkük olması rastlantı değil) çıktı. İran desteğinde savaş yeniden başladı ve Kürt direnişi daha da güçlendi. Bu kez, kendi "Kürtleri" de olan, bu açıdan Kürtleri Irak'tan daha büyük bir tehlike olarak görmeye başlayan İran hükümeti 1974 Martında Cezayir'de Irak'la anlaşma imzaladı. Anlaşmanın koşullarından biri, ortak sınırlar boyunca tüm sızma ve hareketlerin önlenmesiydi. İran sınırlarını kapattı ve desteğini çekti; Kürtler Irak saldırıları karşısında direnemediler. Dağıldılar. Saddam zamanının ilk Kürt göçmen akını başladı. Binlerce insan İran'a sığınmak zorunda kaldı. Sonradan çoğu aftan yararlanıp Irak'a döndüler. Molla Barzani ABD'ye gitti ve orada öldü. *Kürtler bir kez daha iki devlet arasındaki uzlaşmanın kurbanı olmuş, bu kez İran tarafından satılmışlardı.* Bütün bu gelişmelerde ABD'nin İran'ın arkasında olduğuna kuşku yoktur. Sovyetler Birliği 1943'de Tahran Konferansı sonrasında bağımsız Kürt devletinin oluşumuna destek verdi; ancak Britanya'nın ve ABD'nin baskıları sonunda geri adım atarak bu devletin İran tarafından dağıtılmasına seyirci kaldı. 1970'lerde ise Bağdat rejimi ile olan ilişkilerini Kürtlerle olan bağlarına tercih etti. Hem güçsüzlüğü, hem de izlediği denge siyasetleri nedeniyle inisiyatif geliştiremedi. Sovyetler Birliği, kendi devletsel çıkarlarını başa alan denge siyasetleri içinde, Kürt halkının da güvenini yitirdi.

Bu dönemin dersi, emperyalistlerin, bölge devletlerinin birbirleriyle çatışma ve işbirliği çizgisindeki değişken siyasetlerinde hiç değişmeyen öğenin "Kürt siyasetleri" olduğu gerçeğidir. Bugün ABD emperyalizminin dümen suyunda Güney Kürdistan devletleşmesinin başında olan Mesud Barzani'nin o tarihlerde bu gerçeği teslim etmesi tarihin cilvelerinden biri olsa gerek: "... *Kürtler, tarihin akışı içinde Ortadoğu üzerinde büyük güçler arasındaki çatışmaların hep tutsağı oldular. Bir diğer deyişle, emperyalist güçler, Kürt meselesini kendi aralarındaki çıkar çatışmasında birbirlerine karşı koz olarak kullandılar; onların acıları pahasına kendi aralarında antlaşmalar yaparak, top-*

raklarını paylaştılar."[18] Bu sözler, yalnızca dün değil, bugün de geçerlidir. Emperyalistlerle Kürtler arasındaki ilişkinin doğası ve özü bu anlatımın içindedir.

1972 yazında Irak Kürt önderliği ile ABD arasında yeniden ilişki kuruldu. ABD, Irak'ın Körfez'de İran'a rakip bir güç olarak çıkmasını engellemek üzere İran'la birlikte Irak'taki Kürt hareketini destekleme kararı aldı. Üçlü ilişkinin gizli tutulması kararlaştırıldı. 1972 yılının sonunda ABD Barzani'ye silah ve 6 milyon dolar para gönderdi. Ne var ki, aynı yılın Nisan ayında Sovyetler Birliği ile Irak arasında 15 yıllık bir dostluk ve işbirliği anlaşması imzalandı. Kissinger, bunun üzerine Irak'ı Sovyetlere itmenin yanlış olduğunu düşünerek siyaset değiştirdi ve ABD Kürtleri bir kez daha ortada bıraktı. Mesud Barzani, ABD "ihaneti"ni sonradan şöyle anlattı: "*... Amerikan politikalarının bu mazlum ve mücadeleci halkın kaderi aleyhine komplolar kurmayı gerektireceğini ya da başkalarına bu mazlum halka kalleşlik etmelerinin yolunu açacağını aklımızın köşesinden bile geçirmezdik. Ama aklımızdan geçirmediğimiz bu ihanet gerçekleşti. İran şahı 6 Mart 1975 günü Kürt halkını arkadan bıçaklarken Amerikan yönetimi Kürt halkına arkasını döndü, bu halkın çağrılarına kulaklarını tıkadı.*"[19]

Oysa, ortada "ihanet" değil, baştan öyle kurgulanmış bir senaryo vardı. ABD Temsilciler Meclisi'ne bağlı İstihbarat Komitesi'nin 19 Ocak 1976 tarihinde yayımlanan, "Pike Raporu" diye bilinen raporunda şunlar açıkça dile getiriliyordu: "*Komitenin elindeki belgeler, Başkan Nixon, Henry Kissinger ve İran Şahı'nın, Kürtler'in bu mücadeleden kazançlı çıkmalarını istemediklerini açıkça gösteriyor.*"[20] ABD "Sovyet uydusu" Irak'ın zayıflatılmasını, böylelikle denetim altına alınmasını istiyor, Türkiye ve İran'la ilişkilerinde sorun çıkaracak özerk Kürdistan'dan ise uzak duruyordu.

---

18) Agy. s. 17

19) Agy, Cilt 2, s. 370

20) Turan Yavuz, *ABD'nin Kürt Kartı*, Otopsi Yayınları, İkinci Basım, İstanbul, Eylül 2003, s.77

6 Mart 1975 tarihinde Cezayir'de İran ve Irak'ın imzaladığı "Cezayir Protokolü"ne göre, Irak İran'a büyük miktarda toprak verecek, bunun karşılığında İran Irak Kürtlerine desteğini çekecekti. Öyle de oldu. Irak, silahsız ve İran sınırının kapatılmasıyla dar bir alanda savunmasız kalan Kürtlere saldırdı. On binlerce Kürt Türkiye ve İran sınırlarında perişan oldu.

ABD'nin Kürt halkını ortada bırakması, Birinci Körfez Savaşı'nda, Saddam'ın Kürtleri katletmesiyle sonuçlanan süreçte de yinelendi.

KDP yönetimi ile İsrail arasındaki ilk ilişkiler 1960'lı yıllarda kuruldu. Haziran 1963'te Celal Talabani ile Şimon Perez gizli bir görüşme yaptılar. Kurullar gidip gelmeye başladı. 1965 Mayıs ayında İsrail hükümetinin temsilcisi olarak David Kamhi KDP'yi ziyaret etti. Yardımlar konusunda düzenlemeler yapıldı. Mesud Barzani, askeri ve teknik yardımların "gayet sınırlı" bir düzeyde olduğunu belirtirken, Yılmaz Çamlıbel, İsrail'in Kürtlere bir radyo istasyonu ve çadırlı bir hastane kurduğunu, İsrailli doktor ve uzmanların Kürtleri eğittiğini, daha sonra askeri konularda eğitim verilmeye başlandığını yazdı ve şunları ekledi: "*İsrail devleti, Kürtlere diplomasi alanında da çok yardım etti. Onların birçok devletle ilişki kurmalarını sağladı. Birçok Kürt heyetinin dışında, Barzani bizzat iki kez İsrail'e davet edildi. Cumhurbaşkanı, başbakan ve sivil toplum örgütleri tarafından kabul edildi. İsrail yöneticileri Kürt ulusal mücadelesine tam destek sözü verdiler.*"[21]

Sovyetler Birliği'nin Irak Kürtleri lehine müdahale ve katkı yapacağından umudu kesen Mustafa Barzani, "*... İsrail'in, ABD yönetimi üzerindeki etkisiyle Amerika'nın Kürt Devrimini desteklemesini temin edebileceğine inanıyordu*"[22]

İki ülke Kürtleri, İran-Irak savaşını aralarında birlik ve ortak tutum geliştiremedikleri için değerlendiremediler. 1983 ilkbaharında Mesud Barzani kuzey İran'daki Kürt ayaklanmasının bastırılmasına yardım etti.

21) Aktaran Haluk Gerger, agy s. 395.

22) Mesud Barzani, agy, Cilt 2, s. 372.

İran İslam devrimi, İran-Irak Savaşı, Sovyetler Birliği'nin çözülüşü, 1991 Birinci Körfez Savaşı bölgeyi ve Kürt sorununu doğrudan ilgilendiren gelişmelere yol açtı.

4.4. Ara değerlendirme

1980'de başlayıp 8 yıl süren İran-Irak Savaşı; ABD'nin 1991'deki birinci Körfez saldırısı ve nihayet 2003 Irak işgali, Ortadoğu'nun bugününü ve ABD'nin Büyük Ortadoğu Projesi'ni hazırlayan öteki önemli olaylardır ve onlara geleceğim. Ancak onlardan önce, buraya kadar aktarılan bilgi ve olgular ışığında Arap ulusal hareketini, komünist hareketi, siyasal-sınıfsal konumları, birbirleriyle, ABD'le ve SSCB'yle ilişkileri çerçevesinde kısaca, yaşananlar ve sonuçlar üzerinden değerlendirmek gerekiyor. Her biri ayrı bir çalışma konusu olabilecek konular okyanusunda yitip gitmemek, bu kitabın doğrultusundan ve kurgusundan sapmamak için bu değerlendirmeyi en temel sonuçlar üzerinden ve saptamalar biçiminde yapmaya çalışacağım.

Arap ulusçuluğu

Buraya kadar Arap ulusal hareketiyle ilgili bir tarih dökümü yaptık. Bu döküm, Arap ulusçuluk ideolojisinin ve ulusal hareketinin[23] İkinci Dünya Savaşı'ndan, 1967'ye kadar olan dönemde Ortadoğu'nun en önemli akımı olduğunu gösteriyor. Tarih, dönem, coğrafya, ekonomik-toplumsal gelişmişlik düzeyi, sınıfsal ve ideolojik/siyasal yapılar bir bileşke etkisiyle bu akımın karakterini oluşturdu. Dinler, mezhepler, etnisiteler harmanı bir coğrafyada, emperyalizm çağında yani ulus-devletleşmenin "geç" bir zamanında, az gelişmiş bir ekonomik toplumsal yapı üzerinde yükselen bir ulusal bağımsızlık ve birlik hareketinin karmaşık ve çelişkili özel-

23) "Ulusçuluk" ve "ulusal" diye iki ayrı kavram kullanma gereği, birincinin ideolojik, ikincinin maddi- nesnel süreçlere ilişkin olmasından kaynaklanıyor. Ulusun oluşumunda ideoloji belirleyici önem taşıdığı için yalnız iki kavram değil, iki süreç iç içe geçiyor.

likler taşıması kaçınılmazdı. Önce Osmanlı İmparatorluğu'nun, sonra Britanya'nın ve Fransa'nın egemenliği, mandası, koruması altında kalan bu ülkelerde, "ulus yapıcısı" olan devletlerin kendisi, devlet geleneği; kapitalist gelişme, dolayısıyla burjuvazi ve proletarya zayıftı. Osmanlı İmparatorluğu toprakları birinci emperyalist paylaşımın önemli alanlarından biriydi. Hegemon emperyalist güç ABD Wilson Prensipleri'yle, Leninist Sovyetler Birliği ulusların kendi kaderlerini belirleme ilkesiyle bağımsızlaşma/devletleşme hareketlerini destekliyor, bu iki büyük güç arasındaki güç dengesi sınıfsal ve siyasal içerikleri farklı ulusal hareketlere alan açıyor, ama kısa süreli "bağlantısız ülkeler" pratiğinin gösterdiği gibi uzun süre arafatta ve bağlantısız kalmayı da olanaklı kılmıyordu. Arap ulusal hareketi, en ileri temsilcisi Nasır örneğinde açıkça görüldüğü gibi bu olanaklı olmayan seçeneği denedi ve arada kaldı. Bu hareket geç kalmış ve devrimciliği tarihsel olarak sona ermiş burjuva sınıfa dayanıyordu. Kalkınma ve bağımsızlık hedefleri, özellikle bu bölgede Sovyetler Birliği'nin varlığı ve etkisi nedeniyle emperyalizm için tehlikeliydi. Arap ulusçuluğunun bunu antikomünizmle dengelemeye çalışması emperyalistleri ikna etmedi. Kapitalizmi reddetmeyen, sınıfsız, ayrıcalıksız kaynaşmış ulus kavramının, bir tür devlet kapitalizminin anlatımı olan "Arap sosyalizmi" de işçi sınıfı ve komünist güçlere güven vermedi. Ayrıca, Nasır da, Irak ve Suriye'deki BAAS hareketleri de kendilerini güçlü hissettikleri her durumda işçi sınıfına ve komünistlere saldırdılar. Kısacası, Arap ulusal hareketi, sınıfsal, ideolojik ve siyasal açılardan tutarlı bir bağımsızlıkçı/antiemperyalist çizgide gelişmedi. Arapların Birliği sağlanamadı; tersine daha çok bölündüler. Filistin konusu çıkmaza girdi. Etkili ve egemen oldukları ülkelerde kalkınma ve ekonomik gelişme hedefleri gerçekleşmedi. Temel, siyasal hak ve özgürlükler her zaman demir ökçe altında kaldı.

Emperyalizm çağında, tutarlı antiemperyalist, sosyalist yönelimli olmayan bir bağımsızlık ve kalkınma stratejisinin başarılı olma şansı yoktur. Bu çağda, hiçbir ulusçuluk hareketinin tutarlı antiemper-

yalist bir çizgide gelişemeyeceğinin en çarpıcı örneklerinden biri Arap deneyimidir.

Sovyetler Birliği ve Ortadoğu

Sovyetler Birliği'nin Ortadoğu stratejisi, en başta kendi güvenliğini güçlendirmeyi, ikinci olarak bölgedeki emperyalist etkiyi kırmayı, dost Arap devletleriyle çok yönlü ilişki ve dayanışmayı geliştirmeyi hedefliyordu. Sovyetler Birliği, büyük ve dünyayı sarsan bir devrimin, büyük bir ülkenin, büyük ve evrensel bir dâvanın temsilcisi olarak artık dünya siyasetinin başoyuncularından biriydi. Sovyetler Birliği Ortadoğu siyasetini, ideolojik-siyasal söylemde "ulusal kurtuluş ve bağımsızlık hareketleri"yle bağlaşıklık, "kapitalist olmayan yol" denemelerini ve "sosyalist yönelimli rejimleri" desteklemek biçiminde formüle etti. Kapitalist olmayan kalkınma yolu, Mısır, Suriye, Irak ve benzeri ülkeler için program olarak benimsendi. SBKP'nin önemli bir uluslararası siyaset ideologu ve MK üyesi olan Vadim Zagladin'in editörlüğünde 1973'te yayınlanan *Dünya Komünist Hareketi* kitabında kapitalist olmayan yoldan kalkınma stratejisi şöyle formüle ediliyordu: *"Kapitalist olmayan yol, birçok ülke için işçi sınıfı iktidarının doğrudan önderliği olmadan, sosyalist ülkelerle ve uluslararası işçi ve komünist hareketiyle bağlaşıklık kurarak sosyalizme doğru ilerlemenin özel bir biçimidir."*[24] Burada, zamanında dünya komünist hareketi içinden ve dışından çok eleştirilen kapitalist olmayan kalkınma teorisi üzerine tartışma açmak gibi bir amacım yok. Bu teorinin çıkış noktasında doğru bir önerme vardı; bütün ülkelerin, özellikle de kapitalist gelişmişlik açısından geri ülkelerin sosyalizme ulaşmak için kapitalizm içindeki bütün yolu katetmeleri zorunlu değildi. Dünyanın başka yerlerindeki sosyalist iktidarların ekonomik-kültürel yardımı ve dayanışmasıyla kapitalizm aşaması atlanabilirdi. Ancak, bu "teori" verili ülkedeki sı-

---

24) V. V. Zagladin, *The World Communist Movement*, Outline of Strategy and Tactics, Progress Publishers, Moskova, 1973, s. 287.

nıf iktidarı konusunu ele alışında sorunluydu. Pratiği de sorunlu oldu. Birincisi, Mısır başta olmak üzere Arap ulusçuları çok açıkça "kapitalist olmayan" değil, kapitalist kalkınma istiyorlardı. İkincisi, Sovyetler Birliği'nin bu geri ülkeleri bırakalım sosyalizme taşımayı (bırakalım, çünkü bu teorik olasılık ancak bir dünya devrimi ve sosyalizmiyle gerçek olabilirdi) ekonomik kalkınmalarını, emperyalizmden bağımsızlıklarını sağlamaya yetecek gücü de yoktu. Üçüncüsü, SBKP ve komünist partileri, bu stratejiyi uygulamak uğruna komünizmin ve komünist partilerinin bağımsızlığından, süreçleri etkileme, dönüştürme gücünden vazgeçmiş oldular.

Üç ülkedeki gelişmelere bu açıdan bakalım.

Komünist Partileri

1924'te Beyrut'ta Suriye ve Lübnan Komünist Partisi olarak kurulan ve ilk yıllarında baskı altında varlık gösteremeyen Suriye partisi, 1936'da Halid Bekdaş'ın önderliğe gelmesiyle canlandı. 1944'te Suriye ve Lübnan partileri ayrıldılar. SKP Fransız mandasına karşı mücadele etti.

1950'lerde, Arap ülkelerindeki bütün komünist partiler gibi, Suriye Komünist Partisi (SKP) de antiemperyalizmi güçlendirmek, Sovyetler Birliği ile dostluğu geliştirmek için ulusalcı güçlerle işbirliğinden yanaydı. SKP işçi sınıfı, aydınlar ve Kürtler içinde taban buldu. 1954 seçimlerinde Halid Bekdaş Şam milletvekili olarak parlamentoya girdi. 1955'te, "partinin bütün çabasını her görüşten yurtseverin ortak eylemi temelinde, üzerinde herkesin anlaşabileceği bir ortak yurtsever programa sahip güçlü, geniş ve sağlam ulusal cephenin kurulmasına" yönelttiğini açıkladı.[25] Oysa, ulusal solcular halkın komünistlere yönelmesinden hiç hoşnut değillerdi. Suriye'de komünistlerin güçlenmesi Nasır'ı da rahatsız etti. Kısa zaman içinde Suriye'nin sola kaymasını önlemek, ulusal solcularla emperyalistlerin ortak kaygısı haline geldi. Aslında Suriye'nin Mısır ile

25) Aktaran, Haluk Gerger, agy. s. 173.

birleşmesinde, komünizm tehlikesine karşısında Nasır'a sığınma isteği önemli rol oynadı. *Ulusal birlik, antikomünist birlik olacaktı.* BAAS'çılar komünistlerin yüksek oy alacağı belli olan seçimleri boykot ettiler. Komünist Partisi'ne saldırdılar. Suriye'nin Mısır'la birlik içinde likidite edilmesi planı ortamı gerdi. SKP genel sekreteri Halid Bekdaş, partisinin feshini asla kabul etmeyeceğini açıkladı. Nasır "sosyalizmi"nin "Suriye ve Mısır işçilerine, partilerini sendikalarını, basını yasaklamaktan, sendika liderlerini tutuklamaktan, işsizlikten ve hayat pahalılığından başka bir şey getirmediğini" söyleyen Bekdaş, BAAS'çıları da "Derslerini hain Yugoslav revizyonistlerinden alan Avrupa'daki sağcı sosyalistler türünden maceracılar" olarak niteledi.[26] Birleşik Arap Cumhuriyeti'ni (BAC) kurulmasından sonra Suriye Komünist Partisi yeraltına geçmek, Halid Bekdaş da Suriye'yi terk etmek zorunda kaldı. SKP'nin, SBKP'ye bağlılığının ve somut koşulların dayatmasının sonucu olarak ulusçularla "ulusal cephe" siyasetlerini savunmakla birlikte partinin siyasal ve örgütsel bağımsızlığından ödün vermeyen bir siyaset izlediğini söyleyebiliriz. Çok sonraları, Halid Bekdaş Gorbaçovcu "yeni düşünce" ye karşı da mücadele etti.

Irak Komünist Partisi (IKP), 1934'te kuruldu. IKP, kuruluşundan 1970'lere kadar Irak siyasetinin etkili bir gücü oldu. 1958 darbesinden sonra kitleselleşti. Kimi kaynaklara göre, 1959 yazında üye sayısı 25 bin civarındaydı.[27] IKP'nin Kasım iktidarıyla ilişkileri, BAAS'a tutumu zikzaklı bir çizgide gelişti. Kasım, IKP'nin güçlenmesinden korktu ve partinin hareket alanını sınırlayan değişik yöntemler uyguladı. Yasal ve fiili baskılarla partinin işçi-sendika, gençlik örgütlenmelerinin çalışmalarını engelledi. Buna rağmen parti 1963'e kadar Kasım'ı desteklemeye devam etti. 1963'te Kasım'ın BAAS tarafından devrilip idam edilmesinden sonra darbeciler bü-

26) Agy. s. 214.

27) Ilario Salucci, *Irak'ta Solun Tarihi*, Çeviren: Osman Akınhay, Agora Kitaplığı, İstanbul, Mayıs 2005, s. 37.

tün güçleriyle Komünistlere yöneldiler. Binlerce komünisti katlettiler. Ardından Kürt direnişini ezmek için saldırıya geçtiler. Büyük kayıplarına karşın Irak Komünist Partisi direnişin etkili bir tarafı olarak Kürtlerin yanında yer aldı. Bu, yeni rejimin partiye daha büyük bir şiddetle saldırmasına yol açtı. Kısa zaman sonra Nasır'a bağlı Arif rejimi ile BAAS'çılar arasında sorunları çıktı. 1963 Kasım ayındaki ikinci darbe ile Nasırcı Arif BAAS'çıları tasfiye etti. IKP, bu ikinci darbeyi anlaşılmaz biçimde destekledi. Partinin değerlendirmesi şöyleydi: "*Irak'ın kapitalist olmayan bir çizgide gelişmesi ihtimalini kabul edecek olursak, partimizin iktidarı doğrudan ele geçirme hedefiyle hareket etmemesi sonucunu da kaçınılmaz bir şekilde ortaya koymak durumundayız... böyle bir durumda Irak'ta düşünülebilecek en iyi hükümet, tam kurtuluş ve toplumsal ilerleme uğruna kavga vermekte olan tüm yurtsever güçlerin koalisyonu olur.*"[28] IKP, 1973'te Irak BAAS'yla Ulusal Cephe oluşturdu. Kısa bir dönem için yeniden ve baskı altında da olsa legal çalışma olanakları elde etti. Bu çalışmayı yeraltı çalışmasıyla birleştirdi. Saddam Hüseyin'in 1978'de çok sayıda parti üyesinin idam edilmesiyle ve partinin kapatılmasıyla sonuçlanan saldırısından sonra etkinliği sınırlandı.

Mısır Komünist Partisi'nin öyküsü en kısa ve en ibret verici olanıdır. 1965'te kendisini kapatma kararı aldı ve kadrolarını, yandaşlarını da ülkenin tek siyasal örgütlenmesi olan Nasır'ın kurduğu Arap Sosyalist Birliği'ne yönlendirdi. Mısır Komünist Partisi Başkanlık Kurulu üyesi Halid Muhyi el-Din, Arap Sosyalist Birliği Merkez Komite'sine girdi ve milletvekili seçildi.[29]

Ortadoğu'nun üç önemli ülkesindeki KP'lerin kısa bir zaman aralığına rastlayan kısa öyküsü, özellikle de Mısır Komünist Partisi'nin oto-likidasyonu, SBKP siyaset ve stratejilerinden ayrı düşünülemez. Yukarıda da belirttiğim gibi, SSCB dönemin "süper gücü" sayılma-

---

28) Agy. s.45

29) Aktaran, Yalçın Küçük, *Türkiye Üzerine Tezler 2*, 1908-1978, Tekin Yayınevi, İstanbul Eylül 1979, s. 601.

sına ve bunun üzerinden türlü teoriler üretilmesine rağmen, "Sovyet devleti" olarak emperyalizme denk bir ekonomik, hatta askeri güce sahip olmadı. Ama SSCB ve SBKP, biri siyasal, öteki ideolojik-siyasal iki temel yanlış nedeniyle insanlığın kapitalizmden kurtuluşuna yapabileceği katkıyı da yapamadı. Siyasal yanlışla, Çin Halk Cumhuriyeti ile ilişkilerin bozulmasını, ideolojik-siyasal yanlışla SBKP'nin nesnel koşulların zorladığı kimi pratikleri teorileştirmesini, bunların en önemlilerinden biri olarak da kapitalizmle "barış içinde yan yana yaşama"yı siyasal "ilke" durumuna getirmesini kastediyorum. Bu konuyu, *Sınıf Savaşları ve Devlet*[30] çalışmamda incelediğim için burada ayrıntıya girmiyorum.

5. 1980'den 1991 Körfez Savaşı'na

ABD'nin o zamanki "sağlam" bağlaşığı Saddam Hüseyin 1980 Eylül'ünde İran'a savaş açtı.

Irak, 1974 Cezayir anlaşmasıyla İran'a bıraktığı toprakları geri almak istiyordu. Fırat ve Dicle'nin birleşip Körfez'e ulaştığı Şattülarap bölgesi suyollarının denetimi bakımından önemliydi. Ayrıca, İran'daki Şii iktidarı Irak'ta Sünni azınlığa dayanan Saddam iktidarı için kötü örnek ve ideolojik/siyasal bir tehdit oluşturuyordu.

İran-Irak savaşı, bu iki ülkenin bölgenin baskın gücü, hegemonu olma isteklerinin yükseldiği koşullarda ABD emperyalizminin kışkırttığı Irak tarafından başlatıldı. ABD, daha doğuşunda rehineler krizinde kendisine yenilgiyi tattıran İran rejiminden kurtulmak, hiç olmazsa zayıflatmak istiyordu. Irak'ı silah, teknoloji ve mali yönden aktif biçimde destekledi.

Ancak, savaş sırasındaki kimi ayrıntılar ve bizzat savaşın sonucu, İran rejiminden kurtulma hedefine rağmen ABD'nin gerçek amacının *iki ülkenin de zarar görmesi, zayıflaması* olduğunu gösterdi. Savaşın Irak'ın üstünlük sağladığı ilk dönemlerinde İsrail pilotlarının

30) Haluk Yurtsever, *Tarihten Güncelliğe Sınıf Savaşları ve Devlet*, Yordam Kitap, İstanbul 2006, s. 306-344.

Amerikan F-16 ile F-15'leri kullanarak, Amerikan istihbaratından yararlanarak Irak'ın nükleer reaktörünü bombalaması, ABD'nin İsrail aracılığıyla gizlice İran'a silah satması bilinen örneklerdir. Savaşta İran üstünlüğü ele geçirdiğinde ise ABD savaşa doğrudan müdahale etti. İran'ın 20 Ağustos 1988'de ateşkes imzalamasıyla 8 yıl süren, milyona yakın insanın ölümüyle, iki ülkenin de ekonomik yıkıma uğramasına yol açan savaş sona erdi.

Petrol, hegemonya krizi ve savaş

Birinci bölümde incelediğimiz gibi, ABD'nin Japonya ve Almanya karşısındaki göreli ekonomik güç kaybına uğramasıyla ve 1974 petrol kriziyle birlikte dünya kapitalist sisteminde hegemonya krizi yoğunlaşmış, 1991'de Sovyetler Birliği'nin çözülmesiyle yeni bir emperyalist paylaşım sayfası açılmış, güç yitirmekte olan ABD emperyalizmi iş işten geçmeden hegemonyasını pekiştirmek üzere yeni yollar aramaya başlamıştı. Petrol ve enerji yollarına egemen olmak ABD için AB ve Japonya ile rekabeti düşünüldüğünde giderek önemi artan bir hedefti.

ABD'nin 1991 birinci Körfez saldırısına ve 2003'teki Irak işgaline buradan, bir de emperyalizm için silahlanma ve savaşın kriz çözmenin vazgeçilmez aracı olduğu gerçeğinden bakmak gerekiyor. Silahlanma ve savaş için dünyanın en "elverişli" bölgesi Ortadoğu'ydu.

Ortadoğu, birçok nedenle "seçilmiş" alandır.

Birincisi, dünya petrolünün yüzde 65'i bu bölgede bulunuyor. Rezervlerin yüzde 25'i Suudi Arabistan'da, yüzde 40'ı aşağı yukarı yüzde 10'luk bölümler halinde Irak, Kuveyt, Abu Dabi ve İran'da. Emperyalizm bu bölgedeki petrole göbeğinden bağımlı. Çin, Japonya, AB, Hindistan kendi petrol kaynakları olmadığı için bu bölgedeki petrole, ABD ve Rusya'dan daha fazla bağımlılar. Bu bağımlılık, petrol kaynaklarının ve yollarının denetimini yalnız ekonomik değil, siyasal ve stratejik bir sorun haline getiriyor. Çin, AB ve Japonya'nın Ortadoğu petrollerine ihtiyacı var.

Çin, Japonya, AB ve Hindistan artan enerji ihtiyaçları nedeniyle

petrol paylaşım kavgasının giderek aktifleşen tarafı oluyorlar. Çin, aktif bir Ortadoğu siyaseti izliyor. Petrol ve doğal gaz avantajının, Putin Rusya'sının kısa zamanda dünyanın önemli güçlerinden biri duruma gelmesinde önemli payı var. Ortadoğu ve enerji başlıkları Rusya ile Avrupa'nın çıkarlarını ve yönelişlerini birbirine yaklaştırıyor.

İkincisi, Akdeniz'i güneyinden, doğusundan ve kuzey doğusundan çevreleyen Ortadoğu hem enerji yolları, hem de Güney Avrupa ile komşu oluşu nedeniyle büyük güçlerin hep denetim altında tutmak istediği, jeopolitik ve stratejik açıdan önemli bir coğrafyadır.

Üçüncüsü, Ortadoğu, silah ticaretinin, silahlanmanın en kârlı alanıdır. İsrail ile Arap ülkeleri arasında, Irak'la İran arasında, Türkiye ile İran arasında, İran'la Körfez ülkeleri arasında silahlanma yarışı Ortadoğu'yu silah tekelleri için bulunmaz bir pazar, aynı zamanda barut fıçısı haline getiriyor. Bölgede silahlanmaya en az kaynak ayıran ülkeler bile ulusal gelirlerinin NATO ortalamasının çok üstündeki oranlarını silahlanmaya harcıyor. Dünya genelindeki toplam silah ticaretinin yüzde 40'ı Ortadoğu ülkelerine yapılıyor. 2002 yılında dünyada kişi başına düşen ortalama askeri harcama 120 dolarken, Ortadoğu'nun 16 ülkesinin ortalaması 372 dolardı. Bölgedeki genel silahlanma oranı, dünya ortalamasının 3 katından fazladır.[31] Petrol zengini ülkelerde oranlar çok daha yüksektir. İsrail'in nükleer güç haline gelmesi, kimyasal silah stoklarına sahip olması Ortadoğu'da silahlanmayı alevlendiriyor. İran ve Arap ülkeleri de petrolden elde ettikleri gelirin giderek daha büyük bölümünü silahlanmaya harcıyorlar. Ticaretin devam etmesi için silahların ateşlenmesi, hiç değilse "güvenlik" ve "savunma" kaygılarının ayakta tutulması gerekiyor.

Dördüncüsü, İsrail, Filistin ve Kürt sorunu çözülmemiş, çözümsüzlük yolunda süründürüldüğünde de, herhangi bir yönde "çözüm" getirildiğinde de çevrelerine kıvılcımlar saçan üç büyük prob-

31) Mustafa Peköz, *Küresel Güçlerin Ortadoğu Stratejisi*, Kalkedon Yayıncılık, İstanbul, Kasım 2007, s. 273.

lem olarak Ortadoğu siyasetinin göbeğinde duruyorlar.

Beşincisi, ayrıntılarıyla gördüğümüz gibi Arap halkları devletler ve devletçikler olarak bölünmüş, birbirlerine yabancılaştırılmıştır. Çok daha vahimi, bugün başta Araplar olmak üzere Ortadoğu halklarının özgüçlerini düşünce ve eylemde birleştirecekleri uluslararası, ulusal, hatta bölgesel ortak ideolojik siyasal bir düzlem yoktur. İslamcı hareket, emperyalizmin de müdahaleleriyle kendi içinde mezhep ve tarikatlara bölünmüş, kendisi bir bölünme etkeni haline gelmiştir. Emperyalizm, bu bölünmüş ve birbirlerine düşmanlaştırılmış grupları amaçlarına uygun biçimde kullanmaktadır. Etki-tepki çizgisinde, antiemperyalist direniş de bugün için İslamcı gruplar tarafından temsil edilmektedir.

ABD'nin Birinci Körfez Savaşı'nda öteki emperyalistleri de ikincil derecede ortak ederek, ikincisinde tek başına saldırmasını bir zincirin birbirine bağlı halkaları olarak düşünmek gerekir.

İki savaşın açık sonucu, ABD emperyalizminin petrol yatakları üzerindeki denetimini pekiştirmesi, Almanya, Japonya ve Çin'e karşı petrol silahını keskinleştirmesidir. Bir bütün olarak düşünüldüğünde dünya kapitalist sisteminin çıkarı, Ortadoğu petrollerinin olabildiğince engelsiz ve"ucuz" kullanılabilir olmasını gerektiriyor. Öte yandan, petrol önemli bir hegemonya aracıdır; *ABD öteki rakiplerine petrolü ancak hem fiyat, hem siyasal ödünler anlamında "yüksek" bir bedel karşılığında kullandırmak ya da kullandırmamak seçeneğini elinde tutmak istiyor.* Dolayısıyla, ABD'nin Ortadoğu'da iki savaşla sağladığı üstünlükle hegemonya mücadelesi yalnızca geçici bir süre için yavaşlamış, aslında derinleşmiştir.

6. Büyük Ortadoğu Projesi (BOP)

2004'te ABD'nin Georgia Eyaleti'ndeki Sea Island'da yapılan G-8 zirvesine ABD adına bir taslak plan sunuldu.[32] Plan, "Büyük Orta-

32) Bu taslak metin, *El Hayat* dergisinin 13 Şubat 2004 sayısında yayımlandı. Metnin Türkçesi için: Mustafa Peköz, agy. s. 15-16

doğu'daki durumun ürkütücülüğünü" anlatan bir araştırmanın sonuçlarını özetleyerek başlıyor. Kimi veriler şöyle:

22 Arap ülkesinin toplam ekonomik girdisi İspanya'nınkinden az.

Bölgedeki insanların üçte biri günde 2 dolardan daha az gelirle yaşıyor.

Yetişkin Arapların yüzde 40'ı, yani 65 milyon kişi okuma yazma bilmiyor.

2010 yılında 50 milyon, 2020 yılında da yaklaşık 100 milyon Arap genci iş hayatına atılacak. Böyle giderse 2010 yılında 25 milyon işsiz olacak.

Bir araştırmaya göre gençlerin yüzde 51'i başka ülkelere göç etmeyi istiyor.

Emperyalistler, üzerinde oynadıkları gerçeği iyi tanıyor, araştırma ve stratejilerini bu tür plan ve raporlarda "insani amaç" maskesiyle gizlemeyi iyi biliyorlar.

Emperyalizm, kötü, gerici ve bölücüdür. Bunu artık büyük çoğunluk biliyor. Onunla mücadele için emperyalizmin kötülüğünü, planlarının içyüzünü açıklamanın ötesine geçmek, emperyalist stratejinin gücünü ve güçsüzlüğünü, kendi konum ve tezlerimizin gerçeklik karşısındaki durumunu iyi tanıyıp, amaca en uygun, en devrimci stratejiyi geliştirmemiz gerekiyor.

BOP, ABD'nin dünya çapında geliştirip uyguladığı genel stratejinin bir parçasıdır. Jeostratejik açıdan, Avrupa ile Rusya'yı, Rusya ile Çin'i, Rusya ile Akdeniz ve Hint Okyanusu'nu birbirinden yalıtma amacı güdüyor ve öteki tüm siyasetlerini bu amaca bağımlı kılıyor.

Büyük Ortadoğu Projesi (BOP), petrol ve hegemonya öncelikleri doğrultusunda Ortadoğu'nun harmanlanıp yeniden yapılandırılması, sınırların, haritaların emperyalizmin, özel olarak ABD emperyalizminin isteklerine göre yeniden çizilmesi tasarımı, bunun da ötesinde, ABD'nin Ortadoğu'ya kılıçla egemen olmakla kalmayıp, burada "yerleşik", "istikrarlı" yeni bir düzen kurma, Ortadoğu'yu çıkarları ve planları çerçevesinde kapitalizm açısından daha geliş-

miş ve derinleştirilmiş bir pazar ve kapitalist ekonomik etkinlik alanı haline getirme planıdır.

ABD Ortadoğu'daki işgaline uluslararası onay ve destek sağlamak, emperyalist güçlerin ortaklık ve bütünleşmesini yeniden kurmak, askeri gücünü "yumuşak güç"le tamamlamak istiyor. Bölgedeki dünya kapitalizminin ilke ve normlarına direnen ülkelere "yapısal uyum" programları dayatarak Ortadoğu'yu, kendisine bağlı ve sadık yönetimler altında dönüştürmeye çalışıyor. Bu amaçla yeni ve güdümlü üniversiteler, medya, sağlık tesisleri, okuma yazma kursları, kreşler, kütüphaneler, eğitim merkezleri, sivil toplum örgütleri oluşturmayı planlıyor.

Evdeki hesap budur. Çarşıya ne ölçüde uyduğunu tartışmak gerekiyor.

ABD, en başta yukarıda sayılan ilk hedefte, öteki emperyalist güçlerin onay ve desteğini sağlamakta zorlanıyor. Avrupa Birliği, Orta Asya ve Kafkas ülkelerinin tarihsel/siyasi nedenlerle BOP'un içine alınamayacağı, birliğe aday Türkiye'nin bir Ortadoğu ülkesi sayılamayacağı, tüm bölge için tek bir modelin dayatılmasının uygun olmayacağı vb. gerekçelerle, ama aslında ABD hegemonyasının güçlenmesini istemediği için BOP'a mesafeli duruyor.

Türkiye, kraldan fazla kralcı bir tutumla, başından beri BOP savunusu yapıyor.

Abdullah Gül, 24.05.2003'te *Vatan* gazetesinden Sedat Sertoğlu'yla, dışişleri bakanıyken yaptığı söyleşide şunları söylemişti:

"*Ankara ile Washington'un 50 yıllık stratejik ilişkileri gelecekte çok daha yaygınlaşıp gelişecektir. Sana şunu açıkça söyleyeyim; Ortadoğu'daki bütün rejimler değişecek. Şeffaflık ve demokrasi egemen olacak. Bu bölgede ekonomik sistemler de değişecek ve piyasa ekonomisi kuralları egemen olacak. Ortadoğulu liderler halklarına demokrasi ve tam özgürlük vermedikçe, sistemlerinin yürümesi mümkün değil. Irak'ta yaşananlar bütün bölge liderlerine örnek olsun.*

Bu konudaki görüşlerimi, Suriye ve İran gezilerimde de ayrıca Arap Birliği toplantısında, hatta son gittiğim Pakistan'da Devlet Başkanı Mü-

şerref dahil herkese her platformda söyledim. Ortadoğu hak ve özgürlüklerin gelişeceği bir bölge olacak. Biz bu özgürlüklerin olmamasından nefret ediyoruz. Ortadoğu'nun bu duruma gelmesinden bölge liderleri sorumludur. Demokratik açılımlara öncü olmamışlardır. Bölge ancak şeffaf, modern ve serbest piyasa ekonomisinin uygulanması ile kurtulabilir."[33]

Abdullah Gül konuşmaya devam ediyor: "*Ben bu gezileri yapmadan önce, şimdi senin oturduğun koltukta* (Eliyle koltuğa vurdu) *ABD Dışişleri Bakanı Powell oturuyordu. Onunla 2 sayfalık 9 maddelik bir plan üzerinde anlaştık. Ama ben her yaptığımı kalkıp açıklayamam ki... Powell Suriye'ye giderken de benimle konuştu. Gizli olan bir sürü gelişme var...*

Sen benim tezkereyi Meclis'e getirene kadar neler çektiğimi biliyor musun? Bakanlar Kurulu'nda 4 arkadaşımı ne kadar zor ikna ettiğimi biliyor musunuz? Bu süreçte Amerikan yönetimine 4 mektup yazdım. Hepsinde de temkinli olmamız gerektiğini anlatmaya çalıştım. Sonuçta ne oldu? (Eli ile işaret ediyor) *Sadece 3 oy Sedat, 3 oy eksik kaldı. Cumhurbaşkanı Sezer'in tutumunu da hatırlayın..."*[34]

Bu sözlerin sahibi, şimdi Türkiye Cumhuriyeti'nin cumhurbaşkanı, anayasaya göre de TSK'nın başkomutanıdır.

Söyledikleri ise yorum gerektirmeyecek kadar açık. Türkiye'nin bugünkü cumhurbaşkanı gayretli, işgüzar ve sadık bir BOP ve ABD yanlısıdır.

6.1. Irak direnişi

Irak direnişi, "yumuşak güç"e, yeni düzene, BOP'un ekonomik, toplumsal ve kültürel programlarının uygulanacağı aşamaya geçişi engelliyor, en azından geciktiriyor.

ABD'nin Irak'ta yenildiğini, yenildiği için çekilmek zorunda oldu-

33) Sedat Sertoğlu'nun, Abdullah Gül'le yaptığı, "Irak'ta yaşananlar bölgeye örnek olsun" başlıklı söyleşi, *Vatan*, 24 Mayıs 2003 http://www.gazetevatan.com/root.vatan?exec=haberdetay&tarih=24.05.2003&Newsid=9721&Categoryid=3.

34) Agy.

ğunu öne süren görüşlere sakınımlı yaklaşmak gerekiyor. Ortada ABD karşısında kazanılmış bir "zafer" yok. İşgal sürüyor ve direniş bugün için ABD'nin askeri varlığını püskürtmekten çok, etkili bir yıpratma çizgisinde gelişiyor. Öte yandan, Irak'ta işlerin ABD'nin istediği gibi gitmediği, inisiyatifin tümüyle ABD'de olmadığı da açık. Direnişi kıramıyor; Irak'taki varlığını meşrulaştıramıyor; düzen sağlayamıyor; çekilemiyor ve şimdilik İran'a saldıramıyor. Düşünülebilecek üç seçeneğin önünde de ciddi engeller var. ABD'nin Irak işgalini bugünkü biçimiyle uzun zaman sürdürmesi de, bu koşulları değiştirmeden çekilmesi de, Irak'ta en azından cephe gerisini güvenceye alacağı bir denge kurmadan İran'a saldırması da "ideal" seçenekler değil. Zaman etkeni önemli. *ABD'nin Ortadoğu serüveni, bir yönüyle zamanla yarıştır.* Öteki rakipler güç toplamadan, yeni ittifaklar kurmadan hedefe ulaşmak kritik önem taşıyor ve zaman daralıyor. Zaman daraldıkça, ya da atalet durumu sürdükçe bizzat ABD içinde de oydaşma sarsılıyor. ABD'nin her durumda tek bir görüş çevresinde blok davranan bir güç olduğunu düşünmek doğru değil.

Çeşitli eğilim ve senaryolar var ve hangi güçlerin, ne zaman, hangi senaryo ve planları uygulamaya koyacaklarını, karşıt güçlerin bunlara karşı hangi tepkileri göstereceklerini, olayların hangi yönde gelişeceğini önceden bilemiyoruz. Senaryoları yazan ve oynayanlar da bilemiyorlar. Sorun karmaşık, güç odaklarının eğilimleri, birbirleriyle ilişkileri iç içe ve değişkendir. Saptama ve çözümlemeleri en belirgin ve belirleyici etmenler üzerinden yapmak gerekiyor.

Şiilerin, Sünnilerin ve Kürtlerin üniter Irak devleti içinde yer almaları giderek olanaksız hale geliyor. Irak'ın üçe bölünmesi durumunda, ABD en güvenilir üs olarak güçlerini Kürt bölgesine kaydıracaktır. ABD, İran'ın destek ve denetiminde bir Şii yönetimi, BAAS'çıların, El Kaidecilerin içinde güçlü olarak yer aldığı bir Sünni bölgesi istemiyor. Çekildikten sonra da kendine bağlı kalacak işbirlikçi bir toplumsal-siyasal bileşimi ise direniş ve İran etkisi nedeniyle oluşturamıyor.

Irak'ta ABD işgaline karşı direnenler üç ana gruptan oluşuyor: Şiiler (Mehdi Ordusu); Sünni gruplar (Liberaller, Irak Komünist Partisi'nden ayrılanlar, Saddamcılar, Saddamcı olmayan BAAS'çılar); Radikal İslamcılar (El Kaide bağlantılı Tevhit ve Cihat, 12 örgütü bir çatı altında toplayan Irak İslam Ordusu ve Felluce merkezli Ensar ül İslam).

6.2. İran sorunu

"İran sorunu" çözülmeden Irak'ta istikrar ve düzen olanaklı değil. ABD'nin Irak'tan çıkabilmesi en başta Irak içindeki İran'ı etkisizleştirmesine bağlı.

İran, Ortadoğu'nun nüfus büyüklüğü, ekonomik ve askeri olanakları bakımından en güçlü devletlerinden biri, ideolojik-siyasal nüfuz ve etki bakımından ise en güçlü devletidir. Irak direnişinin en büyük kolu olan Mehdi Ordusu ve Lübnan'dan İsrail'in iki kez püskürtülmesinde başrolü oynayan Hizbullah İran yanlısı örgütler. İran ile Suriye işbirliği içindeler. ABD'nin Irak'ta tutunmak, İsrail'in güvenliğini sağlamak için İran sorununu bir biçimde çözmesi gerekiyor. Çözüm için üç almaşık var. Birincisi, hem havucu hem sopayı göstererek, Kürt sorununu ve eldeki başka kozları değerlendirerek İran'ı yola getirmek; ikincisi her yöntemi kullanarak iç sorunlar çıkararak rejimi devirmek; üçüncüsü savaş! İlk ikisini denediler ve deniyorlar, ancak bugüne dek sonuç alamadılar. Üçüncü seçenek öne geliyor.

Z. Brzezinski ve Robert M. Gates'in eş başkanlığını yaptıkları ABD Dış İlişkiler Konseyi Bağımsız Çalışma Kolu'nun 2004 tarihli "*İran Raporu*"nda şöyle deniyor: "*Çalışma Kolu'nun vardığı sonuca göre, gözle görülür bir siyasi değişime ve halkın memnuniyetsizliğine rağmen, İran yeni bir devrimin eşiğinde değildir. İran'ın mevcut sistemini korumaya adanmış güçler sıkı bir kontrol altındadır ve halen ülkenin tek yetkili sözcüsü konumundadırlar. Dolayısıyla İran rejimini yıkmak amaçlı ABD çabaları başarıyla sonuçlanacak gibi değildir; dış müdahale yoluyla rejim değişikliği de İran politikalarıyla ilgili en önemli endişeleri çöze-*

meyecektir.(...) Çalışma Kolu'nun vardığı sonuçların merkezinde, bölgesel istikrarı teşvik etmek, İran'ı nükleer silah üretiminden vazgeçirmek, güvenilir enerji kaynaklarını korumak, terör tehdidini azaltmak ve Ortadoğu'nun tamamına hakim olan 'demokrasi eksikliğine' hitap etmek için, Birleşik Devletler'in İran'la seçici bir ilişki içinde olması anlayışı yer almaktadır."[35] Çalışma kolu bu değerlendirmeye dayanarak ABD politikalarının İran'a karşı cezai önlemler kadar "teşvik edici unsurlar" da içermesi gerektiğini belirtiyor ve "doğrudan diyalog" kurulmasını, "ticaret"i ve "siyasi kültürel bağların genişletilmesi"ni öneriyor. Rapor'un bir yerinde, "İran'ın muhafazakârları aynı zamanda uzlaşmacı yaklaşımlarında ve uygulamalarının arkasında olmak konusunda başarılı bir sicile sahiptirler. Tahran'da yükselmekte olan pragmatistler, Birleşik Devletler ile diyalogu 'ne haram ne farz' olan bir süreç olarak tanımlamaktadırlar" deniyor.[36]

Bu rapordan bu yana geçen zaman içinde bu seçenek zayıfladı. Tümüyle dışlandığı düşünülmemelidir.

Savaş olasılığı güçleniyor. Çünkü İran bölgede güçlenmeye devam ediyor; nükleer silah üretme çabalarını sürdürüyor; Irak ve İsrail sorunlarında uzlaşmaya yanaşmıyor. ABD açısından İran ayrıca petrol kaynakları bakımından önemli ve savaşa değecek bir hedef oluşturuyor.

Kısacası, savaş ABD'nin İran sorununu çözmek üzere başvuracağı seçeneklerin en güçlü olanıdır.

ABD'nin İran'a karşı başlatacağı bir savaşın gerekçesi daha şimdiden belli: İran'ın nükleer silah üretme çalışması içinde olması. İran, nükleer enerji üretmek istediğini bağımsız, hükümran bir ülke olarak buna hakkı olduğunu, uranyum zenginleştirme ve nükleer yakıt araştırma ve çalışmalarını sürdüreceğini açıklıyor. İran'ın nükleer yakıt ve olası silah üretiminin hangi noktasında olduğu belli de-

35) Zbigniew Brzezinski/ Robert M. Gates, *İran'ın Zamanı Geldi*, Çeviren: Sermin Karakale, Profil Yayıncılık, İstanbul, Aralık 2006, s.16-17.

36) Agy. s. 38.

ğil. Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu'nun (UAEK), 2003 öncesi Irak'ı ile ilgili açıklamaları çağrıştırır biçimde, belli bir bilgi ve kanıt üzerinden değil, belirsizlik üzerinden verdiği raporlar, örneğin "*İran'ın nükleer programının doğası ve boyutları kesin olarak açıklığa kavuşturulamamıştır*" raporu İran'a karşı yaptırım gerekçesi sayılıyor. Aralık 2003'te İran ile birlikte Suriye, Mısır ve Ürdün'ün BM Güvenlik Konseyi'ne sundukları, "Tüm Ortadoğu'nun nükleer silahlardan arındırılması" önerisi ABD vetosuyla karşılaştı. İran'ın nükleer silahlanması, İsrail'in güvenliği nedeniyle önlenmek istenirken, İsrail'in nükleer silahlardan arındırılmasının sözü bile edilmiyor.

İran'ın nükleer silaha sahip olması ABD ve İsrail'in savaş kışkırtıcılığının nedenlerinden biri, ancak tek neden değil.

İran'la savaş, Irak işgalinden birçok bakımdan çok farklı boyutlar taşıyor. 73 milyonluk nüfusu, uzun menzilli füzelere, 300 savaş uçağına, 500 binin üzerinde askere sahip ordusu, devrim muhafızları ve İslam milisleri biçiminde örgütlenmiş milyonlarca siviliyle İran, İsrail'i vuracak silahlara ve uzun süreli bir kara savaşını sürdürecek olanaklara sahip. Basra Körfezi'ni Hint Okyanusu üzerinden dünyaya açan Hürmüz Boğazı'na egemen olduğu için İran Körfez'deki tüm petrol sevkiyatını kontrol edebiliyor. Körfez ülkelerinde üretilen petrolün günlük 18-20 milyon varili Hürmüz Boğazı'ndan güneye sevk ediliyor. Bu, günlük petrol tüketiminin % 25'idir. İran'ın herhangi bir biçimde Boğaz'da ulaşımı engellemesi büyük bir petrol krizi demektir. Petrolün varil fiyatının 350 dolara çıkabileceği hesaplanıyor.[37]

Öte yandan, savaş seçeneği açısından yalnız yukarıda sayılan öğelerin değil, ABD'nin ekonomik durumunun, uluslararası koşulların da hesaba katılması gerekiyor. AB, Çin, Rusya ve Japonya'nın ABD'nin İran'ı işgaline onay vermeleri kendileri açısından, ortak bir

37) Doğu Silahçıoğlu, *ABD/İsrail-İran Denklemi ve Türkiye*, Günizi Yayıncılık, 2. Basım, İstanbul, Nisan 2006, s. 82.

savaş ve işgal ise Amerikan öncelikleri bakımından gerçekçi görünmüyor. Öteki emperyalist güçlerin onay ve desteğini alamayan bir ABD, savaşın ekonomik ve askeri yüklerini kaldırabilir, siyasal sonuçlarını, uluslararası tecridi göze alabilir mi? Ya da ABD'nin dayatması karşısında, sayılan ülkeler Irak savaşında olduğu gibi tüm itiraz ve çekincelerine rağmen son noktada ve "kerhen" tepkisiz kalabilirler mi? Bu sorular bugün için ortadadır. ABD'nin ekonomik durumu, birinci bölümde gördüğümüz gibi iyi değil. Ekonomik büyümesini sürdürmesi hegemonyasını korumasına, o da siyasal ve askeri üstünlüğü elde tutmasına bağlı. Öte yandan, ABD ekonomisindeki gelişmeler tüm dünyayı ve emperyalistleri doğrudan etkiliyor. Hepsi aynı gemideler. Hiçbir gücün, bugün ABD'den başlayacak bir ekonomik çöküşün altından kalkması olanaklı değil. Ve savaşın, kapitalist krizi tersinden çözmenin emperyalizmin hiçbir zaman vazgeçemeyeceği en önemli araçlarından biri olduğunu unutmamak gerekiyor.

Bu noktada Rusya ve Çin ile Türkiye'nin konumları ve tutumları özel önem taşıyor.

Çin'in ve Putin Rusya'sının giderek öne çıkan uluslararası aktörler olduklarına, Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) çevresindeki gelişmelere değinmiş, İran'ın ŞİÖ toplantılarına gözlemci olarak katıldığına işaret etmiştik. Çin ve Rusya ile İran ilişkileri hem uluslararası siyaset, hem İran'ın askeri gücü açısından büyük önem taşıyor. Çin ve Rusya'nın İran'ın silahlanmasına yaptıkları katkı ABD'nin İran'a silah veren ülke ve şirketlere uyguladığı yaptırımlar nedeniyle tam olarak bilinmiyor. Örneğin İsrail'in öne sürdüğü Rusya'nın İran'a 250 uzun menzilli savaş uçağı, 20 tanker uçağı satacağı haberini İran kaynakları yalanladı. Ama, özellikle Rusya'nın İran'la silah alışverişi yeni değil. Örneğin 2002'den bu yana Rusya İran'a çok gelişmiş TOR M-1 hava savunma füzeleri sattı ve 2005'te silah satışları 1,7 milyar doları buldu.[38] Daha önemlisi, Çin ve Rusya

38) Ali Külebi, "Ortadoğu'da silahlanma sınır tanımıyor", *Cumhuriyet Strateji*, Sayı: 167, 10 Eylül 2007.

İran'ın nükleer enerji programını destekliyor, BM Güvenlik Konseyi'nin veto hakkı sahibi iki ülkesi olarak ABD dayatmalarına ayak diriyorlar.

Çin-Rusya-İran yakınlaşması enerji, ticaret, yatırımlar ve "uyumlu" dış siyaset boyutları da taşıyor. İran, Çin ve Rusya, Tayvan ve Çeçenistan sorunlarında yakın duruyorlar. Çin ve "İslam Cumhuriyeti" İran, Putin hükümetinin Çeçen'lere karşı yürüttüğü savaşı destekliyor. Rusya ve İran, Pekin'in "tek Çin" siyasetini anlayışla karşılıyor vb.

İran'ın silah gücü, İran'a saldırının "maliyetini" yükselten bir etkendir. Çin ve Rusya'nın, ABD'nin İran'a saldırması durumunda ABD'ye savaş açmaları düşünülebilecek bir olasılık değil. Ancak bu iki ülkenin birlikte, hatta ayrı ayrı caydırıcı bir etkileri var. Savaş çıkması durumunda da savaşın gidişi ve savaş sonrası üzerinde etkileri olacağı kesin.

Türkiye'ye gelince: Türkiye, İran sorununun kalbinde yer alıyor. ABD açısından Türkiye'siz bir İran denklemi düşünülemez. ABD, İran'a saldıracaksa tüm bağlaşıklarını ve bu arada "stratejik" ittifakı ya da taşeronu Türkiye'yi devreye sokmak, Türkiye'den yalnız lojistik değil, aktif askeri destek almak durumundadır.

Türkiye düzeninin ve yönetenlerinin bugün için ABD'den ayrı, bağımsız, herhangi bir dünya ve Ortadoğu stratejisi, doktrini yok. Buna ve AKP yönetiminde bağımlılık, hatta teslimiyetin en ileri noktada olmasına karşın, belirsizlikler, boş noktalar var ve kanımca Türkiye ABD'nin İran operasyonunun "çantada keklik" öğesi değil.

Tarihimizin en ABD yanlısı hükümeti olan AKP iktidarı da içinde, Türkiye egemenlerinin ABD'nin İran'la yürüteceği bir savaşa Türkiye'yi sürüklemeleri birçok nedenle o kadar kolay değil. Olursa, bu savaşın, yıkıcı ve kanlı büyük bir savaş olacağı belli. Orta ve uzun erimde ABD'nin bu savaşı kazanacağının hiçbir garantisi yok. Bu savaşa karşı tüm Ortadoğu'da Irak direnişiyle kıyaslanmayacak büyüklük ve şiddette bir direniş ortaya çıkacağı kesin. Bu direnişin Türkiye'yi, halk yığınlarını etkilememesi, tepkinin yönetenlere yö-

nelmemesi düşünülemez. Bunlara, İran'ın Müslüman ve yüz yıllardır savaşılmayan dost bir ülke olmasını, uzun süreli komşuluk ve ekonomik ilişkilerin yarattığı bin türlü bağı, iki devletin ortak "başağrısı", "Kürt sorunu"nu da ekleyebiliriz.

En son, Türkiye ile İran arasında imzalanan enerji anlaşması, sonraki gelişmelerin, ABD'den gelen önce "sert" ve sonra "enerji konusunda Türkiye'ye yardımcı olacağız" yollu uzlaşmacı açıklamaların da gösterdiği gibi, Türkiye'nin pazarlık gücünü artıran, ABD'yi Türkiye konusunda kuşkuya düşüren son derece önemli gelişmelere yol açtı. Nasıl sonuçlanırsa sonuçlansın olayın bu noktaya gelebilmesi önemlidir.

Sorunun bir başka yönü ise Türkiye'nin geleceğini ilgilendirecek önemde. İran'la savaş, AKP iktidarının tek başına alabileceği ve uygulayabileceği bir karar değil. Bunu en iyi ABD Genelkurmayı "Pentagon" bilir. ABD'nin Türkiye siyasetlerini "think tank"lar, orada burada yazan "stratejistler" değil Pentagon belirliyor. Pentagon'un esas muhatabı ise TSK ve Genelkurmay Başkanlığı'dır. 2007 baharında Türkiye'de yaşananlar, Genelkurmay Başkanı'nın çeşitli açıklama ve demeçleri, TSK'nin ABD ile ilişkilerde Kürt sorunu kaynaklı sıkıntıları olduğunu göstermiş, ABD'nin Türkiye'yi "ılımlı İslam"a özendiren tutumu ile 22 Temmuz seçimlerinin sonuçları bu sıkıntılara yenilerini eklemiştir. Sovyetler Birliği'nin çözülmesiyle başlayan dünya ve bölge konjonktüründeki gelişmeler karşısında Türkiye'nin ABD ile "stratejik ittifak" dışında bir dış siyaset, güvenlik ve ittifak gereksinimi ve arayışı içinde olup olmadığı gündemin en kritik sorusudur. Bu kritik konuyu, bundan sonraki bölümde incelemeye çalışacağım. Şimdilik, İran savaşıyla ilgili olarak buraya kadar söylenenleri tamamlayan bir not düşmekle yetiniyorum: ABD'nin İran savaşına Türkiye'nin karıştırılması TSK'nin onayı olmadan olanaklı değildir. Sıkıntı ve sorunların varlığına, ters yöndeki etkenlere rağmen AKP hükümetinin İran'a savaştan yana, TSK'nin ise karşı olduğu türünden "siyah-beyaz" bir saptama için yeterli bilgi, neden ve veri yoktur. Daha doğrusu ve önemlisi Türkiye kapitalist

düzeninin haldeki bu iki temel gücü arasında en azından böyle bir başlıkta bu ölçüde temel bir fark yoktur. AKP iktidarı ve bağlaşıkları ile TSK yandaş ve bağlaşıkları arasında ayrılık ve çatışma olduğu açık. Ama bu, Türkiye'yi yönetenlerin temel ve kritik konulardaki birliğinin ve düzenin bekası ve çıkarları gerektirirse "tarihsel uzlaşma" yapma yeteneğinin görülmesini engellememelidir.

Bu başlığı bitirirken 19 Temmuz 2004 tarihli Milli Güvenlik Kurulu toplantısından sonra yapılan bir açıklamayı anımsatmak istiyorum. Bu açıklamada şöyle deniliyordu:

"*Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği, Türkiye'nin, Büyük Ortadoğu Projesi'nin (BOP) coğrafi olarak merkezinde bulunan bir ülke olduğu ve demokratik birikimlerini bölge ülkelerine aktif olarak aktarması gerektiği saptamasında bulundu. (...) Bu bağlamda Türkiye'nin 'Cumhuriyet tarihinin ve laik, demokratik, sosyal bir hukuk devleti yapısının sağladığı birikimlerini bölge ülkelerine aktarabileceği, siyasi, ekonomik ve sosyokültürel boyutlarda aktif olmaya çalışmasının' uygun olabileceği değerlendirilmektedir.*"[39]

Bu açıklamadan bu yana aradan 3 yıl, köprülerin altından da epeyce su geçti. Türkiye'nin bu projenin içinde yer alma isteği değişmedi. İki yeni öğenin, İran'la savaş olasılığının pratik olarak ciddileşmesinin ve Türkiye'ye bugün, 2004'te MGK'nın biçtiğinden farklı olarak "ılımlı İslam" rolünün uygun görülmesinin hangi gelişmelere yol açacağını ise içinde birçok öznenin devindiği "zaman" gösterecek.

Bizim, sosyalistlerin, nerede duracağımız, ne yapacağımız konusunda ise hiçbir ikircim olmamalıdır: ABD'nin başlatacağı emperyalist savaşa, Türkiye'nin bu savaşa hangi biçimde olursa olsun bulaştırılmasına, Türkiye'den İran'a bir tek bomba, bir tek asker, bir tek kurşun gönderilmesine sonuna dek, varımızla yoğumuzla karşı çıkacağız. Çünkü bu emperyalist savaş, en başta ve en çok emekçilere olmak üzere tüm bölge insanlarına, kan, gözyaşı, yoksulluk ve

39) *Milliyet*, 19 Temmuz 2004.

zulümden başka bir şey getirmeyecektir. Bu savaşı önlemeye, önleyemezsek silahların emperyalistlere ve işbirlikçilerine çevrilmesine çalışacağız.

6.3. İsrail ve Filistin

ABD ve İsrail, patlayıcı madde yoğunluğunun olağanüstü arttığı bir zemin üzerinde stratejik hedeflerine ulaşmış durumdalar. Filistin hareketi ise, kendi içinde amaç ve eylem birliğinin çözüldüğü, yeniden ve tehlikeli biçimde bölündüğü, Arap ülkelerinden ve dünyadan gelen gerçek destek ve dayanışmanın zayıfladığı zor dönemlerinin birinden belki de en zor döneminden geçiyor.

ABD-İsrail tarafı üç diplomatik ilkesini FKÖ dahil herkese kabul ettirmiş durumdadır: Arap ülke ve muhatapların İsrail'le tek tek görüşüp anlaşması; İsrail'in tanınması; İsrail'in ancak kendisi için "güvenlikli" sınırlar çerçevesinde toprak verebileceğinin kabulü. Kısacası, daha önce değindiğimiz "üç hayır"ın yerine "üç evet!"

Bu noktaya, 1993-96 Oslo süreçlerinden geçilerek gelindi. Oslo'da İsrail ile FKÖ arasında bir dizi gizli görüşme yapıldı. 1993 Oslo anlaşmasında FKÖ önderi Yaser Arafat, FKÖ programındaki "İsrail'in varlığını meşru görmeyen" bölümleri kaldırma, Filistin bölgesinde İsrail'in fiili askeri denetimini kabullenme ve silahlı mücadeleyi sona erdirme sözü verdi. Yapılan ilkeler anlaşmasına göre ise, İsrail'in Ürdün, Suriye, Irak gibi öteki Arap ülkeleriyle barış anlaşmaları imzalaması karşılığında, Filistin topraklarının bir bölümünde Gazze Şeridi ve Eriha'da "özerk" yönetim kurulacak, İsrail halkın yoğun olduğu bölgelerden çekilecek, Filistin polis gücü oluşturulacaktı.

Bu anlaşmayla, Filistin kurtuluş hareketinin bir dönemi sona ermiş, Arafat önderliğindeki seküler ve direnişçi, bir dönem dünya devrimcilerine moral ve esin kaynağı olan FKÖ varlık nedenini, misyonunu yadsımış oldu. Bu anlaşmayla Filistin topraklarının büyük bölümü İsrail'e resmen devredildi. Arafat, Filistin mücadelesini "terör" olarak ilan etti; İsrail'in doğrudan yönetemediği bölgeler-

de ona bağlı inzibatlık görevini üstlendi; askeri, ekonomik, yönetsel, hatta yerel gereksinmeler bakımından İsrail ve ABD'ye bağımlı ve muhtaç, sözde özerk, özde tutsak bir Filistin'e imza attı. Arafat'ın karargâhında bir rehin olarak yaşadığı çaresizlik/zulüm günleri ve öldürülmesi emperyalizmin acımasızlığının canlı görüntüleri olarak insanlığın belleğine geçti. Sonraki yalpalama ve yanlışları elbette Yaser Arafat ve FKÖ'nün, Filistin mücadelesinin izleri asla silinmeyecek önderleri olduğu gerçeğini değiştirmiyor. Bu deneyim, büyük özveri ve dirençle birlikte büyük dersler içeriyor.

FKÖ'nün etkisizleşmesiyle ABD'nin ve İsrail'in önü iyice açıldı.

İsrail, Batı Şeria ve Gazze'nin "tek bölgesel birim" olmasını öngören Oslo anlaşmalarına da uymadı. 2005'ten itibaren geçiş ve göç yasakları koyarak bu iki bölgeyi birbirinden kopardı.

Bir kez daha yineleyelim, emperyalizm böler. Siyaset ise hiç boşluk tanımıyor.

2006 Mart'ında yapılan Filistin seçimlerini Hamas kazandı.

FKÖ'nün belkemiği olan El Fetih, yalnızca ABD ve İsrail'le uzlaşıp Filistin davasından koptuğu için değil, daha devlet olmadan, yiyici, rüşvetçi, baskıcı bir yönetim olduğu ve her yönden yozlaştığı için de Filistinli yığınların güvenini yitirmişti.

Ortadoğu'nun güçlü Sünni İslam örgütü Müslüman Kardeşler'in Filistin kolu olan Hamas geçmişte El Fetihi zayıflatmak için İsrail tarafından desteklenmişti.[40] İsrail, bu kez, özellikle de seçimlerden sonra Hamas'a karşı El Fetih'i desteklemeye başladı. 25 Ocak 2006'da yapılan Filistin seçimlerinde Hamas oyların yüzde 44'ünü alarak 74 milletvekili çıkardı, El Fetih yüzde 41 oy ve 45 sandalye

40) Ergin Yıldızoğlu, bugünkü Hamas'ı oluşturan öncü birikimi kastederek, "*Hamas, 1960'ların sonunda ilk kez Gazze'de ortaya çıkarken, İsrail tarafından, seküler, ulusalcı FKÖ'yü dengelemek amacıyla desteklenmişti*" diyor ve *United Pres International*'ın terör uzmanı Richard Sale'in ABD istihbarat kaynaklarına dayanarak yazdığı 18 Haziran 2001 tarihli makalesinde, "İsrail'in 1970'lerde Hamas'ı maddi olarak desteklediğini, güçlenmesine yardımcı olduğunu, geniş çaplı olarak içine sızdığını" gösterdiğini, Hamas'ın daha sonra güçlenerek denetimden çıktığını, İsrail ajanlarını büyük ölçüde tasfiye ettiğini yazıyor. Ergin Yıldızoğlu, "Böl, yönet, hatta yık..." *Cumhuriyet*, 18 Haziran 2007

ile ikinci parti oldu. 2005 Mayıs yerel seçimlerinde Hamas oyların yüzde 33'ünü alarak güçlenmekte olduğunu duyurmuştu. Yine de, bu düzeyde bir seçim zaferi beklenmiyordu. Hamas dıştan ve içten gelen baskılara dayanamayarak seçimlerden sonra tek başına hükümet kuracak çoğunluğa sahip olmasına karşın "ulusal birlik" hükümetine razı oldu. Sonrası biliniyor. El Fetih, ABD ve İsrail'le işbirliği içinde, onların desteğiyle Hamas'ı iktidardan uzaklaştırmak için kışkırtmalara girişti. 2007 Mayıs'ında Hamas'ın silahlı kanadı İzeddin El Kassam Tugaylarının bir komutanının öldürülmesinden sonra iki örgüt arasında silahlı çatışma şiddetlendi.

Sonunda, Gazze Hamas'ın, Batı Şeria El Fetih'in denetiminde olmak üzere, topraklarını İsrail'e kaybederek küçüle küçüle bir damla kalan Filistin bu kez Filistinliler tarafından daha küçük iki ayrı siyasal yönetim arasında bölünmüş, böylece, Filistin'de iki de değil üç devletli emperyalist "çözüm" dönemine girilmiş oldu.

Hamas, 14 Aralık 1987'de Gazze'de Şeyh Ahmed Yasin önderliğinde İslami Direniş Hareketi adıyla kuruldu. Siyasal, istihbarat ve askeri olmak üzere üçlü ve İsrail ajanlarının sızmasını olanaksız kılan katılıkta gizli bir yapısı vardı. Ürdün, Mısır, Suudi Arabistan, Sudan, Cezayir, Tunus ve Körfez ülkelerindeki İslami gruplardan, Avrupa ve Amerika'daki cemaatlerden destek gördü. İran da Hamas'ı yıllarca destekledi. Hamas'ın 18 Ağustos 1988'de yayımladığı 36 maddelik "Hamas Anayasası" Müslüman Kardeşler örgütünün görüşlerini yansıtan, rehberini ve ilham kaynağını bu belgenin birinci maddesinde "İslam" olarak belirleyen bir metindi. Siyasal ilkeleri; "Siyonist işgale karşı cihad" (madde 7); "Milliyetçilik dinin bir parçasıdır" (madde 12); "Filistin sorununu çözmek için, barış girişimleri, sözde barışçı çözümler ve uluslararası konferanslar İslami Direniş Hareketi'nin inançlarına tamamen aykırıdır. Filistin'in bir parçasından vazgeçmek dinden vazgeçmektir." (madde 13) olarak özetlenebilir.[41] Birlikçi, ancak açıkça an-

41) Bora Bayraktar, *Hamas*, Karakutu Yayınları, İstanbul, Haziran 2007, s.66-70.

tikomünisttir: "*Madde 25: Hamas diğer Filistinli milli hareketlere saygı duyar, takdir eder ve onları çevreleyen faktörleri, etkileri anlar, komünistlere ya da Haçlı Batı'ya karşı sadakatleri olmadığı sürece onları destekler.*"[42]

Hamas'ın gücü, Filistin davasının "üç hayır"ına bağlılığından, mücadeledeki direngenliğinden, silahlı mücadelenin yanı sıra yönetimde olduğu yerlerde halkın günlük gereksinmelerine yanıt veren yönetim ve örgütlenme becerilerinden geliyor.

Öte yandan, son 50-60 yılın, sonunda El Fetih'i uzlaşmaya ve yok olmaya götüren koşulları şimdi Hamas'a karşı işliyor. "*Hamas*" isimli kitabın yazarı gazeteci Bora Bayraktar, "*Bölge dengeleri açısından bakıldığında, siyasi yapılanma ve diplomatik çözüm arayışları her halükarda Hamas'ın başından beri reddettiği İsrail'in varlığını kabullenmesine bağlıdır. Bugün için en önemli soru, Hamas'ın bunu yapabilecek pragmatizme sahip olup olmadığıdır*"[43] dedikten sonra, kitabını "*Hamas belki İsrail'i açıkça tanımayacaktır ama örgütün İsrail gerçeği ile birlikte yaşama fikrine çok uzak olduğunu da düşünmemek gerekiyor*" cümlesiyle bitiriyor.[44] Ortadoğu'daki süreçlerin ucu her olasılığa açıktır. Bugünkü koşullarda Hamas'ın ya da herhangi bir başka örgütün gücünün gidişin yönünü değiştirmeye yetmeyeceği de açık olmalıdır. Öte yandan, ABD emperyalizminin, Siyonizmin karşısında duran, halk desteği kazanmış her direniş hareketi, dünya ve Ortadoğu ilişkilerindeki yön ve denge değişikliklerine de bağlı olarak da önemli roller oynamaya adaydır.

Söz buraya gelmişken, İslamcı direniş hareketleriyle ilgili bir parantez açalım.

Şimdilik Suriye, Lübnan ve Irak'taki BAAS'çılar ve etkisi sınırlı komünistler dışında Ortadoğu'nun her yerindeki anti-Amerikancı direnişler İslamcı karakter taşıyor. Tarihsel olarak baktığımızda,

42) Agy. s. 71.

43) Agy. s. 280.

44) Agy. s. 284.

Sovyetler Birliği'nin çözülmesi, BAAS ve FKÖ gibi seküler çizgilerin öykülerini özetlediğim başarısızlıkları esas büyük neden olmakla birlikte, bu durum yıllarca Sovyetlere karşı dinci gericiliğe "yatırım" yapan emperyalizmin ektikleriyle de ilgilidir. ABD stratejisi, daha varken Sovyet etkisini geriletmekte, Nasırcı-BAAS'çı Arap ulusçuluk hareketini yenmekte ve Arapları bölüp parçalamakta "başarılı" oldu.

Irak'taki (Sünni-Şii), Lübnan'daki (Hizbullah) ve Filistin'deki (Hamas) direniş hareketleri ABD'nin "başarısının" bedeli, istenmeyen çocukları olarak ortaya çıktılar.

Suudi Arabistan, Kuveyt, Birleşik Arap Emirliği, Mısır ve Ürdün'deki rejimlerin toplumsal destekleri zayıf ve zayıflıyor. Bu işbirlikçi rejimlerin alternatifi de radikal İslam! Elbetteki İslamcı direniş güçlerinin hepsini aynı sepete koymamak gerekir. Bunların arasında, El Kaide ve Taliban gibi son derece kirli sicilli, yeşil dolara bağlılıkları tescilli, çoğu kez emperyalist ülke gizli servislerinin kurduğu örgütlerin, Müslüman Kardeşler gibi en başından ABD'nin "yeşil kuşak" stratejisi çerçevesinde yedekte tuttukları akımların yanında, antiemperyalist-ulusalcı birikimleri bugün İslamcı bir renkle dışa vuran örgütlenmeler de var.

Örneğin, Lübnan Hizbullahı, Filistin Hamas'ı, birincisi Şii, ikincisi Sünni İslamcı hareketler olarak bugün ABD emperyalizminin ve İsrail Siyonizminin karşısındaki en direngen güçlerdir. Bu tutumlarını sürdürdükleri, direndikleri sürece ilerici, antiemperyalist, sosyalist güçlerce desteklenmeleri gerekir. Ancak bu hareketlerle ideolojik siyasal mücadelenin durdurulması söz konusu olamaz. Bugün, ABD karşıtı İslamcı hareket, Ortadoğu'da antiemperyalist mücadelenin onsuz olmayacak gerçeğidir. Ancak, bu kitapta ana dönüş noktaları üzerinden özetlemeye çalıştığım bütün tarih, Ortadoğu halklarının kapitalist emperyalizme karşı birlikte mücadelelerinin, kendi aralarında eşit-kardeşçe ilişkiler kurmalarının ve bu topraklarda barış içinde yaşamalarının dinsel, etnik, kültürel farklılıkların üstüne çıkan seküler-toplumcu bir çiz-

ginin yeniden güçlenmesine bağlı olduğunu gösteriyor.

6.4. Kürt Devleti

Ortadoğu'da dönemin en önemli gelişmesi kuşku yok Güney Kürdistan ya da Kuzey Irak'ta Kürt Bölgesel Yönetimi'nin kurulmuş olmasıdır. Kısa ömürlü Mahabad Kürt Cumhuriyeti'ni saymazsak bu modern zamanların ilk Kürt devletidir.

Bu devletin oluşum sürecinin önemli kilometre taşları, ABD "Çekiç Güç"ünün Türkiye'de konuşlanması, 1991 Körfez Savaşı, Abdullah Öcalan'ın bir CİA-MOSSAD operasyonuyla Türkiye'ye teslim edilmesi ve ABD'nin Irak'ı işgalidir.

ABD 1980 yılında Acil Mücadele Gücü (*Rapid Development Joint Task Force*) RDF adında bir askeri birlik oluşturdu. Türkiye'de Çekiç Güç olarak adlandırılan ve en yüksek teknolojiyle donatılan bu birlik kısa zamanda yarım milyon insanı hedeflenen bölgeye indirebilecek, dünyanın her tarafındaki Amerikan üsleri ve silahlarıyla desteklenebilecek 200 bin, daha sonra 300 bin kişilik bir kuvvete dönüştürüldü. Bu birliğin hızlı intikali ve operasyonlarının başarısı hedef bölgelerde üsler kurulmasına bağlıydı. Aralık 1990'da Saddam güçlerini kuzeyde bağlamak için Çevik Güç Türkiye'ye davet edildi ve Malatya Erhaç hava üssünde konuşlandırıldı. 17 Ocak 1991'de ABD ve 28 bağlaşığının Irak ve Kuveyt'e "Çöl Fırtınası" taarruzu başladı. ABD'nin Kuveyt'in işgalden kurtarıldığını ilan etmesiyle 27 Şubat akşamı ateşkes ilan edildi. Ateşkes kararları ile Saddam'ın eli kolu bağlandı. Irak'taki yönetim boşluğundan yararlanan Şiiler güneyde, Kürtler de kuzeyde ayaklandılar. Saddam'ın fiilen bir savaş yaşamamış güçleri önce Şiilere sonra Kürtlere saldırdılar. ABD bu saldırılar karşısında kılını bile kıpırdatmadı. Kürtlerden gelen yardım isteğini de, "bu Irak'ın kendi iç sorunudur" diyerek geri çevirdi. BM Güvenlik Konseyi kararlarına göre Irak'ın füze saldırısı ve savaş uçaklarını kullanması yasaklanmıştı. Saddam da yasaklanmayan aracı, helikopteri kullandı. Kürt bölgesini bombaladı. 1,5 milyon civarında insan panik halinde Kuzey'e yönel-

diler. 50 bin Kürt, "dost" ABD'nin serinkanlı bakışları altında Saddam güçleri tarafından hunharca katledildi. Türkiye sınırlarına 500 bin perişan insan yığıldı.

10 Nisan'da ABD Irak'a 36. enlemin kuzeyindeki tüm askeri faaliyetlerin ve uçuşların yasaklandığını bildirdi. Böylece, ABD'nin denetiminde bir "güvenli bölge" kurulacak, Irak'ın Kürtlere yardıma askeri müdahalede bulunması önlenmiş olacaktı. 11 Nisan'da ABD Türkiye'ye başvurarak güvenli bölge oluşturmak üzere *askeri personel getirme ve malzeme depolama izni* istedi. "Huzur Operasyonu" *Provide Comfort* denilen bu uygulamaya Türkiye o zaman "yalnızca insani yardım amacıyla" 30 gün için izin verdi. Bu izin defalarca uzatıldı. Türkiye'de Çekiç Güç'ün Türkiye'nin egemenlik haklarıyla bağdaşmadığı, uzun erimde bir Kürt devletinin kurulmasına yol açacağı eleştiri ve itirazları dillendirildi.

Kürtler 19 Mayıs 1992'de seçim yapıp hükümet kurdular.

Özal, Barzani ile Talabani'yi Türkiye'ye çağırdı; görüştü. 26 Temmuz 1992'de Barzani'ye, ertesi gün de Talabani'ye ABD'ye gitmek üzere TC pasaportu verildiği açıklandı.

Irak Kürt Parlamentosu 4 Ekim 1992'de "Kürdistan Federe Devleti"nin kurulduğunu ilan etti.

Bu arada Çekiç Güç'ün PKK'lılara yardım ettiği söylentileri çıktı. Türkiye'de tartışma alevlendi. Kürdistan Federe Devleti içinde Mesut Barzani ve Celal Talabani grupları arasındaki çatışmaları sona erdirmek üzere, 1995 Ağustos'unda Türkiye'nin de gözlemci olduğu Dublin Zirvesi yapıldı. Türkiye'nin "meşru güvenlik kuşkularının" da dikkate alınacağı imzalanan anlaşmada yer aldı.

Bu süreçte, Kürdistan Federe Devleti'nin oluşumuna Türkiye'nin destek verdiği, en azından "hayırhah" bir tutum aldığı bu somut ve yadsınamaz kanıtlarla sabittir.

Abdullah Öcalan'ın Türkiye'ye verilmesiyle bu devlete Türkiye'nin yeşil ışık yakması arasındaki ilişkiyi kurmadan doğru bir çözümleme yapmak olanaksızdır.

Irak'ın işgali ve sonraki gelişmelerle birlikte düşündüğümüzde,

artık ABD'nin ve İsrail'in taktik ve geçici değil, tam ve uzun erimli desteğine sahip bir Kürt devleti gerçeğiyle karşı karşıya olduğumuzu söyleyebiliriz. Bu sürecin geri çevrilmesi bugünkü koşullarda olanaklı değildir.

Kürtlerin ABD ve İsrail destekli bir devlete sahip olmaları, Ortadoğu denklemine yeni ve etkili bir öğenin eklenmesi anlamına geliyor. Kürtler'in bölgenin Yahudiler gibi sonradan gelen değil en eski yerli halklarından biri olması, Müslümanlığı, tarihsel geçmişi vb. düşünüldüğünde bu devletin ikinci bir İsrail olacağı biçimindeki yorumlar abartılıdır. Ancak, bu devletin ABD'nin Ortadoğu'daki yeni üssü, İsrail'le ittifak ve dayanışma içindeki karakolu olduğu, böyle bir misyonla oluşturulduğu açıktır. Amerikan desteğine, petrol gelirlerine sahip bir Kürt devletinin Türkiye, İran ve Suriye'deki gelişmeleri etkilediği ve etkileyeceği de aynı derecede açık. Çeşitli dönemlerde merkezi değişen dört parçalı Kürt gerçeğinin merkezi bugün yeniden Güney Kürdistan'a kaymıştır. Şu anda, kendi sınırları içindeki Kürt varlığı nedeniyle en çok Türkiye olmak üzere İran ve Suriye bu gelişmeden rahatsızlar. Son gelişmeler, Barzani hareketinin Türkiye içinde PKK'nın boşalttığı, ya da inisiyatif yitirdiği alanları doldurduğunu gösteriyor. ABD Suriye'ye ve İran'a karşı Kürt kartını kullanıyor. İran'ın 2007 yazında Kandil kamplarına karşı giriştiği askeri taarruz, hem bu siyasete tepkinin, hem Türkiye ile yakınlaşma stratejisinin anlatımıdır.

Bugüne dek, Kürtlerle Araplar arasında büyük sorunlar yaşanmamıştı. Şimdi Irak'ın fiili ve giderek hukuki bölünme süreci, ABD ve İsrail'le aynı tarafta olmak, Kürtleri ve Kürt devletini yeni düşmanlık ve sorunlarla yüz yüze getirecektir.

ABD'nin Kürt devletini ikircimsiz desteklemesi Türkiye-ABD ilişkilerinin kırılgan alanını, aşil topuğunu oluşturuyor.

Bütün bunların ötesinde, Kürt coğrafyasında, kapitalist üretim tümüyle egemen ve yaygın değildir. Modern sınıflar temsilcileriyle devlet ve toplum örgütlenmesinde yer almıyorlar. Aşiret ilişki ve örgütlenmesi hâlâ belirleyici bir ağırlık taşıyor.

Buradan bakıldığında Barzani-Talabani egemenliğindeki ABD işbirlikçisi hükümetin, Kürt emekçilerinin, demokratlarının özlemini duyduğu bağımsız ve demokratik devletleşme olmadığı açıktır.

Bu konuya, kitabın bir sonraki bölümünde Türkiye'nin ve komünistlerin Kürt sorunu bağlamında döneceğim.

7. Ortadoğu ve Komünistler

Buraya dek yazılanlar, sorunun kaynağının emperyalizm olduğunu, emperyalizm etkili oldukça Ortadoğu'nun bir halklar "cehennemi" olmaya devam edeceğini gösteriyor.

Öyleyse çözüm emperyalizmin, tüm varlık ve uzantılarıyla bu topraklardan, Ortadoğu halklarının yaşamından çıkarılmasıdır.

Bu çok açık, emperyalizme biat etmiş eski solcu, yeni "gerçekçi"-liberallere "hiçbir şey söylememek" gibi gelen büyük sadeleştirmeyi yapmadan, "çözüm yolları" üzerinde, hele de "özgürlük", "demokrasi" "emekçiler" ve "halk" diyerek konuşmak akıl tutulması değilse, ihanettir.

Emperyalizm çok güçlü, ama aynı zamanda çok güçsüzdür.

Emperyalist kapitalizm, uygarlığın, tarihin, insanlığın sonu, "ebedi düzen" değildir.

Bu gerçeği, tarihten, bilimden, sınıftan ve insandan bakarak görebilmek, emperyalizmden ve kapitalizmden kurtulmanın ilk koşuludur.

Bunlardan kurtulmadan ne tek tek insanlar, ne halklar eşitliğe, özgürlüğe ulaşabilir.

Dünyayı olduğu gibi, egemenleri, çelişkileri ve sorunlarıyla tanıma, çözümleme çabamız bu dünyayı, insanların ve halkların eşit, kardeş ve özgür olduğu bir dünyaya dönüştürmek içindir.

Peki, bu iddia ve çabanın bugünkü reel karşılığı nedir?

Bu sorunun ilk yanıtını, var olan öteki seçeneklerin geçersizliğinden çıkarabiliriz. Emperyalizmin BOP saldırısını var olan kapitalist ülke devletleri koruyarak/güçlendirerek püskürtmek, en başta bu devletlerin gerici ve emperyalizmin işbirlikçisi doğası nedeniyle

sonuç üretecek bir strateji olamaz. Bu devletlerin hiçbiri, antiemperyalist bir mücadelenin öznesi olamazlar. Emperyalist bölücülük, her ülke düzeyinde hepsi de ulusçu, dinci, hatta mezhepçi olan bu devletler eliyle yeniden üretiliyor. Emperyalist saldırı bütünlüklü ve toptan. Bu saldırıya, eninde sonunda bir kısmîliği, bir dinsel/mezhepsel ya da etnik bağlanmayı anlatan bir ideolojik/siyasal tasarımla yanıt vermek mümkün değil. Bu saldırıya ancak, bu kısmîlikleri aşan, bütünlüklü bir toplumsal kurtuluş hareketiyle karşılık verilebilir. İntihar eylemcisi direnişçilerin inanç dünyası bu dünya ile ilgili umutsuzluktan, umarsızlıktan besleniyor. Bu yaşayamadığı dünyayı berhava etmeye yönelen yolun, uzun erimde bu dünyada insan gibi yaşamak isteyen büyük çoğunluğu peşinden sürükleyecek bir seçenek olması olanaksızdır.

Bütünsel ve kurtuluşçu tasarımı bugünkü nesnel somutluğun sorun, çelişki ve olanaklarının oluşturduğu karmaşa içinde devinerek ete kemiğe büründürmek ise güncelin dayattığı pratik görevlere yarım ve güçsüz yanıtlar verme aceleciliği yerine uzun erimli ama aynı zamanda yüksek yoğunluklu bir odaklaşmayı gerektiriyor. Doğru hedefler yolunda, ne yapacağını bilerek yürütülecek bir hazırlık ve mücadele için zaman hiçbir zaman geç değildir.

Bütün bu söylenenler, ancak genel dünya durumunun içine yerleştirildiğinde gerçek anlamını kazanıyor.

Bugün, insanlığın önünde iki almaşık var: Ya, eşitlikçi ve özgürlükçü bir toplum düzenine, komünizme, geçiş ya da cehennem! Üretici güçlerin gelişme düzeyinin eksik ve çarpık biçimde de olsa önkoşullarını yarattığı sömürüsüz savaşsız bir yeni düzen, ya da akıl almaz sömürünün, eşitsizliklerin, işsizliğin, açlığın, baskının ve zulmün üzerinde duran bu insanlık ve akıl dışı düzenin krizlerle, savaşlarla, yol açacağı nedeni doğal olmayan felaketlerle insanlığı yeniden barbarlık çağına taşıması.

Komünizm, bugünden öngörülebilir bir toplumsal düzen olarak insanın insanı sömürmesine, insanın insana zulüm ve baskısına

dayanmadığı için sınıflar, uluslar, etnik topluluklar, dinler, mezhepler arasındaki ilişkileri de, hükmetme, yok etme, boyun eğdirme temelinde değil eşitlik, hak, özgürlük üçlüsü üzerinden düzenlemeye yetenekli düşünülebilecek tek insanlık düzenidir.

Eşitlik ve kardeşlik komünistler için aynı zamanda ideolojik bir kabul ve bağlanmadır. Avusturya İşçi Marşı'nın dediği gibi:

"*Din farkı bilmeyiz,*

Dil farkı bilmeyiz,

Sanki doğduk bir anadan..." diyen, bu sözleri en çok içine sindiren biziz.

Kardeşliği, gerçekten, gönülden, tam ve eksiksiz temsil ettiği için komünizmi istiyoruz.

Emperyalizmin BOP'una karşı Ortadoğu halklarının dil, din, etnik temelde değil, ortak bir coğrafyanın eşit yurttaşları olarak yer alacakları en geniş siyasal birimi savunuyoruz.

Dünyanın her yerinde ve Ortadoğu'da, komünist bir uygarlığın öncülleri bilinç birikimi, kültür potansiyeli olarak *vardır*. Bugünkü durum geçicidir. Sınıfların ve halkların özgürlüğü için verilmiş mücadeleler, özveriler, edinilmiş bilgiler, kazanılmış deneyimler tarihin cansız sayfalarında yitip gitmediler; aramızda ve içimizdeler; canlılar. Bütün sorun ve eksikliklerine karşın, sosyalizm denemeleri, kurtuluş savaşları insanın, emekçilerin yapma gücünün, emperyalist saldırganlığı, emperyalist terörü önlemenin, caydırmanın olanaklı olduğunu göstererek, aynı zamanda daha iyisinin, daha ilerisinin yapılabileceğini de göstermiş oldular.

Kapitalist emperyalizm, yalnız haksız, insanlık ve akıl dışı değil, ama aynı zamanda dünyayı, Ortadoğu'yu ve Türkiye'yi, insanlığı çürüten, geleceği olmayan bir sistemdir. Bu sorunlu, hasta ve patlayıcı madde yüklü sistemin, nöbet ya da patlama zamanına hazırlıksız yakalanmamak için, her cephede ideolojik savaşı yoğunlaştırmak, düşünsel ve siyasal yığınak yapmak, güç biriktirmek gerçek karşılığı olan bir çabadır.

Bu dünyayı, Ortadoğu'yu insanlığa kazandırmanın yolu, işçileri,

emekçileri, Ortadoğu'nun ezilen halklarını antiemperyalist mücadeleye, *sosyalizme kazanmaktan* geçiyor. Sosyalizm programına, örgütlülüğüne ve eylemine bugün hava kadar, su kadar ihtiyaç var.

ÜÇ
TÜRKİYE'NİN DÖNEMECİ

1. Giriş

Geçmişin ve şimdiki zamanın karşılıklı ışıklarıyla aydınlatılmayan hiçbir olgu tam olarak anlaşılamıyor. İleriyi görmek için geriye gitmek, tarihe başvurmak, tarih bilinciyle donanmak, bugüne uzanan köprüyü kurmak gerekiyor.

Türkiye Cumhuriyeti, tarihinin en kritik dönemecinden geçiyor. Varlığı, bütünlüğü, kuruluş ilkeleri, devlet ve toplum örgütlenmesi dışarıdan ve içeriden, tarihin ve güncelin sorgulaması altındadır.

Bu "giriş"te, toplumsal ve siyasal tarihimizin bugünü anlamamıza ışık tutacağını düşündüğüm üç çizgisini öne çıkarmak istiyorum: Osmanlı'dan Türkiye Cumhuriyeti'ne devletin rolü; toplumsal/siyasal akımların evrimindeki süreklilik-dönüşüm ilişkisi ve emperyalizm döneminde geç kapitalistleşmiş ülkelerdeki iktidar blokunun karakteri.

Türkiye Cumhuriyeti, üniter, laik bir burjuva devlet olarak örgütlendi. Devlet, kapitalist yoldan ekonomik kalkınmanın ve siyasal-yönetsel yapının yukarıdan aşağıya örgütlenmesinin en aktif aktörü oldu.

Türkiye, arkasında 600 yıllık bir büyük devlet geleneği olan, devlet ve toplum örgütlenmesinin kurum, kural ve alışkanlıklarının birçoğunun imparatorluktan cumhuriyete geçtiği bir ülkedir. "Devlet geleneği" boş bir sözcük değildir. Türkiye'de devletin ulus inşa eden, ilkel sermaye birikimini ve kapitalizmi oluşturan kurucu işlevi dönemin bağımsızlığına yeni kavuşan hiçbir Ortadoğu, Asya, Afrika ülkesiyle karşılaştırılamaz. Örneğin, bir önceki bölümde incelediğimiz Ortadoğu'daki süreçlerle Türkiye arasındaki en önemli fark "devlet"le ilgilidir. Birkaçı dışında, bu ülkelerin çoğu Osmanlı İmparatorluğu'na bağlı eyalet ve sancaklardı; sonra İngiliz ve Fransız emperyalistlerinin sömürgesi-mandası oldular. Çoğu, siyasal bakımdan ancak kabile, aşiret, beylik, emirlik vb. düzeylerinde örgütlüydüler. Feodal ya da Asya tipi, fark etmiyor, "devlet" değildiler. "Ulus" ve "ulus devlet" ise, en çok kendinden önce var olan devletlerin eseridir. "Devletin sürekliliği"ni ve ulus kuruculuğunu en iyi Batı Avrupa örneğinden izleyebiliriz. Avrupa uluslarını ve ulus-devletlerini inşa eden, feodalizmin sonlarına doğru merkezi monarşik biçimler alan devletlerdi.

Türkiye'de devlet hep güçlü oldu. Her şey bir yana, yalnızca halifeliği kaldırıp, Diyanet İşleri Başkanlığı gibi bir kurum yaratarak bu en total dini laiklik ilkesi temelinde denetim altına almaya girişmek bile başka örneği olmayan bir deneyimdir. Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde gerçekleştirilen devlet eliyle sanayileşme atılımı, KİT'lerin kuruluşu, sosyalist deneyimleri saymazsak, hiçbir az gelişmiş ülkede gerçekleşmemiştir. Çiller'e 1990'larda özelleştirmeleri savunurken, Türkiye'ye "son sosyalist ülke" dedirtecek kamusal ekonomik temel başka bir az gelişmiş ülkede kurulmamıştır. Bunu not edelim.

Osmanlı İmparatorluğu'nda imparatorluğu bir arada tutma, büyütme, daha sonraki dönemlerde de küçülmesini önleme ihtiyacı *egemen ideoloji*nin bu uğraklara göre isim, tanım ve içerik değiştirmesine yol açtı. Egemen ideoloji, kendisini oluşturan çeşitli ideolojik çizgilerin tümünü kapsayarak bir üst düzeyde yeniden belirle-

yen, ama bunlardan birine indirgenemeyen, toplumun o günkü aşamasında egemen sınıfların kesimsel değil, genel ve ortak bakışını ifade eden ideolojidir.[1] Bu tanımla bakıldığında, Osmanlı İmparatorluğu'nun gelişme ve yükseliş döneminde egemen ideolojinin *Osmanlıcılık*, Hıristiyan ulusların ayrılma döneminde *İslamcılık*, imparatorluğun çözülüş döneminde ise *Türkçülük* olduğunu görüyoruz. "Misak-ı Milli" ulusçuluğu, Kemalizm birçok yönüyle, en başta yayılmacı olmayan kimliğiyle imparatorluk dönemi ideolojilerinden farklılaşmıştır. Kemalizm, bir ulusal Türk devleti yaratma hareketiydi.

Egemen ideoloji olma özelliğini yitiren ideolojiler buharlaşıp yok olmazlar; duruma ve koşullara göre dalgalanan bir etkiyle, *zamana uyarak*, iktidar ortağı ya da muhalefet gücü olarak yaşamaya devam ederler.

Bu yüzden, süreçleri gerçeğe en yakın haliyle kavrayabilmek için süreklilik saptamasının başka bir vurguyla tamamlanması gerekiyor: Süreklilik ancak dönüşümle, eskinin yeni ve egemen olana uyum göstermesiyle, aynı şeyin öteki uçtan anlatımı olarak, yeni egemenin geçmişten geleni kendine benzetmesiyle (asimile etmesiyle) mümkündür.

Yeni ve egemen olan kapitalizmdir.

Kapitalizm, her şeyi kendisine benzetmektedir.

Bugün, aralarında laiklik, üniter devlet gibi başlıklarda önemli farklılıklar olan İmam Hatip çıkışlı bir siyasetçiyle, Harp Okulu mezunu bir komutanın küresel sermayeye eklemlenme, Dünya Bankası ve IMF'nin "uyum programları", özelleştirme, Irak'a "yatırım" vb. başlıklarda görüş ve ufuk birliği içinde olmaları kapitalizmin benzeştirici gücünü gösteriyor. Bunu da not edelim.

Giriş notlarını tamamlamak için emperyalizm çağında geç kapitalistleşen ülkelerin ve onlardan biri olan Türkiye'nin bir özelliğine daha işaret etmemiz gerekiyor.

---

1) Haluk Yurtsever, *Türkiye'nin Dönemeci*, Etki Yayınevi, İstanbul, Mart 1993, s. 156.

Bilindiği gibi, Marx'ta ve Marksizmde üretici güçlerin gelişmesi esastır. Dahası, üretici güçlerin; gelişmeyi ve devrimci dönüşümleri hazırlamakta üretim ilişkilerine göre daha dinamik öğe olduğu kabul edilir. Ne var ki, bu önermeyi bütün durum ve zamanlar için geçerli mutlak bir yasa gibi anlayamayız. Tarihten, toplumsal pratikten öğrendiğimiz üzere, üretim-mülkiyet ilişkilerindeki değişiklikler de üretici güçlerin gelişmesini etkilemekte, üretici güçler, tarihsel dönem ve ilişkilerden kopuk düz bir çizgi olarak ilerlememektedir. Bu konunun bizi ilgilendiren yönü, emperyalizm çağında söz konusu ilişkinin kazandığı yeni içeriktir. Emperyalizm çağında sermaye ihracıyla birlikte, kapitalist üretim ilişkileri de ihraç edilmekte, sermaye gittiği yerde çoğu kez üretici güçleri geliştirmek yerine var olanı kendisine tâbi kılma yolunu seçmektedir. Bu, Hikmet Kıvılcımlı'nın kafa yorduğu bir sorundu. Kıvılcımlı, Türkiye'de kapitalizmin baştan tekelci doğuşuyla iktidar blokunun karmaşık (pre-kapitalist güçlerle "tefeci-bezirgan"la bağlaşık) karakteri arasındaki ilişkiyi anlamamıza yardım eden bir bakış getirdi. Kıvılcımlı'ya göre Batı'da kapitalizm, pre-kapitalist sınıfları kökünden kazıyarak doğmuş, ama emperyalizm çağında geri ülkelerde kökünden kazımak bir yana, onları "bütün dişleri ve tırnaklarıyla kapitalizme ortak olmaya ve kapitalist iktidarı ayakta tutmaya"[2] çağırmış, böylece tencere yuvarlanıp kapağını bulmuştur. Sınırlı kesitleri saymazsak, cumhuriyet döneminde çoğu kez iktidarı paylaşan dinci ve ırkçı gericiliğin Türkiye'de bu denli güçlü ve katmanlı olmasının ana nedeni, toplumsal temelinin emperyalizmle kurduğu bakışımlı ilişkidir. Bunun altını iki kez çizelim.

Daha başka örnekler verilebilir; Osmanlı-Türk geleneğinin üretim ilişkilerinden devlet örgütlenmesine, imparatorluk içindeki farklı tarz-ı siyasetlerden kültürel oluşumlara kadar daha birçok olgu ve sürecin çözümlemesi aynı yöntemle yapılabilir ve yapılmalıdır.

---

2) Hikmet Kıvılcımlı, "Genel Olarak Sosyal Sınıflar", *Aydınlık Sosyalist Dergi*, Sayı: 2, Aralık 1968, s.119-133

Burada ise, konunun tarihsel boyutlarına işaret ettikten, kimi notlar düştükten sonra 1960-2007 döneminin toplu ve kuşbakışı bir çözümlemesine girişeceğim.

Bu 47 yıllık dönemi, 1960-1980 ve 1980-2007 olarak iki dönemde inceleyeceğim. Dönemleri ve yükselişleri solun ya da sağın içinden değil, dışından Türkiye'ye kattıklarıyla, Türkiye'den eksilttikleriyle, dünkü oluşumların bugün de devam eden etkileriyle değerlendirmeye çalışacağım. Elbette, bir solcunun, komünistin "dışarıdan" bakışıyla.

2. Solun Türkiye'ye Katkısı

Türkiye'nin bugünkü siyasal dengeleri, sağı ve solu son 47 yıllık tarih diliminde biçimlendi. 1960-1980 arasındaki 20 yıl, Türkiye ilericiliğinin, sol ve sosyalist hareketinin yükseliş yıllarıdır. 1980-2007 arası ise; kozmopolit, İslamcı ve milliyetçi öğeleriyle sağın altın yılları oldu.

Başlamadan önce, bugünkü akıl ve kavram kargaşası nedeniyle "sol" kavramı üzerine bir parantez açmam gerekiyor.

"Sol" kavramının kullanılmaya başlandığı tarihin 1789 Fransız Devrimi olduğunu, halk temsilcileri meclisin sol tarafında oturduğu için onlara "solcu" denildiğini biliyoruz. Bugün, "sol" kavramının kendisi, en çok da eski ve yeni solcular tarafından tartışılıyor. Birçok kavramın başına gelen "sol"un da başına geliyor.

"Sol"culuğun toplumsal pratik içinde kazandığı güç ve saygınlık, bu kavramın kullanım kapsamının genişlemesine ve aynı zamanda sulanmasına yol açtı. Yalnızca "sol"un değil, "sosyal-demokrasi" ve "sosyalizm" kavramlarının da içi değişti; yeniden ve başka türlü dolduruldu. Bu yüzden, Marksistler kaç kez isim değiştirmek zorunda kaldılar. Önce "komünist", sonra "sosyal-demokrat", sonra yeniden "komünist" ismini benimsediler. "Sosyalist" de çeşitli zamanlarda, çeşitli ülkelerde benimsenip kullanıldı. Sosyal-demokrasiyi bir yana bırakırsak, Marksist sol bugün kendisini "sosyalist" ve "komünist" olarak adlandırıyor; bu yolla öteki "solcu"lardan ayırı-

yor. Doğrusu da budur. Öte yandan, sol kavramının daha genel, daha kapsayıcı, toplumsal bölünmenin iki tarafından biri anlamındaki kullanımı sürüyor. Bunu değiştirmek olanaklı değil, kanımca gerekli de değil. Çünkü kavramların da tarihleri ve kişilikleri var. Her önemli kavram için gereken "siper savaşını" "sol" için de yapmamız, "sol"u sahte sahiplenicilerinden geri almamız, bu sahte sahipleniciler üzerinden değersizleştirilmesine izin vermememiz gerekiyor. Bu kavramın 200 yıllık tarihi karşısında, herkesin kendinden menkul keyfi tanımlara girişmesine de, ismin ve tanımın tozlu sözlük sayfalarında aranmasına da gerek yok.

Solculuk; zayıf, yoksul ve baskı altında olanı (emekçi, mülksüz, yoksul, kadın, çocuk, ezilen ulus, ezilen renk. vb) bu durumdan kurtarmayı amaçlamaktır; bireysel ve toplumsal temel hak ve özgürlükleri, hak ve fırsat eşitliğini savunmaktır; insanın kapasitesini, yaratıcılığını gerçekleştireceği bir özgürlük toplumunu istemektir. İnsanın insanı sömürmesine (sınırlandırmak ya da kaldırmak biçiminde), insanın insanı ezmesine, ülkelerin ve devletlerin başka ülke ve devletlere, halklara ekonomik ve siyasal şiddetle egemen olmasına (emperyalizme) *karşıtlık* solun olumsuzundan olmazsa olmazlarıdır. Bugün kritik önem taşıdığı için altını çizme gereği duyuyorum: Antiemperyalist olmayan hiçbir kişi ya da akımı bugün solcu saymak olanaklı değildir. Tanım ve isim budur. Toplumsal algıdaki güncel dalgalanmalar karşısında yapılması gereken, doğru algılanıp kullanılması için mücadele etmektir.

1960 ve sonrası dünyanın tüm zenginliği ve renkleriyle sola açıldığı yıllardı. Zenginlik ve renkliliği, "bulaşıklık" ya da "etkileşimlilik" olarak da adlandırabiliriz. Bu genel sola açılışın özneleri, taşıyıcıları tüm farklılıklarıyla birlikte birbirleriyle bir biçimde ilişki ve etkileşim içindeydiler. "Sosyalizm kuruculuğu" ile, kapitalizmi atlayıp "kapitalist olmayan kalkınma yolundan" sosyalizme ilerlemeye çalışan kapitalizm öncesi ilişkilerin egemen olduğu yerlerdeki ulusal kurtuluş mücadelelerinin aynı dünya devrimci hareketinin "bileşenleri" sayıldığı bir dünyadan söz ediyoruz. Bir düşünün: O dö-

nemde, emperyalizm ve emek cephelerindeki egemen algı SSCB'deki sosyalizm denemesinin başarıyla ilerlediği biçimindeydi; dünyanın nüfusça en büyük ülkesinde, Çin'de, ardından Küba'da devrimler gerçekleşmiş; "sosyalizm" dünyanın üçte birinin pratik olarak yöneldiği bir hedef haline gelmişti. Avrupa'da sosyal devletin ve sosyal demokrasinin altın çağı yaşanmaktaydı. Latin Amerika'da egemen rengi kent ve kır gerillacılığı olan devrim dalgası, Asya'da görkemli Vietnam Direnişi, Afrika'da Angola, Gine-Bissau, Mozambik ve Zimbabve'de anti sömürgeci kurtuluş hareketleri, Ortadoğu'da Nasır ve BAAS "sosyalizm"leri... Bütün bu mücadelelerde, teorisine uygun doğru içeriğiyle anlaşılsın anlaşılmasın, en üstte Marksizmin bayrağı dalgalanıyordu.

Dünyanın bu devrimci çoğalış döneminin Türkiye ve Türkiye solu üzerinde ikili etkisi oldu. Birincisi, sol açılışa itilim ve coşku verdi. İkincisi, 10 yılı geçmeyen bir zaman aralığında, neredeyse dünyadaki tüm sol eğilimler kendi içlerindeki ayrışma ve farklılaşmaları da yansıtır biçimde Türkiye'de temsil edildiler. Bu ikinci sürecin öyküsüne burada girmiyorum.[3]

"Zenginlik, renklilik" ise Türkiye'de sol açılışın önemli bir özelliğidir ve üzerinde kısaca durmamız gerekiyor. Türkiye solunun 1960'lardaki yükselişinin dinamiklerinden biri, tam da eşitsiz ve bileşik gelişme yasasını doğrular biçimde, tüm bileşenleriyle geç ve etkileşimli var oluşundan geliyordu. Kendi toprağına yeterli ölçüde kök salmamış, teoride derinleşmemiş, birbirinden net çizgilerle ayrışmamış öğeler toplum tarafından "sol" olarak algılanıyor, birlikte davranabiliyor, bu eksende *sol ve kitlesel* işçi, aydın, gençlik hareketleri olabiliyordu. Bağımsızlık, ulusal kurtuluşçuluk, kalkınmacılık, demokrasi ve sosyalizm gibi kavramlar, uçlardan söylersek, Kemalist ve Marksist eğilimlerin birbiriyle uzlaşmaz bir karşıtlığa düşmeden kullandığı, zaman zaman da birlikte mücadele ettiği hedeflerdi. CHP kökenli aileden gelen üniversite öğrencisiyle Köy Ensti-

3) Haluk Yurtsever, *Marksizm ve Türkiye Solu*, El Yayınevi, İstanbul, Mart 2002.

tüsü çıkışlı bir öğretmen, çekirdekten işçi bir sendikacıyla bir üniversite öğretim üyesi, bir Kürt aydınıyla bir subay eşi kendilerini aynı sol-sosyalist aidiyet içinde görüyor, bu durum halk örgütlenmelerinin birlik ve kitleselliğine katkı sağlıyor, mücadeleye ve sandığa yansıyordu.[4]

Ne var ki, bu dönem uzun sürmedi ve süremezdi. 5-10 yıl içinde mücadelenin ve olayların mantığı, genel sol söylem ve hareket içinde sınıfsallığın daha öne çıkması, ideolojik çimentonun iyi karılmış olmaması, önderlik zaafları vb. nedenlerle çeşitli sol çizgi ve eğilimler birbirlerinden bağımsızlaşıp daha "net" ideolojik-siyasal özneler olarak hareket etmeye, kitleden de kopmaya başladılar. Bu dönemde solun örgüt sayısıyla toplam fiziksel/nicel gücü, "üye" ve yandaş sayısı büyüdü; ancak bu "toplam" fiziksel, zihinsel ve artık siyasal olarak bölünmüş olduğu ve öznelerden hiçbiri ötekiler üzerinde toparlayıcı bir etkinlik kuramadığı için sol hareket Türkiye'de bir daha bu ilk dönemindeki kadar etkili ve güçlü olamadı.

Bu deneyimden öykünmeciliğe düşmeden dersler çıkarmak gerekiyor. Aynı ırmakta iki kez yıkanılamayacağı, belli ölçülerde naiflik, kendiliğindenlik taşıyan bir açılış döneminin, köprülerin altından bunca su geçtikten sonra aynen, hatta benzer biçimde yinelenemeyeceği açıktır. Ayrıca o gidiş, nesnel ortamın istediği teorik, siyasal ve örgütsel gereksinmelere karşılık veremediği için tıkandı.

Bu deneyimin bugüne ışık tutan yanı kanımca şu: Türkiye solu, bugün bir bütün olarak, toplumsallık ve toplumsal meşruiyette 40 yıl öncesinin gerisindeyse, bunun nedenlerinden en azından birinin de, "arına arına" toplumsal yaşamdan, halktan, emekçiden, top-

4) Türkiye solunun bu döneminin, bugün bir genç okuyucuya düşünülmesi bile olanaksız gelecek görüntüleri oldu. Örneğin, Kürt hareketinin 49'lar hareketinden gelen önder sözcülerinden biri olan Dr. Sait Kırmızıtoprak'ın o tarihler için açıkça yazılması ve yayımlanması cesaret isteyen, Kürtçe yayın özgürlüğünü savunan "Doğu meselesinde yanılsamalar" başlıklı yazısı Kemalist eğilimdeki Yön dergisinde yayımlanabilmiş (*Yön* sayı 63, 1963), açık basında "Kürt meselesi" sözcüğü ilk kez Doğan Avcıoğlu tarafından aynı dergide dile getirilmişti. (Doğan Avcıoğlu, "Kürt Meselesi", *Yön*, Sayı: 194, 1966.

lum ve halk gerçekliğinden uzaklaşılmasında aranması gerektiğini düşünüyorum. Sol, toplumsal bir güç olduğu, maddesiyle birleştiği zaman kişilik bulur. Teorik olarak en devrimci sınıf, işçi sınıfı da içinde olmak üzere "halk" hiçbir zaman, hiçbir ülkede ne yaşam, ne kültür, ne bilinç olarak arı ve durudur. Fabrikadaki işçi, sokaktaki işsiz, kentteki kırdaki yoksul, kısacası halk, birçok etmenin belirlediği, hiçbir zaman tek boyutlu olmayan, kendiliğinden devrimci de olmayan kimlik çizgileriyle, yakın çıkarlar konusundaki pragmatizmiyle, öz ve yoz kültürüyle karmaşık ve geçişimli bir bütündür. Devrimci/sol siyaset, toplumsal birikimin "saf" olmayan güçlerini, emekçi halkı bir yeni düzen için dönüştürme, yönlendirme, örgütleme ve seferber etme inisiyatifidir. Bütün bunları, toza, kire bulaşmadan, düşüp kalkmadan, "tam bizden" olmayan birileriyle omuz omuza vermeden yapmak ise mümkün değildir. Devrimci siyaset, teorik ilkelerin, soyut doğruların, çelik disiplinli kadroların özel dünyasında özel ipliklerle dokunmuş, hiçbir durumda mikrop bulaşmaz, hiçbir işe de yaramaz steril bir yumak değildir.

Bu nedenle, 1960'lardaki açılışı, sola ne getirdiğinden çok Türkiye'ye ne kattığı noktasında değerlendirmek ufuk açıcı olacaktır.

Solun 1960'lardaki "görkemli açılış" yıllarını ve hareketin o dönemdeki kazanımlarını, "olmuş bitmiş bir tarihsel olay" gibi değil, bugünlere de katacağı çok şey olan bir deneyim olarak değerlendirmek gerekiyor.

Buna geçmeden önce, 27 Mayıs üzerine birkaç not (...)

27 Mayıs'ı askeri bir darbe ile iktidar değişikliğinden ibaret bir olay olarak görmek, 12 Mart ve 12 Eylül darbeleriyle aynı sepete koymak yanlış olur. 27 Mayıs, toplumsal destek ve anlamını Demokrat Parti iktidarına, bu iktidarın bir "milli irade" diktatörlüğü kurma, dinci gericiliği okşama, Türkiye'yi "küçük Amerika" yapma yönelişlerine karşı biriken hoşnutsuzluk ve öfkeden, daha özel olarak öğrenci gençlik ve aydın muhalefetinden alan bir hareketti. Türkiye'de burjuva demokrat hareketin, emir komuta düzeni dışına çıkan subaylar eliyle gerçekleştirdiği son eylemi oldu. Bundan

sonra NATO'cu generaller ordu içindeki her türlü sol, antiemperyalist, halkçı eğilim ve girişimi kuşatılıp yok etmeyi başta gelen görevleri saydılar.

27 Mayıs'ı Türkiye'nin sola açıldığı bir dönemin başlangıç noktası yapan, müdahalenin kendisi, Milli Birlik Komitesi'nin (MBK) yapısı, siyasal eğilimleri değildir. 27 Mayıs, başka birçok etkenin bir araya gelmesiyle, *nesnel olarak* toplumdaki sol birikimin önünü açan bir işlev gördü. Darbeyi radyolardan okuyan kişi MBK'nin "kuvvetli albayı" Alparslan Türkeş'ti. İlk açıklamanın ilk cümlelerinden biriyle MBK'nin "NATO'ya CENTO'ya" bağlılığı ilan edilmişti. MBK'nin Türkeş'in çevresinde toplanan bir kesimi iktidarı uzunca süre elde tutmak, korporatist-faşist bir programı uygulamak istiyordu vs. MBK'nin Kurucu Meclise, Yeni Anayasaya, serbest seçimlere ve yeni siyasal partiler kurulmasına yolu açması yalnızca MBK ve Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) içindeki dengelerin değil, ülke çapındaki siyasal güç ilişkilerinin sonucuydu.

1961 Anayasası "özüne dokunulamaz" temel hak ve özgürlükleriyle, "sosyal hak" kavramını metnine alması ve devleti bu hakları gerçekleştirmekle görevlendirmesiyle, siyasal partileri demokratik düzenin vazgeçilmez unsurları arasında saymasıyla ve daha birçok hükmüyle Türkiye'nin burjuva demokratik anlamda en ileri anayasasıydı. İkinci meclis Senato, Anayasa Mahkemesi, yargı bağımsızlığı, üniversite özerkliği çoğunluk iktidarını ve diktasını sınırlayan, birbirini denetleyen düzeneklerdi. Yasaların tartışılarak, farklı kurullarca onaylanarak çıkarılması, sonra da Anayasa Mahkemesi tarafından anayasaya uygunluklarının denetlenmesi demokratik düzenlemelerdi. 1961 Anayasası solu ve sosyalizmi yasaklayan özel bir hüküm de içermiyordu. 1961 Anayasa'nın "kurucu asli iradesi"nin askerler olduğunu gösteren iki düzenlemesi MBK üyelerine "Tabii Senatör"lük verilmesi ve Milli Güvenlik Kurulu'ydu.

13 Şubat 1961'de kurulan, sosyalizm propagandasıyla 1965 seçimlerinde 270 bin (% 3) oyla 15 milletvekili çıkaran Türkiye İşçi Partisi (TİP) ve 20 Aralık 1961 tarihli bildirisine binlerce aydının

imzasını, daha sonra da yüzlerce aydının üretken katkısını kazanan *YÖN* dergisi, 1960'lı yıllardaki sola açılışın iki önemli kanalı oldular.

YÖN'ün 1967 yazında yayınına son vermesi, aynı yıllarda TİP içindeki kavga ve ayrışmaların yoğunlaşması, görkemli açılışın, aynı zenginlik ve genişlikte devam edemeyeceğinin habercileriydiler. 15-16 Haziran işçi ayaklanması ve 12 Mart darbesi sola açılışın ilk perdesini kapatan iki önemli olay oldular. Böylece, mücadelenin daha sınıfsal, daha siyasal ve daha keskin yürüdüğü bir döneme girildi. Sol 12 Eylül 1980'e kadar olan dönemde de, 1960-1968 evresinden farklı içerik ve düzeyde Türkiye'nin önemli ve etkili bir gerçekliği olmaya devam etti. 12 Mart darbesi, sol için bir gerileme hatta yenilgiydi. Ama toplumun solu algılamasında olumsuz bir gelişmeye yol açmadı. Orgeneral Memduh Tağmaç önderliğinde gerçekleştirilen darbe, "anayasayı aşan" toplumsal gelişmeyi dizginlemek, solu etkisizleştirmek için yapılmış, solun THKP-C, THKO gibi silahlı devrimci örgütlenmelerine ciddi darbeler vurulmuş, önderleri katledilmişti. Ama 12 Mart, solu kazıyıp sindiremediği gibi, daha gür bir dalga olarak yükselmesini de önleyemedi. Dolayısıyla solun etkisi 1980'e kadar sürdü.

Türkiye solunun Türkiye'ye etki ve katkılarını kısaca şöyle sıralayabiliriz:

Bir: Solun yükselişi Türkiye toplumunda aklın, bilimin ve halk yığınlarının yararına olanın, doğrunun ölçütü durumuna geldiği bir yeni ve sosyalist aydınlanma hareketini geliştirdi ve toplumsal düzeyde yaygınlaştırdı. Toplumsal olarak daha ileri, eşitlikçi, katılımcı bir yeni cumhuriyet projesini Türkiye'nin gündemine soktu. Daha ilerisini arayan toplumsal hareketlilik, laikliğin devlet yönetiminin, sekülerliğin toplum yaşamının doğal durumu olarak algılanıp güçlenmesine katkı yaptı.

İki: Türkiye solu, özellikle 1960-70 yılları arasında, kendi kişiliğinde, tarihin derinliklerinden gelen ikilem ve kutuplaşmaların bir yeni sentezle aşılabileceğini gösterdi. Başkaldıran, hak arayan bütün

toplumsal, etnik vb. renkler sosyalizm bayrağı altında toplandılar. Bu toplanış, Marksist solun her türlü başkaldırı ve hak arayışının evrensel adresi olduğunun, aynı zamanda tüm bu eğilim ve hareketlenmelerin, kendi özel hedefleriyle insanlığın toptan ve toplumsal kurtuluş hedefi arasındaki bağı kurabildiklerinin doğrulanmasıydı. Bu iki yönlü ilişki çok önemliydi. Bugün daha da önemlidir.

Üç: Öneminden dolayı daha özel olarak belirtmek gerekir ki, Kürt hareketi bu dönemde genel olarak Marksizmden ve Türkiye sol/sosyalist hareketinden derin biçimde etkilendi; "Kürt sorunu"nu bu adıyla anılabilir, tartışılabilir bir konu haline sol getirdi; Kürt ve Türk sosyalistleri uzunca zaman birlikte, aynı örgütlerde ortak mücadele ettiler.

Dört: Türkiye solu, bu topraklarda devleti kutsayan, her şeyi devletten bekleyen, "hak"lar için savaşmaktan çok, kendisi için ayrıcalıklar peşinde koşan uyruk bilinci yerine, hakkını arayan, hak ve özgürlüklerini kullanan bir yurttaşlık bilincinin gelişmesine katkı yaptı. Solun yükseliş dönemi halk yığınlarının hakları için örgütlendiği, sokağa çıktığı, devlet ve toplum yönetimine eylemlilikle katıldığı, bu anlamda demokrasiyi yaşadığı en ileri dönem oldu. Türkiye'nin yakın tarihinde "demokrasi"nin, "örgütlü toplum"un sözünün edilebileceği tek dönem bu dönemdir.

Beş: Ulusal bağımsızlık, kişilikli dış siyaset kavramlarının antiemperyalist bir tonla yeniden canlanması solun etkisiyle oldu. Türkiye topraklarında Türk subaylarının giremediği 35 bin metrekare ABD üssü olduğunu, Türkiye TİP milletvekillerinden öğrendi. Devrimci gençliğin kararlı eylemliliği sonucunda Amerikan 6.Filo'su 13 yıl bu ülkenin limanlarına giremedi.

Altı: Planlı kalkınma anlayışının Türkiye'de kabul görmesinde, sanayileşme hedefinin genel toplumsal bir amaç olarak benimsenmesinde solun çok önemli payı oldu.

Yedi: Toplumsal dayanışma, paylaşmacılık, birbirine karşılıksız hizmet, zayıf olanı koruma, insan sevgisi, mutluluğu hep birlikte arama türünden değerler Türkiye'de solla birlikte yükseldi. Sömü-

rünün, vurgunculuğun, tefeciliğin, her türlü baskı ve zulmün ayıp, hatta toplumsal suç sayıldığı bir toplumsal ahlâk anlayışı etki ve saygınlık kazandı.

Sekiz: Türkiye solu, Türkiye'nin bütün siyasal akımları üzerinde etki ve tepki yarattı. CHP nin "ortanın solu"na kayışındaki en önemli nedenin solun ilerleyişi olduğu tartışılmaz bir gerçektir.

Dokuz: Türkiye sol hareketi, toplum yaşamının bütün alanlarına siyasete, bilime, kültüre nitelik kazandırdı. Türkiye'nin aydın ve yetişkin insan kaynağını gürleştirmeye hizmet etti. 1960'lı,70'li yıllarda Türkiye'de, başını sol aydın, yazar ve sanatçıların, sol yayıncılığın çektiği bir yayıncılık ve okuma patlaması gerçekleşti.

On: Sol, Türkiye toplumunun, Türkiye insanının kendine güvenini geliştirdi. Onurlu, kişilikli, üretken, kamunun çıkarını kendi çıkarının önüne koyan erdemli insan yavaş yavaş öne çıkmaya başladı. Hak, yetki ve yükselmenin emeğe, yeteneğe, katkıya bağlı olduğu bir kültürleşme çiçeklendi.

On bir: Emek, işçi sınıfı, bu dönemde, özellikle de 1967'de DİSK'in kuruluşundan ve 15-16 Haziran işçi ayaklanmasından sonra toplumsal yaşamın, sınıf mücadelesinin başat bir öğesi olarak öne çıktı. Sol hareket en çok tarihin bu döneminde işçi-emekçi sınıflarla bağlandı. Türkiye'de emekçilerin sendikal örgütlülüğü en çok bu dönemde gelişti. Emekçilerin ücret, toplumsal ücret başta olmak üzere çalışma ve yaşam koşulları en çok bu dönemde iyileşti. Sendikalaşma hem bir yasal hak olarak, hem de fiilen "tüm çalışanları" içine alan bir pratik olarak bu dönemde gelişti. 1980 öncesinde Türkiye'de sendikalaşma tarihinin en yüksek oranlarına ulaştı. Sendikalı işçi sayısı 1971 rakamlarıyla Fransa'da %20, Federal Almanya'da %25, İtalya'da %30 iken Türkiye'de de %30'du.[5] 1975'te sendikalı işçi sayısı sendikalaşabilir ücretlilerin % 42,8'ine

5) Dennis Brulet, Avrupa'da İşçi Sendikalarının Durumu, Avrupa Topluluğu no: 8, Aralık 1971, Aktaran R. Yürükoğlu, *Emperyalizmin Zayıf Halkası Türkiye*, Dördüncü Basım, İşçinin Sesi Yayınları, Londra, Eylül 1979, s. 96.

ulaştı.[6] Bu rakamların ne anlama geldiğini anlayabilmek için bir 2002 verisi: Bütün sendikalarda örgütlü, toplu iş sözleşmesi kapsamına giren işçi sayısı sigortalı işçilerin yalnızca %7,1'idir.[7]

On iki: Türkiye'de üniversiter-akademik yaşamın önemli ilerleyiş kaydettiği yıllar da Türkiye'nin sola açıldığı yıllardır. 1950'den sonra Demokrat Parti diktasına karşı mücadelede önemli rol oynayan üniversiteler, 60'lı, 70'li yıllar boyunca da, akademik üretimde, toplumsal sorunlara ilgi ve katkıda, üniversitelerin özekliği, bilimsel çalışmanın özgürlüğü istemini yaşa geçirmekte ileri adımlar attılar. 12 Eylül ve YÖK'le, tüm bu ilerleme ve kazanımlar geri alındı.

3. Eylül Gericiliğinden AKP İktidarına Kısa Yol

Tekelci sermaye ve Türkiye gericiliği sol yükselişe tepkisini üniformalı sermaye eliyle, 12 Eylül darbesiyle ortaya koydu. Yönetenler, sol hareketin oluşturduğu gerçek "tehdit" ve meydan okumanın ötesinde derin bir sınıf korkusuyla karşı-devrimci şiddete, teröre başvurdular.

12 Eylül'ün hedefi, solu, işçi-emekçi hareketini ezmek, dağıtmak, tutunduğu bütün alanlardan sökmek, öncü kadrolarını imha etmek, solun Türkiye'ye kattıklarını bütün izleriyle toplumsal yaşamdan, yalnızca toplumsal yaşamdan değil toplumsal bellekten silmekti. 12 Eylül, Türkiye'de devrim ve sosyalizm yolunu bir daha açılmamak üzere kapatmak misyonu üstlenmişti.

12 Eylül, sermayenin merkezileşmesinin, yoğunlaşmasının, tekelleşmesinin yeni bir aşaması oldu. Türkiye "pazar"ını "dışarıya" uluslararası sermayeye açtı. Kendisi dışarıya açıldı. 12 Eylül, Türkiye tekelci sermayesinin ve emperyalizmin yeni gereksinmelerini karşıla-

---

6) Devlet Planlama Teşkilatı 1977 Raporu, DPT Yayını, s.91.

7) İlyas Köstekli, Türk-İş, *Örgütlenme El Kitabı I*, Türk-İş Yayını, Ankara, Temmuz 2003, s. 98 (Erken yaşta yitirdiğimiz uzun yıllar Petrol İş Sendikası yıllıklarına ve işçi sınıfının veri birikimine önemli katkılarda bulunmuş arkadaşım İlyas Köstekli'yi bu vesileyle sevgiyle anıyorum.)

yacak, Türkiye'nin emperyalist hiyerarşide basamak atlamasını, alt-emperyalist bir ülke olmasını sağlayacak bir program uyguladı.

Bir sınıftan alınmadan başkasına verilemiyor. Darbeden önce hazırlanan, ancak darbeden sonra, özellikle de Özal hükümeti tarafından "geliştirilerek" uygulamaya konulan "24 Ocak Kararları"yla Türkiye'de, emekten sermayeye, küçük ve orta sermayeden büyük ve tekelci sermayeye büyük gelir transferleri gerçekleştirildi.

1978/79 ile 1984 arasında, sınai üretimde % 23'e, emek verimliliğinde % 18'e yaklaşan artışların gerçekleştiği bir zaman aralığında, imalat sanayi anket ve sayımlarına göre reel ücretler % 26,6 oranında geriledi. Korkut Boratav, durumu, "Açıkça ortaya çıkmaktadır ki, burjuvazi, işgücü piyasası üzerine yönelttiği karşı saldırıyı kazanmış ve 1970'li yılların ikinci yarısında yitirdiği mevzileri tekrar eline geçirmiştir" diyerek özetledi.[8] Tarım gelirleri, tarımdaki küçük üretici köylü gelirleri azaldı.[9]

1980-88 arasında imalat sanayinde reel ücretler yaklaşık % 25 geriledi; aynı dönemde İstanbul Sanayi Odası'nın (İSO) En Büyük 500 Sanayi Firması Anketleri'ne göre sanayi sektöründe kâr reel olarak iki misli büyüdü; böylelikle tarım dışı katma değer içinde ücret dışı kesimlerin gelir payı 1980'de % 65 iken 1991'de % 72'ye yükseldi.[10]

Birçoğu arasında resmi çarpıcı biçimde gösteren bir başka örnek: DİSK'e bağlı Birleşik Metal-İş sendikasının yaptığı bir araştırma Türkiye'nin 28 yılda yaklaşık 3 kat büyüdüğünü ama bunun asgari ücretlere yansımadığını ortaya koydu. Bu araştırmaya göre asgari ücretlinin reel ücreti Türkiye ekonomisi oranında büyüseydi 2006 asgari ücreti 381 YTL değil 1123 YTL olacaktı.[11]

---

8) Prof. Dr. Korkut Boratav, *Türkiye İktisat Tarihi 1908-1985*, Gerçek Yayınevi, Altıncı Baskı, İstanbul, 1998, s.134.

9) Agy. s. 135.

10) Erinç Yeldan, "Türkiye ekonomisinde finansal serbestleştirme ve iktisadi artığın dağıtım süreçlerinde devletin rolü", Sosyalist Türkiye Hangi Kaynaklarla Kalkınacak? *Sol Meclis Sempozyum* Tebliğleri içinde, NK Yayınları, İstanbul, Ekim 2003.

11) *Cumhuriyet*, 24 Aralık 2006.

12 Eylül 1980'de "ihracata yönelik" birikim modeli olarak sunulan, emperyalist merkezler, IMF ve DB eliyle sürekliliği ve denetimi sağlanan bir strateji çerçevesinde "yapısal uyum" programları uygulandı.

Konumuz, 12 Eylül çözümlemesi değil, 12 Eylül'den bugünlere uzanan "kısa yol".

12 Eylül, bu yolu üç temel üzerinde inşa etti.

12 Eylül egemenlerin toplumsal ekonomik programını tekleştirdi.

12 Eylül, kendisinden öncesiyle sonrası arasına, önceki kuşaklarla sonrakiler arasına şiddetle ve kanla örülmüş duvarlar dikti.

12 Eylül, devlet terörüyle ve Türk-İslam senteziyle Türkiye'yi dinci ve ırkçı gericiliğin kucağına itti.

Buradan bakıldığında 12 Eylül, yalnız eli kanlı bir cunta eliyle yapılmış önleyici ve karşıdevrimci bir darbe değil, şiddet eşliğinde uygulamaya konulan büyük ve gerici bir dönüşüm (*transformasyon*) hareketidir.

Değişik partiler tek program (tekelci tekleşme)

Egemenler, faşizm, bonapartizm, askeri diktatörlük türünden "olağanüstü" rejimlere, düzeni tehdit eden bir tehlike karşısında, yalnızca bu tehlikeyi ortadan kaldırmak için değil, aynı zamanda düzen güçlerinin bozulan düşünce ve davranış birliğini gerektiğinde zor kullanarak sağlamak için başvururlar. Tekelci aşamada, tekelci sermayenin genel ve uzun erimli programının koşullara göre iç savaştan, askeri/sivil darbelere kadar uzanan çeşitli yol ve yöntemlerle düzen güçlerine benimsetilmesi esastır. Bir birikim ve kâr rejiminden başkasına, bu temelde burjuvazinin çeşitli fraksiyonları arasında varılmış bir paylaşım ve oydaşma çerçevesinden yenisine geçiş, sancısız ve sarsıntısız gerçekleşmemektedir. Kurulu düzeni güvence altına almakta, işçi-emekçi halk hareketini ezmekte, emeğin payını küçültmekte kolayca birleşen egemenler arasında ekonomik pay ve

iktidar paylaşımı her zaman bir rekabet ve çatışma konusudur.

Türkiye'de sermaye birikiminde, sermayenin yoğunlaşmasında ve merkezileşmesinde ulaşılan düzey; 1980'lerde emperyalizmin iki önemli merkezi ABD ve Britanya'dan başlayarak neo-liberal, monetarist programların uygulamaya konulması... 12 Eylül, bu iki etkenin gündemleştirip dayattığı gereksinmeyi iki müdahale ile karşılamıştır. Birincisi, en geniş tanımıyla solu budamış, devre dışı bırakmıştır. İkincisi, Türkiye'nin geleneksel siyasal partileri olan CHP'yi, AP'yi, MSP'yi, MHP'yi kapatarak ve uzunca süre açılmalarına izin vermeyerek düzen içi siyaset yelpazesini dağıtmış, yeniden gruplandırmıştır.

1980 öncesinde ayrı partilerde temsil edilen dört eğilimi bünyesinde birleştirerek oluşturulan ANAP, cuntanın da sımsıkı bağlı olduğu tekelci sermaye programı temelinde düşüncede ve sandıkta sermayenin, yönetenlerin birliğinin ifadesi; Özal da 12 Eylül'ün cisimleşmiş "sivil" temsilcisiydi.

"Çağ atlayan Türkiye", "21. yüzyıl Adriyatik'ten Çin'e Türklük dünyasının yüzyılı olacak" türünden belgilerle bezenen bu program, ABD ve AB'ye eklemlenerek bulunduğu coğrafyanın süper ülkesi konumuna yükselme, pratik olarak ABD'nin taşeronluğuna talip olma çizgisinde yürütüldü. Türkiye iç ve dış siyasetinin bütün temel konularında ABD söz, hatta sonsöz sahibi oldu.

Yıllar sonra kapatılan partiler açıldıklarında, ya da bu eğilimler kendilerini yeni isimler altında yeniden oluşturduklarında, herkes, biraz da şaşırarak, bu partilerin "değişmiş" olduklarını, özellikle toplumsal-ekonomik programlarının aynılaştığını gördü.[12]

Bugün, Türkiye'deki bütün düzen içi partilerin programı esasta

12) Belki de bu partilerin programı en az değişeni Necmettin Erbakan önderliğindeki Refah Partisi'ydi. Refah-Yol hükümetinin, yarattığı laiklik–karşıtı tehlikeden çok, ABD ve AB'ye mesafeli duran, İslam ülkeleri arasında ekonomik işbirliği arayan ve Türkiye'de tekelci sermayenin hareketine sınırlar getiren siyasetleri nedeniyle düşürüldüğünü düşünüyorum.

aynıdır. Ulusu, Özal, Demirel, Çiller, Erbakan, Yılmaz, Ecevit, Erdoğan hükümetleri 27 yıldır, kesintisiz ve şaşmaz bir tutarlılıkla aynı programı uyguluyorlar.[13]

Bu partiler ve siyasetçiler eskiden de, Türkiye'nin tekelci düzenini, tekelci sermayenin çıkarlarını savunmuyorlar mıydı? Hiç kuşku yok "son çözümlemede" savunuyorlardı. Ancak, tekelci sermaye için ortada "zaman"dan ve "siyaset"in doğasından gelen iki problem vardı. Birincisi, yeni programların yaşama geçmesinin acilliği ile var olan siyasal statükonun durumu algılayıp uygulamaya geçmesi arasındaki zaman farkı önemliydi. İkincisi, hareket halinde toplumsal muhalefetin ve sonunda "oy"larıyla iktidarı belirleyecek milyonların özlem ve istekleri var olan partiler üzerinde büyük bir caydırıcı basınç yaratıyordu. "Bu düzeni değiştireceğiz", "Toprak işleyenin su kullananındır" belgileriyle oy toplayan, sermaye çevrelerine bu nedenle mesafeli duran Ecevit CHP'si, siyasal desteğini Türkiye kırlarından alan, "taban tarım fiyatlarını" köylüyü küstürmeyecek bir marjda belirlemek, mazot- ürün fiyatı arasındaki hassas dengeleri gözetmek zorunda olan Demirel AP'si tekelci sermayenin acı ilaç reçetelerini onların istedikleri hız ve netlikte uygulayamazlardı. Programı sulandırmadan ve "hız"la yaşama geçirmek ise tekelci sermaye için son derece önemliydi.

Rahmi Koç'un aşağıdaki sözleri, tekelci sermayenin bakışını hiçbir yoruma gerek bırakmayan bir açıklıkla ortaya koyuyor. Rahmi Koç, darbeden 1,5 yıl sonra şu değerlendirmeyi yaptı: "*12 Eylül harekâtından önce her şeyi demokratik bir sistem içinde yapmak zorundaydık. Bu da karar almak ya da yönetmelik çıkarmak için aylar geçmesini gerektiriyordu, ayrıca her şeye politik açıdan bakılıyordu. Ekonomik yaklaşım hep arkadan geliyordu. Askeri yönetim altında fark, alınan ka-*

13) Bağımsız Sosyal Bilimciler'in "farklı hükümetler tek siyaset" belirlemesi bu durumu çok güzel anlatıyor ve kanımca bu saptama 12 Eylül'den bugüne bütün süreç için geçerlidir. Bkz. Bağımsız Sosyal Bilimciler, *IMF Gözetiminde On Uzun Yıl 1998-2008*, Farklı Hükümetler Tek Siyaset, Yordam Kitap, İstanbul, 2006.

rarların parlamentodan geçmesi gibi bir zorunluluk olmadığı için ***çok hızlı*** *hareket edebilmesi, yapılan yanlışın kısa sürede düzeltilebilmesi ve* ***politik yaklaşımların*** *söz konusu olmaması."*[14] (abç)

Tekelci kapitalizmin "hız"a ihtiyacı vardı.

En hızlı rejim çıplak diktatörlüktür.

12 Eylül, yalnız tekelci sermayenin programlarının hızla uygulanmasını sağlamadı; bütün düzen içi güçleri bu programların doğruluğuna "ikna" da etti.

Sermaye, bugün elifi elifine aynı gerekçeyle "15 günde 15 yasa" çıkaran, tekelci sermayenin bütün isteklerini anında, hele şimdi cumhurbaşkanının vetosuna da takılmadan yerine getiren tek parti iktidarını, AKP'yi destekliyor.

Şimdi bütün partiler, "ekonomik disiplini bozmayacağız", "popülizm yapmayacağız" vb. sözleriyle aynı programı, aynı disiplin ve hızla uygulayacaklarını söyleyip birbirleriyle yarışıyorlar.

Burjuva partilerinin programının tekleşmesi, 12 Eylül'ü, bugünü, 22 Temmuz seçimlerini anlamanın anahtarlarından biridir.

İki kuşak arasına duvar

12 Eylül, kendisinden öncesiyle sonrası arasına duvar ördü. Kuşaklar arasında, bilgi, gelenek, deneyim alışverişi olanaklarını yok etti. İletişim kanallarını, aktarma kayışlarını kesti.

Türkiye genç nüfuslu, genç nüfusu sürekli artan bir ülkedir. 1980'de genç nüfusun toplam nüfusa oranı çok daha yüksekti. Türkiye kapitalizminin, bu genç nüfusun eğitim, iş ve yaşam gereksinmelerini karşılayacak altyapısı ve hazırlığı yoktu. Bu büyük ve her gün sayıları artan genç nüfusun hak arayanlara, başkaldıranlara, bunun için örgütlenenlere katılması büyük bir olasılık, düzen için o kadar da büyük bir tehlikeydi. Genç okuyucunun gözünde canlandırması için örnek vermek gereği duyuyorum. 1970'li yıllarda,

---

14) *Cumhuriyet*, 26 Ocak 1982, Aktaran: Osman Ulagay, *Kim Kazandı Kim Kaybetti*, Bilgi Yayınevi, Ankara, Temmuz 1987. s. 64.

Türkiye'nin birçok ilinde, kasabasında, mahallesinde o zamanların deyişiyle "kurtarılmış" bölgeler vardı. Karadeniz'den İç Anadolu'ya hemen her bölgenin haritasında yerel öbekler, kümeler biçiminde antifaşist, antiemperyalist halk örgütlenmeleri yer alıyordu.

12 Eylül faşizmi büyük bir fiziksel ve ideolojik şiddetle iki kuşak öbeği arasındaki bütün bağlantıları yok etti. Ağabeyler, ablalar öldürüldüler; sağ kalanlar işkence tezgâhlarında, uzun hapislik yıllarında, göçmenlikte, öyle ya da böyle kardeşlerle, arkadaşlarla bağsız, bağlantısız zamanlara mahkûm edildiler.

"Terör"ün sözcük anlamı korkutarak yıldırmadır. 12 Eylül, yüz binlerce insana şiddet uygulayarak on milyonlarca insanın korkutulması, yıldırılması, sindirilmesi, edilginleştirilmesidir.

Sol eğilimli, ilerici, yüz binlerce insan üniversitelerden, kamusal görevlerden alındı.

İki kuşak arasına duvar örme ve bellek silme operasyonu yalnız örgütlü solu değil bütün toplumu, solun yükseliş döneminin bütün kazanımlarını içine aldı. Yakın geçmişle bağı kopan, yakın dönemin değerlerinden habersizleşen yeni kuşaklar "yaşam boşluk tanımaz" kuralı gereği, ya kapitalist bencillik ve tüketim kültürünün yozlaştırıcı etkisine ya da kısmen bu yozlaşmaya tepkinin, ama daha çok bu dünyadaki çaresizlikten kaçışın sığınağı olan dinin, öteki dünyanın rahatlatan ideolojisine teslim edilmiş oldular.

Türk-İslam sentezi: Gerici mayalama

Kemalist olduğunu iddia eden ve öyle kabul edilen TSK tarafından yönetilip yönlendirilen 12 Eylül döneminde devlet, Türkiye toplumuna cumhuriyet tarihinin hiçbir döneminde görülmeyen ölçüde İslamcı bir aşılama yaptı.

"Türk-İslam sentezi" devletin bütün kaynaklarından topluma dayatıldı. Türk-İslam sentezi Türklerin İslamiyet öncesi tarihini, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerindeki Müslüman olmayan toplulukları yok sayan, İslamiyeti'de Sunni-Hanefi mezhepten ibaret gören son derece siyasal bir öğretiydi.

Kemalist ve laik oldukları varsayılan generallerin Türkiye'ye böyle bir elbise giydirmeye çalışmalarının darbenin başındaki orgeneralin babasının imam olmasından başka ve ciddi nedenleri olmalıdır.

Nedenlerden biri, Türkiye'nin dışa açılmasında İslamı etkili bir unsur olarak değerlendirme isteğiydi. Ortadoğu ülkelerine ihracat ve oralardan inşaat işleri almak özellikle de darbenin ilk yıllarında Türkiye ekonomisi için önemliydi. Müslüman kimliği Ortadoğu pazarında işe yarayabilirdi. 1982 Kasım'ında İstanbul'da yapılan "devlet başkanı"nın katıldığı İslam Bankası Guvernörler toplantısının Kur'an okunarak açılması örneğin bu kabilden bir "jest", bir mesajdı. "Kemalist" Türkiye açısından simgesel önemi büyük bir ilkti. Ama, Kemalizmden Türk-İslam sentezciliğine dönüşü yalnızca ve esas olarak Türkiye kapitalizminin İslam coğrafyasına açılma heveslerine bağlayamayız.

ABD ve CIA İslamı, özellikle Sunni İslamı, antikomünist bir silah olarak, 1960'lı yıllardan bu yana kullanıyordu. 19 Mayıs 1962'de Mekke'de kurulan ve Türkiye'de Rabıta olarak bilinen Dünya İslam Birliği ulusalcı ve komünist hareketlere karşı İslamcı örgütleri desteklemek üzere kurulmuştu. Rabıta'yı Suudi Arabistan ve Arap-Amerikan petrol şirketi ARAMCO finanse ediyordu.

Rabıta ile 12 Eylül ilişkisini dönemin Emniyet Müdürü Mustafa Yiğit şöyle anlatıyordu:

"*ABD komünizm düşmanı olan her akımı destekler. Bu konuda tarikatların kullanılması konusunda en büyük yardımcısı da Suudi Arabistan'dı. Türkiye'yi komünizmden kurtarmanın yolunun dine yönelme olduğunun düşünüldüğü ve bu şekilde tedbirler alındığı bizzat Kenan Evren tarafından ifade edilmiştir. İfade etmedikleri bu telkini Konsey döneminde İstanbul'a gelen Amerikalıların bir toplantıda yaptığı ve bu önerinin Konsey tarafından benimsendiğidir.*"[15]

"Komünizmle Mücadele Dernekleri", "İlim Yayma Cemiyet"i tü-

15) *Nokta*, 29 Temmuz 1990, Aktaran Soner Yalçın, *Hangi Erbakan*, Başak Yayınları, Ankara, Nisan 1994, s. 284.

ründen açık dernekler, yarı legal Nakşibendi, Nurcu örgütlenmeleri bu ekolün Türkiye şubeleriydi. 12 Eylül bu birikimin önünü açtı. Temel amaç aynıydı: Komünizme karşı din silahına sarılmak.

Kemalizmi dilinden düşürmeyen generallerin, İslamcılığa yönelmelerinin önemli nedenlerden biri 1960'lı, 1970'li yılların mücadelesinin Kemalizmi 12 Eylül'ün gereksindiği ideolojik tutkal olmaktan çıkarmış olmasıydı. İki etken ya da dinamik, söylemde korunup sıkça kullanılmasına rağmen Kemalizmin egemen ideoloji işlevini aşındırmıştı. Sol yükselişin Kemalizmin bağımsızlıkçı, devletçi ve kalkınmacı çizgilerini öne çıkarıp sahiplenmiş olması bir sorundu; bu toplumsal algılama biçimi tekelci sermayenin isteklerine uygun değildi. İkincisi, kapitalizmin içine çekip dönüştürmeye başladığı dinci-milliyetçi ideolojilere eğilimli, muhafazakâr burjuva kesimleri, ayrıca kır kent orta sınıflarını (küçük çiftçi ve küçük esnaf) tekelci siyasetlere kazanmak açısından Kemalizm elverişli bir referans değildi. Türk-İslam sentezi gereksinmeyi karşılamaya uygun düşüyor, dinin aynı ulustan olmak yerine aynı dinden olmayı birleştirici ilke sayan yaklaşımının Kürt sorununda da devletin elini güçlendireceği düşünülüyordu. 12 Eylül generalleri sosyalizmi tehlike olmaktan çıkarmak için laikliği sulandırmakta seküler yaşamı kurutmakta hiçbir sakınca görmediler.

TSK'nın komünizme karşı İslama sarılma yönelişi aslında 12 Eylül'den önce başlamıştı. Genelkurmay Başkanı, sonra Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay daha 1969'da şunları söylüyordu: "*Bugünkü (1968-1969) okullar birer anarşi yuvası haline geldi. Bu okullardan yetişen gençlere memleket idaresi teslim edilemez. On yıl sonra bunların hepsi işbaşına geçecekler. Onlara nasıl güvenebiliriz? Hem biz laik okullara karşı İmam-Hatip Okullarını 'bir alternatif' olarak düşünüyoruz. Devletin kilit mevkilerine yerleştireceğimiz kişileri bu okullarda yetiştireceğiz.*"[16]

Kanımca bütün bunlardan daha önemli olarak, Türkiye'de kapitalizmin varlığını ve geleceğini "ilelebet" güvence altına almak isteyen egemenler açısından düzene, yönetenlere biat ve itaat eden bir

16) Aktaran: Cengiz Özakıncı, *İblisin Kıblesi*, Otopsi Yayınları, İstanbul, 2005, s.17-18.

toplum yaratmak en başta gelen hedefti. Yeni düzenin yerleşmesi, 1960'lı yıllardan o güne yeşeren, eleştirici, itiraz eden, başkaldıran, hakkını arayan insanın silinmesine, onun yerine eleştirisi, itirazı olmayan, kanaatkâr, itaatkâr bir kitlenin var edilmesine bağlıydı. Zaman duvarının bu tarafındaki genç kuşaklar koyu bir İslamcı dinci İslamcı terbiyeden geçirilerek birkaç on yılda hedefe varılmış olacaktı. Hak arama yolları kapatılan, siyaseten devre dışı bırakılan emekçi ve yoksulların yeni düzene biat ve itaatini sağlamaya en uygun ideoloji Sünni İslamdı.

Milli Eğitim Bakanlığı, 1970'li yıllardaki Milliyetçi Cephe hükümetleri zamanında dinci ve faşist eğilimlilerce önemli ölçülerde ele geçirilmişti. İmam Hatip Liseleri (İHL) artan okul ve öğrenci sayılarıyla dinci eğitimin "resmi" okulları olarak, devlet bütçesinden artan oranlarda destekleniyordu. İrili ufaklı onlarca tarikat yüzbinlerce çocuğu Ku'ran kurslarından geçiriyordu. Toprak gerici mayalanmaya her bakımdan hazırlanmıştı.

12 Eylül hazırlanmış ortamı resmileştirerek güçlendirecek adımları attı.

Din dersini anayasayla zorunlu hale getirmek bir adımdı.[17]

Türkiye'de İmam Hatip Liseleri mezunlarına, Yüksek Öğrenim

17) Din derslerinin Türkiye Cumhuriyeti eğitim sistemi içindeki gelişmesinin kısa öyküsü şöyle: Din dersleri, 1924'te Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun yürürlüğe girmesinin ardından, "Kuran'ı Kerim ve Din Dersleri" adı altında ilkokulun 2. ve 3. sınıflarında haftada iki saat, 4. ve 5. sınıflarında bir saat, ortaokulun ilk iki yılında ise "Din Bilgisi" adı altında haftada bir saat okutulmaya başlandı. 1927'de din dersine katılma, öğrenci velilerinin onayına bağlandı. 1931'de ortaokullardan, 1935'te ilkokullardan din dersi kaldırıldı. 1948'de, ilkokulların son iki sınıfına, isteğe bağlı olarak ve program dışı "Din Bilgisi" dersi yeniden konuldu. Demokrat Parti hükümeti, 1950'de bu dersi program içine aldı. O zamana kadar velinin istek dilekçesiyle verilen dersi, bütün öğrencilere verilir hale getirdi. Çocuklarının din dersi okumasını istemeyenler, dilekçe vererek bu dersten muafiyet elde edebiliyorlardı. "Zorunlu ama seçmeli" uygulaması böylece başladı. 1956'da, bugünkü 6. ve 7. sınıflara seçmeli din dersi kondu. 1967'de bu dersler lise 1. ve 2. sınıf programında da yer almaya başladı. Ardından 1982 Anayasası'yla, din ve ahlak bilgisi dersleri ilk ve ortaöğretimde zorunlu ders haline getirildi. Ahlak bilgisi dersiyle din dersi birleştirildi.

Kurumlarının bütün fakültelerine girme olanağını tanıyan yasa, 1983 Haziran'ında beş paşadan oluşan Milli Güvenlik Konseyi tarafından kabul edilerek yürürlülüğe girdi.

İmam Hatip Liseleri genç kuşakları dinci eğitimden geçirmenin, "imam" ve "hatip" değil, tüm bakanlıklara "kadro" yetiştirmenin en önemli aracı haline getirildi. Bu okullar yılda 80 bin civarında mezun veriyordu. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın tüm kadrosunun 90 bin ve bunların da dolu olduğu düşünülürse İHL'lerinden mezun olan gençlerin eğitim gördükleri alanda, yani "imam" ve "hatip" olarak istihdam edilmeleri olanaksızdı. Bu olgulardan çıkan basit sonuç, İmam Hatip Liseleri'nin temel işlevinin devlet bürokrasisine kadro yetiştirmek olduğudur.

Bu doğrudan siyasal işlev bir yana, din eğitimi sorununa başka bir açıdan bakan Marksist olmayan tarihçi İlber Ortaylı'nın İHL'nin Türkiye için ne anlama geldiğine ilişkin sözlerine kulak verelim: *"Bir toplum tarihi kökenini, kültürel kökenini aramak ve sahiplenmek ihtiyacındadır. Maalesef bu yönelimimiz, iki tarafın da işe ciddi derinlemesine bakmaması nedeniyle sonunca şarlatanca ve ham ervah ("çiğ ruhlu" diye Türkçeleştirilebilir-HY) bir grubun elinde İmam-Hatiplere dönüştü. Bunlar, 'Ölümüzü yıkatacak gaslettirecek adam bulamıyoruz, cenazemizi kaldıracak adam bulamıyoruz' gibi halkın özlemlerine cevap verecek sloganlarla bu okulları kurdular. Çok inkılapçı geçinen CHP hükümeti de çok partili sisteme girdiği için taviz verdi ve işe başladılar. Bu bir felaketle bitti. Çünkü bu memlekette İslam hümanizması bu kadar pespaye ve zavallı bir gelenekle kurulmamalıydı... bu böyle devam ettirildi. Demokrat Parti iktidarı devirince, 60'dan sonra CHP iktidarı devirince, bir daha AP devirince, bir daha CHP devirince 400 küsur İmam-Hatip okulu oldu ve çocuklarımızı ziyan ettik. Bugün halk bu okullara çocuklarını yolluyorsa sadece disiplininden yolluyor. Buralarda ne İslami bir şeriata yönelik hümanizma öğrenilebilir, hatta ne de din işleri öğrenilebilir."*[18]

18) İlber Ortaylı, *Tarihin Sınırlarına Yolculuk*, Ufuk Kitapları, İstanbul, 2001, s. 122.

12 Eylül döneminde "din adamı" yetiştirme hedefi TSK içinde de yansımasını buldu. 1981'de Genelkurmay'ın en önemli stratejik kurumlarından biri olan Askeri Tarih ve Stratejik Etüdler'in (ATASE) başkanı olan Tümgeneral Mahmut Boğuşlu, *Belgelerle Türk Tarihi* dergisinin 1985 yılındaki ilk sayısında, "Türkiye'de Laiklik ve İrtica Üzerine Psikolojik Harekat" başlıklı yazısında şöyle diyordu: "*Din adamı tipinde değişikliğe gidilmeli, her türlü meslekten; hakimden, savcıdan, avukattan, lise öğretmeninden, doktordan, gemi kaptanından yeni bir tür din adamları yetiştirilmelidir...*"[19]

Türkiye'yi toplumsal refleksleri dumura uğramış, dayatılan her şeyi sineye çeken, kazanılmış haklarının budanmasına sessizce boyun eğen, en büyük skandalları, en utanılası yolsuzlukları, her türlü hukuk dışı uygulamayı kanıksayan insanların büyük çoğunluğu oluşturduğu bir ülke haline getiren yolun kilometre taşları böyle döşendi.

Kapitalizmin kozmopolit, hedonist (hazcı), bireyci normlarıyla, siyasallaştırılmış İslamın tevekkülcü, kaderci, itaatkar kültürü, birbirlerini besleyerek 2007'lerin Türkiye insanını ürettiler.

12 Eylül'den 2002 ve 2007 AKP iktidarlarına uzanan yol, açık biçimde bugünün dünden hazırlandığını gösteriyor ve gelinen yere şaşırmamak gerekiyor.

4. AKP: Bir ABD Tasarımı

AKP Refah Partisi'nden Milli Görüş çizgisinden gelen bir partidir.

AKP, Refah Partisi'nin yönetiminde olan Recep Tayyip Erdoğan, Abdullah Gül, Bülent Arınç'ın başını çektiği kadroların, "28 Şubat süreci"nin hemen arkasından başlattıkları muhalefet hareketinin bu partiden kopuşuyla oluşturuldu.

AKP, bir 28 Şubat çocuğudur.

28 Şubat ve Erbakan'ın iktidardan düşürülmesinde dinci-şeriatçı

19) Orhan Gökdemir, *Devletin Din Operasyonu: Ötcki İslam*, Sorun Yayınları, İstanbul, 1998.

siyasetleriyle birlikte, anti ABD, anti AB, anti İsrail tutumları ve tekelci sermayenin programlarına taş koyan uygulamaları etkili oldu. 28 Şubat, İslamcı Milli Görüş hareketinin Amerikan karşıtı olmakta ısrarlı omurgasının siyasetten tasfiye etti. Milli Görüş ve Erbakan hiçbir dönemde antiemperyalist olmadılar; ancak tekelci sermaye programlarının uygulanmasının hızını kesen kimi fantastik yönelişleri bile fazla geldi. Askerlerin, büyük sermayenin, onların güdümündeki STK'ların bu hükümetin düşürülmesinde bu denli kolay anlaşmasının nedenlerinden biri budur.

Erdoğan ve arkadaşlarının 28 Şubat sürecinden çıkardıkları ders, tutacakları yolu belirledi: *ABD ile işbirliği yapmazsak bu ülkede bize bir daha iktidar yok!*

Bu ders ile, ABD'nin Türkiye perspektifleri çakışıyordu. ABD'nin eski Ankara Büyükelçisi Morton Abramowitz, CIA şefi Graham Fuller gibiler Amerikan karşıtı olmayan dincilerle işbirliği ve bağlaşıklığın ABD'nin uzun erimli çıkarları için gerekli olduğunu öteden beri savunuyorlardı. Kuşkusuz kesişme başlıkları bunlardan ibaret değildi. Türkiye'yi "küresel" kapitalizme eklemlemek, bu ana hedef için gerekli,"yapısal uyum" programlarını yaşama geçirmek, Silahlı Kuvvetler'in rejim içindeki ağırlığını dengelemek, Türkiye'yi BOP'un ABD'ye sadık taşeronu olarak "değerlendirmek" bu başlıkların en önemlileriydi.

Bush yönetimi önemli karar ve projelerin öncesinde Türkiye'de "sağlam", "güvenilir" ve hiç olmazsa görünen kritik dönem için "istikrarlı" bir hükümet istiyordu. Ecevit'in başbakanlığındaki koalisyon bu amaçlara uygun değildi. DSP, ANAP, DYP, CHP, MHP seçmen ve kitle desteği zayıf ve oynak, "gelecek" vaat etmeyen, tabanlarından ve geleneksel devlet kurumlaşmasından gelen etkilere açık, bu yönden de ABD'nin özellikle Ortadoğu'daki yeni stratejisi açısından söz geçirmenin zaman aldığı partilerdi.

ABD, İstanbul Belediye Başkanlığı döneminde Tayyip Erdoğan'daki "cevher"i keşfetmiş, yaptığı yoklamalardan da iyi sonuç almıştı. Erdoğan'ın ve çevresindekilerin ötekilerde olmayan iki

önemli özelliği vardı. Birincisi, Erdoğan ve arkadaşlarının arkasında, "başarılı" bir belediyecilik deneyimi, taban bulmuş, oyunu % 20'lere yükseltmiş bir siyaset geleneği, bu geleneğin genç önderleri ve örgütçülerinden oluşan kadroları ve canlı kitle ilişkileri vardı. Kısaca söylemek gerekirse, AKP'nin "seçilmesi" seçen kadar, bu ekibin gücü, dinamikleri ve potansiyeliyle en iyi seçenek olmasının bir sonucuydu. İkincisi, Erdoğan ve arkadaşları kendilerini iktidara taşıyacak yolun ABD'ye ikircimsiz biat etmekten geçtiğini anlamış, bunu anladıklarını da ABD'li ve onlar kadar önem verdikleri İsrail'li dostlarına anlatmışlardı.

CIA'nın önemli Türkiye istasyon şeflerinden Graham Fuller'in 2000 yılında yaptığı şu yorumla sonraki gelişmeler arasındaki ilişkiyi siz değerlendirin: "*Türkiye, yakın bir gelecekte iki partili bir temsil sistemine gebe... Kökleri geçmişe dayanan ekonomik kriz, iktidardaki koalisyon* (Bülent Ecevit liderliğindeki 57. Hükümet'ten söz ediyor) *partilerinde büyük deprem yaratacak. Fazilet Partisi'nden kopan bir grup İslamcı, geniş tabanlı bir siyasi oluşuma gidecek. Bazı etkin siyasetçiler, partilerinden istifa ederek bu yeni oluşuma katılacak. Yeni oluşup kartopu gibi büyüyüp gelişecek. Türkiye yakın gelecekte ılımlı İslamcılar iktidara gelecek.*"[20]

Komplo teorilerinin körleştirici ve edilgenleştirici etkilerine kapılmamak koşuluyla bu kesişme noktasından sonra olayların gidişinin kendi kendine olmadığını, iki tarafı ortak hedefte birleştiren ilişkilerin dantel gibi işlendiğini görmek gerekiyor. Deneyimli gazeteci Turan Yavuz, erken ölümünden önce yayımlanan son kitabında bu süreci, gizli kişileri, ilişkileri, toplantılarıyla ayrıntılı biçimde anlattı.[21]

Turan Yavuz'un kitabından ilişkilerin Erdoğan'ın belediye başkanlığı döneminden başlayarak nasıl kurulduğunu, nasıl geliştiğini öğreniyoruz. Öğrendiklerimizden ikisi önemlidir. Başlangıçta, ABD

20) Aktaran: Ümit Özdağ, *Yeniçağ Gazetesi*, 29 Nisan 2004.

21) Turan Yavuz, *Çuvallayan İttifak*, Destek Yayınları,7. Baskı, Ankara, Mart 2006.

büyükelçisiyle, ABD'deki en önemli Yahudi kuruluşu temsilcileriyle ilişki kurmakta ikircimli davranan, Erbakan ve yandaşlarının kendisini "ruhunu şeytana satmakla" suçlayacağından çekinen Erdoğan'ı ikna eden ve ilişkileri kolaylaştıran kişilerin başında Abdullah Gül geliyor.[22] Birincisi bu. İkincisi, bir kez yol açıldıktan sonra, ABD'li ve İsrailli siyaset, devlet, cemaat liderleriyle, "hizmet" kimlikleri açık-gizli kişilerle Erdoğan ve arkadaşlarının gizli-açık görüşmeleri birbirini izliyor.

ABD'nin Ankara Büyükelçisi Abramowitz'in daha 1999 yılında Erdoğan'ı İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı makamında ziyaret ettiği, bu konuşmada "siz İstanbul'u yönetip yıldızınızı parlatabildiğinize göre Türkiye için de çok şeyler yapabilirsiniz" dediği haberi gazetelerde yer almıştı.[23]

Daha AKP kurulmadan ABD'nin önde gelen Yahudi kuruluşlarından Anti-Defamation League (ADL- İftira ve İnkara Karşı Mücadele Birliği) Başkanı Abraham Foxman Erdoğan ile görüşmek üzere İstanbul'a geldi. Bu gizli görüşmenin nasıl gerçekleştiğini *Star* gazetesindeki köşesinde yazan (*Star*, 17 Temmuz 2001) Sebahattin Önkibar, Abdullah Gül'ün Erdoğan'ı görüşmeye ikna etmek için "bu buluşma dışarıya verilecek mesajlar anlamında fevkalade önemli" dediğini aktarıyor.[24]

İlişkiler kurulmuş, yol açılmıştır.

AKP 14 Ağustos 2001'de kuruldu.

Recep Tayyip Erdoğan 30 Ocak 2002'de ABD'ye gitti.

Şu kişilerle görüştü: ABD Savunma Bakanı Birinci Yardımcısı P. Wolfowitz, ABD Türkiye Büyükelçisi Morton Abramowitz, CIA'nın Türkiye ve Kürt masası istasyon şeflerinden Graham Fuller. Sonra, Amerikan Musevi Kongresi (American Jewish Congress) üst temsilcileriyle, ardından Rand Corporation yöneticileriyle toplantılar yaptı. 2 Şubat'ta Eurasia Group'ta konuştu: "*Yeni hükümet büyük*

22) Turan Yavuz, agy. s. 119-120.

23) Agy. s. 118.

24) Agy.s. 120.

olasılıkla bizim tarafımızdan kurulacaktır."

27 Ocak Pazar sabahı, Erdoğan, Cüneyt Zapsu ve başından beri AKP'nin ABD'deki temsilcisi gibi çalışan, iyi Türkçe bilen, Yahudi eşi dünyanın en güçlü kadınları arasında sayılan "Çizmeli Adam" lakaplı Grenville Byford[25] ile birlikte "karanlıklar prensi" adıyla ünlü Richard Perle ile evinde bir gizli görüşme yaptı. Turan Yavuz'un aktardığına göre, gizli görüşmede Perle, Erdoğan'a, AKP iktidara geldiğinde, Ortadoğu'da Washington'dan sorunlu olduğu birçok ülkeye ılımlı İslam modeli ile örnek olacağını, Bush yönetiminin bu konuya çok önem verdiğini anlattı.[26]

Yahudi cemaati önderlerinden Bensiyon Pinto, *Zaman* gazetesinden Nuriye Akman'ın "Amerika'daki Yahudi lobisinin Tayyip Erdoğan'a gösterdiği samimiyeti ve Ilımlı İslam'a karşı esnekliklerini nasıl değerlendiriyorsunuz?" sorusunu şöyle yanıtladı: *"Sayın Tayyip Erdoğan, Yahudi lobisine partisinin programını anlatmıştır. Onlar da onu dinlemiştir. İslam'ın dünyada çok mühim bir rol oynadığına inanıyorum. Buna bütün dünya inanıyor. Eğer bu misyonu sayın Tayyip Erdoğan yükleniyorsa ve bunu yapacaksa, böyle söylemleri hakikaten dünyanın desteklemesinde fayda var."*[27]

ABD seferinden sonra, büyük sermaye ve medya açık ve aktif biçimde AKP'yi desteklemeye başladı.

---

25) AKP'lilerin "Çizmeli Adam" adını taktıkları Grenville Byford ilginç bir kişi. Maceralı bir geçmişi var. Boston'un "Birahaneler Kralı" iken 2000 yılında payını ortağına satıp, Harward Üniversitesi'ne bağlı bir fakültede "Hazar Çalışmaları Programı" direktörü oluyor. Bu program, Türkiye ile Avrasya dünyasında din ve devlet arasındaki ilişkiyi araştırıyor. İyi Türkçe biliyor. Refah Partisi ile yakın ilişki kuruyor. AKP'nin kuruluşunda, özellikle ABD ile ilişkilerin kurulup geliştirilmesinde son derece aktif ve iş bitiren bir rol üstleniyor. Byford'un İsrailli eşi Orit Gadiesh, Forbes tarafından dünyanın en güçlü 100 kadını içinde gösteriliyor. Gadiesh, İsrail'in eski başbakanlarından Şimon Peres'in baldızı ve danışmanı. İsrail ordusundan bir generalin kızı. Daha 17 yaşındayken İsrail Genelkurmay Başkanı'nın askeri istihbarat asistanı. Bilgiler Turan Yavuz'un kitabından. Agy. s.126-134.

26) Agy.s. 51.

27) Agy.s.121.

11 Eylül 2001 ABD'nin uzun süredir hazırlandığı stratejileri uygulamaya koymasını hızlandırdı.

2002 Türkiye'de de az zamana çok şeyin sığdığı bir yıl oldu.

Orduda ve hükümette ABD'ye ve AKP'ye ellerini çabuk tutmaları gerektiği sinyali veren gelişmeler yaşanıyordu. 14 Ocak 2002'de Genelkurmay Başkanı Hüseyin Kıvrıkoğlu Rusya Federasyonu Genelkurmay Başkanı ile güvenlik konularını içeren bir çerçeve anlaşması imzalamış, 7 Mart 2002'de Harp Akademileri'ndeki bir seminerde ve sonrasında Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreteri Tuncer Kılınç, Türkiye'nin Rusya ve İran başta olmak üzere "bölge ülkeleriyle işbirliği" geliştirmesi ve Batı'nın hesaplarını bozması gerektiği yönünde konuşma ve açıklamalar yapmış, Ecevit Kıbrıs ve Irak başlıklarında ABD'ye kolayca evet demeyeceğini belli etmişti.

2002 ilkbahar yaz aylarında koalisyonun içinden Ecevit hükümetinin çözülmesi operasyonu başlatıldı. Bundan sonrası çorap söküğü gibi geldi: Mayıs'ta Ecevit hastalandı. Ecevit'in hastalığının "sorun" yapıldığı günlerin ardından Haziran başında Kemal Derviş durup dururken, "siyasal belirsizlik, ekonomiye zarar verebilir, seçime gitmek iyi olur" dedi.

Temmuz başlarında DSP parçalandı. Kemal Derviş, İsmail Cem, Hüsamettin Özkan "troyka" sı ve "yeni oluşum" pompalandı. Derviş 19 Temmuz'da "kafa derisinde oluşan lekeleri tedavi ettirmek" ve geçerken İsviçre'deki annesini görmek üzere ABD'ye gitti. TC başbakanı sonradan, bakanı Derviş'e 12 gün hiçbir biçimde ulaşamadığını açıkladı. Derviş'in 12 günlük gezisinde ne yaptığıyla ilgili Türkiye basınında hiçbir haber ve fotoğraf yer almadı. Derviş 31 Temmuz'da Türkiye'ye döndü. Baykal'ın Cem'i ittifaka çağırması ve İsmail Cem'in reddi üzerine, bir haftalık bir pazarlıktan sonra CHP ye katıldı.

Ecevit hükümeti istifa etti Meclis erken seçim kararı aldı.

ABD, gidici Ecevit hükümetinin bağlayıcı kararlar alamayacağını biliyor, askeri muhatap olarak da 30 Ağustos'ta göreve başlayacak Hilmi Özkök'ü bekliyordu. Bu geçici boşluk döneminde, yaklaşan Irak seferiyle ilgili istek ve planlarını Dışişleri Bakanlığı Müşteşarı

Uğur Ziyal'ı Washington'a çağırarak iletmeyi uygun buldu.

Anketlerde AKP birinci, Kemal Derviş'li CHP ikinci parti görünüyordu. Seçimlerin sonucu önceden belli olmuştu.

Ancak, hâlâ iki sorun vardı. AKP başkanı Recep Tayyip Erdoğan "yasaklı"ydı, milletvekili seçilemeyecek, bu durumda başbakan da olamayacaktı. İkincisi, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin (TSK) AKP iktidarına karşı nasıl bir tutum alacağı soru işareti olmaya devam ediyordu.

3 Kasım 2002 seçimlerinden iki hafta önce, 13 Ekim 2002'de *Washington Post*'un Pazar günleri çıkan "*Outlook*" ekinde yer alan Grenville Byford'un uzun makalesi bu iki sorunu gündeme getirdi. Makalenin iki mesajı vardı: Bir, ABD için en iyi seçenek olan AKP'nin seçimleri kazanacağı kesindir. İki, AKP ve Erdoğan'a ABD'den destek verilmemesi durumunda Türkiye'de askeri darbe olabilir! Seçim öncesi yazılan ve sonraki gelişmelerden "mesajın alındığını" anladığımız makaledeki kimi ifadeler, kanımca yalnız yazıldığı zaman için değil, bugün için de önem taşıyor. "Çizmeli Adam" ABD yönetimini askerlere karşı Erdoğan'ı desteklemeye ikna için şöyle bir saptama yapıyordu: "*Bu iş Türkiye'nin yakın tarihinde ilk olmayacak bir askeri darbeye varabilir. Fakat bu sefer farklı olacak. Geçmişte ordu, güvenilirliklerini kaybeden siyasetçilere karşı halkın alkışlarıyla karşılanmıştı. Bu seferse, hiçbir güvenirliği kalmamış siyasetçiler yerine hayli sevilen bir siyasetçiye yönelik bir müdahale söz konusu. Orduya güven azalacak. Generallerle ABD, Türk halkının gözünde aynı kefeye konduğundan bundan ABD'de nasibini alacak.*"[28] Makale şöyle bitiyordu: "*ABD yönetiminin İslam âlemindeki 'modern ve ılımlı hükümetler'i destekleyeceği sözü vermesi, ancak ve ancak demokratik yollarla seçilmiş Müslümanlardan oluşan bir hükümet anlamına gelir. Yönetim Bush Doktrini konusunda samimiyse, ABD, Ankara üzerindeki nüfuzunu kullanmalı ve Türk ordusuna demokrasinin işlemesine izin vermesi için bastırmalı.*"[29]

28) Aktaran Turan Yavuz, agy. s. 148-153.

29) Agy

Byford'un Türkiye'yi, TSK'yı iyi tanıdığı, ABD'nin desteklemediği, hele karşı olacağı bir darbenin olanaksız değilse bile çok zor olduğunu bildiği anlaşılıyor.

3 Kasım 2002 seçimlerinde AKP kullanılan geçerli oyların % 34'ünü alarak tek başına iktidar oldu. 30 Ağustos'ta görevi devralan Genelkurmay Başkanı Hilmi Özkök seçim günü ABD'ye gitti ve seçim sonuçlarıyla ilgili herhangi bir kaygı iması taşımayan, herkesi "rahatlatan" açıklamalar yaptı.

Mart 2003'te Recep Tayyip Erdoğan, CHP'nin de katkısıyla hukukun açıkça ihlal edildiği bir erken seçimle milletvekili ve başbakan oldu.

Bir yılı biraz aşan bir zaman içinde, Türkiye'de ABD'nin ve büyük sermayenin tam güven duyduğu, varlığının ve geleceğinin ABD'ye bağlı olduğunun bilincinde İslamcı gelenekten gelen bir parti tek başına iktidar olmuştu.

Olaylar böyle tespihin taneleri gibi dizildiği zaman her şey büyük bir açıklık kazanıyor.

5. İktidarda AKP

AKP'nin ve Türkiye'nin geleceği, artık ayrı düşünülmesi olanaksız "dış" ve "iç" dinamiklerin, aynı anlama gelmek üzere emperyalizmin ve Türkiye'deki sınıfsal- siyasal öğelerin karşılıklı güç ilişkilerine bağlanmıştır. Sorunun ciddiyeti ve gerçekliği, Sovyetler Birliği'nin çözüldüğü, dünya dengelerinin köklü biçimde değiştiği, emperyalist yeniden paylaşım ve hegemonya kavgalarının yoğunlaştığı bir dünyada Türkiye'nin yerini, geleceğini yeniden belirlemenin gerçekten *tarihsel ve nesnel bir gereksinme* haline gelmesinden kaynaklanıyor.

Komünistler açısından hedef, tehlike ve olanakların iç içe olduğu bu dönemden Türkiye'de, Ortadoğu'da ve tüm dünyada sosyalist devrimlerle çıkmaktır. Dünya egemenlerinin ve onlara biat edenlerin ölçüleriyle "gerçekçi" olmak durumunda değiliz. Hedef yolunda doğru yolda yürümek, en etkili adımları atmak, yeni dünyanın

devrimci dönüştürücü güçlerinin oluşturulmasına katkı için ise bu köhne/gerçek dünya içindeki ilişkileri, çelişkileri bilmek, tarihsel dönüş ve müdahale noktalarını önceden görmek, ideolojik ve siyasal araç ve yöntemleri ona göre geliştirmek, bunun için de somut durumların somut çözümlemesini yapmak durumundayız.

AKP iktidarının tam ya da tama yakın bilançosu bu çalışmanın konusu değil.

En temel çizgileri, olguları öne çıkarmaya çalışacağız.

Ondan önce bir parantez gerekiyor: İçinden geçtiğimiz konjonktürde, emperyalistler ve ABD emperyalizmi dahil hiçbir güç, herhangi bir senaryoyu kurguladığı gibi uygulayacak durumda değil. Bugünkü dünya dengeleri son derece oynak ve kaygan. Dolayısıyla bugünün egemen eğilimlerine bile mutlaklık atfetmeden, hareket halinde, birbiriyle çelişen, etkileşen vektörler olarak yaklaşmak gerekiyor. Konumuza uygun bir örnek, bu ülkede gelmiş geçmiş en Amerikancı ekibin iktidarda olduğu bir dönemde, ABD'nin Irak savaş stratejisinin "çantada keklik" öğesi Türkiye'de 1 Mart tezkeresinin geri çevrilmesidir! İstenen ABD yardımının verilmemesi, "milli görüşçü" AKP milletvekillerinin fire vermesi, Erdoğan'ın grup kararı aldırmaması[30], askerlerin sessizliği vb. daha birçok neden, gerekçe gösterilebilir, bunların her biri ve sonuç yukarıdaki saptamayı doğruluyor. Olmamıştır. En işbirlikçi yönetim altındaki Türkiye,

30) Turan Yavuz, kitabında, tezkere arefesinde Nakşibendi Tarikatı Şeyhi Tahir Büyükkörükçü'den Erdoğan'a şu mesajın gidip gitmediğini soruyor: "Tarihte, gerektiği zamanlarda biz Türkler, diğer Müslümanlarla savaşmışızdır. Tarih kitaplarına açıp baktığımız zaman bunun örneklerini görürüz. Ama tarihte ve bugüne kadar hiçbir zaman, Hıristiyanlarla birleşip Müslümanlara karşı bir savaşın içine girmedik. Irak Savaşı'nda Amerika'ya vereceğiniz destek, Hıristiyan ile birleşip Müslüman'a savaş açmak ve Hıristiyan'ın savaşını kendi din kardeşlerimize karşı yapmak anlamına gelir. Sen bunu yaparsan, bununla, İslam tarihinde kara bir leke olarak yerini alırsın..." Turan Yavuz, agy, s.187. Erdoğan'a böyle bir mesajın gidip gitmediğini, Erdoğan'ın grup kararı aldırmamasının bu mesajla ilgili olup olmadığını tam olarak bilemiyoruz. Bunlar yazılmış ve tekzip edilmemiş savlardır. 1 Mart'ın salt bir "kaza" olup olmadığı sorusu haklı bir sorudur.

Irak savaşı gibi ABD için birinci dereceden önemli bir olayda topraklarını ABD'ye açmamıştır.[31] Bundan ne ABD ne de Türkiye'deki tekelci sermaye memnun olmuştur. Aradan yıllar geçtikten sonra, 1 Mart tezkeresinin reddedilmesinin Türkiye için telafisi olanaksız bir yanlış olduğunu söyleyenlerin sayısının ve sesinin yükselmesi ise, Türkiye'nin topyekûn teslim alınması, bundan sonraki "fırsat"ları değerlendirmesi yönündeki basıncın gücünü gösteriyor. 22 Temmuz öncesinde AKP'nin yeni milletvekili adayları belirlenirken, bu kez "fire" olasılığını en aza indirecek yönde seçim yapıldığına da emin olabiliriz. Parantezi kapatıyoruz.

Ekonomik programlarını hiçbir ciddi dirençle karşılaşmadan uyguladılar.

Siyasal programlarını uygularken dirençle karşılaştılar, ancak her karşılaşmadan mevzi kazanarak çıktılar.

5.1. Ekonomi "iyi", halkın durumu kötü

Birinci AKP iktidarı, olağanüstü elverişli bir uluslararası ekonomik konjonktüre denk geldi. Dünya ekonomisinin 1997'yi izleyen finansal çalkantı ve kriz dönemi 2002'de son bulmuş; uluslararası sermaye akımları yeniden canlanmaya, 2001 krizinden çıkan Türkiye ekonomisi toparlanmaya başlamıştı.

AKP'nin 22 Temmuz 2007 seçimlerindeki propaganda başlıklarından biri, ekonomik "başarı"sıydı. "Her şey Türkiye için, yola devam" sloganı Türkiye ekonomisindeki şanslı konjonktürden güç aldığı için etkili oldu.

Bu şanslı konjonktürün sağladığı ekonomik olgular satırbaşlarıyla şöyle sıralanabilir:

---

31) Bu olay ABD ile AKP iktidarı arasında , Erdoğan ve arkadaşlarının yaptırım gücüyle ilgili bir güvensizlik, ilişkilerde burukluk yaratmakla kalmadı. AKP'nin ABD yönetimi içindeki üstenciliğini yapmış olan, 1 Mart tezkeresinden AKP'yi değil askerleri sorumlu tutan Wolfowitz'in emriyle Irak'taki ABD kuvvetleri 4 Temmuz 2003'te Süleymaniye'deki Türk Özel Kuvvet'leri mensuplarını başlarına çuval geçirerek gözaltına aldı.

• Türkiye'ye 2003-2006 döneminde kesintisiz yabancı sermaye akışı oldu; beş yıl boyunca yabancı kökenli sermaye girişlerinin toplamı 114 milyar dolara ulaştı. Yabancı sermaye içindeki doğrudan yatırıma yönelik bölüm son iki yılda oran olarak arttı. 2006'da Türkiye'ye 58 milyar dolar yabancı sermaye girdi.

• Türkiye ekonomisi 2001 sonrasında oldukça yüksek oranlarda büyüdü: 2003'te % 5.9, 2004'te % 9.9, 2005'te % 7.6, 2006'da % 6.0. 2002-2006 ortalaması % 7.5. Ocak-Haziran dönemine ilişkin GSYİH artış hızı % 5.3.

• Türkiye'nin ihracatı arttı ve Türkiye İhracatçılar Meclisi (TİM) verilerine göre Eylül 2006'dan Eylül 2007'ye 100 milyar dolara ulaştı. TÜİK'in kayıtlarına göre Ocak-Ağustos 2007 arasında ihracat 67.1 milyar doları buldu.

• Enflasyon 2002'de % 29, 7 idi. 2007'de % 7,4'e (Ağustos 2007) düştü. Eylül 2007'de yıllık enflasyon % 7.1 (TÜFE).

• Dış borç ve faizleri miktar olarak artmakla birlikte, bunların ulusal gelire oranları azaldı. Dış borç stokunun GSYİH'ya oranı 2003'te % 60.8 iken, 2006'da % 48.8'e düştü.[32]

Beş yıla yakın AKP iktidarı döneminde "iyi" giden ekonomik durum, ikinci AKP iktidarını hazırlayan en önemli etkenlerden biridir. AKP'nin bu etkeni nasıl değerlendirdiğini seçimleri tartışırken göreceğiz. Bu dönemde, üretime, sanayiye dayanan gerçek bir büyüme gerçekleşmedi ama ekonomik bir darboğaz da yaşanmadı. Yabancı para girişinin, ucuz doların, belli sektörlerdeki genişlemenin sonucu olarak ekonominin canlı olduğu bir dönem yaşandı. Madalyonun bir yüzü bu.

Öteki yüzü ise şanslı konjonktüre rağmen, her alanda ciddi sorunlar olduğunu gösteriyor.

---

32) Dış borç stokunun milli gelire oranında gözlenen gerileme döviz ucuzluğunda kaynaklanmaktadır. Dış borçlar YTL bazında hesaplandığından oranlar düşmüş görünmektedir. Bkz. Erinç Yeldan, "AKP ekonomisi-1: Borç yaratan büyüme", *Cumhuriyet*, 20 Haziran 2007.

Yabancı sermaye

Doğrudan Yabancı Yatırım (DYY) olarak Türkiye'ye giren yabancı sermaye 2006 sonu itibariyle 19.8 milyar dolar. Son iki yılda büyük bir artış var. Bunun güvenle, istikrarla ilgisi yok. 2005 ve 2006'daki yabancı sermaye girişi içinde esas ağırlık özelleştirmeler ve banka satışları için gelen yabancı sermayedir. Özelleştirmeler ve satın almalar için gelen sermaye, adındaki "yatırım" sözcüğüne rağmen yatırım değildir; yeni istihdam, katma değer yaratmamaktadır. Telekom'u, Tüpraş'ı satmak, Finansbank, Dışbank, Garanti, TEB, Akbank, PO hisselerinin tamamını ya da bir bölümünü devretmek keseden yemek oluyor. Kaldı ki, bu yolla gelen yabancı sermaye bir kez geliyor.

Bir de "sıcak" ya da daha uygun deyimle "emanet" para var. 2003'te % 59'a yaklaşan yabancı kökenli sermaye girişleri içinde sıcak paranın payı 2006'da % 18.2'ye indi.[33] Ancak, "sıcak para" ile ilgili esas problem, Türkiye ekonomisi içindeki sıcak para stokunun büyüklüğünden geliyor. 2007 Temmuz ayında sıcak para stoku 99 milyar 331 milyon dolara çıktı.[34] Bu paranın ani çıkışlara yönelmesi durumunda Türkiye ekonomisi büyük bir risk, daha doğrusu yeni bir krizle karşı karşıya kalacaktır. *Türkiye, AKP iktidarı döneminde esas olarak yüksek reel faiz ile çekilen spekülatif sıcak para girişi ile büyümüştür.*

Enflasyondaki düşüşün esas nedeni de aynıdır. Sıcak para akımı ile birlikte yabancıların gayrimenkul alımları, özelleştirme-satıştan gelen döviz girişleri YTL'nin değerini yükseltti; başka deyişle döviz fiyatlarını ucuzlattı. Döviz fiyatları birinci AKP iktidarı döneminde (2003-2007) reel olarak % 40 ile % 55 düzeyinde geriledi.[35] Bu sa-

33) Bağımsız Sosyal Bilimciler 2007 Raporu, "2007 İlkyazında Dünya ve Türkiye Ekonomisine Bakış", Haziran 2007, Ankara. http://www.bagimsizsosyalbilimciler.org.

34) ANKA, 20 Ağustos 2007.

35) Erinç Yeldan, "Ekonomide 2002 ve 2007'nin farklı koşulları", Cumhuriyet, 12 Eylül 2007.

yede ithal girdi maliyetleri, ona bağlı olarak da enflasyon düştü. Ancak, aynı etkenler cari işlemler açığının ve işsizliğin büyümesine yol açtı.

Türkiye % 18-20 civarındaki oranla dünyanın en yüksek faiz veren ülkesidir. Dünyada hızlı bir sermaye birikimi sürecinin yaşanması, "likidite bolluğu" ve bunların sonucu olarak sıcak para girişi AKP'nin şansı olmuştur. Ancak sıcak paranın AKP'nin ikinci iktidarı döneminde Türkiye'nin şanssızlığı olması büyük bir olasılıktır.

Türkiye dünya ekonomisiyle edilgen bir konumdan ilişkilenmiş durumdadır. Türkiye ekonomisinin geleceği tümüyle uluslararası sermaye hareketlerinin seyrine ve finans merkezlerinin Türkiye ile ilgili salt ekonomik olmayan istek ve kararlarına bağımlıdır. İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'ndaki (İMKB) hisse senetlerinin % 72'si, işlem hacminin % 56'sı yabancı yatırımcılardadır.

"İstihdam yaratmayan büyüme"

Türkiye ekonomisi borç çoğaltan, istihdam yaratmayan biçimde büyüyor. İstihdam yaratmayan büyüme, Türkiye ileri teknoloji kullanan bir ülke olmadığına göre, gerçek üretimin, sanayinin pek az büyüdüğü anlamına geliyor. Aylık sanayi üretim endekslerine göre, imalat sanayi üretimi 2005'te % 4.8 ve 2006 % 5.5 oranında artmıştır.[36] İSO tarafından 6 ayda bir yayımlanan ve ekonomik gelişmelerin sanayi üzerindeki etkilerini saptamayı amaçlayan anket çalışmalarının verdiği bir kesit bilgisi ilginçtir: "*2006 yılı ikinci yarıda, işletmelerin % 16'sı üretimde, % 19.7'si iç satışlarda, % 20.4'ü ise istihdamda azalma olduğunu belirtmiştir. Bu göstergeler 2007 yılı ilk yarıda daha olumsuz bir tablo ortaya koymuş ve sırasıyla üretimde % 27.2, iç satışlarda % 31.4 ve istihdamda % 23.1 gerileme olmuştur.*"[37]

Bütün bunlar, sınai üretimden çok ticaret ve hizmet sektörleri ve

36) İstanbul Sanayi Odası. Türkiye Ekonomisi 2007, Nisan 2007.

37) İstanbul Sanayi Odası, Ekonomik Durum Tesbiti Anket Çalışması Sonuçları 2007-1, Ağustos 2007.

tüketim üzerinden bir büyüme ile karşı karşıya olduğumuzu ortaya koyuyor.

İşsizlik istatistik manipülasyonların en çok yapıldığı başlıktır. Türkiye İstatistik Kurumu (TUİK) "işsiz"i "iş arayan işsiz " olarak tanımlıyor. Bu tanımın problemi şurada: TÜİK "çalışmaya hazır olan; ancak iş bulma ümidi olmadığı için ve diğer nedenlerle iş aramayanlar"ı işsiz saymıyor. Tanımın keyfiliği bir yana, "iş arayanlar" miktarı, iş aradığı resmi kayıtlara geçenler üzerinden yapıldığı için ayrıca gerçek dışıdır. Bu saçmalığı bir yana bırakıp "iş arayan" ve "iş aramaktan vazgeçmiş" işsizlerin toplamını almak gerekiyor.

Artan işsizliğin ana kaynaklarından biri tarımdaki çarpıcı istihdam düşmesidir. 1998-2006 arasında tarımsal istihdam hemen hemen üç milyon, AKP'li yıllar boyunca 1,4 milyon azalmıştır.[38]

Son beş yılda, Türkiye ekonomisi, yılda ortalama % 7,5 oranında büyürken aynı dönemde istihdam yıllık ortalama % 0,7 oranında artmıştır. Mayıs 2007 itibariyle açık işsiz sayısı 2.265.000 kişi ve işsizlik oranı da % 8,9'dur. Bu rakama eksik istihdamı ve iş aramayan ancak çalışmaya hazır olanları eklediğimiz zaman, toplam işsiz sayısı 5 milyon 157 bin kişiye çıkıyor, işsizlik oranı % 18,6'yı buluyor. TÜİK tarafından işgücü içinde sayılmayan ev kadınlarının hepsini de değil, yalnızca bir bölümünü bu sayıya eklediğimiz zaman işsizlik oranı % 20'lere varıyor. Bu veriler, işgücü kapsamındaki her beş kişiden birinin işsiz olduğu anlamına geliyor.

İstihdam ile ilgili bir başka sorun, değişikliklerin işsizlik oranındaki artış ya da azalışlar ile istihdam edilenler sayısındaki artış ya da azalışlar üzerinden değerlendirilmesidir. Oysa, esas bakılması gereken, *istihdam oranı*, yani çalışabilir yaştaki nüfus içinde fiilen istihdam edilenlerin oranıdır. İstihdam durumunun değerlendirmesinde temel referans gösterge istihdam oranıdır. 2000 yılında % 6.3'lük GSMH büyümesine karşılık gelen istihdam oranı % 46.7 ve işsizlik oranı % 6.6 idi. Aynı yıla ait dış ticaret açığı 26.7 milyar do-

38) Korkut Boratav, "İşsizliğin seyri üzerine", *Sol*, 11 Mart 2007.

lar, cari açık ise 9.8 milyar dolardı. 2006 yılına gelindiğinde, GSMH büyüme oranı % 6.0 iken, istihdam ve işsizlik oranları sırasıyla % 43.2 ve % 9.9'oldular. İstihdam oranında en düşük oranlar % 43.2 ile 2003 ve 2006 yıllarına aittir. İstihdam oranı 1990 başında % 54.5 idi. İstihdam oranındaki düşüklük ile işgücüne katılım oranlarındaki düşüklüğün birleşik etkisi ise hiçbir istatistiğin yansıtamayacağı kadar yıkıcıdır.

İşsizliğin istihdam yaratmayan, üretken olmayan büyüme dışında bir de dış ticaretle, ithalat ve ihracatla ilgili bir boyutu var.

Açık veren, borçla dönen ekonomi

TUİK verilerine dayanarak ANKA'nın yaptığı hesaplamalara göre 2007 Ağustos sonunda 12 aylık toplam ihracat 98 milyar 864 milyon dolara çıkarken, ithalat 156 milyar 886 milyon dolara, dış ticaret açığı da 58 milyar 22 milyon dolara ulaştı. 2007'nin ilk 7 ayı (Ocak-Temmuz 2007) itibariyle cari açık 21.8 milyar dolara çıktı.

Son bir yıldaki ithalatın 114 milyar 448 milyon dolarlık bölümünü, yani toplam ithalatın % 73'ünü hammadde (ara malları) alımı oluşturuyor. Bu boyutlardaki hammadde ve ara malı ithalatının iki sonucu oluyor: Yerli ara malı üreticilerinin iş ve istihdam hacmi daralıyor. İthalata dayanan ihracatçılık ise özendirilmiş oluyor. İkincisi bu orandaki açık, iktisatçı diliyle" ihracatın ithalatı karşılama oranı"nın küçülmesi, ülkede üretilenden fazla malın tüketildiği anlamına geliyor. İhracatın ithalatı karşılama oranları 2001'de % 75.7; 2006'da % 62.1 olarak gerçekleşti. 2002-2006 döneminde cari açık büyük miktarda arttı: 2003'te 8 milyar dolar, 2006'da 31.5 milyar dolar. 2007'nin ilk 7 ayı (Ocak-Temmuz 2007) itibariyle 21.8 milyar dolar. Daha önemlisi, cari işlemler açığının GSMH'ye oranı 2002'de % 0.8 iken 2006'da % 7.9'a fırladı. Türkiye'nin istihdam yaratarak büyümesi ihracat artış hızının ithalat artış hızının üzerine çıkmasına bağlı. Durum ve gidiş bunun tam tersi.

Türkiye'nin dış borçları 2007'nin ilk 6 ayı itibariyle 226.4 milyar dolara ulaştı. Dış borçların yıllık ortalama artış hızı bakımından

Türkiye, benzer bağımlı ekonomilerin tümünden açık ara öndedir.

AKP'nin iktidar yıllarında Türkiye'nin dış borçları % 12.3 oranında arttı.[39]

Demirel ve Özal'dan sonra Tayyip Erdoğan da rakamlarla konuşmayı sevmeye başladı. Örneğin, birkaç kez kendi iktidarı döneminde Türkiye'nin IMF'ye olan borçlarının azaldığını söyledi. Yurttaş haklı olarak bundan AKP hükümeti döneminde Türkiye'nin dış borçlarının azaldığı sonucunu çıkardı. Oysa, IMF'ye olan borç Türkiye'nin dış borçlarının yalnızca küçük bir bölümü. En yüksek olduğu zaman Türkiye'nin dış borçlarının yalnızca % 17'si (2001), 2005'te % 7'siydi.[40] Bu borcun düşmesinin bu oranlar içinde hiçbir ciddi anlamı yok. IMF'nin önemi kendisinin ana borç veren olmasından değil, dünya çapında borçlandırmalarda yeşil ya da kırmızı ışık yakan, aynı zamanda elinde yaptırım gücü bulunan bir dünya icra dairesi gibi davranmasından geliyor.

İç borç stoku 2007 Ağustos sonu itibariyle 258.1 milyar YTL.

Türkiye büyük miktarlarda borç faizi ve ayrıca sıcak para faizi ödüyor. Türkiye'den dışarıya sürekli kaynak aktarılıyor.

2007 Ağustos sonu itibariyle borç faizi ödemelerinin tutarı 31 milyar 612 milyon YTL'si iç borç faizi, 4 milyar 717 milyon YTL'si dış borç faizi olmak üzere toplam 36 milyar 329 milyon YTL'sıdır. (Maliye Bakanlığı, Muhasebat Genel Müdürlüğü Bütçe Gerçekleşmeleri). 2006 yılına ilişkin faiz ödemelerinin iç borç faiz ödemeleri, dış borç faiz ödemeleri ve toplam faiz ödemeleri olmak üzere sırasıyla; 38 milyar 659 milyon YTL, 6 milyar 662 milyon YTL ve 45 milyar 321 YTL'sıdır (Maliye Bakanlığı, Muhasebat Genel Müdürlüğü Bütçe Gerçekleşmeleri). *Altını çizelim; Türkiye 2006 yılında 45 milyar YTL borç faizi ödemiştir.*

---

39) Korkut Boratav, "Dış borçlar", *Sol*, 22 Nisan 2007, http://www.sol.org.tr/index.php?yazino=10113.

40) Mustafa Sönmez, "Başbakan'ın tahrifatları ve gerçekler", 26 Şubat 2007, http://www.sendika.org

Financial Times'da yer alan bir grafiğe göre, Türkiye "yükselen piyasa ekonomileri" arasında hisse senetlerine en çok getiri sağlayan üçüncü ülke. Son üç aylık ortalamalara göre hisse senetleri Çin'de % 38, Hindistan'ta % 23 ve Türkiye'de % 20 getiri sağlamış.[41]

IMF verilerine göre, Türkiye önümüzdeki dönemde de dünyanın en yüksek faiz veren ülkesi konumunu sürdürecek. 2007'nin son dört ayında çeşitli ekonomilerden beklenen enflasyondan arındırılmış, yani *reel faiz* oranları şöyle: Çin % 1.66, Güney Kore % 2.44, Polonya %2.54, Meksika % 3.27, Brezilya % 7.54 ve Türkiye % 9.61.[42]

Türkiye, dünyadaki genel eğilimin tersine dış ticareti sürekli açık veren bir ülkedir. ABD'ye benziyor. Ama bu yeni "küçük Amerika" benzetmesinin en önemli ayağı eksik. ABD, dünyanın hegemon gücü olarak ayrıcalıklı ve benzersiz bir konumda. Türkiye ekonomisi ise büyüyen borcu, borç faizleri, tümüyle emperyalist merkezlerin denetimindeki "sıcak para"sıyla son derece kırılgan, ileri derecede bağımlı, her türlü kriz ve ekonomik altüst oluşlara gebe bir ülke.

Amerika'yla bir benzerlik daha var. Türkiye halkı da giderek artan oranlarda borçlanıyor. ANKA hesaplamalarına göre, bankaların yurtiçi kredileri 3 Ağustos 2007 itibariyle 199 milyar 502 milyon YTL. Bunun 56 milyar YTL'lik bölümü tüketici kredilerine ait. Yalnızca kredi kartı borçları ise 23 milyar 9 milyon YTL.[43]

Türkiye, faizin yasak olduğu bir dinin bu dinin temsilcisi sıfatıyla iktidarda olduğu bir dönemde yabancılara dünyanın en yüksek faizini ödüyor!

Türkiye, IMF ve finans kapitalin ülke kredilendiren kurumlarının gözdesidir ve Erinç Yeldan'ın saptaması yerindedir: "Yeni bir krize en yakın olan ekonomi, uluslararası sermayenin en gözde ekonomisidir."[44]

---

41) *Financial Times* 5 Ekim 2007.

42) Erinç Yeldan, " 'Yükselen piyasa ekonomisi' ", *Cumhuriyet*, 10 Ekim 2007.

43) ANKA, 17 Ağustos 2007http://www.sol.org.tr/index.php?yazino=7299.

44) Erinç Yeldan, agy.

Tarımın çöküşü

Türkiye'de tarım çökmektedir ve AKP iktidarı döneminde süreç hızlanmıştır.

Türkiye'de toplam istihdamın % 30'u tarım sektöründe. Buna karşılık tarımın harcama potansiyeli % 9'lar düzeyinde. Bu tablo sektördeki ciddi boyutlardaki verim düşüklüğünün çarpıcı bir göstergesi.

Son 35 yılda tarım sektöründe ortalama büyüme % 1.2'dir. Nüfus ise aynı süre içinde Türkiye ortalaması olan % 2'nin üzerinde artmıştır. Nüfus hızla artarken, yaratılan katma değer yeterince artmadığı için kişi başına gelir giderek düşmüştür ve bu gidişle düşmeye devam edecektir. 70 milyonluk bir ülkede faal nüfusun % 30'unun bu durumda olması, ülke ekonomisini küçülten, talebi kısan, üretim artışını köstekleyen bir etki yapmaktadır.

1998'den bu yana tarımsal politikalar IMF ve Dünya Bankası reçetelerine teslim edildi. Bu reçetelerin ana öğelerinden biri, tarım fiyatlarının giderek dünya fiyatlarına yaklaşmasıdır. Bu gerçekleştiği ölçüde, özellikle hububatta ithalat yerli üretimin yerini almakta; milyonlarca köylü üretimden kopmaktadır. TÜİK verilerine göre 2000 ile 2006'nın üçüncü çeyrekleri arasında tarımsal istihdam 8,9 milyondan 6,7 milyona düştü; yani 2,2 milyon insan üretim dışına itildi.

1998 sonrasında, IMF ve Dünya Bankası programlarının ana hedeflerinden biri, geleneksel ulusal tarım siyasetlerini etkisiz kılmak oldu. "*Dünya tarım fiyatlarında, sınai fiyatlara göre çok ılımlı (yüzde 4'lük) bir gerilemenin gerçekleştiği bir dönemde, Türkiye'deki paralel gerilemenin % 34'e ulaşması, bu politikaların katkıları dikkate alınmazsa açıklanamaz.*"[45]

Türkiye gıda bakımından kendine yeten bir ülke olmaktan çıktı, temel besin maddelerinde ithalata bağımlı bir ülke haline geldi. Tarımsal üretim düşüyor. Tarım alanları küçülüyor. Tarımsal üretim-

45) Korkut Boratav, "Tarımda neler oluyor?" 21 Ocak 2007, *Sol*, http://www.sol.org.tr/index.php?yazino=7299

deki gerileme geri dönüşsüz bir süreç karakteri gösteriyor.

Tarım, tarım yapan nüfusu istihdam etmeye devam edemiyor. Türkiye'de işsizliğin en önemli kaynaklarından biri sayısı ve oranı sürekli artan tarım kökenli işsizlerdir.

Kim kazandı, kim kaybetti?

Ulusal gelirin artmasının, bir diğer anlatımla pastanın büyümesinin yaşam standartlarını ve refah düzeyini yükselteceği için herkesin yararına olduğu propaganda edilir. Bu eşitsiz düzende yaratılan gelirin, üretimi gerçekleştiren öğeler arasında nasıl paylaşıldığına bakıldığında böyle olmadığı çok net biçimde ortaya çıkıyor.

Burjuva ekonomistlerinin "üretim faktörleri" dediği, işgücünün ve sermayenin ulusal gelirden aldığı pay aşağıdaki tabloda gösterilmektedir. GSYİH içinde işgücü ödemelerinin 2000 yılında % 29.2 olan payı, 2002'de % 26.7'ye, 2006'da ise % 26.2'ye düşmüştür. Kira, faiz ve kâr gelirleri toplamından oluşan sermaye gelirlerinin ulusal gelirden aldığı pay 2000'de % 50.8 iken, bu oran 2002'de % 52.8 e yükselmiş, 2006'da ise % 50.1 olarak gerçekleşmiştir.

Gelir dağılımı açısından gelinen noktayı, % 20'lik kesitler halinde gelir öbeklerini veren gelir dağılımı verileri ile birlikte değerlendirmek gerekiyor.

Yıllar	İşgücü Ödemeleri	Sermaye Gelirleri (Faiz, Kar, Kira)	Sabit Sermaye Tüketimi İthalat	Üretim ve Vergileri
2000	29.2	50.8	6.6	13.5
2002	26.7	52.5	8.1	12.6
2006	26.2	50.1	6.2	17.5

Kaynak: TÜİK, 2006 Yılı Gelir Yöntemiyle GSYİH Sonuçları (Cari fiyatlarla, 2000, 2002, 2006).

Türkiye'de Gelir Dağılımı (2005)
(Hanelerin % 20'lik Dilimlerine Göre)

Hanehalkı Yüzdeleri	Türkiye				2005	
	2004	2005	2004	2005	Kent	Kır
Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Birinci yüzde 20(1)	6.0	6.1	6.4	6.4	6.3	6.1
İkinci yüzde 20	10.7	11.1	10.8	11.5	11.2	11.3
Üçüncü yüzde 20	15.2	15.8	15.2	16.0	15.8	15.9
Dördüncü yüzde 20	21.9	22.6	21.4	22.6	22.7	22.6
Beşinci yüzde 20(2)	46.2	44.4	46.1	43.5	43.9	44.2

Kaynak:TÜİK, 2005 Gelir Dağılımı Sonuçları

Türkiye'deki toplam ailelerin en düşük gelir grubundaki % 20'sini oluşturan kesimi toplam gelirin sadece % 6.1'ini alırken, en yüksek gelir grubundaki aynı sayıdaki aile toplam gelirin yarısına yakınını, % 44.4'ünü almaktadır.

AKP döneminde gelir dağılımı eşitsizliğinde herhangi bir düzelme olmamıştır.

İşçilerin reel ücretleri düşmüş, imalat sanayinde verimlilik artışlarıyla ücret artışları arasındaki makas açılmıştır.

TÜİK üçer aylık imalat sanayindeki verimlilik endeksine göre, 1997=100 olmak üzere 2006'da endeks sayısı, kamu sektöründe 145, özel sektörde 153 ve toplamda 162'ye yükselirken, üçer aylık imalat sanayindeki reel ücret endeksi kamuda 132, özelde 93 ve toplamda 93 olmuştur.

Endeks değerlerine göre hesaplandığında, 2000 yılına göre 2006'da imalat sanayinde kişi başına verimlilik endeksindeki ortalama artış toplamda % 40.9'u bulurken, reel ücret endeksindeki aşınma (ya da erozyon) % 16.2 olmaktadır.

Yıllık Değişim %	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Üretimde Çalışan Kişi Başına Verimlilik Endeksi							
Kamu	108	115	132	145	162	146	145
Özel	117	113	124	134	179	153	153
Toplam	115	114	125	134	192	163	162
Reel Ücret Endeksi							
Kamu	143	127	127	120	126	136	132
Özel	105	90	85	86	90	91	93
Toplam	111	96	90	88	91	92	93

Kaynak: TÜİK, İmalat Sanayinde Ücret ve Kazanç İstatistikleri

Pasta büyümüş, emeğin payı büyümemiştir. Herkesin aynı denizde olduğu, su yükselince herkesin kayığının yükseleceği yalandır.

Vergi, kriz yükü hep emekçinin omuzlarındadır.

Kamu Emekçileri Sendikaları Konfederasyonu Araştırma Merkezi (KESK-AR)'ın yaptığı 'Memurun Alım Gücü' araştırması, AKP'nin iktidara geldiği Kasım 2002'den Ocak 2007'ye kadar kiraların % 115 artmasına karşın, kamu emekçilerinin ücretlerindeki artışın % 59'da kaldığını ortaya koydu. Kasım 2002'de ücretinin % 29'unu kiraya veren ortalama ücretli bir kamu emekçisi, Ocak 2007'de ücretinin % 39'unu kira için harcamak zorunda. "Kamu emekçisi, 2002 Kasım ayına göre 115 ekmek (200 gramlajlı) daha az alabiliyor, 2002 Kasım'ına göre geliriyle 86 kilo pirinç, 9 kilo kuş başı et, 16 kilo beyaz peynir, 10 kilo bal daha az satın alabiliyor. AKP Hükümeti iktidara geldiğinde kira hariç geliriyle 19 tüp alabilen kamu emekçisi, bugün 16 tüp alabiliyor ve belediye otobüsü aracılığıyla 651 sefer yaparken bugün 565 sefer yapabiliyor"[46]

46) *Birgün*, 27 Mayıs 2007.

Türkiye, dolar milyarderleri sayısının düzenli olarak arttığı bir ülkedir. *Ekonomist* dergisinin "En zengin 100 Türk" araştırmasının 2007 sonuçlarına göre en zengin 100 Türk'ün toplam geliri bir yıl önceki 150 milyar dolardan 170 milyar dolara, servetinin büyüklüğü milyar doları geçenlerin sayısı da 41'den 44'e yükseldi.[47]

Türkiye bir yoksullar ülkesidir.

Türk-İş'in her ay yaptığı araştırmaya göre Eylül 2007 için 4 kişilik bir ailenin açlık sınırı 655.65 YTL, yoksulluk sınırı ise 2.135.65 YTL[48] Türk-İş, bu hesaplamayı dört kişilik bir ailenin aylık temel gıda harcamaları için gerekli asgari tutarı "açlık sınırı", buna gıda dışındaki gereksinmelerin eklenmesiyle elde edilen miktarı ise "yoksulluk sınırı" kabul ederek yapıyor.

2003 yılında yapılan bir araştırmaya göre, Türkiye'de 13 milyon 496 bin 912 hane halkı günde 2 doların altında gelirle yaşıyor.[49] Bu, 40 milyona yakın insanın aylık 60 dolarla, bugünkü kurdan (1 dolar 1.20 YTL) 72 YTL'lik gelirle yaşaması" anlamına geliyor.

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) *2006 İnsani Gelişme Raporu*, gelişmekte olan 102 ülke için, yoksulluğu ve sosyal dışlanmışlığı ölçen bir birleşik endeks olan *İnsani Yoksulluk Endeksi*'ne de yer veriyor. Türkiye 102 ülke arasında % 9.8'lik bir yoksulluk oranıyla 21. sırada. Bu çalışmaya göre, nüfusun % 3.4'ü günlük 1 dolar, % 18.7'si de günlük 2 dolar gelir sınırının altında yaşıyor. Türkiye için belirlenen ulusal yoksulluk sınırının altında yaşayan nüfusun oranı ise % 27.

Belediye-İş Sendikası'nın, TÜİK 2005 Gelir Dağılımı Anketi verileriyle yaptığı hesaplamalara göre nüfusun en yoksul % 5'ini oluşturan 877 bin 451 hanenin toplam yıllık kullanılabilir geliri 1 mil-

---

47) *Radikal*, 16 Eylül 2007

48) http://www.turkis.org.tr/source.cms.docs/turkis.org.tr.ce/docs/file/aclikveyoksullukeylul20071.pdf

49) Dr. Serdal Bahçe-Doç.Dr.Ahmet Haşim Köse, "Yoksulluk yazınının 'yoksulluğu': Toplumsal sınıflara dönmek" http://bagimsizsosyalbilimciler.org/Yazılar_Uye/KoseBahceHaz07.pdf

yar 999,5 milyon YTL. Bu hanelerde 3 milyon 335 bin 720 kişi bulunuyor ve kişi başına günlük ortalama gelir 1,6 YTL (1.2 dolar). Uluslararası standartlara göre Türkiye ve Doğu Avrupa ülkeleri için günlük 4 dolar olarak kabul edilen "mutlak yoksulluk sınırı" temel alındığında 18 milyona yakın kişinin bu sınırın altında kaldığı görülüyor. Türk-İş'in belirlediği yoksulluk ve açlık sınırı tutarları temel alındığında ise yaklaşık 57 milyon kişi yoksulluk, 14.5 milyon kişi ise açlık sınırının altında kalıyor.[50]

Türkiye'deki gelir adaletsizliğini, işsizliği, yoksulluğu bu sayılar eksik olarak yansıtıyor. Ötekiler bir yana, vergilendirmedeki ve bölgeler arasındaki büyük eşitsizlik, gerçek durumun emekçiler ve yoksullar için çok daha ağır olduğunu gösteriyor.

Türkiye OECD ülkeleri arasında en az gelir vergisi toplayan ülke. Türkiye sermaye sahipleri için her zaman bir vergi cenneti. Emekçiler için ise cehennem. Brüt geliri 585 YTL olan asgari ücretliden 166 YTL SSK primi, vergi, harç kesilirken sermaye gelirlerinden alınması gereken vergi alınmıyor.

Türkiye'de vergi gelirlerinin % 70'ini oluşturan dolaylı vergiler büyük bir eşitsizlik kaynağı. Elektrik, su, doğalgaz ve telefon hizmetleri "verimli" bir dolaylı vergi kaynağı olarak kullanılıyor. Burada eşit olmayan yurttaşlar arasında kapitalist bir "eşitlik" sağlanıyor: Bir dolar milyoneriyle, bir asgari ücretli, birçok tüketim maddesine eşit KDV, elektriğe, suya, telefona eşit vergi, harç vb. ödüyor. Bir kent emekçisinin net gelirinin yarısından çoğu "kamusal" hizmetleri satın almaya gidiyor. Eğitim ve sağlığın özelleştirmesi emekçiler için ek ve çok önemli bir yoksullaşma kanalıdır. Yalnız işsizler, kır yoksulları değil, kent emekçisi de yoksullaşıyor. Emekçilerin *sosyal geliri düşüyor*. Bir emekçinin, eskiden kamunun karşıladığı kalemlerin giderek daha çoğunu kendi kısıtlı gelirinden ödemek zorunda olması sosyal gelirini düşüren, onu yoksullaştıran en önemli etkenlerden biridir.

---

50) Belediye-İş araştırması: http://www.bisenikinolusube.com/yazdir.asp?id=206&kategori=48

Bölgesel eşitsizlik

Mustafa Sönmez'in yaptığı, 21 Doğu ve Güneydoğu ilini kapsayan "Doğu-Güneydoğu'da Yoksullaşma ve Çözüm: Barış" başlıklı araştırma göç, işsizlik, yoksullaşma, yatırım, kamu harcamaları ve yerel yönetim ekonomileri açısından bölgenin AKP iktidarında daha da geriye gittiğini gösteriyor.[51] Araştırmanın ortaya koyduğu en çarpıcı verilerden biri şu: 2006 Merkezi bütçesinden Doğu ve Güneydoğu illerinde bütçe harcamalarının % 29'u "kamu düzeni ve güvenlik/savunmaya gitmiş. Türkiye genelinde bu oran % 13. Önemli bir yoksulluk göstergesi olarak yeşil kart kullanan kişi sayısı bölgede Türkiye ortalamasının çok üstünde. 2007 yılında yeşil kart kullanan nüfus 8 milyon 633 bin dolayında. Bunların % 41'i 21 ilde. Türkiye genelinde yeşil kartlı yoksul nüfus, toplam nüfusun % 12'sine yaklaşırken bu oran 21 ilde % 30'a yaklaşıyor.

2002-2006 döneminde 21 ilde yapılan yatırımların, Türkiye toplamındaki payı % 4.44. Aynı dönemde yatırımlardan İstanbul tek başına % 25 dolayında pay aldı.

Bu 21 il, yerel yönetim harcamalarından aldıkları pay itibariyle de 81 il sıralamasının en alt bölümlerinde yer alıyorlar. Kişi başına yerel yönetim harcaması Türkiye genelinde 2006'da 429 YTL idi. Bölge illerinden yalnız Tunceli bu ortalamanın üstünde. Geri kalan 20 ilin kişi başına yerel yönetim harcaması 250 YTL'nin altında. Bu da Türkiye kişi başına ortalama yerel yönetim harcamasının ancak % 58'ine denk düşüyor. Kişi başına yerel yönetim harcaması Rize'de 1763, Kocaeli'de 1063, Ankara'da 911, İstanbul'da 811 YTL.

Resmi işsizlik verilerine göre 21 ilde işsizlik, Türkiye ortalamasının üstündedir. Bölgenin tümünde genel işsizlik oranı 2006'da % 10,1 olarak belirlenmiş ve % 9,9 olan Türkiye ortalamasının üstünde çıkmıştır. 2006'da "resmi işsiz" olarak saptanan bölge işgücünün sayısı da 278 bindir. Gerçek işsizlik bu verilerin çok üstünde. Ga-

51) Mustafa Sönmez, "Doğu-G.Doğu'da Yoksullaştırma", 2 Ekim 2007, http://www.sendika.org/yazi.php?yazi_no=13471

zete haberlerine göre yalnız Diyarbakır'da 300 bin insanın iş arıyor; 30 bin çocuk sokakta emeğini satmaya çalışıyor.

Sonuç olarak, AKP döneminde bölgesel eşitsizlik büyümüştür.

5. 2. Tırmanma savaşları

AKP iktidarının iki temel önceliği, Türkiye'yi emperyalizme eklemlemek ve yalnız iktidarı değil devleti de almak olarak özetlenebilir. Emperyalizme, ABD ve AB'ye tam teslimiyet, IMF ve DB'nın "yapısal uyum" programlarını harfiyen uygulamak ve kapitalist Türkiye Cumhuriyeti'nin Kemalist kuruluş ilkelerini likide etmek bugün yürütmekte oldukları stratejinin yakın hedefleridir. Bunların hiçbiri, kolay, sancısız, sarsıntısız, karşıt direnç yaratmadan gerçekleşecek hedefler değildir.

AKP, 4,5 yıllık iktidarı döneminde elindeki bütün olanakları, emperyalist merkezlerin, dünya ve Türkiye sermayesinin isteklerini yerine getirerek, devlet içinde yığınak ve tasfiye yöntemlerinin ikisini birden kullanarak kendi gerçek ve kalıcı iktidarını hazırlamak için kullandı. Doğrusunu söylemek gerekirse etkili biçimde kullandı. Dünya ve Türkiye ekonomisinin "şanslı" bir dönemine denk gelmesi en büyük şanslarından biri oldu. Asker ve sivil, düzen içi rakiplerinin, dünyanın gidişatı karşısında statükoya tutunmaktan, paslanmış silahlara başvurmaktan başka "vizyon" ve "misyon" geliştirememeleri, Türkiye işçi-emekçi, sol ve sosyalist hareketinin fiilen ve siyaseten denklem ve devre dışı konumu öteki şanslarıdır.

AKP iktidarı, 1980 öncesi Milliyetçi Cephe hükümetlerinden ve yakın dönemin Refah-Yol hükümetinden farklı olarak tek başına iktidar olmanın olanaklarını sonuna dek sömürdü. 12 Eylül'den bu yana, çok sınırlı kesintilerle hep süren devlet içindeki dinci kadrolaşma AKP iktidarı döneminde büyük mesafe aldı. Milli Eğitim Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı başta olmak üzere bütün kamu kuruluşlarında AKP yandaşları önemli yönetsel görevlere geldiler.

AKP, yerel yönetimlerin, tarikatların ve kendi parti birimlerinin oluşturduğu örgütler ağını devlet örgütlenmesinin önemli noktala-

rına doğru genişletmek üzere planlı bir etkinlik yürüttü. Çekirdeğinde ve merkezinde AKP'nin bulunduğu bu örgütlülük, devletten topluma, toplumdan devlete iki yanlı işleviyle, *korporatif*, aynı anlama gelmek üzere cemaatçi/lonca tipi bir nitelik taşıyor. AKP iktidarıyla üniversiteler, yargı, cumhurbaşkanı ve silahlı kuvvetler arasındaki çatışma bu korporatist örgütlenmenin gelip devletin kurumsal odaklarına dayanmasından kaynaklandı. AKP bir yandan bu kurumlara nüfuz etmek, kendisine benzetmek, buralarda güçlenmek için elinden gelen her şeyi yaptığı, ama aynı zamanda bu kurum ve odakların sistem içindeki işlev ve yaptırım gücünü azaltmaya yöneldiği için bu çatışma yoğunlaştı. ABD'nin, AB'nin, Kürt ve Türk liberal aydınlarının bu savaşta AKP'nin yanında saf tutmaları AKP'nin elini güçlendirdi.

Bu "anayasal" kurumlar, tek tek ele alındığında AKP karşısında "haklı" ve "güçlü" sayılabilecekleri konularda bile tutumlarına toplumsal etki ve destek sağlamakta başarılı olamadılar. Örneğin, AKP'nin üniversiteleri ele geçirmek üzere yürüttüğü saldırı bu saldırının muhatabı 12 Eylül'ün ağır yükünü taşıyan, statükoyu ve kendi konumunu korumaya çalışan yasakçı, antidemokratik YÖK olduğu için toplumdan ve bizzat üniversite bileşenlerinden (öğretim üyeleri, öğrenciler, çalışanlar) etkili bir tepkiyle karşılaşmadı. Tek tek örnekler vermek yerine toptan söylemek gerekirse, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş ilkelerine ve Kemalizme bağlı kurumlar, 12 Eylül'den 2007'ye kadar olan dönemde uğradıkları norm, nitelik ve güven kaybı nedeniyle, geleneksel güçlerine rağmen, toplumsal açıdan etkili bir direnme hattı oluşturamadılar. 12 Eylül sonrasında ülkenin aydınlanmacı, ilerici, sol ve sosyalist güçleri bu kurumlar eliyle ezilmiş ve ortalıkta bir avuç yeteneksiz, ufuksuz, dar kafalı, beceriksiz, gerici bürokratlar yığınından başka bir şey bırakılmamıştı. Bu nitelikteki bürokrasinin karakteristik özelliliği yüksek "uyum" yeteneği, uşaklık ve kariyerizmdir. Bu bürokratların çok önemli bir bölümü AKP iktidarına büyük bir rahatlıkla "intibak" ettiler, etmeyenler de emeklilik ve görevden alma yoluyla

tasfiye edilemedikleri durumlarda yetkisiz/inisiyatifsiz görevlere, "kızağa" çekildiler.

Abdullah Gül'ün cumhurbaşkanı, Haşim Kılıç'ın Anayasa Mahkemesi Başkanı seçilmeleriyle AKP yasama ve yürütmeye tümüyle, yargıya da önemli ölçüde egemen olmuş durumdadır.

AKP iktidarı, Özal'dan gelen bir geleneği, "by pass" yöntemlerini de kullandı. Devlet işleyişinin ilke ve kurallarını, yetkili-yetkisiz ayrımlarını, hukuku kenara itip oldu bittilerle, en kritik iç ve dış sorunlarda Türkiye'yi bağlayan kararları aldılar. Devlet memuru olmayan, yasalara göre resmi dış ilişkilerde herhangi bir yetkisi bulunmayan Cüneyt Zapsu, Egemen Bağış gibi danışmanlar Türkiye adına yetki kullandılar. Cüneyt Zapsu *Zaman* gazetesinden Nuriye Akman'ın "Bürokrasiden hoşlanmıyorsunuz. Dış temaslarınızda hızlanma adına Dışişleri Bakanlığı'nı devreden çıkartıp, tepki aldığınız oluyor mu?" sorusunu şöyle yanıtladı: "*Başta çok fazla oldu. Hiç böyle bir çalışmaya alışmamışlardı. Amerika seyahati ile başladı bu olay. Gazetelerdeki negatif haberlerden belliydi, nereden geldiği. Haklılar. 35 sene çalışmışlar, büyükelçilik payesi almışlar. Ondan sonra hiçbir işten anlamayan bir iş adamı kalkıyor, sanki daha iyi bilirmiş gibi işe karışıyor ve işi karıştırıyor. Bunu anlıyorum. Ancak bizim vaktimiz yok.*"[52] Rahmi Koç'un 12 Eylül rejimini haklı ve meşru gösteren "hız" gerekçesi burada da karşımıza çıkıyor. Vakit ve nakit, tekelciler için, her şeyin, her türlü hukuk ve yasa kuralının üzerindedir ve bu hız düşkünlüğü burjuva demokrasisinin tarihte kaldığının en ikna edici kanıtlarından biridir.

Keyfilik, "ben yaptım oldu", hak yerine adamına, işine göre ayrıcalıklı işlem, ya da tersine olabilecek işe bile güçlük çıkarma, en önemlisinden en önemsizine kamusal yaşamın tüm alanlarına egemen oldu.

AKP mevzi savaşlarından konumlarını güçlendirerek çıktı.

52) Aktaran Turan Yavuz, agy. s. 123-124.

6. 2007 ilkyazında Türkiye

Mevzi savaşları 2007 ilkbaharında yeni bir aşamaya yükseldi.

Nisan ayında Türkiye'nin 11. Cumhurbaşkanı'nı seçmesi gerekiyordu ve onun arkasından da Kasım'da normal seçimler yapılacaktı.

Mecliste üçte iki oya sahip olan AKP, cumhurbaşkanını kimseyle uzlaşmadan, pazarlık etmeden belirlemek, Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, üniversiteler başta olmak üzere kendisine "direnen" kaleleri teslim alarak "tam" iktidar olmak, devlet içindeki gücünü pekiştirmek istiyordu.

AKP, AB ile ilişkileri "demokratikleşme" paketlerini de iktidarını pekiştirmenin, özellikle de Türk Silahlı Kuvvetleri'nin rejim içindeki hukuksal ve fiili gücünü sınırlandırmanın etkili bir aracı olarak değerlendirmeye çalışıyor, bu durum TKS'de hoşnutsuzluk ve huzursuzluk yaratırken, liberal aydınlar ve Kürt siyasetçileri tarafından sempatiyle karşılanıyordu.

Kürt sorunu, Irak'taki gelişmeler, Türkiye içinde PKK'nın silahlı eylemlerinin, kayıpların artmasıyla, Türkiye'nin büyük kentlerindeki patlamalarla birlikte yeni, sıcak, gerilimli bir evreden geçiyordu. PKK'lıların Irak sınırları içinde konuşlanmaları, Türkiye içindeki hareketi oradan yönlendirmeleri, Barzani ve Talabani'nin bu hareketi desteklemeleri,"stratejik müteffik" ABD'nin tüm bu gelişmelerin "arkasında" olması sorunun içeriğini değiştiriyor, kapsamını büyütüyordu.

2006'da Orgenaral Yaşar Büyükanıt'ın Genelkurmay Başkanlığı'na gelmesiyle birlikte, silahlı kuvvetlerin dilinde, tarzında hükümetle ilişkilerinde, daha önceki Genelkurmay Başkanı Hilmi Özkök döneminden farklı bir hava esmeye başladı. Dışa vuran çeşitli konuşma ve açıklamalar, kamuda TSK'nin dış ve iç güvenlikle ilgili yeni kavram ve doktrinler geliştirdiği, en azından böyle bir gündemi olduğu izlenimi yarattı.

Etkisiz ve edilgen "ana" muhalafet partisi CHP gelecek seçimleri kurtarmak için, kendisini zora sokmayacak, tekelci sermaye ile arasını açmayacak muhalefet eksenleri arıyordu.

Parlamento dışındaki burjuva muhalefet partileri seçimlerde yüzde10 barajını aşacak birlik ve çekicilikler peşindeydi. MHP, Kürt düşmanlığını esas alan milliyetçi şoven bir dalga yaratarak iktidar ortağı olmayı hedefliyordu.

AKP ve yandaşlarının, hedefleri, stratejileri belli ve açıktı. Yalnız kurmayları, parti ve hükümetteki önder kadroları değil, bu partiyi destekleyen halk kitleleri de algılama farklılıkları ne olursa olsun, ne yapacaklarını biliyorlardı.

AKP iktidarından ve gidişattan hoşnutsuz geniş emekçi halk kitleleri ise, hedefsiz, güçsüz, örgütsüz ve önderliksiz, daha önemlisi hangi başlıkta nasıl düşünmeleri, ne yapmaları gerektiği konusunda ufuksuz ve yönsüzdüler.

2007 baharında, burada kısaca saymaya çalıştığım güç, dinamik ve eğilimler karşı karşıya (konfrontasyon) geldiler.

AKP cumhurbaşkanlığı konusunda kimseyle bir uzlaşmaya girmediği gibi, cumhurbaşkanını belirleme yetkisinin bir, en çok üç kişinin iradesine bağlı olduğunu açık seçik, pervasız biçimde ortaya koyan bir yol izledi. CHP'den gelen, "AKP'liye de razı oluruz, yeter ki uzlaşma olsun" biçiminde özetlenecek taktiğin karşılığı, CHP'nin bunu dayatacak siyasal gücü yoktu. Sonunda, Anayasa Mahkemesi'nin cumhurbaşkanlığı seçiminde gerekli oy oranına ilişkin kararıyla AKP, üçte iki çoğunluğa sahip olduğu mecliste cumhurbaşkanını seçemedi; AKP'nin deyimiyle "atanmışlar", Kemalistlerin anlatımıyla "cumhuriyetin kurumları" AKP'li cumhurbaşkanını önlemiş oldular.

2007 bahar karşılaşmaları için üzerinde durulması gereken iki konu var. Bunlardan biri Genelkurmay Başkanlığı'nın 27 Nisan 2007 tarihli açıklaması, ikincisi 14 Nisan, 29 Nisan ve 13 Mayıs'ta yapılan üç büyük mitingtir.

6.1. 27 Nisan: Elektronik darbe mi?

27 Nisan 2007 gecesi Genelkurmay Başkanlığı internet sitesine bir metin konuldu. Metinde,"Türkiye Cumhuriyeti devletinin, baş-

ta laiklik olmak üzere, temel değerlerini aşındırmak için bitmez tükenmez bir çaba içinde olan bir kısım çevrelerin, bu gayretlerini son dönemde artırdıkları"nın görüldüğü, bu tür davranış ve uygulamaların, Genelkurmay Başkanı'nın 12 Nisan 2007 tarihinde yaptığı basın toplantısında ifade ettiği "Cumhuriyet rejimine sözde değil özde bağlı olmak ve bunu davranışlarına yansıtmak" ilkesi ile tamamen çeliştiği ve "Anayasanın temel nitelikleri ile hükümlerini ihlal ettiği" belirtiliyordu. Açıklama, ihlallerle ilgili somut örnekler verdikten sonra sözü cumhurbaşkanlığı seçimlerine getiriyor ve şu paragraflarla sonuçlanıyordu: "*Son günlerde, Cumhurbaşkanlığı seçimi sürecinde öne çıkan sorun, laikliğin tartışılması konusuna odaklanmış durumdadır. Bu durum, Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından endişe ile izlenmektedir. Unutulmamalıdır ki, Türk Silahlı Kuvvetleri bu tartışmalarda taraftır ve laikliğin kesin savunucusudur. Ayrıca, Türk Silahlı Kuvvetleri yapılmakta olan tartışmaların ve olumsuz yöndeki yorumların kesin olarak karşısındadır, gerektiğinde tavrını ve davranışlarını açık ve net bir şekilde ortaya koyacaktır. Bundan kimsenin şüphesinin olmaması gerekir.*

Özetle, Cumhuriyetimizin kurucusu Ulu Önder Atatürk'ün, 'Ne mutlu Türküm diyene!' anlayışına karşı çıkan herkes Türkiye Cumhuriyeti'nin düşmanıdır ve öyle kalacaktır. Türk Silahlı Kuvvetleri, bu niteliklerin korunması için kendisine kanunlarla verilmiş olan açık görevleri eksiksiz yerine getirme konusundaki sarsılmaz kararlılığını muhafaza etmektedir ve bu kararlılığa olan bağlılığı ile inancı kesindir.

Kamuoyuna saygı ile duyurulur."

Yukarıda kimi pasajlarını aktardığım metni okuyan birinin edineceği ilk izlenim, TSK'nin 12 Mart tipi bir "muhtıra" ile bir müdahalede bulunduğu biçiminde olabilirdi ve öyle de oldu. Basın bu metne "e-muhtıra", zaman zaman da "darbe" demekte gecikmedi. "Muhtıra" belli istekler öne sürüp, bunlar yerine getirilmezse fiili yaptırımlara geçileceği uyarısının yapıldığı bir yazıdır; notadır. Devletlerarası ilişkilerdeki, diplomasideki "momerandum" kavramının Türkçe karşılığıdır.

Metnin içeriği ve dili, yaptırım taşıyan bir uyarı kıvamındaydı ve bu nedenle de "muhtıra" olarak nitelenmesi doğrudur. Kimi ifadeler, son derece ağır ve köşeliydi. "Anayasanın temel nitelikleri ile hükümlerinin" ihlal eden davranış ve uygulamalardan söz edilmesi, TSK'nin laiklik tartışmalarında taraf ve laikliğin kesin savunucusu olduğunun, gerektiğinde tavrını ve davranışlarını ortaya koyacağının vurgulanması görüşlerin "kamuoyu ile paylaşılması"nı aşıyordu.

27 Nisan metninin içeriği değil ama TSK'nın, AKP hükümetinin bu bildirinin açıklanmasından sonraki tutumları, seçim sonrasında yaşananlar ve nihayet Abdullah Gül'ün cumhurbaşkanı seçilmesiyle sonuçlanan gelişmeler ise, yukarıdaki tanımıyla bir muhtıra ve darbe ile karşı karşıya olmadığımızın kanıtlarıdır.

Yaptırımı olmayan açıklama muhtıra olmaz.

28 Nisan'da hükümet adına yapılan açıklama 27 Nisan bildirisine meydan okuyan nitelikteydi.

Açıklama, bir gün sonra Genelkurmay internet sitesinden kaldırıldı.

İlk şokun hemen ardından, medya ve medyadaki liberaller giderek seslerini yükselten bir biçimde darbe ve TSK karşıtı propagandayı başlattılar.

Seçimleri AKP'nin kazanacağı seçimlerden önce belli oldu.

Seçimler yapıldı; AKP % 46'nın üstünde oy aldı ve "Anayasa Mahkemesi kararından sonra gerekli toplantı çoğunluğu sorununu "milliyetçi" MHP'nin verdiği destekle aşarak TSK'nın "özde" benimsemediği kişiyi Abdullah Gül'ü cumhurbaşkanlığına seçti. TSK, hoşnutsuzluğunu, daha doğrusu bu seçimi onaylamadığını ancak türbanlı eşe karşı kimi protokol kurallarını uygulamak, kimi törenlere katılmamak türünden bir noktaya çekilerek gösterebildi.

Seyir ve durum budur.

27 Nisan açıklamasının ne olduğu, neden yapıldığı zamanla daha iyi anlaşılacaktır.

Dikkatle okunduğunda, metnin yalnız kamuya değil, belki de esas olarak kendi içine ileti verdiği izlenimi doğmaktadır. Özellik-

le, metnin son paragrafında, "özetle" dendikten sonra " 'Ne mutlu Türküm diyene!' anlayışına karşı çıkan herkes Türkiye Cumhuriyeti'nin düşmanıdır ve öyle kalacaktır" ifadesinin yer alması, bu ifadenin kendisinden önce gelen paragraf ve satırları özetlemekle hiçbir ilgisi olmadığı için sırıtmakta, okuyanda milliyetçi-şoven eğilimleri okşamak için metne son anda dahil edilmiş izlenimi yaratmaktadır. 2007 ilkyazında TSK adına yapılan öteki açıklamalarda da bu milliyetçi-şoven ton belirgin biçimde öne çıkarıldı.

27 Nisan'a yönelen tepkiler açıklamanın kendisinden çok daha etkili oldu. Medyadaki bir bölümü eski solcu liberal koro, AKP'ye karşı ağzını açan herkesi, "önce darbeye karşı çık!" diyerek susturmak için terör saçtı. Düşman kardeşler kimi noktalarda büyük benzerlikler gösteriyor. Liberaller darbe olmayan bir şeyi "darbe" diye nitelememizi, "milli irade"ye saygılı olmamızı, hatta demokrasi kahramanı olarak AKP'yi alkışlamamızı istiyorlar. Ulusalcılar, Kürt sorununu "terör"le özdeşleştirdikten sonra konuşmaya başlamamızı dayatıyorlar.

Söz açılmışken, 27 Mayıs'tan sonraki tüm askeri darbe ve karışmaların solu ezip, sağı palazlandırdığını, gericiliğin güçlenmesine hizmet ettiğini, 27 Mayıs da içinde tüm darbelerin ABD'nin bilgisi ve desteği içinde gerçekleştiğini, darbe dönemlerinde en büyük bedeli solcuların ödediğini, bu konularda "demokrasi" kahramanlığına soyunan tatlı su liberallerinden öğrenecek hiçbir şeyimiz olmadığını anımsatalım."Biz" komünistler, solcular, hem ilkesel-sınıfsal, hem de siyasal nedenlerle darbeciliğe ve cuntacılığa hep karşı olduk. Bugün de karşıyız.

27 Nisan ve sonrası, Türkiye'de askeri darbe koşullarının oluşmadığını gösterdi. En başta ABD ve Türkiye büyük burjuvazisi darbeye yeşil ışık yakmadılar. Bu destekleri almayan bir darbenin başarılı olma şansı yoktu.

İkincisi, askeri bir müdahale ve rejim için iç toplumsal koşullar da uygun değildi.

TSK'ya en yakın güçlerin bile açık darbe savunuculuğu yapama-

ması, darbeciliğin ortalama toplumsal algıda meşru ve haklı sayılmamasındandır.

6.2. "Cumhuriyet mitingleri"

14 Nisan günü Ankara'da, 29 Nisan'da İstanbul'da ve 13 Mayıs'ta İzmir'de adı sonradan "Cumhuriyet Mitingleri" olarak benimsenen üç büyük miting yapıldı.

Türkiye'de yaşayan, 13 Nisan günü gazete okuyup haber izleyen hiç kimse ertesi gün cumhuriyet tarihinin en büyük mitinglerinden birinin yapılacağını tahmin edemezdi. Bu mitinglerin hazırlanmasında çok önemli pay sahibi *Cumhuriyet* Gazetesi bile miting haberini "TSK'den 14 Nisan buluşmasına destek" üst başlığıyla ve "Miting demokratik hak" başlığıyla iki sütunluk, ikinci dereceden bir haber olarak vermişti.

Bu mitinglere, yabancı ve yerli basındaki rakamların en az ortalaması alındığında toplam 3 milyonun üzerinde insan katıldı.

Bu mitinglerin öncülüğünü, çağrıcılığını ve koordinasyonunu, başta eski Jandarma Genel Komutanı emekli Orgeneral Şener Eruygur'un genel başkanı olduğu Atatürkçü Düşünce Dernekleri (ADD) olmak üzere, Kemalist-laik çizgideki dernekler, demokratik meslek ve kitle örgütleri yaptı.

Bu mitinglerin, mevzi savaşlarında sivil ve kitlesel destek sağlamak arayışı içinde olan Kemalist cephe tarafından düzenlendiğinde, hedefin ve ortak siyasal mesajın laik cumhuriyetin ve seküler yaşam biçiminin korunması olduğunda herhangi bir belirsizlik yoktur. Mitingleri düzenleyenlerin hedefleri çok kısaca, AKP iktidarının laik, üniter, Kemalist cumhuriyeti likide etme yönündeki girişimlerine karşı, başta silahlı kuvvetler, "anayasal kurumlar"ın direnişine kitle desteği sağlamaktı.

Hiçbir eylem, en kendiliğinden olan bile salt kendiliğinden değildir. En küçük, en ani bir kitle eyleminde bile hiç olmazsa bir taşın üzerine çıkıp ötekileri çağıran vardır. Aynı biçimde amaçsız ve bilinçsiz insan eylemi de söz konusu olamaz.

Öte yandan, küçük, türdeş gruplar tarafından yapılan eylemlerle, verili tarih anının ölçüleriyle "kitlesel" karakterde olanlar arasındaki en önemli fark, ikincilerin bu etkinlikleri düzenleyenlerin aritmetik gücünü aşan bir çekim özelliği taşımasıdır. Cumhuriyet mitingleriyle ilgili ilk saptamayı bu noktada yapabiliriz. ADD, ÇYDD vb. örgütlerin tüm üye ve yandaşlarını toplayıp karesiyle çarpsanız bu sayılara ulaşamazsınız. Bu çevreler neredeyse bir yıldır, İstanbul, Ankara ve İzmir'de ve Anadolu'nun çeşitli yerlerinde onlarca, en çoğuna birkaç bin kişinin katıldığı mitingler yaptılar. Bu etkinliklerin hiçbiri, teker teker ya da toplam olarak söz konusu üç mitingle herhangi bir karşılaştırmayı hak edecek düzeyde etki yaratmadı.

"Cumhuriyet Mitingleri", düzenleyenlerin gücünü ve hedeflerini *aştı*. Bu mitinglere sel gibi insan aktı. Düzenleyici ve çağırıcı örgütlerin mevcut ilişkileriyle, güçleriyle asla ölçülemeyecek büyüklükteki kitle seferberliğini, mitinglere yalnız katılmak değil başkalarını da katmak için harekete geçen, o eylemler için oluşuveren geçici ve gevşek örgütlülükler sağladı. Bu mitinglere bu kadar büyük katılımın olmasının ana nedeni, birikmiş enerjinin bu anlamda "kendiliğinden" harekete geçmesidir. Bu nokta anlaşılmadan cumhuriyet mitinglerinin anlaşılması mümkün değildir.

Bu mitinglere, dincisiyle faşistiyle sağdan hiçbir öbek katılmadı.

İçinde çok farklı renkler bulunduran, sınıfsal temel, dünya görüşü vb. bakımlardan türdeş olmayan bu büyüklükteki eylemleri öğelerinden birine indirgemek, ya da eşitlemek hiç doğru değildir. Ayrıca, bugünkü gibi, çizgilerin karıştığı, ideolojik-siyasal matrislerin yerinden oynadığı koşullarda, bırakalım "kitle" gibi tanımı gereği karmaşık bir topluluğu, tek tek insanların büyük çoğunluğu bile bütünsel/tutarlı/kristal görüşlere sahip değiller. Bu kayıtla akılda tutarak söylersek, kürsülerin ve miting meydanlarının iki ana siyasal iletisi laiklik vurgusu ve emperyalizm karşıtlığı olarak öne çıktı.

Mitinglerde, meydanlardan en çok yükseltilen ana belgiler şunlardı:

"Türkiye laiktir, laik kalacak!"

"İrticaya, dinci-ırkçı faşizme geçit yok!"

"Atam izindeyiz!"

"Genciz, güçlüyüz Atatürkçüyüz!"

"Kemalist uyanış engellenemez!"

"Ne postal ne takunya, cumhurundur Çankaya!"

"Ne şeriat ne darbe, bağımsız demokratik Türkiye!

"Ne ABD, ne AB, tam bağımsız Türkiye!"

"Kahrolsun Amerikan emperyalizmi!"

"Katil ABD, işbirlikçi AKP!"

"Tayyip baksana, kaç kişiyiz saysana!"

"Satılmış medya!"

"Tayyip'i alana Aydın Doğan bedava!"

Kürsü yönlendirmelerine rağmen bu mitinglere Kürt düşmanı, ırkçı-şoven bir hava egemen olmadı.

Bu mitinglerde devrim ve sosyalizm gibi hedefler cılız bir ses olarak bile duyulmadı.

Ama "Cumhuriyet Mitingleri", 12 Eylül'den bu yana yaşanan en büyük ve kitlesel siyasallaşma (politizasyon) ve seferberlik (mobilizasyon) örnekleri oldular.

Bu mitingler, işçi sınıfı ve emekçi karakterinin damga vurduğu toplantılar değildi. Ama, sağdan ve soldan çokça dillendirildiği gibi, "beyaz Türkler"in, hali vakti yerinde "orta sınıf" mensuplarının, yalnızca Alevilerin eylemi de değildi. Bu mitingler, sözcüğün gerçek anlamıyla "kitle" toplantılarıydı. Bu kitle içinde, örnek olsun silme işçilerin katıldığı daha küçük, diyelim 5 bin kişilik bir mitingten daha fazla, daha geniş "emekçi" olması büyük sayılar yasasının doğal sonucudur. DİSK, KESK, odalar 14 Nisan'dan önce üye ve yandaşlarına bu mitinge katılmama çağrısı yapmışlardı. Tabanları kaydı gitti ve 29 Nisan öncesi bu "karar"larını değiştirmek zorunda kaldılar. Özellikle 29 Nisan İstanbul ve 13 Mayıs İzmir mitinglerinde, on binlerce işçi-emekçi bir araya geldi.

Taha Akyol, Ertuğrul Özkök gibilerinin ve onlardan esin alanların "orta sınıf" teorileri son derece keyfidir. Gelenekseliyle, yenisiyle "orta sınıf" kim? Tarımdaki küçük üretici, kentlerdeki küçük es-

naf ve olsa olsa beyaz yakalıların üst kesimleri olabilir. Bu kesimlerin, özellikle ilk iki kategorinin bu n itinglere yığınsal biçimde katıldıklarıyla ilgili kanıt, işaret yoktur. Seçim sonuçları, bu kesimlerin çok büyük çoğunluğuyla AKP'ye oy verdiğini açık biçimde gösterdi. Ortalamacılığı, egemen sese uyumu, klişeciliği ifade eden ve emekçiler arasında da etkili orta sınıf ideoloji ve kültürünün bu mitinglerin "ruhunda" yansıması başka bir şeydir. Mitinglere çıplak gözle seçilir oylum ve yoğunlukta genç ve kadın katıldı. Kitle karakteri kazandıran ana etkenlerden biri budur.

Bu mitingleri, bir iki fiyakalı yorumla, "devlet operasyonu", hatta "faşizm provası" olarak değerlendirenler "kitle"den, "kitle hareketi"nden hiçbir şey anlamadıklarını göstermiş oluyorlar. Hiçbir kitle hareketi, doğası gereği saf ve steril değildir. Papaz Gapon'un Kanlı Pazarı, 1917 Şubat devrimin başlatan tencereli tabaklı miting, 1917 Temmuz'unun Bolşeviklerin önce karşı çıkıp sonra dönüştürdükleri o büyük toplantı, "Ordu işçi el ele" sloganlarıyla yaşanan 15-16 Haziran... Hiçbiriyle "Cumhuriyet Mitingleri" arasında benzerlik kurmuyorum. Koşullar, dönemler, katılanlar, siyasal konjonktür hepsi farklıdır. Benzeşme, hepsinin tartışmasız özelliği olan, hiç kimsenin tek tek örgütlemediği, örgütleyemeyeceği kitleselliktir.

"Cumhuriyet Mitingleri" konusu, bu büyük kitle eylemliliğinin tümüyle dışında kalan Türkiye solu tarafından ne anlaşıldı; ne doğru düzgün yorumlandı; ne de çıkarılması gereken dersler çıkarıldı. Bunlar olmadığı için de, yok sayıldı; geçiştirildi; top taca atıldı. Ya da kırk dereden su getirilerek bu mitinglerin, "darbeciliğe", "cuntacılığa" hizmet ettiği görüşü savunuldu. Bu dostlara bu yaklaşımların yanlışlığını görmelerine yardım edeceğini düşündüğüm şu somut olgu üzerinde düşünmelerini öneriyorum: Genelkurmay 8 Haziran'da yazılı bir açıklama ve çağrıyla, halkı "teröre karşı kitlesel refleks" göstermeye çağırdı. Bu, çağrıya kitlesel "evet" Türkiye'de Kürt düşmanlığını dönülmez noktalara taşıyabilir, Kürt-Türk boğazlaşmasının açılışı olabilirdi. Ne var ki, çağrının hemen ardından yapılan bu mitinglere, şoven basına "Şehit aileleri yalnız kaldı" di-

ye başlıklar attıracak kadar az insan katıldı. Ondan fazla yerde yapılanların en kitleseli 2000'likti. Yalnız Bursa'daki "Önce Vatan" mitingi, Metal İş başkanı birkaç bin işçiyi oraya taşıdığı için 3-5 bin insan toplayabildi. "Cumhuriyet Mitingleri" enerjisinin çağrıya ilgisizliğini olumlu bir işaret olarak değerlendirmek gerekiyor.

Sonuç olarak şunu söylüyorum: Bu mitingler, 12 Eylül'den bu yana tekelci sermaye program ve uygulamalarına, AKP'nin iktidardan sonra devleti ve toplumu da ele geçirme tırmanışına karşı birikmiş bir öfkenin, enerjinin, siyasal, ama karmaşık, eklektik bir "bilinçle" kitlesel harekete dönüşmesidir. *Bu eylemler, Türkiye toplumunda içine nüfuz edilir, dönüştürülebilir ve örgütlendirilebilirse devrimci-sol açılımlara taban olacak dinamik bir toplamın varlığını göstermiştir.* Bu mitinglerle ilgili olarak öne çıkarılması ve üzerinde çalışılması gereken ana yön kanımca budur.

Öte yandan, bunlar yapılmaz, inisiyatif milliyetçilerin elinde kalırsa, aynı potansiyelin faşizme taban olması olasılık dışı değildir.

7. Türkiye'nin Kırılma Çizgileri

Buraya kadar yazılanlar, Türkiye'nin tarihinin kritik dönemeçlerinden birinden geçmekte olduğumuzu yeterince açık biçimde gösteriyor. Daha önce de kezlerce altını çizdiğim, dünya sistemindeki, güç ilişkilerindeki değişiklikler, Sovyetler Birliği'nin, Varşova Paktı'nın çözülmesi, Soğuk Savaş'ın sona ermesi, emperyalist yeniden paylaşım ve hegemonya mücadeleleri vb. gelişmeler Türkiye'yi bir kavşağa getirmiş, Türkiye'nin dünyadaki yerinin neresi olacağı ve buradan nereye gideceği soruları olanca ağırlığıyla tarihsel gündemin göbeğine oturmuştur.

Bu dönemeçte, Türkiye'nin ABD ve AB ile, emperyalist paylaşımın tarafı olan öteki büyük dünya güçleriyle ilişkilerinin seyri; BOP çerçevesindeki gelişmeler ve Türkiye'nin bu süreçle ilişkisinin içeriği yukarıdaki soruların yanıt bulacağı eksenlerdir.

Ülke içi dinamikler de kendilerini ve geleceklerini bu eksenleri

esas alarak kurguluyorlar. Ancak, her eksen aynı zamanda içinde ciddi çelişki ve çatışmalar barındırdığı, ilişkiler ve dengeler kaygan bir zemin üzerinde sürekli olarak değiştiği için, iç dinamikler, siyasal özneler, genel gelişmelerle kendi konum ve amaçları arasındaki ilişkiyi değerlendirerek kendilerine hareket alanları açabiliyorlar. Hiçbir eksende, burada aynı anlama gelmek üzere mücadele kuşağında gidişatı tek başına belirleyebilecek bir odak yok. Daha güçlü olanlar, en güçlü olanlar var elbette. Ama karşı karşıya gelecek tarafların bileşimi bakımından göreli, aynı zamanda asimetrik, değişken bir güçler ilişkisi var.

Daha somut konuşursak, ABD bugün en güçlü ve saldırgan emperyalist ülke olmasına rağmen, ne dünyada ne de Ortadoğu'da tüm stratejik hedeflerini madde madde gerçekleştirebiliyor. Dost-düşman çizgisini dilediği yerden çekemiyor; hegemonyası altında istediği "koalisyon"u oluşturamıyor; "düşman" ve "şer" devleti ilan ettiği ülkeleri tecrit edemiyor, "önleyici vuruş" konseptini öyle canının istediği gibi uygulayamıyor. ABD'nin Ortadoğu stratejisi, öznelerinin ideolojik geriliğine, sınıfsal karmaşıklığına, saflaşmaların değişken ve kararsız karakterine rağmen Irak'taki aktif direnişçiler başta olmak üzere, karşılaştığı direnç nedeniyle planlandığı gibi ilerleyemiyor. Bu, emperyalist ülkeler arasındaki ve içindeki rahatsızlık, sürtünme ve iç çelişkilerin büyümesine yol açıyor.

Dünya çapındaki en önemli ikinci emperyalist odak sayılan Avrupa Birliği, bugüne kadar aldığı yolun sorgulandığı bir tıkanıklık ve bunalım içindedir. Daha birkaç yıl önce, Türkiye'deki tüm düzen güçlerinin ve liberal solcuların büyük coşkuyla angaje oldukları "AB projesi", emperyalist paylaşım kavgasındaki zayıflığı ve AB'nin kendi içinden yükselen muhalefet nedeniyle duraklamıştır. Birinci bölümde; Avrupa Birliği genişleme-bütünleşme, ekonomik rekabet- hegemonya/güvenlik gerilim ve çelişkileriyle, birçok alanda ve bu arada Türkiye konusunda istikrarlı, tasarımlarını, planlarını öngördüğü gibi adım adım uygulayan bir pratik sergileyemediğini incelemiştik.

Bu dönemeçte, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin stratejik ve taktik yönelişi, siyasal İslam'ın buradan nereye evrileceği, artık bir Ortadoğu, hatta dünya sorunu olan Kürt hareketinin genel gidişatı ve bunun içinde Türkiye'nin "Kürt sorunu" kritik başlıklardır. Bunların somut çözümlemesini yapmamız, bununla da yetinmeyip, kaygan ortamın yarattığı risklere rağmen tutumumuzu, ne dediğimizi açık seçik ortaya koymamız gerekiyor.

7.1. TSK nereye?

Devletin, ona tanımını veren en temel işlevi, belli bir üretim biçiminin varlığı ve gelişimi için gerekli koşulları sağlamaktır. Kapitalist devlet, kapitalist sınıfın öteki sınıflar üzerindeki egemenlik ve baskı aracıdır. Silahlı kuvvetler, tüm kapitalist devletlerde, şiddet ve silah tekeline sahip tek kurum olarak sınıfsal egemenliğin bekçisi ve ayrılmaz bir parçasıdır. Bu bölümün girişinde altını çizdiğim gibi, Türkiye'de devlet geleneği güçlüdür ve *seyfiye sınıfı*, yani silahlı kuvvetler Osmanlı İmparatorluğu'ndan bu yana devletin, yalnız askeri yönden değil, siyaseten de en önemli öğesi olmuştur. TSK, Türkiye'nin yakın tarihinde defalarca yönetime el koymuş, bunu yapmadığı zamanlarda da düzen ve rejim üzerinde bir tür fiili vesayet hakkını elde tutmuştur.

Dünya ve Ortadoğu'daki gelişmeler, Türkiye'de 2007 seçimleriyle iyice belirginleşen ve derinleşen Kemalist cumhuriyetin çözülmesi süreci TSK'yı birinci elden etkiliyor.

Yeni gelişmelerin TSK içindeki etkilerini, yansımalarını ortaya çıkan ipuçlarından tutarak anlamaya çalışmak gerekiyor.

TSK'nın emekli ve halen görevdeki komutanları Varşova Paktı'nın ve Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla ve "küreselleşme"yle birlikte Türkiye'nin savunma ve güvenlik stratejisinin, kavramlarının da yeni durumlara uygun hale getirilmesi gerektiğini belirtiyorlar.

Emekli Kara Kuvvetleri Komutanı Aytaç Yalman, yeni durumu şöyle özetliyor: *"Varşova Paktı ve Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla Avrupa'ya yönelik konvansiyonel askeri tehdit kalmamıştır. Bunun sonu-*

cunda Avrupa ülkeleri savunma harcamalarını azaltmış, silahlı kuvvetlerini küçülterek yeniden yapılandırmaya başlamışlardır. Küreselleşmenin de etkisiyle güvenlik anlayışı ülke topraklarını savunmaktan, ülke çıkarlarını uzaktan korumaya dönüşmüştür."[53]

Genelkurmay Başkanı Yaşar Büyükanıt, Harp Akademileri Komutanlığı'nın, 31 Mayıs 2007'de düzenlediği "Güvenliğin Yeni Boyutları ve Uluslararası Örgütler" konulu sempozyumda yaptığı konuşmada şunları söyledi: *"Gerçekten, yaşadığımız dönemde güvenlik kavramı ifade ettiğim gibi çok değişmiştir ve bu değişim çok büyük bir hızla gerçekleşmiştir. Genç bir subay olarak Soğuk Savaş Döneminde Belçika'da NATO Karargâhı'nda görev yaptım. O dönemde her şey çok sade idi. NATO ve karşısında Varşova Paktı vardı. Tehdit algılamaları ve buna karşı NATO'nun planlamaları çok kolaydı. Daha sonra, general rütbesi ile bir NATO Karargâhı'nda görev aldığımda, Varşova Paktı dağıldı, Sovyetler Birliği dağıldı. Bu dönem NATO için bir şaşkınlık dönemiydi. Bu dönemde, ben NATO Güney Avrupa Komutanlığının İstihbarat Başkanı idim ve NATO kendisine karşı bir tehdit arıyordu. Bu süreç, 11 Eylül 2001'e kadar devam etti ve İkiz Kuleler Saldırısı ile yeni bir dönem başladı ve güvenlik anlayışı tümüyle değişti."*[54]

Genelkurmay Başkanı, güvenlik stratejisinin zemini ile birlikte içeriğinin de değiştiğini, dünyanın yeni bir savaş dönemine girdiğini söyledi: *"Dünya, Sıcak Savaş- Soğuk Savaş gibi evrelerden, Karanlık Savaş dönemine girmiş bulunmaktadır. Karanlık savaş olarak isimlendirilebilecek dönemde, ekonomik manüpülasyonlar, mikro-etnik kışkırtmalar, ülkelerin rejimlerini ve düzenlerini yeniden tanımlamalar, ülkelere aşılanan renkli başkaldırılar ve ülke isimlerinin önüne eklenmeye çalışılan akıl dışı sıfatlar, Karanlık Savaş olarak isimlendirilmeye çalışılan yeni yaklaşımlar olarak tanımlanabilir."*[55]

---

53) Aytaç Yalman, "AB sürecinde güvenlik" dizi yazı, *Cumhuriyet*, 31 Mayıs-9 Haziran 2005. (6 Haziran 2005)

54) Genelkurmay Başkanı Yaşar Büyükanıt'ın 31 Mayıs 2007 tarihli konuşması. http://www.tsk.mil.tr/10_ARSIV/10_1_Basin_Yayin_Faaliyetleri/10_1_7_Konusmalar/2007/konusma_sempozyum31052007.htm

55) Agy.

"Karanlık Savaş" terimi ve tanımı ilginçtir; Yaşar Büyükanıt dost-düşman ayrımını yapmanın zorlaştığını belirtiyor, iç rejimlere müdahale etmelerden, "renkli başkaldırılar"dan, "ülke isimlerinin önüne akıl dışı sıfatlar eklemeler"den söz ederken adını açıkça anmıyor ama herkes bunları yapanın kim olduğunu anlıyor.

Bu aktarmalar, TSK'nin değişen koşulların ayırdında olduğunu gösteriyor.

Peki, değişen siyasal koşulların Türkiye Cumhuriyeti'nin ana savunma ve güvenlik stratejisi açısından getireceği, getirmesi gereken değişiklikler konusunda TSK ne diyor ve ne yapıyor? Daha açığı, bu değişen koşullar ve biraz sonra gireceğimiz Irak ve Kürt sorunu eksenli "tehdit" algılaması karşısında, TSK, ABD ile "stratejik ittifak" ve NATO dışında, bir güvenlik ve bağlaşıklık arayışı içinde midir, klişe Amerikan sözcüğüyle Genelkurmayın "masa"sında böyle bir seçenek var mıdır? Bu sorular bugün geçmişle kıyaslanmayacak kadar önemlidir. Çünkü, bunlar "zamanı gelmiş", tarihsel ve nesnel olarak kapitalist Türkiye Cumhuriyeti'nin önünde duran ve TSK içinde ve dışında konuşulan sorulardır. TSK içinde konuşma ve tartışmaların olduğunu, resmi açıklamalardaki kimi iletilerden ve emekli generallerin dile getirdiklerinden anlıyoruz.

Önce iki emekli ama önemli orgeneralin yazıp söylediklerine bakalım.

AB'ye "onurlu üyeliği" savunan, Eski Kara Kuvvetleri Komutanı emekli orgeneral Aytaç Yalman, değişen dünyada antiemperyalist mücadeleyi bakın nasıl anlıyor:

"*Türkiye'deki ulus devlet modeli kuşkusuz antiemperyalist bir mücadelenin sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bugün antiemperyalist düşünceler taşıyanlar, ülkemizi bugün sahip olduğu modelin gerisine götürmek, demokratik İslam, muhafazakâr İslam, ılımlı İslam gibi, ne olduğu ifade edenler tarafından da ya tam bilinmeyen ya da gizlenen bir çizgiye çekmek istemektedirler.*"[56]

56) Aytaç Yalman, agy, *Cumhuriyet*, 9 Haziran 2005.

Aytaç Yalman, yalnız askeri konularda değil, dünya sorunları üzerinde düşünen, yazan bir kurmaydır ve bugün antiemperyalist mücadeleyi tam da Amerikalılar gibi çeşitli renklerde İslamcılardan ibaret görüyor. Bunun dışında bir antiemperyalist güç kavramına ve ufkuna sahip değil. Dünyaya, Ortadoğu'ya, emperyalizme ve antiemperyalizme böyle bakan bir akılla ABD ve NATO dışında bir seçenek düşünülmesi mümkün değil. Yalman, "irtica" tehlikesine karşı çareyi de ABD planlarında daha aktif yer almakta buluyor: "*Kuşkusuz tehdit değerlendirmesi irdelenirken ılımlı-İslam modeli ile Türkiye'nin laik yapısı arasındaki çelişkiye ilişkin problemlerin giderilmesi için süratle laik ve demokratik bir bölgesel güç olarak derhal GOP'un temel unsurlarından biri sıfatıyla (abç) müzakerelere müdahil olmalı ve planlama faaliyetlerinde etkin bir stratejik güç olarak laik kimliğinin korunması için çalışmalıdır.*"[57] Bir görüş budur. Türkiye'nin BOP'un başka türlü anlatımı olan Genişletilmiş Ortadoğu Projesi'nin (GOP) aktif öğesi olmasını tek çözüm görüyor.

Başka türlü düşünenler de var.

Milli Güvenlik Kurulu eski Genel Sekreteri emekli orgeneral Tuncer Kılınç, İngiltere Atatürkçü Düşünce Derneği'nin 27 Mayıs 2007 tarihinde Londra'da düzenlediği, ADD Genel Başkanı Şener Eruygur'la birlikte katıldığı bir toplantıda yaptığı konuşmada "Türkiye'nin NATO'dan çıkma vaktinin geldiğini ve ABD'nin Türkiye'nin dostu ve stratejik ortağı olmadığını" belirtti. Kılınç, "ABD'nin Irak'ta bir trajediye neden olduğunu, Kuzey Irak'ta bir Kürdistan Devleti kurma sürecinde olduğunu belirterek Türkiye'nin önündeki tek seçeneğin Rusya ile yakınlaşmak, Japonya, Çin ve Hindistan ile ilişkilerini geliştirmek olduğunu" da söyledi.[58]

Emekli de olsa bir orgeneralin Türkiye'nin NATO'dan çıkması gerektiğinden söz etmesi, bildiğim kadarıyla bir ilktir ve önemlidir.

---

57) Aytaç Yalman, agy, *Cumhuriyet* 6 Haziran 2005.

58) *Vatan Postası*, 29.05.2007 http://www.vatanpostasi.org/index.php?option=com_content&task=view&id=388&Itemid=38

Görevdeki komutanların bu görüşü paylaştığı yolunda ise herhangi bir işaret yoktur.

Bugünkü Genelkurmay Başkanı Orgeneral Yaşar Büyükanıt'ın ve Kara Kuvvetleri Komutanı İlker Başbuğ'un son bir yıl içinde söyleyip yazdıkları dikkatle gözden geçirildiğinde görülen, ABD ve AB'ye, doğal olarak özellikle ABD'ye, PKK'ya ve Irak Kürtlerine verdiği destekten ötürü sitem ve uyarılarda bulunulduğudur. En son ve dozu en yüksek olanının anlatımıyla şöyle denilmektedir: "*Türkiye'nin Irak'la ilgili kaygı ve sorunları Türkiye-ABD ilişkilerini etkilemektedir. ABD, Türkiye'nin desteğini almayan bir çözümün Irak için kalıcı bir çözüm olmayacağını ve Irak'ın kuzeyindeki terör örgütünün varlığının hayati bir tehdit oluşturduğunu, zamanın söz söyleme değil, eylem zamanı olduğunu anlamalı ve görmelidir. Sorunların zamana yayılması, bazen sorunların daha da büyümesine ve derinleşmesine neden olabilir.*"[59] Burada diplomatik ama açık bir dille, ABD tutumunu değiştirmediği takdirde sorunun büyüyeceği, Türkiye-ABD ilişkilerinin kötüye gideceği, Türkiye'nin tümüyle önleyemese de ABD planlarını geciktireceği söylenmektedir.

Anlaşılan özetle şudur: Sorunlar var ancak TSK'nin görevdeki yüksek komutanlarının, ABD ile ittifakı gözden geçirmek, NATO'dan çıkmak, başka seçenekler üzerinde çalışmak türünden bir gündemleri yoktur. Söylemde ve eylemde ABD'ye NATO'ya sitem etmekten öteye gitmiyorlar.

Ama sorun ortada duruyor. Askerler, her vesile ile Türkiye'nin ciddi tehlikelerle karşı karşıya olduğunun altını çiziyorlar. Onların anlatımlarıyla özetleyecek olursak, "Cumhuriyetin kuruluş felsefesinin temelini oluşturan ulus devlet, üniter devlet yapısı" ve "Cumhuriyetin temel niteliklerinden biri olan laiklik", "iç ve dış düşman"lardan gelen ciddi bir tehdit altındadır. "Bölücü terör" ve "ılımlı İslam" "bazı müttefiklerimiz tarafından himaye görmektedir".

---

59) İlker Başbuğ'un, Kara Harp Okulu'nun yeni öğretim yılı başlangıç töreninde yaptığı konuşma. *Cumhuriyet*, 25 Eylül 2007.

TSK bu saptamaları yapmakta, tekrar tekrar, her kezinde daha sert açıklamaklarla dile getirmekte, ancak görüldüğü kadarıyla bu "tehdit"lere karşı, bir strateji ve siyaset oluşturamamaktadır. ABD ve AB'ye sitem etmek, Kürt sorununu, "bölücü terör"e eşitleyip, "son terörist yok edilinceye kadar" savaşın süreceğini tekrarlamak bir siyaset stratejisi değildir. Strateji geliştirmeyen, başkasının stratejisine tâbi olur. Çünkü etki koyana tepki, dayatılan eksenin kabulü anlamına gelir. ABD'nin ve AB'nin "Kürt kartı"nı kullanarak geliştirdikleri stratejileri bozmaya çalışmak için yapılanlar, Türkiye'yi adım adım tam da emperyalistlerin istediği noktaya getiriyor: 23 yıldır süren savaşa rağmen, savaşmadan ve düşmanlaşmadan bir arada yaşayan Kürtlerle-Türkleri bir iç boğazlaşmaya sürüklemek, Türkiye'yi 12 Eylül benzeri bir gericiliğin, faşizmin kucağına itmek! Her şey bir yana, "dış tehdite" bu kadar vurgunun yapıldığı bir dönemde, üstelik olanak da varken iç birlik ve barışı güçlendirmek yerine Türkiye Kürtlerini Barzani'ye ve dinci gericiliğe itmek ne oluyor? Benzer biçimde, insanın aklına ABD'nin geliştirdiği, 22 Temmuz seçimlerinden sonra Türkiye'de bir tasarım olmaktan çıkıp gerçeklik haline dönüşen "ılımlı İslam"a karşı laikliği savunmanın, yarın ABD'nin Iran'a karşı başlatacağı bir savaşa katılmanın gerekçesi yapılma olasılığı geliyor. Emperyalist "Karanlık Savaş"ın ne yapacağını bilmeyenleri nereye sürükleyeceğini kimse bilemez.

Bizim bildiğimiz şudur: Doğrudan ya da tersinden emperyalist tasarımların uzantısı olmak hiçbir zaman ve hiçbir biçimde halkların ve Türkiye'nin hayrına değildir ve bu gerçek ülke çapındaki siyasal mücadelenin düzeyine ve etkisine de bağlı olarak toplumsal-kurumsal tüm örgütlülüklere bir biçimde yansıyacaktır.

7.2. Kürt sorunumuz

Bugün, "Kürt sorunu"nu "ulusal sorun" başlığı altında, soyut teorik ilkeler düzeyinde ele almak, yüz yüze olduğumuz somut ve güncel durumu çözümlemeye, siyaset ve tutum geliştirmeye yetmiyor.

Ulus ve ulusal sorun *tarihsel* ve her zaman *somut siyasal* bir prob-

lemdir. Bu iki boyut, bütün zamanlar için aynı, genel geçer formüllerle ele alınamayacağı anlamına gelir. İkincisi, Marksistler için ulusal sorun, varlığı ve çözümü kendinde olan bir konu değildir. En bilinen Leninist ilke Ulusların Kendi Kaderlerini Tayin Etme Hakkı (UKTH), onun daha somut ve köşeli anlatımı ise ayrı devlet kurma hakkıdır. Marksistler bu hakkın ayrı devlet olarak örgütlenme biçiminde kullanılmasını destekleyip desteklememekte hep proletaryanın kendi kaderini tayin hakkını ölçüt alırlar. Bu hakkın varlığı, somut ve fiili olarak her durumda ayrılığı desteklemek anlamına gelmez. En bilinen basitleştirilmiş örneğiyle, boşanma hakkını savunmanın, her durumda boşanmayı savunmayı gerektirmeyeceği gibi. Ya da, öteki koşullar eşitse Marksistler ulusların daha büyük siyasal birimler, devletler halinde örgütlenmesinden yana olurlar vb. Bu hakkın uluslararası karşılığı olan self-determination, ABD Başkanı Wilson'un ünlü ilkeleri arasında ve BM tüzüğünde de yer alan, deyim uygunsa iki yana da kesen bir kılıçtır. Emperyalizmden yana ve emperyalizme karşı kesen bir kılıç. Bu nedenle de ulusal sorunda bütün kapıları açan bir anahtar değildir. Özellikle bugün, birçok pratik örnekte self-determinasyon halkların değil emperyalistlerin "kader belirleme" hakkı biçiminde somutlanmaktadır.

Bir etnik öbek, ulus, topluluk üzerinde sistematik baskı/zor varsa ve buna karşı bu egemenlik düzeninden ayrılmak isteyen bir halk bu hakkını kullanmak istediğini fiili mücadelesiyle ortaya koyuyorsa bu meşrudur. Hakkı tartışmayız; söz konusu hakkın kullanımı somut durumda "emperyalizmin halkların kaderlerini belirleme hakkı" biçimini alıyorsa emperyalizme karşı mücadele eder, o halkı ise bu seçeneğin kendisinin de yararına olmayacağına ikna etmeye çalışırız.

Kürt sorunu çok öğeli bir denklemdir. Denklemi karmaşıklaştıran olgular kısaca şunlar:

Bir: Ortadoğu'nun dört ülke devletinde, Türkiye, Irak, İran ve Suriye'de Kürtler yaşıyor. Devletlerarası bir sorunla karşı karşıyayız.

İki: ABD'nin Irak'ı işgali ve Kuzey Irak'ta Kürt devletinin oluşmasıyla birlikte ABD artık sorunun doğrudan tarafıdır. ABD ve Siyo-

nist İsrail, bu devletin kurucu-destekçi güçleridir.

Üç: Türkiye, Irak, İran ve Suriye'nin birbirleriyle ilişkileri, ABD'nin Irak işgali ve BOP dayatması koşullarında son derece karmaşık, çelişkili ve değişken bir karakter kazanmıştır. Bugün, Kürt sorunundaki gelişmeler, Irak'ın ne biçimde bölüneceği, ABD'nin İran'a karşı ne yapacağı, İran konusunda Türkiye'nin hangi tutumu alacağı türünden son derece kritik sorulara bağlanmıştır.

Dört: Dört ülke devletteki Kürt halkının içinde bulunduğu ekonomik, toplumsal ve siyasal koşullar aynı değil. Dört ülkenin her birindeki Kürt hareketinin öteki ülkelerdeki Kürtlerle ve o devletlerle ilişkileri kararsız ve istikrarsız, dostları ve düşmanları farklıdır. Bugün için stratejisi ortak, birleşik bir Kürt ulusal hareketinden söz edemiyoruz.

Beş: Türkiye'de Kürt halkının önemli bir bölümü Türkiye'nin batı illerinde yaşıyor. Bu nedenle, konuyu Türkiye içinde bir "coğrafi bölge" sorunu olarak tanımlamak ve sınırlamak olanaksızdır. İki halkın birlikte kardeşçe yaşaması yönündeki bir çözümün çok güçlü nesnel, tarihsel temelleri var. Uzun, acılı ve kirli savaşa, iki uçtan düşmanlık körüklenmesine rağmen bu temel hâlâ var.

Altı: Kürt siyasal hareketi, Türkiye içinde de PKK'dan ibaret değil. Bu yüzden, "PKK sorununu çözmek" Türkiye için bile Kürt sorununu çözmek anlamına gelemez.

Yedi: PKK yalnızca Türkiye'de değil, aynı zamanda İran'da PJAK (Kürdistan Özgür Yaşam Partisi), Suriye'de PYD (Demokratik Birlik Partisi), Irak'ta PÇDK (Kürdistan Demokratik Çözüm Partisi) örgütlüdür. PKK da artık yalnızca bir Türkiye hareketi değildir.

Sorun karmaşıktır ve hatlar karışıyor.

Böyle durumlarda teorik bakışın, ilkesel tutumların önemi artıyor. Teorik bakmak, ama aynı zamanda somut durumu çözümlemek, sadeleştirmek gerekiyor.

Komünistler dil, din, etnisite, ırk ile tanımlanan devleti değil, belli bir toprakta yaşayan herkesin yurttaş olduğu, bunun ötesinde hiçbir ayrımın söz konusu olmadığı bir devleti savunurlar. Bugün,

emekçi halkları etnik, dinsel temelli küçük birimlere bölen ve bölmekte çıkarı olan emperyalizmdir. Biz, baskı ve zorun kaldırıldığı koşullarda en geniş birliklerden yanayız.

Bugün, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş döneminden de geri ırkçı bir ulusçuluğa sarılanlar, emperyalist planlara ve Türkiye'nin bölünmesine en büyük desteği veriyorlar.

Bugünkü süreçleri, emperyalizmin, Türkiye tekelci sermayesinin, Kürtlerin nerede durduğuna, ne yapmak istediğine bakarak, çizgiyi antiemperyalist eksenden geçirerek değerlendirmek durumundayız.

Daha somutu çözümlerken, eldeki bütün kareleri büyük resmin içine yerleştirmek gerekiyor.

ABD ve AB emperyalistleri, Kürt sorununda, Irak'taki Kürt devletini desteklemek ve kabul ettirmek; Kürt etmenini İran, Suriye ve Türkiye'yi denetimde ve inisiyatif alanında tutmak üzere bir "koz", bir kart olarak kullanmak; ayrıca Kerkük petrollerine egemen olmak biçiminde özetlenebilecek bir strateji izliyorlar. Irak'taki Kürt devleti daha şimdiden BOP'un ana üslerinden biridir. Görünür gelecekte geri çevrilebilir bir olgu değildir; Türkiye'nin bugünkü güç dengeleri ve ABD'ye bağımlılık ilişkileri içinde bu devleti önlemek, ya da kabul etmemek türünden bir seçeneği yoktur.

Kürt sorunu, ABD'nin Ortadoğu ve özellikle de İran siyasetinin en önemli kartı haline gelmiştir.

Sermaye ve Türkiye'yi yönetenler içinde, değişen koşullara ve birden çok etmene bağlı olarak Kürt sorununda farklı eğilim ve stratejiler var. Türkiye Cumhuriyeti'ni tasfiyeye memur edilmişlerden, çeşitli nedenlerle bunlara hayırhah yaklaşanlara, AB'ye girmeyi de kolaylaştıracağı için sorundan "verip kurtulmayı" savunanlardan, Türkiye'yi böldürmemek için herkesle son damla kanına kadar savaşacaklarını ilan edenlere kadar...

Kürt sorununun Türkiye açısından iki çözümü olabileceği yıllardan beri ve bugün de söyleniyor. Bu görüşleri savunanlara göre Türkiye bu sorunu ya büyüyerek çözecek ya da kendisi bölünüp

küçülecektir.

Kürt sorununu Türkiye'yi büyüterek çözme seçeneği, Türkiye'nin Kerkük ve Musul'a, petrol kaynaklarına ulaşmasıyla ilgili eski hülyasına, ölümünden önce Ecevit'in doğruladığı Mustafa Kemal'in "Musul'u alın!" vasiyetine, Türkiye'nin Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonraki yayılma reflekslerine de uygundur ve 1990'larda Turgut Özal tarafından yaşama geçirilmeye çalışılmıştır.

Çekiç Güç'ün Türkiye'ye getirilmesi, Barzani ve Talabani ile sık görüşmeler, bu kişilere kırmızı pasaport verilmesi hep bu çizgiye uygun uygulamalardı. Çekiç Güç uygulaması Irak'ın 2003'teki işgalinden önce ABD silahlı güçlerinin bölgeye ve Türkiye'ye yerleşmesinin ilk adımıydı. Abdullah Öcalan'ın bir ABD-İsrail operasyonu ile Türkiye'ye teslimiyle, bir anlamda bu "kıyağın" bir karşılığı olarak TC ile ABD arasında, Türkiye'nin Kuzey Irak'taki oluşuma rıza göstermesi, en azından karşı çıkmaması yönünde zımni ya da açık bir anlaşma olduğunu düşünmek için birçok neden vardır.

Özal'a çok yakın gazeteciler 1990'lardan bugüne Türkiye'nin Kürt sorununu "büyüyerek" çözmesinin ABD stratejisine uygun bir yöneliş olacağı tezini savunuyorlar.

Cengiz Çandar 1993'te şunları yazmıştı:

"*İşte, Türkiye şimdi, bu mevcut şartlarda bir 'bölgesel istikrar ve güç odağı' olarak, Rusya'nın yerini de dolduracak şekilde Batı dünyasının gözünde, oluşulmasına çalışılan 'Yeni Dünya Düzeni'nin 'temel sütunlarından biri olarak var olabilir. Böylesine bir tehditler denizinin ortasında uluslararası sistemin (özellikle Batı'nın), Türkiye gibi güçlendirilmiş bir 'istikrar adası' ihtiyacı bulunuyor. Bu jeostratejik gerçeği yakalamak ve ona göre davranmak, Türkiye'ye yüz yıllardır elde etmediği imkânlar ve fırsatları sağlayacaktır. (...) 'Güney'de ise Kuzey Irak ve dolayısıyla Kürtler... Dolayısıyla Türkiye'nin kendi Kürt vatandaşlarıyla barışması, söz konusu stratejik çerçeve için olmazsa olmaz niteliğindedir. Bizim Kürtlerle Nevruz arefesinde başlayan yeni süreç, bazılarının pek korktuğu gibi Türkiye'nin parçalanması değil büyümesinin yolunu açıyor.*"[60]

Hasan Cemal de aynı tarihlerde aynı doğrultuda şunları yazdı:

"Başkentteki bazı iktidar odaklarında Washington'un bir 'Kürt senaryosundan' söz edilir. Yıllar öncesine giden bu senaryo benim de kulağıma çalınmıştı. Şöyle özetlenebilir: Türkiye'nin himayesinde İran, Irak ve Suriye Kürtlerini de kapsayacak biçimde bir devlet, daha doğrusu Türkiye'yle birlikte bir federasyon... Yani bölgede sınırların yeniden çizilmesini gerektiren bir Amerikan senaryosu..."[61]

Aç tavuk kendini darı ambarında görürmüş.

Türkiye'yi yönetenlerin bir bölümü böyle hayaller peşindedir.

ABD'nin Türkiye'nin merkezinde olacağı, sınırlarını genişleterek öteki bölgelerdeki Kürtleri de içine alacağı bir planı yoktur. ABD, Ortadoğu'da kendisinden başka "büyük" ve güçlü hiçbir şey istemiyor.

Öte yandan, bölgesel bir güç olma, emperyalist hiyerarşide basamak atlama, petrol kaynaklarına ulaşma Türkiye kapitalizminin, tekelci sermayenin nesnel eğilimidir ve bu eğilim ile ABD emperyalizminin, BOP ve Kürt sorunlarındaki genel stratejisi çakışmamakta, çelişmektedir. Emperyalizm bugün Türkiye'yi bölmeye, küçültmeye yönelik bir siyaset izliyor. Emperyalizmle kapitalist Türkiye arasındaki çelişki, değişen dünya koşullarındaki nesnel konum/çıkar farklılığına dayanıyor. Türkiye'yi yönetenlerin emperyalizme bağımlı/işbirlikçi var oluşlarıyla bu nesnel konum farklılaşması iki önemli sonuç doğuruyor. Birincisi, Türkiye egemenleri strateji geliştirmekte müthiş bir bocalama ve ikircime düşüyor. İkincisi, antiemperyalist mücadele zemini yine nesnel olarak güçleniyor.

Emperyalizmin ipiyle inilecek kuyuda Kürt halkını bağımsızlık, refah, özgürlük ve onur değil kölelik, birbirini kırma, büyük güçler arasında ezilip kırılma bekliyor.

Barzani ve Talabani inisiyatifinde gelişen devlet, ABD'nin kuklası, emekçi ve özgürlük düşmanı, emperyalizmin Ortadoğu'daki yeni kartı ve atı konumunda bir devlettir. Komünistler açısından sorun, dünyada var olan kapitalist ve işbirlikçi devletlere "Kürt" kimlikli bir devletin eklenmesini gayri meşru görmek noktasında değil,

60) Cengiz Çandar, "Türkiye için tarihi fırsat", *Sabah*, 25 Mart 1993.

61) Hasan Cemal, "Bir Amerikan senaryosu", *Sabah*, 26 Mart 1993.

bu devletin Ortadoğu'daki yeri ve rolü noktasındadır.

Kır yoksullarına ve genç Kürt aydınlarına dayanan Türkiye'deki Kürt hareketi 1970'li, 80'li yıllardaki sol, antiemperyalist çizgi ve söylemden uzaklaşmıştır. PKK, bugün ABD'nin Irak işgalini savunuyor. Filistin direnişiyle İsrail'e "eşit mesafede" durarak sonuçta Siyonist saldırganlığa destek oluyor. "Irak'taki kazanımları korumak gerekir" gerekçesiyle Barzani hareketiyle ittifak geliştiriyor. Siyaset ve strateji başlıklarında son derece kaygan bir zemindedir. PKK'nın amacı nedir? Bağımsız Kürt devleti mi, üniter "demokratik cumhuriyet" içinde özerklik mi, bir Kürt federasyonu ya da "demokratik konfederal devlet" mi, Barzani-Talabani yönetimli devletin parçası olmak mı? Zamana göre sık sık değişen söylem ve kavramlardan ve açıklamalardan orta ve uzun erimli hedefleri belli bir siyasal strateji çıkmamaktadır. PKK, ABD emperyalizminin dayattığı stratejileri kimi zaman destekliyor, kimi zaman kendisine yönelmesini önlemeye, kimi zaman yönünü değiştirmeye çalışıyor. Örneğin bu satırların yazıldığı günlerde Türkiye ile ABD arasındaki pazarlıklarla devre dışı edilme olasılığına karşı şiddeti tırmandırıyor; DTP'yi iki ateş arasında kalacak biçimde sıkıştırıyor.

Tıkanmanın somut yansımalarından biri, 22 Temmuz seçimlerinde Türkiye içinde Barzani-AKP cephesinin güç kazanmasıdır. Bu sürecin devam etmesi durumunda, ABD ve İsrail'in PKK kartını, Türkiye'nin Bölgesel Kürt Yönetimi'ni tanıması ve İran'a yönelik planlarda taşeronluk yapması karşılığında elden çıkarmaları olasıdır.

AKP'nin Kürt siyaseti, ABD ve AB stratejilerine uygunluğu gözetilen bir çizgide, ırkçı ve militarist eğilimler karşısında din ve ekonomi silahlarını kullanarak Kürt aşiret, tarikat gericiliğiyle işbirliği yaparak Kürt köylü yığınlarının sempatisini ve güvenini kazanmak, böylece herkes karşısında gücünü ve etkinliğini artırmak olarak özetlenebilir. Bu yönde yeni bağlaşıklıklar ve partileşme çalışmaları, "Kürt Hamas"ı, "Kürt-İslam sentezi" tasarımları gündemdedir.

Tüm bunlar bir yana, olayların iki yönlü tırmanması, Türkiye'yi bir savaş cehenneminin içine itebilir. Türkiye'nin girişebileceği bir "sınır

ötesi operasyon"un Kuzey Irak'ın işgali biçimini alması Türkiye'nin sonuçlarını hiç kimsenin önceden tahmin edemeyeceği bir emperyalist savaşın içine çekilmesi demektir ve bu savaşın yıkıcı ve parçalayıcı bir iç savaşı tetiklemesi düşünülebilecek en kötü olasılıktır.

Türkiye'nin birliğini koruyarak Kürt sorununu çözmenin tek yolu, kendi Kürtlerimizle birlik ve kardeşliği pekiştirmek, bunun yarattığı güçle ABD emperyalizmine, İsrail ve Barzani gericiliğine karşı mücadele etmektir.

Bugün Kürtleri ve Türkleri bir arada tutacak tek ortak hedef, ortak düşmana, emperyalizme karşı mücadele etmektir. Emperyalistlerin ve işbirlikçilerinin Kürtleri, Arapları ve Türkleri daha fazla kırmasını, birbirine kırdırmasını önleyecek, bu halkların geleceklerini kendi ellerine almasını sağlayacak tek çare hep birlikte emperyalizme karşı mücadele etmek, emperyalizme ve kapitalizme karşı emek ve kardeşlik cephesinde buluşmaktır. Uzun erimde sonuç alacak tek doğru siyaset bu çizgideki ilkeli siyasettir. Bu siyasete hizmet etmeyen hiçbir şey doğru değildir.

Milliyetçilik, emperyalizme değil öteki kardeş halklara düşmanlığı körüklediği, böylece emperyalizmin "böl yönet" stratejisine hizmet ettiği için halkların emperyalizme karşı ortak mücadelesinin önündeki en büyük engeldir

Türk ve Kürt emekçilerini antiemperyalist mücadeleye kazanmak bugün en birlikçi, en devrimci siyasettir. Antiemperyalist birlik ve kardeşliği oluşturmak için ise, ilkeli, yaratıcı, güven geliştirici siyasal ve pratik açılımlar gerekiyor. Zorluklarımız var. En büyük zorluk, Türkiye sol ve sosyalist hareketinin kendi toplumsal temelleri üzerinde etkili/güçlü bir varlık ve etkinlik gösterememesi, esas görevini yapamamasıdır. Yaşamda ve "seçimde" var olabilmek için Kürt desteğine tutunmaya çalışan edilgen ve kuyrukçu konumdaki bir sol hareketin ne kendisine ne de Kürtlere yararı oluyor.

Bugün ilkesel siyaseti yaşama geçirmede kısa erimde değişmeyecek iki pratik görevimiz var. Kürt halkına karşı geliştirilecek ırkçı-şoven baskı ve saldırılara, "askeri çözüm" dayatmasına etkili biçim-

de karşı durmak; bununla birlikte Türkiye'deki Kürt hareketine, emperyalizme karşı ortak mücadele için yüzünü Anadoluya, Türk halkına çevirmesi çağrısını bu karşı duruş ve dayanışma içinde yükseltmek.

Kürt sorununu, emperyalistlerin elinde bölücü bir etken olmaktan çıkarıp, antiemperyalist, antikapitalist ortak mücadelenin bileşenlerinden biri haline getirmek, Türkiye'yi dinci ve ırkçı gericiliklerden kurtarıp eşitlikçi, özgürlükçü bir kardeşlik düzenine doğru açmak bu görevlerin hakkıyla yerine getirilmesinden geçiyor.

7.3. Siyasal İslam, laiklik ve biz

İslamcı akımın Osmanlı İmparatorluğundan bugüne evriminin incelenmesi başlı başına bir konudur. Burada, bu bölümün girişinde değindiğim, bütün toplumsal-siyasal akımlar için geçerli kapitalizmin bu akımları kendine benzetme gücü dışında iki noktanın altını çizmek istiyorum.

Birincisi, Osmanlı İmparatorluğu'nun emperyalist kapitalizmin etki alanına girdiği tarihten başlayarak İslamcı akım, Batı'dan gelen aydınlanmacılığa, sekülerizme ve ulus devlet merkezileşmesine karşı çıkarken, genel olarak kapitalist liberalizmden, ademi merkeziyetçilikten yana olmuştur. İkincisi, bu akım içinde emperyalizmle işbirliği her zaman son derece güçlü bir eğilim olmuştur.

"İslamcı akım", siyasal İslam'dır.

Aslında doğuşlarında, kapitalizm öncesinde bütün dinler siyasal üst yapıyı ve toplumsal yaşamı düzenlediler. Bu anlamda hepsi siyasaldılar. Kapitalizmin doğduğu ve geliştiği Batı Avrupa'da, aydınlanma ve burjuva devrimleriyle burjuva ulus devlete geçilirken, dinin alanı yeniden tanımlandı. Toplumsal işlevleri yeni düzene uyumlu biçimde sürmekle birlikte, dinsel örgütlenme ve etkinlik özel, kişisel alanla sınırlandırıldı. Böylece, din ve ulus devlet, egemen üretim biçimini sürdürme ortak hedefi içinde işbölümü ve alan paylaşması yaptılar, bunu yaparak da varlıklarını ve yaşamalarını bir tür güvence altına almış oldular.

Kapitalizm İslam toplumlarının içinde doğmadı. İslam toplumları, kapitalizm dünya çapında egemen sistem olduğu, Batı önce sömürgecilik ve sonra da emperyalizmle, kendisinden farklı üretim ilişkileri içinde olan toplumlara kendi doğal evrimlerini yaşama olanağı tanımadığı için, nasıl olacağını hiçbir zaman bilemeyeceğimiz kendi doğal evrimlerini yaşamadılar. İslamın doğuşunda devlet kuran bir din olmasıyla birlikte bu durum, İslam toplumlarında din ile devletin birbirinden ayrılamamasının en önemli iki nedenidir. İslamiyet, aynı zamanda bir devlet yönetimi olarak oluştu. Hz. Muhammet, yeni bir dini tebliğ eden bir peygamber, ama aynı zamanda Arap-İslam imparatorluğunun temellerini atan bir siyasal önderdi. İslam dininin oluşup yayıldığı dönemde, İslam bir devlet biçimi olarak örgütlendi. İslamda, devlet, hükümet, siyaset dinsel alanın dışında değil içinde yer aldı.

Yalnızca bir inanç ve inanç alanının kurallarını düzenleyen bir sistem olarak dinin bütünselliğini koruması bir düşünceye göre siyasal olmamasına bağlıdır. Örnek olarak Kılıçbay'ın şu saptamasını alabiliriz: "...*laiklik her şeyden önce din kesiminin yararınadır; çünkü laiklik dinin totalite olarak korunmasına olanak verir, aksi durumda, siyaset olarak kısmileşecek ve din olma niteliğini kaybedecektir.*"[62] Aslında, Batı'da Hıristiyanlık içindeki reform hareketinin dayandığı temel düşünce de budur. Luther, laikliği dindar olmanın gereği olarak görüyordu. Ona göre, din ile siyasetin, devlet ile kilisenin ayrılması Hıristiyan inancının arılığının ve güçlü kalmasının güvencesiydi. Bu hedef burjuva devrimleriyle, ulus devletle yaşama geçti.

İslam dünyasında, bu ayrımın gerçekleşmemesinin tarihsel ve bu dinin varoluş karakterinden gelen nedenleri var. Musevilikte ve Hıristiyanlıkta, Tanrı deyim yerindeyse ataerkil bir hiyerarşinin tepesindedir. Hıristiyanlıkta İsa, Tanrının oğludur. Tanrı erkektir. İslamda Tanrının cinsiyeti yoktur ve her yerdedir. Bu, Tanrı ile top-

62) Mehmet Ali Kılıçbay, *Uyruktan Vatandaşa Geçimden Siyasete*, İmge Yayınları, Ankara, 1996, s. 64.

lum arasında ancak siyaset ve devletle doldurulabilecek bir boşluk bırakmaktadır vb.

Bir kısa parantez de Osmanlı İmparatorluğu'nun devlet örgütlenmesinin karakteriyle, ilgili. Bu konuda, birçok farklı tez var. Osmanlı İmparatorluğu'nun laik bir devlet olmadığı açık. Ancak, imparatorluğun siyasal ve yönetsel düzeni 600 yıl boyunca değişmez bir yapı olarak kalmadı. İlber Ortaylı'nın belirttiği gibi, "18-19. yüzyıllar boyu imparatorluğun hukuk, yönetim ve toplum düzenindeki değişmeler" "dualist (ikili)" bir yapı yarattı.[63] Özellikle 19. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu içinde laik öğeler, yasalar ve kurumlar biçiminde var olmaya başlamıştı. İmparatorluk son dönemlerinde, örneğin Arap toplumlarındaki türden bir şeriat devleti değildi. Yakın zamanlarda, özellikle de 70'li ve 80'li yıllarda Arap şeriatçılığını Türkiye'ye ithal etme çabalarını emperyalizm yönlendirdi.

Buradan devam edebiliriz.

Emperyalizm İslam toplumlarına müdahale ederek, bu dünyanın kendisine karşı yönelmesini, antikapitalist bir kimlik kazanmasını önledi. Daha yakın dönemlere geldiğimizde İslamın, kapitalizm yanlısı antikomünist bir temelde siyasallaşmasına aktif destek sağladı. Emperyalizm, Sovyetler Birliği varken "Yeşil Kuşak" siyasetleri güdüyordu; Sovyetlerden sonra "İslamcı terörizm"den "düşman"; "ılımlı" ve yaygın dinci gericilikten (Hıristiyan, Müslüman ve Musevi) "dost" cepheleri yarattı. Radikal İslam tehdidi, ılımlı İslam'ı meşrulaştıran bir gerekçe olarak değerlendiriliyor. Emperyalizm açısından, esasında İslamın radikali, ılımlısı fark etmiyor. Ayrım çizgisini kendisine dost-düşman ayrımına göre çekiyor.

Türkiye kapitalizmi İslamiyeti kendisine eklemleyip benzetmekte öteki İslam ülkelerinden daha çok yol aldı. "Ilımlı İslam" modeli olarak öne çıkarılmasında bunun önemli payı var.

---

63) İlber Ortaylı, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, İletişim Yayınları, 10. Baskı, İstanbul, 2001, s. 171.

Halifeliğin kaldırılması ve Cumhuriyet'in ilanı, Kemalist devrimin iki önemli adımıydı. İslamcı güçler, uleması, tarikatları, dergâhları, milyonlarca mürit ve yandaşlarıyla Ankara'daki merkezi devlet iktidarından uzaklaştırıldılar. Tekke ve zaviyeler kapatıldı. Eğitimin laik temelde birliği (Tevhidi Tedrisat) sağlandı. Diyanet İşleri Başkanlığı ile dinin devletin denetimi altına alınmasına girişildi. Ancak, dinci örgütlenmelerin topluma gömülmüş yapıları dağıtılamadı. Bunlar çok partililiğe geçişle birlikte yeniden su yüzüne çıktılar. Askeri darbelerin eşlik ettiği son 40-45 yıllık dönemde, İslamcı hareketin, önderleriyle, yetişmiş kadrolarıyla ve "bilinçlenmiş" bir bedenle öne çıkmasında yukarıda sayılan nedenlerin yanı sıra, toplumun en küçük birimlerinden, hücrelerinden başlayan çok yönlü bir etkinliğin yadsınamaz rolü vardır. Bu rol, birinci olarak "resmi toplum" dışında, kültürüyle, aile, ibadet, komşuluk, dayanışma ilişkileriyle "İslamın yaşandığı" sürekli bir alan, bir kültürleşme yarattı. İkincisi, inananları siyasallaştırdı. Bunların ikisi de kendi kendine olmadı. Siyasal, ekonomik, ticari derneklerle dinsel, toplumsal ve kültürel yapıların iç içe geçtiği örgütsel bir ağ eliyle yaşam buldu. Hem toplumsal yaşamın doğumdan ölüme, evlilik ve kadın-erkek ilişkilerinden giyim kuşama, ritüellerden modern yaşama uyum düzeneklerine kadar her alanına işleyen bir bütünlük oluşturuldu; hem dünya nimetlerinden yararlanmaya elverişli kanallar yaratıldı; hem de "genel oy" ve seçim kanallarından yükselen bir siyasallık mayalandı. Anaç akım olan Nakşibendilik ve ondan türeyen, en az onun kadar etkili bir oluşum olan Nurculuk yakından incelendiğinde görüleceği gibi, bu hareketlerin toplumsal dokudan iktidara yürüyüşü, dönemlere göre farklı yönlere esneyen, ileri çıkan, geri çekilen, genel bir strateji ile gerçekleşti.[64]

Siyasal İslam, iktidardaki' Saadet Partisi'nden' AKP'ye siyasal par-

64) Bu konuda ayrıntılı bilgi için: Hakan Yavuz, *Modernleşen Müslümanlar*, Çeviren: Ahmet Yıldız, Kitap Yayınevi, İstanbul, Eylül 2005

tiler, en büyükleri Nakşibendi ve bugün ABD'de yaşayan Fethullah Gülen Nurculuğu olmak üzere yüzlerce mezhep ve tarikatlar biçiminde örgütlüdür. Geniş bir toplumsal desteğe sahipler. İslamcı akım, hiçbir zaman antiemperyalist olmamış, ama İsrail'e, ABD'ye ve kapitalist "Batı Kulübü"ne karşıtlık söylemini hep canlı tutmuştu. Şimdi AKP ile birlikte bu durum değişmektedir.

Bu noktada açık sorulara açık yanıtlar verme gereği var.

Birinci soru, neoliberal, post modernist, eski solcu liberallerin çok fazla sömürdükleri bir konuyla ilgili. Bu yurttaşlar, özetle söylersek, "Türkiye laiktir, laik kalacak!" belgisine tepki de içeren bir söylemle, Türkiye'nin aslında laik olmadığını savunuyorlar. Aslına uygun olarak aktarırsak temel gerekçeleri, Türkiye'de üstelik yalnızca Sünni Müslüman bir örgütlenme olarak Diyanet İşleri Başkanlığı'nın varlığı ve devlet bütçesinden büyük pay almasıdır. Buna, daha önce üzerinde durduğumuz İmam Hatip Liseleri'ni, din dersinin zorunlu kılınmasını vb. de ekleyebiliriz. Bunların laiklik ilkesiyle çelişen durum ve uygulamalar olduğu doğrudur ve Türkiye adım adım var olan laik devletin çözülmesine doğru gidiyor. Ancak, sorunun böyle konuluşu Kemalizmin Türkiye'ye kanımca en büyük katkısı olan laik devleti bir kazanım saymadığı, daha önemlisi aymaz bir aydın tutumuyla son çözümlemede laikliğin likidasyonuna destek verdiği için büyük bir yanılgıdır. "Nasıl olsa laik değiliz, öyleyse savunulacak bir şey yoktur" demek, pratik olarak ABD-AKP işbirliğiyle var olan laik devletin ılımlı İslam cumhuriyetine dönüştürülmesine en yumuşak deyişle "hayırhah" bakmaktır. "Öyle de olur böyle de olur" liberalliği sonuç olarak emperyalist ve dinci gericiliğin değirmenine su taşımaktadır. Tüm eksikliklerine rağmen, Türkiye 1,5 milyar nüfuslu, 52 devletli İslam dünyasının tek laik devletidir. Beğenmeyenin, daha ilerisini isteyenin yapması gereken, kanımca ancak sosyalist bir aydınlanma hareketiyle ulaşılacak daha tam ve ileri bir laiklik için mücadele etmektir. Hangi gerekçeyle olursa olsun, var olanın gerisine gidişi kabul edemeyiz.

Öteki soru şu: Türkiye'de bugün şeriat tehlikesi var mı?

Bugün karşı karşıya olduğumuz sorun, *Türkiye'nin AKP iktidarı eliyle*, "devrimci" bir yoldan Suudi Arabistan ya da İran tipi bir şeriat devletine dönüştürülmesi değil. Ters yöndeki bütün gelişmelere rağmen, hem devlet içinde, hem toplumda laik ve seküler birikim ve direnç noktaları var. Böyle bir dayatma Türkiye için iç savaş nedenidir. AKP İranlı mollalar türünde "İslam devrimcisi" bir yapı değil. Evrimci bir tırmanma stratejisiyle egemen olduğu Türkiye'de bu egemenliği tehlikeye atacak erken bir karşılaşma istemeyecektir.

Ancak, AKP iktidarı, Türkiye'nin laik devlet yapısını çözerek, toplumsal dokunun direncini zayıflatarak, şeriat devletine giden yolları döşüyor. Ortadoğu savaşlarının Türkiye'yi de içine alacağı, ayrıntılarını şimdiden tam bilemeyeceğimiz koşullarda, bu açılmış yol üzerinden bir şeriat devletine gidilmesi olasılık dışı değildir.

Bugün için daha önemli sorun, emperyalizm işbirlikçisi siyasal İslamın toplumdan devlete, devletten topluma iki büyük pistonla Türkiye'yi gericileştirmesi ve kendi içinde bölmesidir. Türkiye insanını, mütevekkil (her şeyi Tanrı'ya havale eden), kaderci, itaatkâr, kapitalist sömürü, tüketicilik ve çıkarcılığı dinle rasyonelleştiren bir varlığa dönüştürmesidir. Daha şimdiden yerel yönetimler, devlet ve toplum düzeyinde dualist (ikili) bir yapı oluşmuştur. Din kurallarını devlet ve toplum ilişkilerine yerleştirmek, "kişisel hak ve özgürlüklerin kullanılması", "isteyenin dinini istediği gibi yaşaması" türünden istemler meşruluk ve fiili geçerlilik kazanmıştır. Tırnak içine aldığım bu istemler "demokratik"lik adı altında su katılmamış takiyyeciliktir. Sorunun esası, bu satırların yazıldığı günlerde modalaşan "mahalle baskısı" değildir. "Mahalle baskısı", daha dar çevre baskısı, hatta tek tek kişilerin yalnızken bile duyduğu baskı... Bunlar neden değil! sonuçtur. 22 Temmuz seçimlerinden sonra artmasının nedeni devlet ve siyasetteki İslamcı tırmanıştır.

Bütün bu gelişmeler karşısında, din ve inanç özgürlüğünü savunmaktan vazgeçmek, dini bir kişisel inanç olarak yaşayan insanları karşımıza almak çocukluktur. Dinci gerici akımla, etkili bir mücadele, onun en zayıf yönünü, emperyalizmin işbirlikçisi, sermaye

yanlısı kimliğini, din sömürüsü yapan ikiyüzlülüğünü, iç tutarsızlıklarını sergileyerek yürütülebilir. Buradan yaklaşıldığında, dağarcığımızdaki "malzemenin" çok zengin olduğu görülecektir. Dindar bir emekçiye, İmam Hatipli bir gence, hem de onların ilgi alanlarından başlayarak söylenecek sözlerimiz olmalıdır.

8. (22) Temmuz Seçimi

22 Temmuz 2007'de erken seçimler yapıldı ve AKP geçerli oyların % 46.7'sini alarak eskisinden büyük bir oy desteğiyle, ikinci kez tek başına iktidara geldi.

Çok büyük çoğunluğunu yükseliş dönemlerinde sola bulaşan, ilk ciddi karşılaşma anında bu yolu bırakan, ama sermaye düzeninde prim yapan "eski solcu" ünvanını bir türlü bırakmayan yazar-çizerlerin oluşturduğu, sesi gür çıkan bir kesim, büyük bir heyecanla AKP'nin aldığı oyları "halk iradesi"nin ve "demokrasinin zaferi" olarak alkışladı. Bu kişiler, bununla da yetinmeyip, artık neredeyse tümüyle iktidarın denetimi altına giren TV ekranlarında, gazete sayfalarında bu partinin ve iktidarın yalnız demokrasiyi değil, gelişmeyi, değişimi, halkı, hatta solu temsil ettiğini söyleyip yazdılar. Seçim sonuçlarından AKP yönetici ve yandaşlarından bile daha büyük bir sevinç ve heyecana kapıldılar.

"Cumhuriyet Mitingleri"nden, CHP ile DSP'nin seçim işbirliğinden umutlanan, bu partilerin "aranan kan" olmadığını bildikleri ya da hissettikleri halde, toplumsal tepkiyi seçim sandığına yansıtarak AKP'nin hızını keseceğini umdukları CHP'yi destekleyenler ise büyük bir düş kırıklığı yaşadılar. Bu kesimdekilerin bir bölümü tepkilerini "Bu millet adam olmaz" , "Baykal'la olmaz!" , "Bu ülkede yaşanmaz!" sözleriyle dillendirdiler.

Bu seçimde de ciddi varlık gösteremeyen legal sosyalist soldaki özneler başarısızlıklarını kendileri dışındaki nedenlere, kaydettikleri milimetrik oy artışlarını kendi erdemlerine bağladılar. Başarısız olduklarını kabul ettikleri zaman bile mazeretler saymaya, statükolarını savunmaya devam ettiler. Bunlara, siyasette başarının, karşılaşı-

lan güçlüklerle, engellerle, rüzgârın karşıdan esmesiyle, hakemin taraf tutmasıyla vb. değil kaptanı oldukları gemiyi doğru bir rotada hedefe taşıyıp taşımadıklarıyla ölçüldüğünü anımsatmak gerekiyor.

8.1. Sosyalistler ve seçimler

19. yüzyıl, bir yanıyla işçi sınıfının, emekçilerin "genel oy" için mücadelelerinin tarihidir. Avrupa'da feodal toplumun ürünü olan parlamentolara üye seçme hakkı çok uzun zaman mülk sahibi erkeklerin tekelindeydi ve mülk sahibi olmaya bağlı, derece derece kullanılan bir haktı. Bu durum, yasa önünde eşit hakka sahip "yurttaş" kavramının ortaya çıktığı burjuva devrimleriyle de bir anda değişmedi. Seçme ve seçilmenin tüm yurttaşlar için genel bir hak olarak -o da her ülkede farklı tarihlerde- tanınmasının tarihi çok eski değildir. Kadınların bu hakkı kazanması daha da yenidir.

Emekçilerin burjuvalarla eşit, genel oy hakkına sahip olmasının tarihsel açıdan önemli bir ilerleme olduğunda hiçbir kuşku yoktur. Böylece halkın çoğunluğunun, seçim ve oy aracılığıyla iradesini ortaya koyabilmesinin, çoğunluğun iradesini siyasete yansıtabilmesinin, hatta iktidarı alabilmesinin yolunun açıldığı düşünülüyordu.

Başta Alman Sosyal Demokrat Partisi olmak üzere, işçi sınıfı partileri 19.yüzyılın sonlarından itibaren önemli seçim başarıları kazandılar. O günlerden bugüne dünyanın çeşitli ülkelerinde binlerce kez seçim yapıldı. Ancak dünya, bugüne dek seçimle başarılmış bir devrime, düzen değişikliğine tanık olmadı. Solcular, devrimciler seçimlerle halkın desteğini kazanamadıkları için değil. Birçok yerde ve defalarca kazandılar. Bu uzun ve bugün de devam eden öykünün kısadan hissesi şudur: Kapitalizm, işçi sınıfının iki önemli silahı olan genel oy ve sendika düzeneklerini başlıca üç yöntemi kullanarak etkisiz ve geçersiz kılmanın yollarını buldu. Bir: Sermaye sınıfı, 1848'lere kadar devrim, devrimci ayaklanma konusu olan istemlerin en azından bir bölümünü bu tarihten sonra devrimsiz karşılama "esnekliğini" gösterdi. "Ölümü görünce sıtmaya razı oldu" da diyebiliriz. Aslında, sonradan anlaşıldığı gibi,

geri almak üzere çok büyük bir "ödün" vermiş oldu. İki: Ekonomik, hukuksal, ideolojik, kültürel tüm üstünlüklerini kullanarak, süreç içinde genel oyla parlamentoya taşınan işçi sınıfı erkini düzenin yazılı olmayan yasalarına bağlı kılarak ehlileştirdi. Alman Sosyal Demokrat Partisi'nin evrimi ve geldiği nokta yeterince açıklayıcıdır. Üç: Oyunun kuralları içinde işçi sınıfının, komünistlerin genel oyla iktidarı aldığı, ya da alabileceğinin belli olduğu her durumda oyunun kurallarını değiştirerek şiddete,"demokrasi" eldiveni içindeki demir yumruğa, çıplak diktatörlüğe başvurdu. (Paris Komünü, Almanya ve İtalya'da faşizm, İspanya İç Savaşı, Şili'de Pinoşet darbesi, İtalya ve Fransa'da komünist partilerin olası seçim zaferine karşı "gladyo" örgütlenmeleri vb)

Bunlardan çıkarılması gereken tarihsel derslerden biri, sosyalizm ve devrim hedeflerinin seçim ve oy düzeneklerinin ötesinde bir siyasal birikim, örgütlülük ve kitle seferberliği gerektirdiğidir. İkincisi, seçim dört yılda bir "an"dır. "Seçmen" birçok değişkene bağlı olduğu için geçici ve kaygan, bu yüzden de tanımlanması son derece güç bir kategoridir ve tanımı gereği *devrimci bir toplumsal değişikliğin öznesi, taşıyıcısı değildir*. Üçüncüsü, parlamentoya girmeyi başlı başına bir amaç haline getirmek, yani parlamentarizm bir hastalıktır.

Bunları söylemek, seçimlerin sınırlarını göstermek ise, seçimlerin önemsiz olduğunu savunmak değildir.

Seçim, bir yanıyla toplumdaki gerçek toplumsal güç ilişkilerinin, geçici ama, mutlaka dikkate alınması gereken bir göstergesi, yansıması, verisidir. Seçimlerle toplumsal güç ilişkileri olduğu gibi değil, kırılmış, düzen çizgisinde manipüle edilmiş biçimde de olsa yansımaktadır. Seçim dönemleri, siyasete ilginin, siyasal etkinliğin yoğunlaştığı, kitlelerin kulağının, gözünün siyasal iletilere görece daha açık olduğu zamanlardır. Bu dönemi ve olanaklarını değerlendiremeyen, bu süreçte varlık ve etkinlik gösteremeyen bir solculuk, iddiasına haklılık ve meşruluk kazandıramaz. Tüm önemli düzen dışı hareketler meşruluk savlarını legal-illegal, barışçıl-proleter ama her zaman bağımsız siyasetlerine "oy"da da ifadesini bulan destek-

ler sağlayarak kanıtlamışlardır. Silahlı ayaklanmayı başlıca mücadele yöntemi ve yaşam biçimi seçen, bütün zamanların en direngen devrimcilerinden Blanqui'nin, yaşamının 33 yılını geçirdiği hapishanedeyken milletvekili seçilmesi, Rusya'da Bolşeviklerin ve Menşeviklerin, emekçi oylarının burjuvalarla eşit sayılmadığı çarlık Duma'sında temsil edilebilmeleri, Irlanda Kurtuluş Ordusu'nun legal kanadı Sinn Fein temsilcilerinin Britanya parlamentosuna seçilmeleri, ilk çırpıda akla gelen en çarpıcı örneklerdir.

Seçimlere endeksli bir solculuk kendini düzen kurallarıyla sınırlandırmış olur.

Her seçimde başka başka gerekçelerle devre dışı kalmayı "akılcılaştıran", ya da türlü bahaneler bularak kendisini "saydırmaktan" yan çizen bir solculuk marjinalliği teorileştirir.

Sosyalistler için konu, seçimlerde kaç oy alındığından çok, mücadelede ve seçimde gerçek, maddi sonuçları olan bir etkiye sahip olunup olunmadığıdır. Belli bir kitle örgütlenmesi ve etkisi olan bir parti, yanlış ya da doğru izlediği siyasal çizgiyi ete kemiğe büründürebilir. Diyelim ki, bugünün Türkiye'sinde örgütlülüğü ve propagandasıyla 1 milyon kişiyi etkileyecek bir güce sahip olan bir siyasal öznenin duruma göre parti olarak seçime girmesi de, boykot çağrısı yapması da, bağımsız aday göstermesi de siyasal sonuçlar yaratacak tutumlardır. Taktikler uygulanmak içindir. Fizik gücü, yaptırımı, etkisi hissedilmeyen en ince, iyi düşünülmüş taktiklerin ise hiçbir değeri yoktur.

8.2. 22 Temmuz'a nasıl geldik?

22 Temmuz'da, yaz ortasında seçim nasıl gündeme geldi?

Bu sorunun klişe yanıtları var: Meclis cumhurbaşkanını "uzlaşı" ile seçemedi; AKP krizi yönetemedi; TSK e-bildiri ile müdahale etti; Anayasa Mahkemesi'nin kimilerine göre haklı, kimilerine göre haksız nedenlerle cumhurbaşkanı seçimi için yeterli toplantı katılım sayısını 367 olarak belirlemesiyle seçime gitmek kaçınılmaz hale geldi vb.

Bunların her biri ile ilgili değişik yorumlar yapılabilir; yeri geldikçe ben de yapacağım.

Olan şudur: 2007 yaz ortasında, Türkiye'nin ve halkın hiçbir gerçek sorununun tartışılmadığı, "barajı geçen" partiler arasında düzeysiz bir kayıkçı dövüşünün hüküm sürdüğü , "seçmen"in iki kötü arasında seçim yapmaya zorlandığı tarihimizin en apolitik seçimi yapıldı.

Türkiye'nin yaz ortasında apar topar tarihinin en tuhaf seçimlerinden biriyle yüz yüze bırakılmasının ve seçim kampanyasının bu denli apolitik kalmasının nedenleri üzerine düşünmek gerekiyor.

Seçim kampanyasının *siyasal içeriği*, siyasetsizliğe ve siyasetsizleştirmeye endekslenmişti.

"Cumhuriyet Mitingleri"ni, bu çalışmanın önceki bölümünde, sosyalist sola egemen olandan farklı bir bakışla çözümlemeye çalıştım. Burada bunları yinelemeden 2007 Temmuz seçimiyle ilişkisi içinde bakmaya çalışacağım.

Bu mitinglerle ortaya konulan, kitle hareketlilik ve siyasallığının ne anlama geldiğini, nerelere gidebileceğini en iyi gören ve açıkça dillendiren kişi Türkiye kapitalist düzeninin ve gericiliğinin "baba"sı Süleyman Demirel oldu. Demirel, Nisan-Mayıs mitinglerini kimi solculardan daha iyi okudu. Şunları söyledi:

"*Türkiye, Cumhurbaşkanlığı seçimi hadisesi karşısında ortaya koyduğu hassasiyeti hiçbir hadise karşısında* ***böyle*** *ortaya koymadı. Ankara gibi bir yerde bir milyonun üstünde halkın toplandığı, Türkiye'nin her tarafından insanların geldiği bir miting bu zamana kadar yapılmadı. Ben 50 yıldır bu işin içindeyim. Biz de mitingler yaptık. Başka siyasi partilerin mitinglerini de gördük. Sel gibi insan topladık. Ama böyle bir şeyi kimse yapmadı;* ***halkın kendisi yaptı.***" (*Cumhuriyet*, 29 Nisan 2007, Leyla Tavşanoğlu'yla söyleşi, italikler benim). Mitinglerin önemi ve ağır basan karakterinin, çağırıcıları-yönlendiricileri kim olursa olsun "halkın kendi hareketi" olduğu noktasında Demirel'le aynı görüşteyim. Ama Demirel'in sözlerini buraya tezlerime güç katsın diye aktarmadım. Demirel bu sözleri kitle hareketinin "teh-

likesi"ne dikkat çekmek için söyledi. Leyla Tavşanoğlu'nun, karşısındaki insanın kim olduğunu unutarak sorduğu "sizce halk bu gerginliği yaratanları unutur mu?" sorusunu yanıtlarken Demirel gerçek düşüncesini açıkça dile getirdi: "*Asıl buraya kadar olan kısmı bu. Bundan sonraki kısmında nelerle karşılaşılacak? Umalım ki Türkiye tatsız şeylerle karşılaşmasın. Ben bunu sizinle yaptığımız bir konuşmada bir yıl önce söyledim. '**Ben sokaktan endişe ederim**' demiştim. Mesele işin sokağa düşürülmemesidir.*" (Aynı söyleşi)

Sorunun püf noktası tam da burasıdır. "Tatsızlık" "işin sokağa düşürülmesi"ndeydi. Hangi konu olursa olsun! Nisan-Mayıs mitingleriyle sokaktan devrim gelmiyordu kuşkusuz. Ancak, olağandışı kitlesellik, bu kitleselliğin ortaya koyduğu politizasyon ve 13 Mayıs İzmir mitinginde daha da öne çıkan antiemperyalist renk bu "sokak" hareketinin düzen tarafından tatsız ve tehlikeli görülmesi için yeterliydi. Miting sonrası gelişmeleri anlamanın yolu, "laik-cumhuriyete" sokaktan sahip çıkılması ile laik cumhuriyetin "gerçek sahiplerinin" denetiminde, düzene zarar vermeyecek biçimde korunup kollanması arasındaki farkı görmekten geçiyor. Demirel ve düzen savunucuları sokaktan kuşku duymakta haklıydılar. Sokağın tekin olmadığını en iyi, en deneyimliler biliyor.

22 Temmuz seçimleriyle "iş"i sokaktan alıp sandığa hapsetmeyi başardılar.

AKP'siyle, CHP'siyle tüm düzen güçleri "tatsızlığın" düzen işleyişine ve kurallarına uygun biçimde giderilmesinde yıldırım hızıyla anlaştılar. Yüzde on barajının olduğu, daralan zaman nedeniyle yasal olarak zaten zorunlu olmayan önseçim gibi mekanizmaların işletilemediği bir ortamda genel başkanların belirleyeceği adaylarla seçime girmek hepsinin "işine" geldi. Yüzde on barajını aşmak üzere başvurulan bağımsız adayların seçilmesini önlemek için dünyanın en "komik" işlerinden birini yapmakta da uzlaştılar. Bağımsız adayları ortak oy pusulasına almaya ilişkin yasal düzenleme, meclisten neredeyse oybirliğiyle geçti.

Seçim düzlemi Tayyip Erdoğan'la Deniz Baykal'ın kayıkçı dövü-

şüne dönüştü.

Kısacası seçimlerle gündemi değiştirdiler. Bunda AKP ile CHP ve öteki partiler arasında hiçbir ciddi fark olmadığını görmek gerekiyor.

8. 3. Seçim oyunu ve AKP'nin yükselişi

22 Temmuz seçimi halkın, "seçmen"in, bugüne dek hiç olmadığı kadar siyasetin dışına itildiği, "milli irade" edebiyatı içinde, seçme ve seçilme hakkının biçimsel ölçeklerde bile ortadan kaldırıldığı bir seçim oldu.

Adayların belirlenmesinde halkın, parti üyelerinin en küçük bir etkisi olmadı. Partilerin milletvekili adaylarını parti merkezleri, çoğu zaman da genel başkanlar "seçti". Önseçimin olmadığı seçim demokratik değildir. Önseçimsiz seçim, seçim değil onamadır. Önseçimsiz seçimde, seçmenin, seçmeni de bırakın kendi partisinin sevgisini kazanmış bir kişinin "aday olma" şansı yoktur. Adayları "lider"in "dikte ettiği", başkan ve geleceği başkana bağlı kişilerin "sahne aldığı" siyaset ve seçim oyununu demokratik saymak büyük bir aymazlıktır.

Seçmenin belirlemek bir yana, hiç tanımadığı, çoğu kez ismini bile bilmediği bir adaya oy vermek zorunda kaldığı bir seçim hiçbir biçimde temsili sayılamaz. Başlıca özelliği bir kişinin "eşi" olmak olan, öyle tanıtılan kişilerin, kadın ve erkek konu mankenlerinin aday listelerini doldurduğu bir seçimin halk iradesiyle hiçbir ilgisi yoktur.

Barajı aşamayan partilere verilen % 13 oranındaki oy çöpe, daha doğrusu seçmenin hiç istemediği partilere gitmiştir. Baraj, seçme özgürlüğünü pratik olarak ortadan kaldıran, seçmen iradesine ipotek koyan, sürü psikolojisini güçlendiren bir uygulamadır. Yüzde 10 barajı ve "anketler" birlikte halk iradesine engel ve sınır koymuş, seçmenleri güdüleyip yönlendirmişlerdir. Geçerken bir not düşelim. Tarhan Erdem'in kamuoyu araştırma şirketi Konda AKP'nin yüzde 48-50 arasında oy alacağını seçimlerden önce ilan etmişti. Bu erken ilanı sakınımla karşılayan, itiraz edenlerin bir bölümü seçim

sonuçlarından sonra Tarhan Erdem'den özür dilediler. Tarhan Erdem'in ve araştırma şirketinin kaç seçimdir ne tahminler yaptığı ve nasıl ödüllendirildiği biliniyor. Örneğin 2004 yerel seçimlerinde AKP'nin oyunu % 55 olarak "tahmin" etmişti... Bunlarda hiçbir anormallik yok. Özür dileyenleri anlamak ise gerçekten zor. Bu kişiler, anketlerin ne denli etkili bir manipülasyon aracı olduğunu bilmiyorlar mı? Yönlendirici-saptırıcı anketlerle seçim sonuçları arasında hiçbir zaman tam bilemeyeceğimiz, ölçemeyeceğimiz, ama etkisinden kuşku da duymayacağımız bir ilişki olduğu kesindir. Barajı aşacak partileri önceden ilan eden anketlerin seçmen iradesi üzerinde caydırıcı bir basınç oluşturduğu gün kadar açıktır.

Daha da sayılabilir. 22 Temmuz seçimlerinde "milli irade"nin tecelli ettiğini, AKP'nin seçim başarısının "demokrasinin zaferi" olduğunu ileri sürenler saptırıyor, yanılıyor ve yanıltıyorlar.

Öte yandan, AKP'nin 22 Temmuz seçimlerinde oyların yüzde 46,7'sini alarak ikinci kez ve tek başına iktidar olması nedenleri ve sonuçlarıyla önemli bir durumdur.

Seçimlerden sonra, AKP'nin seçim başarısının nedenleri üzerine onlarca değişik yorum yapıldı. Bu sonucu, 27 Nisan e-bildirisine, cumhurbaşkanlığı seçiminde Abdullah Gül'ün "mağdur" edilmesine, Baykal'ın beceriksizliğine, yiyecek dağıtılmasına, AKP'nin demokratlığına, hatta emekçilerin, yoksulların desteğini alan AKP'nin yeni bir "toplumsal merkez" oluşturmasına, Erdoğan'ın halkla iyi ilişki kurabilen, beden dilini iyi kullanan "karizmatik", "efsanevi" bir lider olmasına vb. bağlayanlar oldu.

Burada, izleyenleri serseme, beyinleri çorbaya çeviren bu tür toplum mühendisliği kokan argümanlara, medya fantazilerine girmeyeceğim. Sonuç üzerinde yukarıda sayılan ve sayılmayan nedenlerin, şu ya da bu ölçüde etkisi olduğunu varsaysak bile, kanımca sonucu belirleyen temel neden, ya da nedenler bunlar değildir. Ünlü Napolyon fıkrası bilinir. Bir savaşta Napolyon tepelerden birinden top atışı yapılmadığını görüp oraya gider ve teğmene topların neden ateşlenmediğini sorar. "10 nedeni var komutanım" diyen teğ-

mene "say" der. Teğmen "birincisi barut yok komutanım" yanıtını verdiğinde, Napolyon'un, "Tamam, öteki nedenleri sayman gerekmez" dediği söylenir. Bizim seçim örneğimizde de durum böyledir. Seçimlerin böyle sonuçlanmasını etkileyen birçok neden var. Doğru bir değerlendirme için yapılması gereken, kendisinden sonrakileri ikincil kılan, temel, sonuç belirleyici neden ya da nedenleri bilince çıkarmaktır.

Seçim sonuçlarını belirleyen üç temel etken olduğunu düşünüyorum.

Bir: *AKP'nin seçim başarısının en önemli nedeni, ABD'nin, AB'nin ve küresel sermayeyle bütünleşmiş Türkiye tekelci sermayesinin has partisi olduğunu kanıtlaması, bunların tüm olanak, araç ve uzantılarıyla tam, aktif, etkili desteğini arkasına almasıdır.*

Bu seçimlerde Washington, Brüksel, Tel-Aviv ve Süleymaniye tüm güç ve araçlarıyla AKP'yi desteklediler. Emperyalizm tüm maddi ve manevi olanaklarını AKP'nin başarısı ve iktidarını pekiştirmesi yolunda harekete geçirdi. Emperyalizm artık bir "dış" güç değil, aynı zamanda iç güçtür. İçerdeki bilinçli ve bilinçsiz işbirlikçiler koalisyonunun temel direği, güç ve enerji kaynağı küresel sermayedir. Seçim sonuçları üzerinde son derece etkili tarikatlar, aydınlar ve medya AKP'ye esas olarak "din" yolundan değil, emperyalizm ve sermaye yolundan bağlandılar. Burada bunların kanıtlarını saymaya çalışmanın gereksiz olduğunu düşünüyorum. Yalnızca Doğan medyasındaki yüksek gelirli sözcülerin yazıp söylediklerine bakmak yeterlidir.

AKP, esas olarak dinci olduğu, mağduru oynadığı için vb. değil uluslararası sermayenin tam desteğine sahip olduğu için daha en başından seçimin en güçlü ve "şanslı" partisiydi.

Seçim sonuçlarının ekonomi politiği buradadır.

Önce ekonomik cepheye bakalım.

2002 seçimleri, 2001 krizinden sonra yapıldı. AKP Amerikan yapımı bir parti olarak bu seçimle tek başına iktidara geldi. 5 yıla yakın AKP döneminde bu parti sözcüleri yüksek büyüme, düşük enf-

lasyon, artan ihracat rakamlarıyla ekonomiyi düzelttiklerini, yola devam ederlerse Türkiye'nin kanatlanıp uçacağını söyleyip durdular. Bunların her biriyle ilgili söylenecek çok söz var ve bunları "ekonomi 'iyi' halkın durumu kötü" başlığı altında inceledik.

Öyleyse, AKP'nin 4,5 yıllık iktidar döneminde hiç yıpranmayıp tersine halk katında güçlenmesini, kimilerini hayretlere düşüren fındık üreticilerinin, yoksulların AKP'ye oy vermesini nasıl açıklayacağız? Yoksa bunlar, ekonomiyi gerçekten düzeltmeyi, pastayı büyütmeyi, daha hakça paylaştırmayı mı başardılar?

Bunların hiçbiri olmadı. Olan biten, emperyalist merkezlerin AKP hükümetine olağandışı bir destek vermesidir. Mali, siyasal, ideolojik, topluca, topyekün destek.

Türkiye'nin bu dönemde ekonomik krizi ötelemesi, birikimlerini yemesiyle, geleceğini ipotek altına almasıyla, ama aynı zamanda emperyalist merkez ve kuruluşların bu topyekün desteğiyle mümkün olmuştur.

Değirmenin suyunun nereden gelip nereye gittiğini gösteren üç örnek vereceğim.

Birincisi, IMF kıyağıdır.

Korkut Boratav, 7 Aralık 2005'te *Cumhuriyet*'te yayımlanan "IMF'den AKP'ye Olağan-Dışı Destek" başlıklı yazısında 2005 Mayıs ayında IMF Yürütme Kurulu'nun Türkiye'ye 10 milyar dolarlık kredi verilmesini kararlaştıran stand-by anlaşmasını onayladığını belirttikten sonra, IMF'nin normal kurallarına göre böyle bir kredi verilmesinin mümkün olmadığını, kredinin ancak "istisnai yararlanma" koşullarına uygunluk halinde verilebildiğini yazmıştı. IMF uzmanlarının Nisan raporunda "Türkiye ağır bir sermaye hesabı kriziyle karşı karşıya kalmadığı için istisnai yararlanmayı düzenleyen tüm ölçütleri karşılayamamaktadır" deniliyordu. Boratav, IMF'nin bu krediyi "özel nedenlerle kayırılması gereken ülkeler için konulmuş olan "olağan dışı koşullar" kaleminden verdiğini kaydettikten sonra şunları ekliyordu: "Fakat IMF uzmanları Türkiye'nin '*olağandışı koşullar*' ayrıcalığından yararlanması için en azından bir

neden göstermeyi gerekli görmüşler. Ve dillerinin altındaki baklayı (nasılsa) çıkarıvermişler: *'Üç yıllık bi program... 2007 Kasım'ında yapılacak olan bir sonraki seçimler için bir çıpa sağlayacaktır.'*

Bu kadar açık.

2007 Kasım'ı olması gereken normal seçim tarihinden 2,5 yıl önce "çıpa" koymayı düşünen IMF, seçim döneminde AKP iktidarına başka "destek"ler de sundu. Ücret zammı, sosyal hak, asgari ücret gibi başlıklar söz konusu olduğunda şahin kesilirken, seçim döneminde AKP iktidarının niyet mektubunda yer alan yükümlülüklerini ihlal etmesine göz yumdu. Elektrik fiyatlarına seçimlerden önce zam yapılmaması, 219 bin geçici işçinin kadrosunu kalıcılaştıran yasanın çıkarılması, gıda ve turizm alanında KDV oranlarının düşürülmesi, bütçe dengelerinin dışına çıkılması IMF'ye verilen taahhütlerin tersinin yapılmasıdır ve IMF bunlara dayanışmacı bir "sınıf tavrı"yla ses çıkarmamıştır.

İkincisi, özelleştirme ve satışlardan elde edilen büyük kaynaktır.

AKP döneminde özelleştirme kapsamında 21.3 milyar dolarlık satış yapıldı. Buna TMSF satışlarını da eklemek gerekiyor. Türk Telekom, Tüpraş, Erdemir Demir Çelik, Eti Aliminyum, Seka, Mersin Limanı özelleştirildi. Özelleştirme ve satışlar devam ediyor. AKP iktidarı 4,5 yıllık iktidarı döneminde Türkiye'nin kamusal malvarlığını "babalar gibi" sattı ve bu kaynakları, emperyalistlerin arslan payını verdikten sonra *esas olarak kendi iktidarını sağlamlaştırmak için kullandı.*

Üçüncüsü, önemli bölümü "sıcak para" olan yabancı sermaye girişleridir.

Bu "sıcak para" konusunun çeşitli yönleri var. 2000'li yılların ekonomik gerçeğini şöyle özetlemek yanlış olmaz: Türkiye'nin ulusal geliri, dış kaynaklı girişlerle büyümüş, yabancı sermaye gelmediği zaman daralmış, yabancı sermaye gittiği zaman ise Türkiye kendini krizin içinde bulmuştur.

Bu tür sermaye akışı AKP iktidarı döneminde döviz bolluğu, döviz ucuzluğu sağladı. Enflasyondaki düşüşün en önemli etkenlerin-

den biri, dönem boyunca doların reel fiyatının düşük tutulmasıdır.

İpin ucunun küresel para spekülatörlerinin elinde olduğu sıcak paraya bağımlılık AKP iktidarının manevra olanaklarını, hem ekonomik kaynak olarak, hem de bu çerçevenin dışına çıkmak isteyen alternatif arayışları caydıran bir tehdit öğesi olarak artırmıştır. Türkiye'deki sıcak para stoğu, 2006 sonunda 65,4 milyar dolar, 2007 ortasında 88 milyar dolar, bu satırların yazıldığı 2007 Eylül ortasında 100 milyar dolardı...

Bu üç temel kaynak zayıf, kırılgan ve dışa bağımlı Türkiye ekonomisinin bu dönemi en çok emekçileri ama tüm toplumu etkileyecek bir krize düşmeden "yönetmesini" sağlamıştır.

AKP, bu ekonomik "performansı" ile daha çok kârdan başka ilkesi olmayan sermayenin gönlünü ve aktif desteğini kazanmıştır. Bu sözle, Türkiye'deki tüm sermaye fraksiyonlarının ve eğilimlerinin ideolojik olarak AKP'nin İslamcı çizgisinde ortaklaştıklarını ya da AKP'ye toptan ve kalıcı biçimde bağlandıklarını söylemiyorum. Tüm toplumda olduğu gibi, sermaye içinde de seküler ve İslamcı kesimler ve bunlar arasında çelişkiler var. Ayrıca, AKP'yi destekleyen en büyük sermaye çevreleri TSK söylem ve eylemlerine duyarlı, kendilerini güç ilişkilerine göre uyarlamada hünerlidirler. 27 Nisan açıklamasının öncesinde ve sonrasında, seçimlerde ve seçimden sonra TÜSİAD sözcülerinin, Koçların, Sabancıların farklı açıklamalarını bu çerçevede değerlendirmek gerekir. Ancak, bütün bunlar seçim ve seçimden çıkarılacak hükümet konusunda kendi aralarında tam bir oydaşma (konsensus) sağladıkları gerçeğini değiştirmiyor. Büyülü iki sözcük sermayenin oybirliğinin anlatımıdır: "Huzur" ve "istikrar". Türkçesi, sermayenin artı değer büyütmesinin güvence altına alınmış olması.

Ve daha önemlisi, AKP iktidarı dağıttığı kırıntı ve sadakalarla, günlük yaşam cenderesi içindeki yoksul, umarsız yurttaşları kendine mahkûm etti. Akşam yiyecek ekmeği, aşı olmayan insan için, yiyecek paketinden çıkanlar, başkalarının bol keseden vaadlerinden çok daha "gerçek" bir anlam taşıdı.

AKP'nin yoksullara dağıttığı yardımların seçim dönemine özgü bir çeşit "rüşvet" olduğunu düşünüp söyleyenler yanılıyorlar. Söz konusu olan devletin ve yerel yönetimlerin olanaklarını kullanarak, sistematik ve sürekli biçimde yaşama geçirilen, İslamcı ideolojiyle ilişkilendirilmiş cemaatçı bir toplumsal güvenlik ve dayanışma uygulamasıdır. Merkezi bütçeden belediyelere ve sosyal güvenlik fonlarına büyük kaynaklar aktarılmış, yiyecek, kömür, eğitim, evlenme, ölüm vb. yardımları sürekli olarak yapılmıştır.

"Fon" yaratılmasındaki "yaratıcılık" öyle böyle değildir. Belediyelerin, başta imar değişikliği olmak üzere hukuk dışı kolaylaştırmalarının karşılığı olarak alınan rüşvetlerin "havuz"larda toplanıp "amaç yolunda" kullanılması en çok bilinen uygulamadır.

AKP, muhaliflerinden gelen, yaptıklarının yardım değil sadaka olduğunu söyleyen eleştirilere hiç aldırmayıp, çekinmeden "icraatının" propagandasını yaptı. Bu yardımlardan yararlanan ve sayıları hiç de az olmayan yurttaşlar, CHP ya da öteki partiler gelirse bunlardan da yoksun kalacaklarını düşündüler. Onaylayıp onaylamamak ayrı, bu insanlar "eldeki kuşu", "havadaki kuşa" tercih ettiler. AKP'nin seçimlerde dağıttığı "*Alnımızın akıyla 4 yıl 8 ay 19 gün. Her şey Türkiye İçin*" başlıklı broşürde şunlar açık açık yer almaktadır: "1.200.000 aileye ücretsiz kömür verilmiştir. Aile başı en az yarım tondan 4.3 milyon ton kömür dağıttık. Yoksullara bayramlarda 330 YTL gönderdik. 80 aşevinde her gün 70 bin kişiye sıcak yemek yedirdik." Çeşitli zamanlarda ama özellikle seçim zamanlarında dağıtılan "erzak paketleri" bir başka yardım kanalıdır. Standart bir pakette bulunanlar şunlardır: 15 paket makarna, 3 büyük paket çay, 5 kilo sıvı yağ, 2 kutu salça, 6 kilo şeker, 5 kilo pirinç, nohut, fasulye, mercimek, zeytin reçel, çamaşır ve bulaşık deterjanı, banyo sabunu.

Yalnızca İstanbul'da 600 bin kişiye düzenli yardım yapıldı, İstanbul Büyükşehir Belediyesi 25 bin öğrenciye burs verdi.

Bunların ötesinde AKP iktidarı "seçim ekonomisi"nde de kesenin ağzını açtı. Seçim döneminde bütçe harcamaları 15 milyar YTL art-

tı. Hükümet pek çok kalemde bir yıl için ayrılmış bütçe ödeneklerinin % 80'ini 2007'nin ilk altı ayında kullandı.

Özetle, emperyalist merkezler ve küresel sermaye AKP iktidarını sınıfsal ve siyasal bir tutumla en başta ekonomik olarak destekledi; AKP ise Türkiye'nin geleceğini ipotek altına alarak elde ettiği kaynakları dağıtarak iktidarının toplumsal desteğini güçlendirdi.

Bütün bunların etkili olmasında hiç kuşkusuz, Türkiye toplumunun ve insanının 12 Eylül 1980'den sonra geçirdiği büyük bozulmanın, çürümenin, kapitalizmin çürütücü düzeneklerinin çok büyük payı var. Konunun bu son derece önemli boyutuna burada girmiyorum. Her yurttaşın toplumsal temel bir "hakkı" olması gereken iş, gelir ve yaşama hakkı, AKP zihniyeti tarafından bir sadaka ayrıcalığı haline getirilmiştir.

AKP'nin seçim başarısında, dünya ve ona eklemlenmiş Türkiye sermayesinin yalnız ekonomik değil, maddi-manevi, ideolojik-siyasal her türlü desteğinin büyük payı olduğunu, bunların zincirleme ve toplu bir etki yarattığını unutmamak gerekiyor. ABD, İngiltere, Avrupa medyası, bu ülkelerin önemli siyasal yorumcuları hep birlikte AKP'ye işaret ettiler. İsrail, Barzani ve benzeri çeşitli nedenlerle Türkiye içinde güçlü çevreler net biçimde AKP'nin yanında oldular. Tarikatlar, hep birlikte AKP'ye oy taşıdılar. Türkiye'de özel olarak Aydın Doğan medyası ve neredeyse tüm medya AKP'nin propaganda büroları gibi çalıştılar. Eski solcu yeni medya bülbülü aydınlar bu partiyi demokrasinin biricik temsilcisi olarak sunmak için kendilerini parçaladılar.

AKP'nin seçim zaferinde bir bakıma şaşırılacak bir şey yoktur. 50 yılı aşkın zamandır Türkiye'deki birçok seçim sermayenin o dönemdeki en has partisinin zaferiyle sonuçlanmıştır. Örneğin 1954'te Demokrat Parti, tıpkı AKP gibi iktidarının ikinci döneminde üstelik AKP'den daha fazla (% 58,4) oy almış, daha sonraki seçimlerde AP, ANAP, DYP tek başlarına ya da öteki "sağ" partilerle koalisyon kuracak çoğunluklar elde etmişlerdir.

Peki neden başka bir partiyi değil de AKP'yi tercih ettiler? Türki-

ye'de ABD ve AB'ye teslimiyeti ikbal ve iktidar yolu gören dizi dizi siyasal parti, renk renk siyasetçi var. Ama siyasetin mantığı son derece Darvinist. Bu "yarış"ta seçenler kadar koşacak at da önemli. Bu açıdan bakıldığında "neden AKP?" sorusunun yanıtı açık seçiktir: AKP, hiç kuşku yok, emperyalizme teslim olanların en teslimiyetçisidir. Daha önemlisi, her şeyiyle bu görevi yerine getirmeye en uygun partidir. Bu parti, türdeş, birbirine bağlı önderlik kadrosu, "hücre" düzeneğiyle çalışan örgütlülüğü ve öteki öznelerin hiçbirinde olmayan toplumsal tabanıyla bağ kurma yeteneğiyle öne çıkmıştır. Ve tüm bunlarla birlikte, AKP, emperyalist kapitalizmin iyice asimile ettiği "İslamcı" kimliğiyle, Büyük Ortadoğu Projesi'nin (BOP) ideal öznesidir. Bu partide, Türkiye içinden ve dışından gelecek köktenci İslamcı, anti-Amerikan tepkileri, direnişi emmeye, dizginlemeye hizmet etme yeteneği var.

Gözden kaçırılmaması gereken, son derece önemli bir nokta daha: AKP daha oluşurken, küresel sermayenin yeni "merkez"ini rakiplerinden daha açık seçik görmüş, kendisini sermayenin merkezine göre konumlandırmıştır.

Bu noktayı biraz açalım.

AKP'nin seçim başarısı yorumlanırken, bu partinin dinci sağ çizgiden merkeze açılarak "merkez sağ"da boşalan yeri doldurduğu ileri sürülüyor. Seçim sonuçlarına bakıldığında, gerçekten de düzen literatüründe "merkez sağ"da oldukları kabul edilen ANAP ve DYP'nin 2002 seçimlerinde aldıkları oyların çok önemli bir bölümünün 22 Temmuz seçimlerinde AKP'de toplandığı, bunun aşağı yukarı % 10'luk bir oy oranına denk geldiği görülüyor. Tamam. Ancak, AKP'nin "merkez sağa" kaydığı, bu kavramın geleneksel anlamı içinde düşünürsek doğru değil. "Merkez sağ" geleneksel olarak, "merkez"i sermayenin, ama aynı zamanda ayırt edici siyasal niteliği üniter laik cumhuriyet olan devletin durduğu yere göre tanımlanan bir kavramdı. Şimdi durum ve tanım hem ekonomi politik, hem siyasal özü itibariyle değişmektedir. Çünkü sermayenin *güç merkezi*, Türkiye koşullarında hiçbir zaman ulusal olmayan ama

kendi iç pazarını sömürmeyi kendi ayrıcalığı sayan, üniter Türkiye Cumhuriyeti devletinden sürekli destek alan sermaye sınıfından, dünya pazarına açılan, küresel sermayeyle bütünleşen, kendi ulusal devletinden çok emperyalist merkezlere, bu merkezlerin denetimindeki uluslararası kuruluşlara bağlanan tekelci sermayeye doğru kaymıştır. Türkiye'de büyük sermaye en başından tekelci olarak doğdu ve geleneksel "merkez sağ" da asla "ulusal" burjuvazinin temsilcisi olmadı. Bu noktada bir fark ya da yenilik yok. Fark, Türkiye kaynaklı sermayenin zaman içinde ilerleyen küresel sermayeyle bütünleşme düzeyinin, onu ülke ve üniter devlet kavramlarına bağlılıktan uzaklaştırmasıdır. AKP ile örtüşme bu düzlemde gerçekleşiyor.

Dünyanın her yerinde ve Türkiye'de sermaye kendi ülke devletiyle bağlı ve sınırlı olmayan, tümüyle küresel dinamik ve inisiyatiflere bağlı organik bir bütünleşme süreci içindedir. Emperyalizm bağımlı ülke devletlerini kendi teritoryal alanında iktidarsızlaştırıyor, etkisizleştiriyor, bu ülkeleri sömürgeci yöntemlerle çekip çeviriyor.

AKP, geleneksel anlamda merkeze geldiği için değil, küresel ya da uluslararası sermaye merkezlerinin tanımladığı gereksinmeleri en iyi karşılayacak konumda olduğu için sermayenin has partisidir. AKP'nin bu sınıfsal ve bunun üzerinde yaşam bulan siyasal İslamcı varlığı, uluslararası sermayenin çıkarlarıyla ve emperyalizmin Türkiye'ye uygun gördüğü "ılımlı İslam" tasarımıyla örtüştüğü için maya tutmuştur.

Tekelci sermayenin konumu bakımından "merkez" artık Türkiye'nin dışındadır. Sermayeye göre yapılan "merkez sağ-merkez sol" ayrımları tarihe karışmıştır. Geleneksel merkez sağ, siyasal ve ideolojik olarak AKP tarafından asimile edilmiştir. DP, AP, ANAP ve DYP dini ve dini duyguları iktidara gelebilmek için kullanan, ama laik cumhuriyet çerçevesine temel bir itirazları olmayan, ona meydan okumayan partilerdi. Şimdi bu partiler tasfiye edilmiş, geleneksel "merkez sağ" İslamcı AKP'nin kanatları altına girmiştir.

İki: *22 Temmuz seçimlerinde seçmenlerin önüne, AKP'nin temsil ettiği programdan, yaşamakta oldukları koşullardan farklı bir gelecek sunan düzen içi ya da düzen dışı gerçek bir seçenek çıkmadı.*

Şimdilik, "düzen dışı" seçeneği bir yana bırakıp yazabiliriz: Seçime giren, barajı aşma olasılığı olan partilerden herhangi biri, AKP'ninkinden başka bir ekonomik seçenek, farklı bir toplumsal yapı, farklı bir kalkınma modeli önermedi. Kabaca 1980'den bu yana, tüm düzen partilerinin ekonomik-toplumsal programlarının tekleştiğini anımsayalım. AKP'nin 4,5 yıl boyunca uyguladığı program CHP'li Kemal Derviş'in "Güçlü Ekonomiye Geçiş" programının aynen devamıydı. Baykal, CHP iktidarında aynı programı uygulayacaklarını açık seçik söyledi. Öteki irili ufaklı partiler, seçmen tavlamaya yönelik tekil ve inandırıcı olmayan vaatler dışında herhangi bir alternatif program, siyaset ortaya koymadılar. Ekonomik toplumsal programı bir yana bırakalım, bu partilerden hiçbiri, yüzde 10'luk seçim barajını, TCK'nın 301. maddesini kaldırmanın, lider sultasına dayanan siyasal partiler yasasını değiştirmenin, polisin yetkilerini temel hak ve özgürlükler aleyhine artıran yeni yasa tasarısının geri çekileceğinin sözünü bile etmediler.

Sorunlarımızdan biri, CHP'nin her zaman ve özellikle de bu seçimde "sol" bir parti, hatta solun ana damarı olarak sunulmuş olması, ama bu partinin kendisinin en geniş, geleneksel ya da "yeni" tanımlar açısından olsun sol bir program, söylem ve eylem içinde olmamasıdır.

CHP'yi sol bir parti olarak göstermek, bunun inandırıcı olmadığı yerde, "sağ" ve "sol" ayrımlarının artık geçerli olmadığını ileri sürmek, düzenin Türkiye'yi solsuzlaştırma propagandasının iki önemli tezidir.

CHP'ye oy veren seçmenin yanılgısı da, CHP'ye "göre" AKP'yi "daha" önekleriyle, liberal, hatta demokrat görüp gösterenlerin gerekçeleri de bu iki tezden türetiliyor. Solu CHP ile özdeşleştirip sabitlemek, toplumdaki sol birikimi CHP'ye kanalize etmeye, aynı zamanda genel olarak solu halkın gözünde itibarsızlaştırmaya hizmet ediyor.

CHP, bugün, geniş, en geniş tanımıyla,"sosyal demokrat" anlamda, ya da 1970'lerin "ortanın solu"ndaki CHP'sinin bugünkü eşdeğeri bir sol parti midir? Bir önceki bölümde, solu tanımlamaya çalıştım. Orada yazılanları yinelemeden, herkesin kendisine göre bir "sol" tanımlayıp kendisi dışındaki hiç kimseyi sol saymayan yaklaşımlarına kapılmadan söylemek gerekirse aşağı yukarı 30 yıllık bir dönemin sonunda CHP düzen içi bir sol parti olma özelliğini de yitirmiştir.

CHP, hiçbir zaman klasik anlamda sosyal demokrat bir parti olmadı. Avrupa kaynaklı bir akım olan sosyal demokrasi Marksist ve işçi sınıfı kökenli bir oluşumdu. Türkiye'de ve kimi bakımlardan Türkiye'ye benzeyen orta ve az gelişmiş ülkelerde "sosyal demokrasi", o ülkelerin özgün ve geleneksel, çoğunlukla seküler siyasal partilerinin kamuculuğu, refah devletini temsil eden sosyal demokrasiden ideolojik etkilenmeleriyle yaşam bulan *kendine özgü* bir oluşum olmuştur. Sosyal demokrat hareket, 1980'lere kadar anayurdunda ve yaşam bulduğu her yerde, düzen içi bir alternatif olarak muhalefette ve iktidarda görev yapmış, reformcu bir güç olarak, 1970'li yılların deyimiyle "yedek lastik" işlevi görmüştü.

1980'den sonra uluslararası sosyal demokrasi bu işlevini yitirmiş, krizdeki kapitalizm, kendi içinde kamucu ve reformcu seçeneği taşıyamaz, kaldıramaz hale gelmiştir. Tekellerin, tekelci sermayenin programı tekleştiği oranda sosyal demokrasinin varlık nedeni de ortadan kalkmış, Sovyetler Birliği'nin çözüldüğü, uluslararası ve ulusal planda işçi sınıfı hareketinin sosyalist solun basıncının zayıfladığı koşullarda klasik tanım ve işleviyle sosyal demokrasiye ihtiyaç kalmamıştır.

CHP'nin, Britanya ve Almanya örneklerini izlemesi gerektiğini, bunu yaparsa gerçek bir sosyal demokrat ya da sol parti olacağını savunanlar yanılıyor, Blair'in ve Schröder'in partilerinin uyguladığı programların sağcı sermaye partilerinden hiçbir farkı olmadığını unutuyorlar.

1960'lı yıllarda TİP ve yükselişteki solun basıncıyla CHP "ortanın

solu"na kayarken; Doğan Avcıoğlu önderliğindeki asker-sivil Kemalist aydın hareketi Kemalizmin en solundan "milli devrimci", "kapitalist olmayan kalkınma" stratejisine yöneldi.

İsmet İnönü CHP'yi esas olarak komünizme karşı "emniyet duvarı"[65] örmek" için, tam da bunun gereği olarak "ortanın soluna" çekti. Ortanın solu çizgisini CHP'ye mal eden Bülent Ecevit, bürokratik Kemalizmle, "biçimsel üst yapı devrimleriyle" arasına belli bir mesafe koyarak CHP'yi kitleselleştirdi. Ecevit mavisi düzen değişikliğiyle birlikte, temel hak ve özgürlüklere, TCY'nın 141 ve 142. maddelerinin kaldırılması türünden demokratik istemlere sahip çıkarak dalga yarattı. Ecevitçi ortanın solu hareketi bir yandan manevra olanakları daralan, ithal ikameci birikim modelinden ihracata yönelik modele geçme sancıları içindeki sermayeye "fazla" gelmeye başladığı, öte yandan emekçi halk kitlelerinde yarattığı "umut"un bir yanılsama olduğu ortaya çıkmaya başladığı noktada inişe geçti, 12 Eylül 1980 darbesi ortanın solunun da sonu oldu.

12 Eylül sonrası CHP'yi yeniden örgütleme çabaları, Ecevit'in "bir bölen"liği, Baykal'ın huysuzluğu türünden nedenlerle değil, sosyal demokrasinin uluslararası planda, CHP'nin de Türkiye'de siyasal zeminini yitirmesi nedeniyle açmazlardan kurtulamadı. 1980 sonrasının CHP ardılı partileri ne Batılı anlamda sosyal demokrat, ne 1970'li yılların ortanın solundaki CHP'si anlamında "halkçı" bir imaj çevresinde birleşebildiler, ne de yeni dönemin küreselleşme, sermaye saldırısı, Kürt sorunu vb. sorunlarına, yeni dönemin "hak" ve "özgürlük" istemlerine yanıt verebilecek açılımlar geliştirebildiler.

Bu çizginin temsilciliğini 22 Temmuz seçimlerinde DSP'yi de yedeğine alarak yapan CHP, temel ekonomi-kalkınma başlıklarında

---

65) İsmet İnönü, 28 Nisan 1967'de şunları söylüyordu: "*Cumhuriyet Halk Partisi'nin, sağın karşısında olduğu bellidir. Biz devrimleri yapan partiyiz. Fakat Cumhuriyet Halk Partisi, aynı zamanda aşırı solun, yani komünistliğin bugünkü yaşayış düzeni içinde karşısına çıkacak tek emniyet duvarıdır. Kısa zamanda anlaşılmıştır ki, en az aşırı sağcılar kadar aşırı solcular, Cumhuriyet Halk Partisi'nin ortanın solu politikası karşısında gerçekten telaşlandılar.*" *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce*, Cilt 8, Sol, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007, s.199.

tekelci sermayenin tekleşmiş programına harfiyen uyan, ABD, AB siyasetlerinde AKP'ninkinden farklı hiçbir tutum geliştirmeyen, Atatürkçülüğü statükoculuk olarak algılayan, devletçi, milliyetçi, hatta şoven bir düzen partisi olarak çıktı. Yüzde 20 oyu da esas olarak bu özellikleri nedeniyle değil, AKP kişiliğindeki dinci faşizan gidişi durduracak, en azından hızını kesecek bir dalgakıran olarak algılandığı için aldı. Seçimlerle AKP'nin toplum düzeyinde kazandığı meşruiyet, seçimden sonra Abdullah Gül'ün cumhurbaşkanı seçilmesi CHP'nin başarısızlığının yadsınamaz kanıtlarıdır. Olayları dikkatle izleyen aklı başında hiç kimse, CHP'den bir iktidar çoğunluğu beklemiyor, ama en azından AKP yükselişini kesecek, yavaşlatacak bir etkinlik umuyordu. CHP koşullar elverişli olmadığı için değil, ülkenin temel sorunlarında AKP'den farklı hiçbir ekonomik-toplumsal program ve perspektife sahip olmadığı için başarısız oldu. Bu temel sorunlarda sınıfta kaldığı için, laik-cumhuriyetçi-toplumcu enerjiden de yararlanamadı.

Programı ve örgütlenmesiyle genel olarak sol tanımı içinde sayılabilecek seçimlere katılabilen sosyalist ve komünist partiler ne nitel duruş ve davranışlarıyla ne de toplumsal ve siyasal etkileriyle seçenek olabildiler. Seçenek olmak bir yana etkili bir "taraf" bile olamadılar.

"Nitel duruş ve davranış" eksiğiyle şunu kastediyorum: Bu parti ve güçlerden hiçbiri kapitalizmin karşıt kutbu, yeni bir dünyanın, yeni bir düzenin, kısacası sosyalizmin sözcüsü ve taşıyıcısı net ve berrak bir program ve söylemle ortaya çıkmadılar. Seçim kampanyası boyunca ve seçim sonuçları itibariyle *sosyalizm adına* ciddi varlık gösteremediler. Kürt oylarıyla parlamentoya gitmek üzere kurulmuş kuyrukçu stratejiler başka hiçbir şeyi değil ama bunu yapanların zayıflığını ve ilkesizliğini gösterdi.

Anti-kapitalist içerikli bir anti-emperyalizmin, emekçilerin temel ekonomik-demokratik hak ve istemlerinin güçlü ve etkili biçimde ortaya koyan sol-sosyalist bir inisiyatifin geliştirilemediği koşullarda, var olan anti-emperyalist potansiyel hiçbir zaman emperyaliz-

me karşı olmayan milliyetçi faşistlerin; sivil ve demokratik arayışlar dinci faşizan AKP'nin değirmenine su taşıdı. Bunlar seçim döneminin değil, solun genel ve marjinal konumunun seçimlere yansıyan sonuçlarıdır.

Örgütsüz solcuların, şu ya bu ölçüde örgütlü çevrelerin, illegal temelde örgütlü sosyalistlerin "bin umut" adaylarını, ya da tek tek sosyalist, işçi bağımsız adayları desteklemeleri de, bu çalışmalara katılan birçok genç devrimciyle toplu ya da bire bir görüşmelerimden biliyorum, öğretici bir deneyim oldu. Bunları boşa gitmeyecek, hasat etmesini bilirsek mutlaka geri dönecek, ama açık konuşmak gerekirse, hiçbiri sosyalist solun bu seçimde kendi programı, söylemi ve adaylarıyla var olmasının yerine ikame edilemeyecek çabalar olarak değerlendirmek gerekiyor. İkameciliğin, çözmeyi amaçladığı sorunu ağırlaştıran bir çözümsüzlük olduğunu unutmayalım.

Üç: *Ortadoğu coğrafyasındaki gelişmeler ve Kürt sorununda gelinen nokta 22 Temmuz seçimlerini etkileyen üçüncü temel etkendir.*

AKP oylarının beklenen ve hiç kimse için şaşırtıcı olmayacak noktadan öteye geçmesinde üçüncü önemli etken Kürt refleksidir.

Türkiye'nin oy haritası gerçek ve ciddi bir bölünmenin işaretlerini vermektedir.

AKP'nin oyları Ağrı (% 63,04), Bingöl (% 71,01), Bitlis (% 58,69), Elazığ (% 57,04), Erzincan (% 54,21), Erzurum (% 68,24), Gaziantep (% 59, 17), Kahramanmaraş (% 67,83), Malatya (% 66,73), Siirt (% 48,61), Şanlıurfa (% 59,68), Van (% 53,45) illerinde Türkiye ortalamasının üstüne çıkmış, Kürt yurttaşların nüfusun ağırlıklı bölümünü oluşturduğu bütün illerde geçen seçimlere göre yine Türkiye ortalamasından daha büyük oranlarda artmıştır.

Daha önceki seçimlerde öteki düzen partilerine verilen oylar, genel ve belirgin bir yönelişle AKP'ye akmıştır.

2002 seçimleriyle kaba bir karşılaştırma yapıldığında önemli oranda oyun DEHAP-DTP'den AKP'ye kaydığı görülmektedir.

Sonuç olarak, AKP oy ortalamasını Türkiye çapında yukarı çeken

büyük oran farkında CHP ve MHP'nin çok az oy aldığı Kürt illerinin ve İstanbul, Ankara, İzmir, Mersin gibi metropollerdeki Kürt oylarının çok önemli bir pay taşıdığı görülüyor.

Bunun nedenlerinden biri, Tarık Ziya Ekinci'nin deyişiyle Kürt illerinde yoksul köylüleri denetleyen toprak ağalarının "düzeni korumak ve otoritelerini sürdürmek için iktidara en yakın gördükleri AKP'yi" yeğlemeleri ve bağımlı köylüleri bu doğrultuda oy kullandırmaya yöneltmeleridir. Öte yandan, yine Ekinci'nin sözleriyle "askeri darbe", "AB sürecinden kopma", "CHP-MHP koalisyonu" ve "Kuzey Irak'ın işgali" olasılıklarından korkan halk tehlike altında gördüğü yakın geleceğini güvence altına almayı, uzun vadeli çıkarlarını temsil eden DTP'ye yeğledi ve ehveni şer gördüğü AKP'yi yığınsal olarak"[66] destekledi.

Gözden kaçırılmaması gereken önemli bir neden daha var: CHP, MHP ve TSK "sınır ötesi operasyon", "yağlı urgan" ve "teröre kitlesel refleks" söylemleriyle Kürt illerinde etkisi giderek artan Barzaniciliği bir seçim etkeni haline getirdiler; Kürt gericiliğine alan açtılar; oyların AKP'de toplanmasına ölçüsüz "katkı" yaptılar.

Bu, ne yazık ki, sonuçları seçimle sınırlı olmayacak bir gelişmedir. 22 Temmuz seçimleri, Kürt ve Türk halklarının bugüne değin hiç olmadığı kadar birbirlerinden uzaklaştıklarını, Kürt ve Türk gericiliğinin ise AKP şemsiyesi altında yeniden birleştiğini gösteriyor. AKP- Barzani ittifakı genişleyip güçleniyor, DTP hareketi ise, iki yönlü basınç karşısında bocalıyor.

8.4. Seçim sonrası Türkiye

Bu seçimlerle, AKP'nin kişiliğinde küresel sermayenin, emperyalist gericiliğin, siyasal İslam'ın Türkiye'deki iktidarı, egemenliği ve devleti dönüştürme hareketi güçlenmiştir.

66) Tarık Ziya Ekinci, "Kürtler AKP'ye neden destek verdi?", *Radikal İki*, 29 Temmuz 2007.

Önceki bölümlerde ayrıntılarıyla açıklamaya çalıştığım gibi, önümüzdeki dönemde AKP, 2002-2007 dönemine benzer ekonomik kaynak ve manevra olanaklarına sahip olmayacak, dünya kapitalizmindeki sarsıntı ve krizlere aşırı derecede açık ve kırılgan Türkiye ekonomisi ciddi krizler yaşayacaktır. Dünya ekonomisinde likidite bolluğuna dayanan hızlı büyüme konjonktürünün sonuna gelindi. Dünya ekonomisi risklerin ve büyümeyi yavaşlatıcı etkenlerin güçlendiği bir döneme girdi. Türkiye ekonomisi ise dünya ekonomisinden gelen olumsuz etkilere son derece açık, kırılgan bir ekonomi.

Türkiye'yi emperyalist bir savaşın içine çekme yönündeki basınç yoğunlaşmıştır.

Savaşın tırmandırılması, kentlerde bombaların patlaması, "sınır ötesi operasyon" gündemi, ABD'nin "tavşana kaç tazıya tut" diyen kimi zaman kışkırtıcı, kimi zaman sorunları zamana yayıcı taktikler izlemesi, Türkiye'deki şoven milliyetçilerin Türk-Kürt düşmanlığını körükleyen hareketlilikleri, bunların hepsi, kimi durumlarda aktörlerin niyetlerinden bağımsız olarak Türkiye'nin adım adım Ortadoğu savaşlarına çekilmesi büyük hedefine hizmet ediyor. Türkiye'yi parçalama doğrultusundaki emperyalist plan işliyor. Türkiye çaresizliğe sokularak teslim alınıyor. Bölünmeye karşı sarılınan strateji, Türkiye'nin bölünme olasılığını güçlendiren bir "bumerang" etkisi yapıyor. İç siyasetteki gelişmeler bu süreci hızlandırıyor.

22 Temmuz seçim sonuçları, şimdi AKP'nin toplumsal meşruluk iddiasını, cüretini güçlendiren, "milli irade" mitiyle karşıtlarını sindiren ve susturan bir psikolojik savaş silahı olarak kullanılıyor.

Seçim sonuçlarını "millet"in mutlak, sınırsız ve itiraz edilemez "irade"si sayan, kendisine yönelen her eleştiri ve itirazı milli iradeye karşı çıkmak olarak algılayan AKP için, bu irade adına yasakçı ve otoriter her türlü önlem ve uygulama meşrudur. Erdoğan'ın Bekir Coşkun'a "çek git" demesi dil sürçmesi değil, bu anlayışı yansıtan tipik bir tepkidir. "Ya sev, ya terk et" faşist sloganı ile aradaki fark yalnızca bir adımdır. 1 Mayıs 2007'de İstanbul'da uygulanan terör, AKP'nin işçi, emekçi, sol çıkış ve eylemler karşısında ne denli "de-

mokrat" olduğunun hiç unutulmaması gereken somut bir örneğidir. Ve şimdi, bütün olgular, seçimlerden sonra esmeye başlayan ılımlı havanın çok sürmeyeceğini, yükselecek bir emekçi hareketi karşısında düzenin otoriter yöntemlere, faşizan önlemlere başvurmakta ikircime düşmeyeceğini gösteriyor.

AKP'nin temsil ettiği oligarşik-korporatif, dolayısıyla faşizan eğilimi ciddiye almak gerekiyor.

Bir: Toplumsal dokuda ve devlet örgütlenmesinde İslamcı bir dönüşümün "altyapısı" yıllardır hazırlanmaktadır. Şimdi hem toplum, hem devlet içinde güçlüler. Taarruzdalar. Cumhurbaşkanlığını, Anayasa Mahkemesi Başkanlığı'nı aldılar ve Anayasa değişikliğine hazırlanıyorlar. Dini ve dini simgeleri kamu alanında meşrulaştırıyorlar. Bugünkü özerk ya da bağımsız anayasal kurumları, yargıyı, üniversiteleri, sendikaları, meslek odalarını bir yandan yasal yetkilerini budayarak, bir yandan da Gül'ün cumhurbaşkanı olmasıyla artık tümüyle ellerine geçen atama yetkisini kullanarak adım adım denetim altına almak için ellerinden geleni yapıyorlar.

Bu çizgi, 1980 öncesi Milliyetçi Cephe hükümetlerinde, sonrasında belediyelerde iktidarı paylaşmış ve yıllar içinde siyasal örgütlenmesine paralel olarak, kendi medyasını, kendi sendikasını, kendi dernek ve kitle örgütlerini, dershanelerini, özel okullarını, yurtlarını, Kuran kurslarını, hayır kuruluşlarını aşevlerini yaratmıştı. Şimdilik yargı dışında tüm temel organlarıyla devlete egemenler. İktidardaki AKP toplumu, tekelci-loncacı (korporatif) biçimde örgütleme programı uyguluyor. Şimdi devletin güç ve olanaklarını kullanarak, medyanın tamamını, sendikaları, kitle örgütlerini cemaatçi-loncacı bir anlayışla yeniden düzenliyorlar.

İki: Dinci ideoloji, sözcüğün gerçek anlamıyla totaliterdir. İslam'da din ve dünya, din ve devlet birbirinden ayrılmıyor. Kimse kendini kandırmasın, kavramın yumuşaklığına bakmasın, "Ilımlı İslam", "azıcık hamilelik" gibi bir şeydir. Tayyip Erdoğan'ın "ılımlı İslam" tartışmaları sırasında söylediği şu sözler üzerinde düşünülmelidir: "*Bu 'ılımlı İslam' yakıştırmaları falan çok çirkin şeyler. Bu bir*

defa dinimize saygısızlıktır, hakarettir. İslamın ılımlısı falan olmaz, İslam İslam'dır o kadar."[67]

Üç: Türkiye laik kapitalist cumhuriyetini, İslamik bir kapitalist cumhuriyete dönüştürme tasarımının arkasında başta ABD olmak üzere emperyalist güçler ve uzantıları var. Bunu görmeyen kördür. Egemenlik ve yönetme ilkesi bölmek ve çatıştırmak olan emperyalizmin, Türkiye'yi birbiriyle çatışmalı farklı dünyalar olarak bölmekte olduğu kesindir. Emperyalizm İslamcı gidişi, İslamı laisizme tercih ettiği için değil, "böl-yönet", "gericileştir-hükmet" "ilkeleri" nedeniyle destekliyor.

ABD eski dış işleri bakan yardımcısı Richard Holbooke seçimlerden hemen sonra, Batı'nın istediği ılımlı İslamın iki örneğinin "Müslüman dünyasındaki en demokratik iki ülke Malezya ve Türkiye" olduğunu söyledi. Bu işaretten sonra, otokratik ve oligarşik Malezya yönetimine "demokratik" yaftasını yapıştırmak moda oldu. Malezya bugün şeriat kurallarının tüm topluma uygulanmaya başlandığı, başbakan yardımcısının, en etkili politikacıların "Malezya bir İslam devletidir" diye açıklamalarda bulundukları bir ülke.[68] Emperyalist Batı, laisizmi ve sekülerizmi "dünyanın geri kalanı" için artık uygun ve geçerli görmüyor. Şöyle diyorlar: "*Batı dinle siyaseti ayırmayı yüzyıllar süren bir mücadelenin sonunda öğrendi, dünyanın geri kalanının-özellikle İslam dünyasının- aynı yolu izlemesini beklemek için pek bir neden yok... İslamda şeriat, özel alana keyfi biçimde sınır çekilmesi değil, tüm yaşamın kapsanması anlamına gelir ve İslamcı hukuk sisteminde siyasetin ayrıntılı kutsal buyruklardan bağımsızlığına ilişkin çok az teolojik kaynak vardır.*"[69] Yazıldığı zaman ve konjonktür düşünüldüğünde bu sözlerin Batı ve İslam toplumları arasındaki genel olarak doğru farkı ortaya koymaktan çok, Müslüman

67) *Cumhuriyet*, 22 Ağustos 2007

68) Ergin Yıldızoğlu, "En Demokratik İki Ülkeden Öbürü" *Cumhuriyet*, 22 Ağustos 2007.

69) Mark Lilla, "The Politics of God" *The New York Times*, 19 Ağustos 2007, http://www.nytimes.com/2007/08/19/magazine/19Religiont.html?_r=1&oref=slogin&ref=magazine&page

dünya içindeki tek ayrık ülke olan laik Türkiye'nin bu konumdan çıkarılmasına teorik gerekçe hazırlamak olduğu anlaşılıyor.

"Demokrasinin ve laikliğin" anayurdu sayılan Avrupa'dan gelen sesler de farklı değil. İngiltere'nin "liberal" gazetelerinden *The Guardian*'ın başyazısında, Türkiye'deki genel seçimler sonrası ve cumhurbaşkanlığı seçimi öncesi durum şöyle değerlendiriliyor: "*Sekülerler ve askerler (AKP'nin-HY) gizli bir gündemi olduğundan korkuyorlar, ama Türk usulü sekülerizmin zengin seçkinlerle ve zamanında ilerici olmaktan uzak siyasetlerle ilişkisinden gelen çekici olmayan yanları da var... Liberal Avrupalı bir perspektiften bakıldığında kimi endişe verici durumlar olmakla birlikte, Ortadoğu'nun kimi kesimlerinde -örneğin Mısır'daki reformcular arasında- Türkiye sıklıkla bir model olarak görülüyor. Türkiye'de İslam ile demokrasinin uyumluluğu kanıtlanabilirse, başka bir yerde neden olmasın? Mr. Gül'ün yaklaşan cumhurbaşkanlığı ve ordunun buna yanıtı, Boğaziçi'ni aşacak dalgalar yaratacak.*"[70] ABD ideologlarının Malezya benzetmesinden sonra, Avrupalıların, Türkiye'yi Mısır'a "model" göstermesi ilginçtir. Mısır'da son seçimlerde desteğini önemli ölçülerde artıran Müslüman Kardeşler hareketi şu anda var olan iktidarın alternatifi olarak öne çıkıyor. Türkiye ile benzerlik kurulan Malezya ve Mısır deneyimleri, İslam devletinin ılımlı İslamın desteklenmesiyle önleneceği düşüncesinin tam bir yanılsama olduğunu gösteriyor.

Dört: Türkiye'nin devrimci, sosyalist, emekçi, ilerici, aydınlanmacı birikimi buharlaşıp, yok olmadı. Sorun bu birikimin en başta zihinsel-ideolojik olarak, aynı zamanda siyasal ve örgütsel olarak dağınık, saçılmış, ilkelerinden, amaçlarından kuşkuya düşmüş bir durumda olması, liberal etkilerle olup biteni, süreci açık seçik görememesidir. Bu durumu aşmak, bunun için de, yalnız "tehlike"ye karşı, savunmacı bir direnme çizgisinde değil, devrimci ve olumlu bir program ve siyaset temelinde toparlanmak gerekiyor.

---

70) "Islam and democracy" *The Guardian*, 22 Ağustos 2007 http://www.guardian.co.uk/commentisfree/story/0,2153572,00.html

Bizim ne söylediğimiz bellidir. Yıllardır ana doğrultusu değişmiyor.

Ülkemizin ve halkımızın bugünü, geleceği emperyalist strateji ve planların dışına çıkmayı gerektiriyor. Biz, NATO'dan çıkılmasını, İncirlik Üssü'nün kapatılmasını, ABD ve İsrail ile imzalanan anlaşmaların yırtılıp atılmasını, AB'ne katılma sevdasından vazgeçilmesini, Türkiye'nin başta komşuları olmak üzere tüm dünyayla barış ve antiemperyalist dayanışmayı öne alan ilişkiler kurmasını istiyoruz. Bu hedefler ise yalnız bugün Türkiye'yi yönetenlerden değil, bu düzenden kurtulmayı gerektiriyor. Tarihin bu dönemecinde iki hedef birleşmiştir.

Çözülen, bölünen, gericileştirilen Türkiye'den bağımsız, ileri, eşitlikçi, Türklerin ve Kürtlerin kardeşçe yaşadığı bir Türkiye'ye giden yol emperyalizme karşı sosyalist bir cumhuriyet için mücadeleden geçiyor.

DÖRT
SOL YOL

Bu çalışmanın bundan önceki bölümlerinde dünyayı, Ortadoğu'yu ve Türkiye'yi somutun zenginliği içinde çelişkileriyle, dinamikleriyle göstermeye çalıştım.

Yazarken hep arkadan fısıldayan bir sesin, okurken sizlerin de kulağında olduğuna eminim. Özellikle örgütlü gelenekten gelen okuyucunun, siyasal çözümleme ve tezlerle, somut durumlardan çıkarılan görevlerle karşılaştıkça, bunları kimin, hangi güçlerin, dünyadaki ve Türkiye'deki hangi siyasal özne ya da öznelerin yapacağı sorusunu düşünmeden edemeyeceğini biliyorum.

Bu sorunun yakıcılığı, dünya ve Türkiye solunun bugünkü durumundan, gerici ara dönemdeki dağılma, yeniden öbekleşme süreçlerinin sancılı karakterinden geliyor.

Bugün, özneyi/özneleri bir zamanlar olduğu gibi işaret edemiyoruz. "Bir zamanlar" ne ölçüde edebildiğimiz ayrıca tartışılabilir. Ama en azından birinci, ikinci ve üçüncü Enternasyonel'ler döneminde devrimci siyasal özne tanımlıydı. Komintern'in dağıtılmasından sonra da, önce SBKP merkezli, sonra çok merkezli, birbiriyle

ilişkili ve eşgüdümlü ulusal birimlerden oluşan uluslararası işçi ve komünist hareketinden söz edebiliyorduk. Bugün edemiyoruz. Elbette, dünyanın çeşitli yerlerinde işçi, emekçi, sosyalist, komünist hareket ve örgütlenmeler, Latin Amerika ve Avrupa örneklerinde olduğu gibi bu parti ve örgütler arasında dayanışma ve ittifaklar, ya da "dünya partisi" olduğu iddiasında örgütlülükler var. Ama, varlığı ve gücü duyulan, olayların gidişini etkileyen, düşünce ve davranış birliği içinde bir dünya komünist hareketi yok.

Dünyanın çeşitli yerlerinde eşitsiz gelişme gösteren, çeşitli çizgi, renk ve arayışlar içinde olan öznelerin enternasyonalist örgütlenmeye büyümesi, tek tek ülkelerdeki hareketlerin kendi sınıfsal temelleri üzerinde güç kazanmasına, yaratacakları ideolojik-siyasal etkileşime bağlıdır. Bu ikili süreç iç içedir ve özellikle ikincisi öznel çabaları gerektirmektedir. Türkiye komünistleri için öncelikli olarak Ortadoğu olmak üzere yakın coğrafyamızdan başlayarak, dünyanın her yerindeki antiemperyalist, devrimci, komünist hareketlerle ilişki, iletişim, dayanışma ve eylem birliği önemlidir.

İşçi sınıfı, toplumsal proletarya bu dünyayı değiştirmenin toplumsal öznesidir. Marksist devrim teorisinin bu önemli önermesinin doğruluğunu ve geçerliliğini değerinden hiçbir şey yitirmeden koruduğunu düşünüyorum. Ancak, işçi sınıfının devrimci dönüştürücü bir güç olarak teoride ve pratikte yeniden oluşturulması, tarihsel toplumsal rolünün kuvveden fiile çıkarılması gerekiyor.

Kim çıkaracak?

Marx'ın özellikle Fransa'daki sınıf savaşlarını incelerken sık sık yaptığı benzetmeyle işçi sınıfı ve emekçi halk kitlelerinin "durgun gökte çakan şimşek" gibi beklenmedik zamanlarda kendiliğinden hareketlendiğini biliyoruz. Ama, ne bu bilgi, ne de son dönemlerde sık sık duyduğumuz devrimci sol örgütlülüğün ancak yeni bir işçi sınıfı hareketinin ürünü olarak gelişebileceği tezi kanımca soruya yanıt oluşturmuyorlar. İşçi sınıfı ve halk kitleleri, dönemlere ve durumlara bağlı olarak, evet alttan alta biriken hoşnutsuzluk ve öfkeyle isyan ve tepkilerini dışa vuruyor, kendiliğinden hareketleni-

yorlar. Ama bu sorunu çözmüyor. Bir kez, kapitalizmin bunca yılın deneyimiyle ürettiği "toplumsal paratonerler" eskisiyle kıyaslanmayacak bir emme, soğurma gücüne sahip. İkincisi bugün, tıpkı "gök"ün bildiğimiz gök olmaktan çıkmaya başlaması gibi, "şimşek"ler de eskisi gibi değil... Bir de hem eski, hem yeni zamanlar için geçerli bir durum var: 19. yüzyılın ortasından bu yana sınıf mücadelesi ve kitle hareketleri deneyimi, inip çıkan kitlesel dalgaların, denetimsiz patlamaların, kendiliğinden, kümülatif (birikimli) ve süreklilik sağlayacak bir toplumsal/siyasal dönüştürücü güç üretemediğini gösteriyor. Yükselen işçi sınıfı hareketi otomatik olarak devrimci/sosyalist hareketin gelişip güçlenmesi anlamına gelmiyor. Böyle genelleştirilerek anlatılan durumları örneklere vurmak her zaman doğru olmasa da yakın dönemlerden bir Türkiye deneyimi oldukça öğreticidir. 1989-1990 kesitinde kamu işçilerinin "bahar eylemleri" ve 1990 Zonguldak madenci direnişi sol/sosyalist hareketimizde heyecan, umut ve enerji yarattı; ama kanımca maddi/nesnel nedenlerden çok siyasal nedenlerle bu yükseliş, ne yeni bir işçi sınıfı hareketinin oluşmasına, ne de Türkiye solunun bir silkiniş ve atılım dönemine girmesine yol açtı. *Bu deneyim, açılımsız, ufuksuz kalanları, döneme siyaseten ve örgütsel olarak hazır olmayanları hiçbir kendiliğinden dalganın yükselteme yeceğini gösterdi.*

Sol/sosyalist hareketin canlanmasında, silkinip ileriye sıçramasında bugün *ana halka ideolojik/siyasal üretim ve etkinliktir*. İşçi sınıfı hareketindeki yükseliş, daha doğrusu, yeni bir işçi sınıfı hareketinin oluşumu ve yükselişi, kendiliğinden süreçler kadar, sosyalist hareketin ideolojik/siyasal etkisine, ikisi arasındaki iletişime, titreşimlerin karşılıklı olarak algılanıp yansıtılmasına bağlıdır.

Bir başka sav, Türkiye solunun bugünkü durumunun Türkiye'nin özgünlüğünü kavrayamamasından, ona göre davranmamasından kaynaklandığı biçimindedir. Bu eleştirel savda önemli bir doğruluk var. Marksizmin kendisi ve yazını Avrupa kökenlidir ve 1960-80 dönemindeki sol açılış esas olarak bu kaynaklardan beslendi. Sonraki ayrışma ve öbekleşmelerin içeriği de uluslararası çiz-

gi ve merkezlerden ithal edildi. Öykünmecilik, aşırmacılık ve ezbercilik solumuzun dünden bugüne devraldığı olumsuz alışkanlıklarıdır. Bundan olsa gerek, Türkiye'nin özgünlüğü üzerine kafa yoran, emek veren en başta Hikmet Kıvılcımlı olmak üzere sınırlı sayıdaki Marksistin ürünleri olumlusundan ya da olumsuzundan hak ettikleri ölçüde değerlendirilemedi. Öte yandan, Türkiye'nin özgünlüğünü ortaya koymaya hevesli solcuların çabalarından çoğunlukla fantastik, teorik ve bilimsellik açısından defolu ürünler çıktı.[1] Bu deneyim bize, teorik derinliğin, berraklığın olmadığı yerde özgünlüğün de olamayacağını gösterdi. Teorinin, evrenselin sırlarına varmadan, Türkiye'nin özgünlüğünü kavramak, özgün sosyalist siyaset üretmek olanaksız, ikisinin de yapılması gerektiği ise açıktır. Kemalist ilke ve kurumlar temelinde var olan Türkiye Cumhuriyeti'nin çözülmekte olduğu bir tarih aşamasında, sosyalistlerin Türkiye toplumunun ve insanının tarihsel-kültürel biçimlenişi üzerine bilimsel, özgün, araştırma ve incelemeye dayanan çözümleme ve tezler geliştirmesi, derin bir bakışa sahip olması gerekiyor.

Türkiye solu, çeşitli ekol ve damarlarıyla dünya solunun ve birçok genetik özelliği ve rengiyle de Türkiye toplumunun ve tarihinin ürünüdür. Anlaşılması ve dönüştürülmesi öğrenilmesini, oluşum dinamiklerinin, ana damarlarının dünden bugüne değişimi içinde incelenmesini gerektiriyor. Bunu burada yapamıyorum. Yine de, tüm bu sözlerden sonra, asıl söylemek istediklerime geçiş için bağ işlevi görecek bir düşünceden, Einstein'ın "eğitim, öğrendiğiniz her şeyi

1) Bu saptamayı, burada yalnızca bir saptama olarak bırakıyor, neyi kastettiğimi karanlıkta bırakmamak için de bir örnek vermekle yetiniyorum. Son zamanlarda adından çok söz edilen, görüşleri AKP'nin yükselişine teorik malzeme yapılan İdris Küçükömer, *Düzenin Yabancılaşması* çalışmasında Türkiye'de o zamana kadar "sol" bilinenin sağ, "sağ" bilinenin de sol olduğunu iddia etmişti. Buna göre, "Doğucu-İslamcı halk cephesi"ni temsil eden akımlar (Jön Türkler'in Prens Sabahattin kanadı, Hürriyet ve İtilaf, Terakkiperver Fırka, Serbest Fırka, Demokrat Parti ve Adalet Partisi) solcu; "Batıcı-laik bürokratik" geleneği temsil edenler (İttihat ve Terakki, Cumhuriyet Halk Fırkası, CHP, Milli Birlik Komitesi, CHP Ortanın Solu) ise sağcıydılar. Bkz. İdris Küçükömer, "Batılılaşma" *Düzenin Yabancılaşması*, Bağlam Yayınları, Dördüncü Basım, İstanbul, Ocak 2006, s. 72.

unuttuktan sonra kalan şeydir" önermesinden hareket ederek, burada, süzebildiğim birkaç kritik nokta üzerinden, teorik olmaktan çok somutumuza ilişkin düşünce ve öneriler öne süreceğim.

Birini yukarıda yazdım: Ana halka, ideolojik/siyasal yeniden üretimdir. Siyaset üretimidir.

İkincisi, Türkiye solunun kendini, kendi varlığını ve meşruluğunu tartışmayı bırakıp, bütün zihinsel, fiziksel ve örgütsel enerjisini karşıtına, emperyalizme ve kapitalizme yöneltmesi gerekiyor. Çözülen Türkiye'nin önündeki sorunlara çözüm kanalı olamayan bir sol kendi kendine sol kenarda oynamaktan kurtulamaz. Sol bireylerin ve örgütlerin, solun "kendisi için" değil, toplum için, sınıf için, eşitlik ve özgürlük için olduğunu yeniden ve yeniden bilince çıkarması bugünün en önemli önceliklerden birisidir. Amaçlara ve emekçi halka bağlanamayan, varlıklarını amaçları doğrultusunda dönüştüremeyen oluşumların, bir noktadan sonra yarattıkları bürokrasinin, statükoculuğun tutsağı olmaları kaçınılmazdır.

Aşağıdaki tezler, bu eksenler üzerinden düşünülmesi ve tartışılması için önerdiklerimdir. Bunların bir bölümünü daha önce *Özgürlük ve Örgütlülük*[2] çalışmamda formüle etmiş, kimilerini de açmıştım. Bu kez, onlardan kimilerini yalnızca başlıklarıyla özetleyerek buraya alırken, yeni tezler formüle ettim.

Bir: *Siyaset ve özellikle de devrimci siyaset uzlaşmaz karşıtlıklar temelinde geliştirilebilir.*

Uzlaşmaz, karşıt siyasal uçların olmadığı ya da bunlardan birinin zayıf olduğu koşullarda, genel olarak siyaset, özel olarak da devrimci siyaset toplumsal düzeyde dönüştürücü ve özgürleştirici bir araç olamaz. Kapitalizmin anti-tezini açık seçik ortaya koymadan, o mücadelenin sözcülüğünü yapmadan, sınıf kitlesiyle o temelde buluşmadan sosyalizm yeniden gerçek ve dönüştürücü bir güç haline getirilemez. Gerekli olan, bilgiye dayanan, ayrıntılı, çarpıcı sergileme-

2) Tümü için, Haluk Yurtsever, *Özgürlük ve Örgütlülük*, Yordam Kitap, İstanbul, 2007, s. 357-382.

lerle desteklenmiş cepheden kapitalizm eleştirisidir. Hedef, emekçi halkın gözünde kapitalizmin varlığını, meşruluğunu tartışmalı ve sorgulanır kılmak, yenilebilirliğini göstermektir.

Burada, yaşanmış sosyalizm denemelerinin akıbetinden gelen ek bir güçlük olarak, sosyalizmi, ondan en çok geleceği olanlara anlatma, bir seçenek olarak gösterme sorunumuz var. Bu sorunu, reddi mirasla ya da tersinden, yozlaşarak çözülen "reel sosyalizmi" kutsayarak çözemeyiz. Bugünün en çetin sorunlarından biri budur. Yaratıcı ve cesur yol ve yöntemler geliştirmek gerekiyor.

İki: *Dünyayı değiştirme mücadelesinin toplumsal öznesi "politik proletarya"dır.*

İşçi sınıfı tüm kapitalist dünyada bir yandan mutlak sayılarla büyürken, ekonomik, sektörel, kültürel vb. anlamda gittikçe daha çok bölünüyor. Bir yandan, insan beyninin uzantısı olan zihinsel emek öne geçiyor; insanın kendi özgünlüğünün bilincine, gücünün ve sorumluluğunun daha çok farkına varacağı koşullar oluşuyor; öte yandan, giderek bölünen ve katmanlaşan işçi sınıfının ekonomideki, üretimdeki yeri, konumu, türdeş bir sınıf olma özelliği zayıflıyor. Bugün, emekçi sınıfların, hem büyümüş, hem parçalanmış olduğunu söylüyorsak, bu, bir kez daha devrimci dönüşümün toplumsal öznesini oluşturmanın ekonomik-teknolojik olmaktan çok siyasal bir süreç olacağı anlamına geliyor. Emek gücünü fiilen satan, maddi değer yaratan işçilerle, bu olanağı bile bulamayan, maddi üretim yapmasa bile, toplumsal koşulları giderek proleterleşen büyük halk kitleleri, kent ve kır yoksulları "toplumsal proletarya"nın içindedir. Bu büyük emekçi kitlenin devrimcileştirilmesi siyasal olarak oluşturulmasına, "toplumsal proletarya"nın "politik proletarya"ya dönüştürülmesine bağlıdır. Devrimci siyaseti yeniden üretmek, toplumsallaştırmak, dünyayı değiştirme eyleminin toplumsal öznesini oluşturmanın doğru yoludur.

Üç: *Her gerçek devrimci siyasal hareket, aynı zamanda toplumsal bir hareket olmak, komünist siyaseti toplumsallaştırmak, toplumu siyasallaştırmak durumundadır.*

Nüfusun tüm sınıflarına "gitmek", toplumun tüm sınıflarından "gelmek", nüfusun tüm sınıflarından, toplumsal dokunun tüm hücrelerinden yeni dünyayı yükseltmek için mücadele etmek gerekiyor. Maddesiyle, kitlesiyle buluşamayan, varoluşuna uygun toplumsal temel üzerinde yükselemeyen hiçbir hareket siyasal güç oluşturamaz. Siyasette güçsüzlük, serüvenciliğin, marjinalciliğin önce kendisini sonra teorisini üretir.

Dört: *Komünist hareket, sınıf mücadelesini ve siyaseti ulus devlet ölçeğinde yürütürken, örgütlenmeyi "en küçük birim"den başlayarak inşa etmek durumundadır.*

Düzen dışı propaganda ve örgütlülüğün temel yöntemi insandan insana doğrudan, birebir, yüz yüze ilişkidir. Dolayısıyla temel örgütlü etkinlik birimi hedef kitleye, insanlara doğrudan ulaşmanın olanaklı olduğu ölçektir. Komünist örgütlenmenin "hücre" ya da "temel birim" olarak işyeri ve yaşama alanlarından başlamasının mantığı da aynıdır. Komünist hareketin pratiğinde biçim sürdürülmüş, içerik ve işlev ve unutulmuştur.

Komünist örgütlenmeyi en küçük toplumsal birimlere dayandırmak, burjuva siyasetinde delikler açmanın, yarının komünal örgütlenme kültürünün tohumlarını serpmenin de etkili yollarından biridir. Örneğin, bugün milletvekili adaylıklarının siyasal parti liderleri tarafından tek elden belirlenmesinin karşısına adayların önseçimle belirlenmesi istemini ve bakiye sistemiyle destekli, barajsız dar bölge sistemini savunmak önemli bir propaganda ve mücadele konusu haline getirilebilir.

En optimal siyaset birimi, ulus-devlet, en temel örgütlenme ölçeği ise en küçük yerel birimdir.

Beş: *Düzen karşıtı hareket hem toplumsal tabanı, hem de siyasal biçimlenişiyle türdeş değildir. Komünizm, toplumsal ve devrimci hareketin içinde kendisiyle aynı hedef ve öncelikleri paylaşmayan, ama aynı ortak düşmana karşı mücadele edenlerin varlığını ve çeşitliliğini dikkate alan, "ayrı yürürken birlikte vuran" bir siyaset tarzı geliştirmelidir.*

Düzene, sermayeye karşı etkili bir muhalefet yapamayan sol ör-

gütlerin, hatta aynı örgüt içindeki öğelerin birbirlerine "muhalefet" refleksini bir varoluş kültürü olarak yaşatmalarının esas nedeni düşmana karşı mücadelenin kendisinin ve istencinin zayıf olmasıdır.

Öncülüğün, tüm hareketin siyasal ifadesinin ve temsilinin bir partinin tekelinde olması biçiminde tanımlanması ve algılanması yanlıştır ve harekete zarar vermektedir.

Altı: *Siyaset, verili koşullara ve hedeflere bağlı olarak, hangi güçlerin karşıya alınacağını, hangilerinin tarafsızlaştırılacağını ve hangileriyle geçici ya da daha uzun dönemli eylem birliği ve ittifaklar geliştirileceğini belirlemeyi gerektiren bir etkinliktir.*

Bir önceki bölümde 1960'lı yılların dersi olarak değindiğim, "Devrimci siyaset, teorik ilkelerin, soyut doğruların, çelik disiplinli kadroların özel dünyasında özel ipliklerle dokunmuş, hiçbir durumda mikrop bulaşmaz, hiçbir işe de yaramaz steril bir yumak" olmayacağı saptamasına, ittifaksız bir siyasetin de düşünülemez olduğunu eklemek gerekiyor.

Yedi: *Türkiye solu Kemalizm, Kürt hareketi ve siyasal İslam karşısındaki pragmatik, tepkici, kompleksli, uçlar arasında salınan tutumu bırakıp, kendisini amaç ve ilkelerine göre konumlandırmalı, bu akımlarla ideolojik siyasal farklılıklarını küllemeyen, ilkeli, etkin ve inisiyatifi elde tutan bir tarzla ilişkilenmelidir.*

Sekiz: *Öncülük ve birleştiricilik, ortak düşmana karşı savaşta en etkili mücadeleyi yürütmekle kazanılır. Bugün bilinç taşımada ve öncülükte doğru eylem çizgisi büyük önem kazanmıştır.*

Dokuz: *Komünizm, içeriğinde her zaman uluslararası bir harekettir. Somut siyaset birimi ise bugün ulus ya da ülke-devlettir. Siyasal birim ve ölçeğin ulus-devlet olması, enternasyonal ilişki ve dayanışmanın da bu birimler üzerinden kurulmasını gerektiriyor.*

Kapitalizm, sermayenin hareketini uluslararasılaştırırken emeği ulusal sınırlara hapsediyor. *Bu nedenle, işçi sınıfının merkezileşmesi gibi, enternasyonalleşmesi de ancak ideolojik-siyasal bilinç ve etkinlikle yaratılabilir.* Proleter hareketin en güçlü enternasyonal bağı ideolojidir. Enternasyonalizm, siyasal birimler arasında amaç ve mücade-

le birliğinin kurulmasıdır. Bu, bir merkezin dünyanın çeşitli coğrafyaları için geçerli ayrıntılı programlar geliştirmesiyle değil, proleter hareketin genel ve sonul hedeflerini açık seçik ortaya koyan, amaç ve mücadele birliğine temel olacak ortak bir programın birlikte üretilmesiyle yaşama geçebilir. Ulus-devlet, sınıf ve iktidar mücadelesinin sürdürüldüğü temel siyasal birim olmakla birlikte, bugünkü gibi sınırların ve haritaların yeniden çizildiği emperyalist yeniden paylaşım dönemlerinde "optimal siyasal ölçek" durağan değil, oynaktır. Örneğin, bugün Ortadoğu ve Balkanlardaki süreçler, Türkiye devrimci hareketini birinci elden ilgilendirmekte, bu ülke devrimcileriyle, komünistleriyle enternasyonal ilişki ve dayanışmanın koşulları olgunlaşmaktadır.

On: *Türkiye solu, eğer bir atılım, sıçrama gerçekleştirmek istiyorsa, kendisine, topluma bakışını, toplumun kendisine bakışını değiştirmek durumundadır.*

Bunu biraz açalım.

Bugün, solun önemli bir özelliği olan eleştirellik ve tartışmacılık, "içe" dönmüş, solun kendi varlık nedenini tartışması biçimini almıştır. Bence bugün bizim solun en büyük sorunu kendine, dünya görüşüne, emekçi sınıflara, geleceğe güvensizliktir. Yukarıdaki birinci tezle doğrudan ilintili olarak, dünyayı değiştirme, yeni bir dünya kurma düşünün, enerjisinin ve iradesinin zayıflamış olmasıdır. Sol en haklı, en halkçı, en geçerli tezlerini bile güvenle, cesaretle savunamıyor. Kendisini açıkça, tok sözlülükle bir başka dünyanın temsilcisi-taşıyıcısı olarak görmüyor ve gösteremiyor. Solun önemli bir kesimi, kapitalizmden kurtulma düşüncesinden, daha az sömüren, daha az acımasız, daha adaletli, kısacası "yaşanabilir" bir kapitalizme razı olma noktasına çekilmiştir. En temel sorunumuz budur. Solun kendine yakıştırdığı kimlik kodlamalarına ve hedef belgilerine bakın: "Demokrat", "ulusalcı", "yurtsever", "çoğulcu". Ve hedefler: Demokratikleşme, "sosyal devlet" ya da "sosyal cumhuriyet". İsim ve tanımlardan da önemli olan içeriktir. Sol, kapitalizmi kökten yadsıyan, düzeni değiştireceğini, neyle, nasıl de-

giştireceğini en başta kendisi inanarak ortaya koyan bir noktaya gelmedikçe bu kısır döngü aşılamayacaktır.

Türkiye solu, egemen eğilim olarak Türkiye'ye, Türkiye'nin emekçi insanlarına, topluma "dışarıdan" bakıyor. İşçiyi, halkı, merkezinde kendisinin durduğu bir dünyanın (belki mikrokozmos demek daha doğru) dışarlıklı (taşralı) öğesi gibi görüyor. Aydın, öncü, devrimci olanlar, biriken toplumsal sorunların bir krizi patlattığı bir uğrakta, o zamana kadar her şeye boyu eğen halkın tepkisini, hareketliliğini örgütleyecek ve toplumu değiştirecekler (!) Yalınlaştırılmış kurgu budur ve bu çerçevede, kurtarıcılık, kahramanlık misyonuyla ilgili eleştirileri önemli ölçüde doğrulamaktadır. Buradaki sorun bu doğru eleştiri ile bir başka doğru arasındaki ilişkiyi kurma noktasındadır. Öteki doğru, devrimciliğin, verili durumuyla ilerici-devrimci olmayan halkı değiştirme, dönüştürme işi olduğu, öncülük ve önderliğin gerekli olduğu gerçeğidir. Yanlış olan öncülük, önderlik değildir. Açıkça adını koymak gerekirse yanlış ve büyük sorun olan, işçi sınıfının, emekçi halkın, üstelik sürecin bir noktasında değil her evresinde kendi yaşamına karar veren, yazgısına el koyan aktif ve yapıcı bir özne değil, bir tür toplumsal araç, kaldıraç, nesne olarak kavranmasıdır. Oysa devrimci önderlik, güç kullanma değil, halkı kitleyi güçlü, aktif özne kılma sorunudur. Devrimciliğin, düzen dışı ve ötesi solculuğun gerçek güç kaynağı budur. Sermayenin bin bir çeşit temsilcileri, esası uzaktan yönlendirmeye, manipülasyona, komplolara, insanları ve kurumları araç olarak kullanmaya dayanan yöntemlerle "toplum mühendisliği" yapıyorlar. Bizim işimiz bu değildir. Böyle yapanların hüsrana uğraması, yozlaşması kaçınılmazdır.

Toplumsal süreçler söz konusu olduğunda yabancılaşma hep çift yönlü işlemektedir. Türkiye'nin işçileri, emekçileri, kısaca halkımız için de sol kendi dışında bir şeydir. Sola yakın zamana kadar sermayenin antikomünist, antisovyetik merceğiyle bakan dinci ve milliyetçi kalabalık için solculuk "vatan hainliği", "Moskofluk", "Allahsızlık", "din, iman, namus, ırz düşmanlığı"ydı. Şimdi ise yıkılan bir

düzeni savunan, dünya gerçeğinden kopuk, kendi özel fanuslarında yaşayan, kimi zaman anlaşılır ama çoğu zaman anlaşılmaz sözler söyleyen, çoğunlukla kurulu plak gibi konuşan bir tuhaf varlıktır. Kuşkusuz, bu ülkede 1960 açılışının ürünü ve birikimi olan ilerici, laik, antiemperyalist ve sol eğilimli geniş bir kesim var. Onlar da, birçok yönden kendilerine daha yakın olan (emekçi kardeşliğinden, dünya görüşü yakınlığına, akrabalık, hemşehrilik ilişkilerine kadar bir dizi bağlanma noktasından) solculara iyi, dürüst özverili ama gerçekçi olmayan insanlar olarak bakarlar. Onlara göre solcular, zorluklara göğüs gerer, dünya nimetleri ve özel çıkar peşinde koşmaz, kendileri için bir şey istemez, her çağrıldıklarında emekçilerin karşılıksız yardımına koşarlar. Ama gerçekçi değillerdir. Genç, tez ve sıra bilmezdirler. Kırılırlar. Daha önemlisi, şimdi artık geçmişteki kadar da güçlü de değillerdir; kenardadırlar; etkisizdirler. Unutmayalım, sıradan emekçi bireyler de, "kitleler" de en çok güçten etkilenirler.

On Bir: *Sol, sınıf ve iktidar mücadelesinin koşulları ne denli sert olursa olsun, özgürlükçü olmaktan vazgeçemez.*

Solun özgürlükçülüğü hem bugün, hem yarın içindir. Solculuk, insanın kendisini özgürleştirme mücadelesidir. Bu mücadele, insanı sınıfsal, cinsel, etnik, dinsel yasak ve kurallarla sınırlayan, kısıtlayan, baskı altında tutan her türlü siyasal, toplumsal güç ve otoriteye karşı bireysel ve toplumsal temel hakları savunmayı gerektirir. İnsanın yaratıcı kapasitesini harekete geçirerek kendisini gerçekleştireceği, sınıfsız, sömürüsüz, baskısız bir toplumsal düzen kurmak ise nihai amacımızdır. İkisi birbirine bağlıdır.

On İki: *Türkiye solu için gün, tarihsel bir silkiniş, yeniden siyasallaşma ve yeniden örgütlenme günüdür.*

Varolan örgütlerin dağıtılması, ya da benzemezlerin birliği türünden karşılığı olmayan "beyhude" çağrı ve arayışlar çözüm değildir. Öremli ve çözücü olan orada ya da burada, örgütlü ya da örgütsüz, kapitalizmle, düzenle sorunu olan insanların eleştiride, amaçta, siyasal programda, pratik siyaset başlıklarında birleşmeleri ve odak-

laşmalarıdır. Örgütlenmenin amacı ve işlevi yapmak, eylemek, değiştirmektir. Ancak ne yapacaklarını bilenler, nasıl yapacaklarını ortak bir dille konuşanlar birlikte eyleyebilirler. Bu noktada olanlar bir araya gelmenin, örgütlenmenin ve eylemenin yolunu bulurlar, bulmalıdırlar.

Tıkanmış, kurumuş, amaçlarından uzaklaşmış tekkelere bekçilik etmenin devrimcilikle bir ilgisi yoktur. Sosyalizmin, mücadelenin, dönemin gereksinmelerine yanıt vermek, her türden statükoculuğun, tutuculuğun, konformizmin dışına çıkma özgüven ve cesareti istiyor.

On Üç: *Bugünkü örgütlenme ve mücadele gereksinmelerimizi karşılayacak hazır örgüt modelleri ya da aynen yinelenebilecek bir deneyim olmadığı gibi, Türkiye solunda ideolojik/siyasal/örgütsel birikim ve varlığıyla ileriye sıçrayışın öncülüğünü yapacak bir toplanma ve çekim merkezi de yoktur. Oluşturulması var olanı yadsımayan, ama statükoya da teslim olmayan bir atılımı gerektiriyor.*

Devrimci mücadele ve örgütlenmenin amacından, mücadelenin nesnel gereksinmelerinden doğan, deneyimden çıkarılan ilkeler vardır. Örgüt modellerinin "genel olarak" tartışılması, ya da bir örgütlenme biçimiyle ötekisinin soyut olarak karşı karşıya konulması geliştirici değildir. Ama iki noktanın kesin olduğunu düşünüyorum. Kanımca Türkiye solunun, bürokratik-monolitik, emir-komuta yöntemli örgüt geleneklerinden kopmadan ilerlemesi olanaklı değildir. Çünkü bu gelenek, dışa değil içe dönük bir merkeziyetçilik anlayışını temsil etmekte, karşıtına karşı etkili bir mücadelenin en önemli dayanağı olan insan öğesini edilgenleştirerek kendi temelini zayıflatmaktadır.

Öte yandan, tadı kaçmış, en kötü biçimde tüketilmiş ilkesiz birlikçilikle, temeli ve merdivenleri olmayan çatı inşaatçılığıyla oyalanmak zaman kaybıdır.

Bunca deneyimden sonra, aynı şeyleri yapıp farklı sonuçlar alınacağını sanmak çok büyük ve artık bağışlanamaz bir yanılgıdır.

On Dört: *Dünya ve Türkiye nesnelliği, emekçi sınıfların, ezilenlerin durumu, bugün her zamankinden çok solu ve sosyalizmi çağırıyor. Bu*

çağrıya yanıt verecek birikim ve potansiyel vardır.

Gelenek, bilim, başka türlü olabileceğini yüzlerce kez gösteren tarih, "birikimin direngenleri" diyebileceğimiz sosyalist hareketin deneyimli insan gücü, emekçiler, aydınlar, kadınlar, gençler arasındaki mutlaka Marksist olması gerekmeyen, çoğu kez de olmayan ilerici düşünce ve kanaat önderleri solun potansiyel güç kaynaklarıdır. Toplumun geniş gövdesi içindeki sınıfsal ve siyasal aidiyet olarak tanımlanması zor (birçok durumda "orta sınıf" kırkambarına doldurulan) taze ve dinç güçler, kapitalizmin çok büyük çoğunluğuna hiçbir insani gelecek vaat etmediği kent varoşlarının ve kırların gençleri, tüketimci alışkanlıklarının, sınıf atlama hayallerinin yanında önemli bir başkaldırı potansiyeli de taşıyan kentli, eğitimli ve genç nüfus, tüm bunlar rezervlerimizdir. Bu güçlere ulaşmıyorsak, kazanamıyorsak eksiklik bizdedir.

Türkiye'nin bütün solcuları, Nâzım'ın sözleriyle "sol memenin altındaki cevahiri" karartmayan bir ruh haliyle, ama aynı zamanda serin bir akılla, içtenlikle şu soruları yanıtlamalıdır: Neden bu kadar marjinal ve devre dışıyız, sorun Marksizmde mi, sosyalizmde mi, Türkiye halkında mı, bu sonuç nesnel ve kaçınılmaz mı? Ya da, solun bütün kolları, toplamı olarak durumumuz "böyle" olduğuna, koşullar bu denli elverişsiz olduğuna göre daha ilerisini yapmak olanaksız mı?

Bu soruları "evet" diye yanıtlayanların, aklın kötümserliğini ya da gerçekçiliğini mutlaklaştırıp, özürcü (apolojetik) bir statüko savunusuyla işleri idare edenlerin solu ve sosyalizmi gerçek bir seçenek kılmaya katkı yapmaları, hatta sosyalist siyaset yürütmeleri olanaksızdır. Çünkü sosyalist siyaset, bilime, insana güven temelinde, her durumdan çıkış yolları bulanların, emekçi halkla platonik değil pratik olarak buluşabilenlerin yapabileceği bir iştir.

Yeni bir sol atılım için.

Barışçıl, kardeşçe, eşitlikçi, giderek özgürleştirici bir dünya için.

Kozmosun kardeşliği adına.

Kitabın son sözü Nazım'ın. (Haziran- Ekim 2007)

KOSMOSUN KARDEŞLİĞİ ADINA
Kosmosta bizden başka düşünen var mı
var
bize benzer mi
bilmiyorum
belki bizden güzeldir
bizona benzer meselâ ama çayırdan nâzik
belki de akar suyun şavkına benzer
belki çirkindir bizden
karıncaya benzer meselâ ama traktörden iri
belki de kapı gıcırtısına benzer
belki ne güzeldir bizden ne de çirkin
belki tıpatıp bize benzer
ve yıldızlardan birinde
hangisinde bilmiyorum
yıldızlardan birinde konuşacak elçimiz
hangi dilde bilmiyorum
yıldızlardan birinde konuşacak elçimiz onunla
"Tavariş" diyecek
söze bu sözle başlayacak biliyorum
"Tavariş" diyecek
ne üs kurmağa geldim yıldızınıza
ne petrol ne yemiş imtiyazı istemeğe
kokakola satacak da değilim
selâmlamağa geldim seni yeryüzü umutları adına,
bedava ekmek bedava karanfil adına
mutlu emeklerle mutlu dinlenmeler adına
"Yarin yanağından gayrı her yerde her şeyde hep beraber"
diyebilmek adına
evlerin
yurtların
ve kosmosun kardeşliği adına.

Nâzım HİKMET RAN, 13 Nisan 1961, Paris

KAYNAKÇA

Kitaplar

Adalı, Coşkun. *Kapitalizmin Düğümleri*, Sorun Yayınları, İstanbul, Ekim 1991.

Adalı, Coşkun. *Emperyalizmin Ortadoğu'ya Müdahalesi*, Sorun Yayınları, İstanbul, Ekim 1991.

Bağımsız Sosyal Bilimciler. *IMF Gözetiminde On Uzun Yıl 1998-2008, Farklı Hükümetler Tek Siyaset*, Yordam Kitap, İstanbul, 2006.

Banister, Judith. *Manufacturing Employment and Compensation in China*, November 2005.

Barzani, Mesud. *Barzani ve Kürt Ulusal Özgürlük Hareketi*, cilt 1 (3. Baskı), cilt 2 (2. Baskı) Doz Yayınları, İstanbul, 2005.

Bayraktar, Bora. *Hamas*, Karakutu Yayınları, İstanbul, Haziran 2007.

Boratav, Korkut. *Türkiye İktisat Tarihi 1908-1985*, Gerçek Yayınevi, Altıncı Baskı, İstanbul, 1998.

Brzezinski, Zbigniew. *Büyük Satranç Tahtası*, Türkçesi: Ertuğrul Dikbaş-Ergun Kocabıyık, Sabah Kitapları, İstanbul, 1998.

Brulet, Dennis. *Avrupa'da İşçi Sendikalarının Durumu*, Avrupa

Topluluğu no: 8, Aralık 1971.

Brzezinski, Zbigniew ve **Gates Robert M**. *İran'ın Zamanı Geldi*, Çeviren: Sermin Karakale, Profil Yayıncılık, İstanbul, Aralık 2006.

Çubukçu, Mete. *Ortadoğu'nun Yeniden İşgali*, Kalkedon Yayınları, İstanbul, Mayıs 2006.

Erdoğdu, Vahap. *Sermayenin Küresel Egemenliği ve İslam*, Onur Yayınları, Ankara, Mart 2007.

Gerger, Haluk. *ABD Ortadoğu Türkiye*, Ceylan Yayınları, İstanbul, Haziran 2006.

Gökdemir, Orhan. *Devletin Din Operasyonu: Öteki İslam*, Sorun Yayınları, İstanbul, 1998.

Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Cilt 8, Sol, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007.

Kılıçbay, Mehmet Ali. *Uyruktan Vatandaşa Geçimden Siyasete*, İmge Yayınları, Ankara, 1996.

Kinzer, Stephen. *Şah'ın Bütün Adamları, Bir Amerikan Darbesi ve Ortadoğu'da Terörün Kökenleri*, Çeviren: Selim Önal, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004.

Köstekli, İlyas. *Türk-İş, Örgütlenme El Kitabı I*, Türk-İş Yayını, Ankara, Temmuz 2003.

Köymen, Oya. *Sermaye Birikirken*, Yordam Kitap, İstanbul, 2007.

Küçükömer, İdris. *"Batılılaşma" Düzenin Yabancılaşması*, Bağlam Yayınları, Dördüncü Basım, İstanbul, Ocak 2006.

Küçük, Yalçın. *Türkiye Üzerine Tezler 2, 1908-1978*, Tekin Yayınevi, İstanbul Eylül 1979.

Lesser, O. Ian ve **Fuller, Graham E**. *Balkanlar'dan Batı Çin'e Türkiye'nin Yeni Jeopolitik Konumu*, Alfa yayınları, İstanbul, Temmuz 2000.

Marx, Karl. *Kapital*, Cilt III, Sol Yayınları, Üçüncü Baskı, Ankara, Ekim 1997.

Mungan, Murathan. *Kaf Dağının Önü*, Metis Yayınları, İstanbul, Dördüncü Basım, Ekim 1997.

Oran, Baskın (Editör). *Türk Dış Politikası, Cilt 1:1919-1980*,

İletişim Yayınları, İstanbul , 2001.

Ortaylı, İlber. *Osmanlı Barışı*, Ufuk Kitapları, İstanbul, 4. Baskı, Ağustos 2004.

Ortaylı, İlber. *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, İletişim Yayınları, 10. Baskı, İstanbul, 2001.

Ortaylı, İlber. *Tarihin Sınırlarına Yolculuk*, Ufuk Kitapları, İstanbul, 2001.

Özakıncı, Cengiz. *İblisin Kıblesi*, Otopsi Yayınları, İstanbul, 2005.

Peköz, Mustafa. *Küresel Güçlerin Ortadoğu Stratejisi*, Kalkedon Yayıncılık, İstanbul, Kasım 2007.

Petras, James ve **Veltmeyer, Henry**. *Latin Amerika'da Devlet İktidarı ve Toplumsal Hareketler*, Türkçesi: Ali Ergin Demirhan, Kalkedon Yayıncılık, İstanbul, Kasım 2007.

Raby, D. L. *Demokrasi ve Devrim, Günümüzde Latin Amerika ve Sosyalizm*, Çeviren: Ertan Günçiner,Yordam Kitap, İstanbul, Ekim 2007.

Salucci, Ilario. *Irak'ta Solun Tarihi*, Çeviren: Osman Akınhay, Agora Kitaplığı, İstanbul, Mayıs 2005.

Silahçıoğlu, Doğu. *ABD/İsrail-İran Denklemi ve Türkiye*, Günizi Yayıncılık, 2. Basım, İstanbul, Nisan 2006.

Soysal, Mümtaz. *Anayasaya Giriş*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No: 271, Ankara, 1969.

Todd, Emmanuel. *The Breakdown of the American Order/AFTER EMPİRE*, Translated by C. Jon Delogu,Columbia University Press, New York, 2003, s.64.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Büyük Osmanlı Tarihi, II.Cilt*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları XIII.Dizi.

Wallerstein, Immanuel. "Küresel Resim: 1945-90". **Terence K. Hopkins- Immanuel Wallerstein**, *Geçiş Çağı Dünya Sisteminin Yörüngesi 1945-2025*, Avesta Yayınları, İstanbul, 1999.

Yalçın, Soner. *Hangi Erbakan*, Başak Yayınları, Ankara, Nisan 1994, s. 284.

Yanardağ, Merdan. *Bir ABD Projesi Olarak AKP*, Siyah Beyaz Basım Yayın Dağıtım, İstanbul, Mayıs 2007.

Yavuz, Turan. *ABD'nin Kürt Kartı*, Otopsi Yayınları, İkinci Basım, İstanbul, Eylül 2003.

Yavuz, Turan. *Çuvallayan İttifak*, Destek Yayınları,7. Baskı, Ankara, Mart 2006

Yavuz, Hakan. *Modernleşen Müslümanlar*, Çeviren: Ahmet Yıldız, Kitap Yayınevi, İstanbul, Eylül 2005

Yurtsever, Haluk. *Tarihten Güncelliğe Sınıf Savaşları ve Devlet*, Yordam Kitap, İstanbul 2006.

Yurtsever, Haluk. *Marksizm ve Türkiye Solu*, El Yayınevi, İstanbul, Mart 2002.

Yurtsever, Haluk. *Türkiye'nin Dönemeci*, Etki Yayınevi, İstanbul, Mart 1993.

Yurtsever, Haluk. *Özgürlük ve Örgütlülük*, Yordam Kitap, İstanbul, 2007.

Yürükoğlu, R. *Emperyalizmin Zayıf Halkası Türkiye*, Dördüncü Basım, İşçinin Sesi Yayınları, Londra, Eylül 1979.

Zagladin, V.V. *The World Communist Movement, Outline of Strategy and Tactics*, Progress Publishers, Moskova, 1973.

Makale ve Tebliğler

Bahçe, Serdal ve **Köse, Ahmet Haşim**. "Yoksulluk yazınının 'yoksulluğu': Toplumsal sınıflara dönmek" http//:bagimsizsosyalbilimciler.org/Yazılar_Uye/KoseBahceHaz07.pdf

Banister, Judith. "Manufacturing earnings and compensation in China" http://www.bls.gov/opub/mlr/2005/08/art3full.pdf

Boratav, Korkut. "Dış borçlar", *Sol*, 22 Nisan 2007, http://www.sol.org.tr/index.php?yazino=10113

Boratav, Korkut. "İşsizliğin seyri üzerine", *Sol*, 11 Mart 2007.

Boratav, Korkut. "Tarımda neler oluyor?" *Sol*, 21 Ocak 2007, http://www.sol.org.tr/index.php?yazino=7299

Çandar, Cengiz. "Türkiye için tarihi fırsat", *Sabah*, 25 Mart 1993

Cemal, Hasan. "Bir Amerikan senaryosu", *Sabah*, 26 Mart 1993

Ekinci, Tarık Ziya. "Kürtler AKP'ye neden destek verdi?", Radikal İki, 29 Temmuz 2007.

Erkmen, Gülru. "NATO'nun yeni rolü sınanıyor", *Cumhuriyet Strateji*, 3 Eylül 2007 http://www.sendika.org/yazi.php?yazi_no=13471

Foster, John Bellamy. "Latin Amerika'nın isyanı: Bir giriş" *Montly Review Türkçe*, Sayı: 16, Ekim 2007.

"Islam and democracy" *The Guardian*, 22 Ağustos 2007 http://www.guardian.co.uk/commentisfree/story/0,2153572,00.html

Haaass, Richard. N. "Imperial America", Forign Affairs, 11 Kasım 2000, http://www.brookings.edu/views/articles/haass/19990909primacy_FA.htm

Kıvılcımlı, Hikmet. "Genel Olarak Sosyal Sınıflar", *Aydınlık Sosyalist Dergi*, Sayı: 2, Aralık 1968.

Külebi, Ali. "Ortadoğu'da silahlanma sınır tanımıyor", *Cumhuriyet Strateji*, Sayı: 167, 10 Eylül 2007.

Lansberg, Martin Hart- Burkett, Paul. "Çin, kapitalist birikim ve emek" *Montly Review Türkçe*, Ağustos 2007.

Lilla, Mark. "The Politics of God" *The New York Times*, 19 Ağustos 2007, http://www.nytimes.com/2007/08/19/magazine/19Religiont.html?_r=1&oref=slogin&ref=magazine&page

Manisalı, Erol. "AKP nasıl yaratıldı? 4", *Cumhuriyet*, 24 Eylül 2007.

Palley, Thomas. "The Global Labor Threat", 29 Eylül 2005, http://www.tompaine.com/articles/2005/09/29/the_global_labor_threat.php

Pfaff , William. "'Manifest Destiny: A New Direction for America" *New York Review* 15 Şubat 2007 http://www.nybooks.com/articles/19879.

Pfaff, William. "Capitalism Under Fire", *International Herald Tribune*, 30 Mart 2006.

Piketty, Thomas ve **Saez, Emmanuel**. "Birleşik Devletler'de Gelir Eşitsizliği, 1913-1998," *Quarterly Journal of Economics*, 118(1), 2003. http://emlab.berkeley.edu/users/saez)

Sönmez, Mustafa. "Doğu-G.Doğu'da Yoksullaştırma", 2 Ekim 2007.

Sönmez, Mustafa. "Başbakan'ın tahrifatları ve gerçekler", 26 Şubat 2007, http://www.sendika.org

Yalman, Aytaç. "AB sürecinde güvenlik" dizi yazı, *Cumhuriyet*, 31 Mayıs-9 Haziran 2005.

Yeldan, Erinç. "Türkiye ekonomisinde finansal serbestleştirme ve iktisadi artığın dağıtım süreçlerinde devletin rolü", Sosyalist Türkiye Hangi Kaynaklarla Kalkınacak? Sol Meclis Sempozyum Tebliğleri içinde, NK Yayınları, İstanbul, Ekim 2003.

Yeldan, Erinç. "AKP ekonomisi-1: Borç yaratan büyüme", *Cumhuriyet*, 20 Haziran 2007.

Yeldan, Erinç. "Ekonomide 2002 ve 2007'nin farklı koşulları", *Cumhuriyet*, 12 Eylül 2007.

Yeldan, Erinç. " 'Yükselen piyasa ekonomisi' ", *Cumhuriyet*, 10 Ekim 2007.

Yıldızoğlu Ergin. "Kemerlerinizi Bağlayınız. İnişe Geçiyoruz", *Cumhuriyet*, 17 Ocak 2005.

Yıldızoğlu Ergin. "Soğuk savaş değil ama...", *Cumhuriyet*, 21 Şubat 2007.

Yıldızoğlu, Ergin. "Büyük 'İstikrarsızlığa'Doğru", *Cumhuriyet*, 30 Ekim 2006.

Yıldızoğlu, Ergin. "İki büyük risk ve piyasalar", *Cumhuriyet* 5 Şubat 2007.

Yıldızoğlu, Ergin. "2007 yılına girerken iki 'köpük' (II)", *Cumhuriyet*, 13 Aralık 2006.

Yıldızoğlu, Ergin. "Böl, yönet, hatta yık..." *Cumhuriyet*, 18 Haziran 2007.

Yıldızoğlu, Ergin. "En Demokratik İki Ülkeden Öbürü..." *Cumhuriyet*, 22 Ağustos 2007.

Yıldızoğlu, Ergin. "Bu kriz o kriz mi (I)", *Cumhuriyet*, 27 Ağustos 2007.

Yurtsever, Haluk. "Dünya kapitalist-emperyalist sisteminin bugünkü durumu ve sosyalist savaşım eksenleri" *Sol Meclis*, 27 Ekim 2001 http://www.solmeclis.net/tebligler.php?no=1

Raporlar

ANKA, 17 Ağustos 2007http://www.sol.org.tr/index.php?yazi-no=7299

Bağımsız Sosyal Bilimciler 2007 Yılı Raporu, "2007 İlkyazında Dünya ve Türkiye Ekonomisine Bakış", Haziran 2007, Ankara. http://www.bagimsizsosyalbilimciler.org

Bağımsız Sosyal Bilimciler, "2005 başında Türkiye'nin ekonomik ve sosyal yaşamı üzerine değerlendirmeler/Kapitalist dünyanın hegemon gücü olarak ABD ekonomisindeki gelişmeler", Mart 2005, (http://www.bagimsizsosyalbilimciler.org/Yazilar_BSB/BSB 2005Mart.pdf)

Devlet Planlama Teşkilatı 1977 Raporu, DPT Yayını

Ekonomik Politika Enstitüsü(EPI)'nde, *U.S.Nüfus Sayımı Bürosu Verisi, Çalışan Amerika'nın Durumu 1994-95* (M.E. Sharpe: 1994)

European Comission, *Statical Annex of European Economy*, Autumn 2006.

FED U.S. Flow of Funds Accounts and OFHEO (House Price Index)

http://www.bls.gov/opub/mlr/2005/07/art2full.pdf

ILO, *World Employment Report* 2004-2005

IMF, *World Economic Outlook*, İlkbahar 2007.

IMF, *World Outlook*, 2006.

IMF, *World Economic Outlook*, 2007.

İstanbul Sanayi Odası, *Ekonomik Durum Tesbiti Anket Çalışması* Sonuçları 2007-I, Ağustos 2007.

İstanbul Sanayi Odası, *Türkiye Ekonomisi 2007*, Nisan 2007.

OECD, *Employment Outlook*, 2007.

OECD, *Working Party on Employment*, "Labour Market in the

BRICs (Brazil, The Russian Federation, India and China)", 23 March 2007, http://www. oecd.org/data.oecd/54723738355687. pdf, 10.09.2007.

World Bank, *World Development Indicators Database*, 1 July 2007.

WTO, *Word Trade in 2005*.

WTO, *Word Trade in 2007*.

DİZİN

1 Mart tezkeresi, 169, 170
12 Eylül 11, 145, 147, 150-152, 159, 161, 172, 185-187, 195, 197, 204, 231, 236
12 Mart 91, 145, 147, 190
15-16 Haziran işçi ayaklanması 147, 149
1967 Altı Gün Savaşı 96, 97
1974 petrol krizi 111
27 Mayıs 145, 146, 181, 192, 202
27 Nisan 6, 189, 191, 192, 225, 229
28 Şubat süreci 161, 162

A

ABD ekonomisi 5, 24, 36, 43-48, 50, 52, 64, 121
ABD hegemonyası 24, 27, 53, 56, 57, 115
ABD Merkez Bankası 52, 53
Abramowitz, Morton 162, 164
Acil Mukabele Kuvveti 61
Acil Mücadele Gücü 130
açlık sınırı 182, 183
Adriyatik 153
Afganistan 56, 61, 69, 71, 76, 79
Afganlar 80
Akdeniz 80, 112, 114
Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) 6, 11, 122-124, 150, 155, 161, 163-174, 176, 178, 180, 181, 184-189, 191-193, 195-197, 210, 215-218, 221, 223-234, 237-241, 243, 248
Birinci AKP iktidarı 170,
ikinci AKP iktidarı 171
Akyol, Taha 195
Alman Sosyal Demokrat Partisi 219, 220
Almanya 2, 25, 36-38, 40, 41, 44, 45, 57, 58, 61, 70, 89, 111, 113, 149, 220, 235
Amerikan Barışı 96
Amerikan emperyalizmi 100, 195
Anavatan Partisi (ANAP) 153, 162, 231-233
Anayasa Mahkemesi 146, 187-189, 191, 221, 241
anayasal kurumlar 193, 241
Antiemperyalizm 5, 71
ara dönem 26, 28, 77, 245
ara malı ithalatı 175
Arap Sosyalist Birliği Merkez Komitesi 109
Arap Sosyalist Yeniden Doğuş Partisi 92
Arap sosyalizmi 95, 97, 105
Arap ulusçuluğu 5, 89, 91, 92, 95, 96, 104, 105
Arap uluslaşma ve ulusçuluk hareketi 91
Arismendi, Rodney 71
artı değer 229

asgari ücret 151, 183, 228
Asuriler 80
Asya Ülkeleri 40, 41, 47, 49, 50, 65
aşırı birikim 19
Avrasya 54, 165
Avrupa Birliği (AB) 35, 38-40, 46, 56-63, 111, 115, 120, 153, 162, 185, 186, 188, 195, 197-199, 201, 203, 204, 207, 210, 226, 232, 237, 239, 244
Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti 99, 100

B
BAAS 92, 93, 95-98, 105, 108, 109, 117, 118, 128, 129, 143
Bağdat 82, 85, 86, 92, 101
Bağdat Paktı 92
Bağış, Egemen 187
bağlantısız ülkeler 105
Bahreyn 79, 86
Balfour Deklerasyonu 85, 88
Bankacılık sistemi 22
Barış misyonu 2007 tatbikatı 70
Barzani, Mesut 100-103, 131-133, 188, 204, 208-211, 232, 239
Barzani, Molla Mustafa 99-101, 103
Basra 82, 85, 86, 120
Başbuğ, İlker 203
Batı Şeria 98, 126, 127
Bekdaş, Halid 107, 108
Beluciler 80
Beyaz Kitap 70
bilgi çağı 28
birikim ve kâr rejimi 152
Birinci Dünya Savaşı 21, 84, 98
Birleşik Arap Cumhuriyeti 95
Birleşik Arap Emirlikleri 79, 86
Bolivya 72, 74, 75
bonapartizm 152
Boratav, Korkut 48, 151, 174, 176, 178, 227
borçlanarak tüketim 44
bölgesel eşitsizlik 185
bölgesel istikrar 208
bölücü terör 203, 204
Bretton Woods Sistemi/ Bretton Woods-II 24, 49, 50
Brezilya 38-41, 46, 72-75, 177
BRİC ülkeleri 38, 39, 41, 67,
Britanya 84-86, 101, 105, 153, 221, 235
Brzezinski, Zbigniev 53, 54, 118, 119
Bulgaristan 68
burjuva ekonomistleri 51
Burjuva ekonomistleri 53, 179
Büyük Ortadoğu Projesi (BOP) 6, 104, 113-116, 124, 133, 135, 162, 197, 202, 206, 207, 209
Büyükanıt, Yaşar 188, 200, 201, 203
Büyükkörükçü, Tahir 169
büyüme 15, 24, 26, 37, 40, 41, 48, 59, 62, 64, 66, 171, 174, 175, 178, 226, 240
büyüme hızı 26, 41, 59
Byford, Grenville 165, 167

C
cari açık 46, 175
Chávez, Hugo Rafeel 72-75
Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) 143, 149, 153, 154, 160, 162, 166-168, 188, 189, 218, 223, 224, 230, 234- 237, 239, 248

Cumhuriyet mitingleri 6, 193, 194
çalışma kampı 40
Çandar, Cengiz 208, 209
Çekiç Güç 130, 131, 208
Çin 5, 24, 27, 29, 34-41, 45-47, 49, 50, 56, 59, 60, 62-66, 68-70, 78, 88, 94, 110-114, 120-122, 143, 153, 177, 202
Çin ekonomisi 40, 64, 65

D
değişim 31, 73, 81, 181, 200
Demirel, Süleyman 154, 176, 222, 223
demokrasi 16, 72, 74, 77, 91, 115, 119, 133, 141, 143, 148, 192, 220, 235
Demokrat Parti 61, 100, 145, 150, 159, 160, 231, 248
Demokratik Cumhuriyet 100, 210
Demokratik Sol Parti (DSP) 162, 166, 218, 236
Demokratik Toplum Partisi (DTP) 210, 238, 239
demokratikleşme 188, 253
Derviş, Kemal 166, 167, 234
devlet 13, 14, 21-23, 26, 33, 55, 57, 62, 65, 74, 79, 82, 86, 88, 92, 93, 96, 99, 101, 105, 126, 132, 137-140, 147, 148, 152, 156-165, 185, 188, 196, 199, 203, 205, 209-217, 233, 241, 251-253
devrimci kriz 18
devrimci siyaset 145, 250, 252
devrimci siyaset 18, 211, 249
devrimcilik 17
Dış borç 171, 175, 176
dış ticaret açığı 44, 45, 174, 175
dış ticaret fazlası 45
dinci gericilik 214
dinci ideoloji 241
Doğru Yol Partisi (DYP) 162, 231-233
Doğrudan Yabancı Yatırım (DYY) 172
Doğu Avrupa 21, 23, 27, 34, 35, 58, 88, 183
dolaylı vergi 183
döviz fiyatları 172
döviz rezervi 49, 64
Dünya Bankası 23, 37, 42, 44, 139, 178
dünya ekonomisi 24, 26, 36, 37, 41-44, 47-52, 170, 173, 240
Dünya İslam Birliği 157
dünya komünist hareketi 106, 246
Dürziler 80

E
Ecevit, Bülent 154, 162, 163, 166, 208, 236
efektif işgücü 34
Eisenhower Doktrini 91, 94, 95
Ekim Devrimi 21, 26, 27
Ekinci, Tarık Ziya 239
ekonomik program 152, 153, 170
ekonomik ulusalcılık 63
eksik istihdam 174
Ekvador 75
El Fetih 96, 126, 127, 128
Elçi, Sait 100
Elektronik darbe 6, 189
emek arzı 35
emek verimliliği 151
emekgücü 34, 35, 38-40

emek-sermaye çelişkisi 24, 28, 36, 63, 78
emek-sermaye ilişkisi 34
emperyalist kapitalizm 21, 27, 28, 78, 133, 212, 232
emperyalizm 2, 5, 14, 16, 20, 33, 54, 55, 80, 92, 98, 99, 104, 105, 111, 113, 114, 126, 133-140, 143, 194, 209, 214, 217, 226, 233, 242
enerji 5, 28, 29, 30, 64-70, 75, 91, 111, 112, 119, 122, 123, 226, 247
enflasyon 24, 171, 173
Erbil 82
Erdoğan, Recep Tayyip 161-170, 176, 223, 225, 240, 241
Ermeniler 80
Eruygur, Şener 193, 202
eşitsizlik 14, 52, 77, 183, 184
Etiyopya 79
Eylül Gericiliği 150

F
faal nüfus 178
faktör ödemeleri 179
Fas 79
faşizm 26, 89, 152, 196, 220
feodal toplum 219
Filistin 6, 10, 85, 87-90, 96-98, 105, 112, 125, 126, 127-129, 210
Filistin davası 126, 128
Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) 96, 125, 126, 129
finans kapital 177
Fransa 2, 25, 36, 37, 41, 57, 84, 85, 93, 105, 149, 220, 246
Fransız Devrimi 141
Fuller, Graham 162-164

G
Gates, Robert M. 118, 119
Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH) 37, 46, 47, 49, 174, 175
Gazze Şeridi 96, 98, 125
gelir dağılımı 179
gelir eşitsizliği 51
gençlik hareketleri 143
genel bunalım 18, 20
Genelkurmay Başkanlığı 123, 189
Gerger, Haluk 86, 87, 90-93, 103, 107
gericilik 13, 14
Greenspan, Alan 53
Güçlü Ekonomiye Geçiş programı 234
Gül, Abdullah 115, 116, 161, 164, 187, 191, 225, 237, 241, 243
Güney Irak 85
Güney Kafkasya Cumhuriyetleri 61
Güney Kürdistan 99, 101, 130, 132
Gürcistan 68

H
Haass, Richard N. 54, 75
Habeş 82
Halep 82
Halid Muhyi el-Din 109
halifelik 138, 215
halk 14, 21, 23, 65, 72-74, 79, 86, 88, 94, 95, 99, 110, 122, 128, 133, 141, 144, 145, 147, 148, 152, 156, 160, 189, 205, 218, 223, 224, 227, 236, 239, 246, 248, 250
Hamas 126, 127, 128, 129, 210
Hamas Anayasası 127
Hariciler 80
Hasan Cemal 209

hegemonya krizi 53, 77, 111
hegomonya mücadelesi 56, 63, 113, 197
Herzl, Theodor 88
Hıristiyanlar 80, 81
Hindistan 34, 38, 39, 41, 46, 62, 68-70, 79, 111, 177, 202
Hint Okyanusu 79, 114, 120
hisse senedi fiyatları 22
Hitler, Adolf 88, 89
Hizbullah 118, 129
Hong Kong 40

I
Ilımlı İslam 165, 214, 241
Imam Hatip Okulları/Liseleri (İHL) 158-160, 216
IMF 23, 37, 42, 44, 46, 53, 64, 67, 75, 139, 152, 154, 176-178, 185, 227, 228
Irak 6, 56, 63, 70, 71, 76, 77, 79, 84-89, 92, 94-96, 98-106, 108-112, 115-122, 125, 128-132, 139, 166, 169, 170, 188, 198, 201-203, 205-210
Irak direnişi 6, 116, 118, 122
Irak Komünist Partisi 108, 109, 118
Irak Kürdistan Demokrat Partisi (IKDP) 100
ırkçı gericilik 212
ırkçı-faşizan milliyetçilik 63

İ
iç borç 176
iç satışlar 173
içsel-yapısal kriz 18
ihracat 41, 46, 47, 59, 65, 67, 157, 171, 175, 227
ihracat artış hızı 175
ihracata yönelik birikim 45
ihracatın ithalatı karşılama oranı 175
İkinci Dünya Savaşı 5, 21, 23, 27, 80, 87, 88, 91, 99, 100
İlim Yayma Cemiyeti 157
imalat sanayi 39, 40, 50, 151, 173, 180
imparatorluk 33, 56, 82, 83, 139, 140, 214
İngiliz emperyalizmi 100
İngiltere 2, 25, 37, 49, 84, 87, 91-93, 202, 231, 243
internet ve bilişim teknolojisi 31
İran 6, 10, 68, 69, 75, 79, 80, 82, 87, 90, 92, 94, 99-104, 110-112, 115, 117-124, 127, 132, 166, 205-207, 209, 210, 217
İran sorunu 6, 118, 119, 122
İranlılar 80
İslam Cumhuriyeti 122
İslamcı terörizm 214
İslamcılık 139
İslâmi Direniş Hareketi 127
İsrail 6, 79, 87-90, 92, 93, 96-98, 103, 110-112, 118-121, 125-129, 132, 162, 163, 165, 206, 208, 210, 211, 216, 231, 244
istihdam 39, 60, 160, 172-175, 178, 179
istihdam oranı 39, 175
istihdam yaratmayan büyüme 173
istikrar 20, 34, 45, 118, 208, 229
İşçi sınıfı 246, 247, 250
işgücü piyasası 151

işgücüne katılım oranı 63, 175,
işsizlik 19, 22, 26, 31, 39, 48, 60, 66, 174, 175, 184
işsizlik oranı 174, 184
İtalya 37, 63, 149, 220
ithal ikamecilik 45
İthalat 49, 179
ithalat 59, 175, 178
ithalat artış hızı 175

J
Japonya 25, 35, 37, 38, 40, 44-46, 56, 60, 62, 64, 70, 71, 111, 113, 120, 202

K
kabaran köpük 5, 41
kamu emekçisi 181
Kanada 29, 127
kapitalist olmayan yol 106
kapitalist restorasyon 34, 65, 66
kapitalist sömürü 217
kapitalizm 5, 13, 14, 16, 18, 20, 23, 27, 30, 31, 33, 51, 53, 106, 114, 139, 140, 142, 212-214, 219, 235, 250, 252
kâr 14, 18, 19, 24, 25, 35, 42, 43, 151, 152, 179
kâr oranları 19, 42, 43
Karanlık savaş 200
katma değer 65, 151, 172, 178
Katolikler 84
Kazakistan 68, 69
Kemalist cumhuriyet 193, 199
Kemalist devrim 215
Kemalizm 139, 158, 252
Kerkük 82, 101, 207, 208
Kerkük-Musul petrolleri 207, 208
Keynesçi ekonomi 23
Kıbrıs 79, 166
Kılınç, Tuncer 166, 202
kır yoksulları 183, 210, 250
Kırgızistan 69
kırılganlık 51
Kırmızıtoprak, Sait 100, 144
Kısır döngü 42
Kıvılcımlı, Hikmet 140, 248
Kıvrıkoğlu, Hüseyin 166
Koç, Rahmi 154, 187
Komintern 245
komplo teorileri 163
Komünizmle Mücadele Dernekleri 157
Kore 40, 64, 88, 92, 177
korumacılık 62
Köln Zirvesi 49
Körfez Savaşı 103, 104, 110, 113, 130
Köy Enstitüsü 143
Köysancak 82
Kral Hüseyin 94
kriz 5, 18, 20, 23, 25, 26, 36, 43, 46, 50, 52, 53, 78, 111, 163, 170, 177, 181
Kurucu Meclis 146
Kuveyt 79, 86, 87, 94, 111, 129, 130
Kuzey Irak 130, 202, 205, 208, 211, 239
Küba 27, 72, 75, 143
küçük Amerika 92, 145, 177
Kürdistan Federe Devleti 131
Kürdistan toprakları 98-99
Küresel ısınma 15
küresel Nato 61
küresel para spekülatörleri 229

küreselleşme 5, 16, 26, 32, 33, 62, 199, 236
küreselleşme karşıtlığı 32
Kürt Devleti 130
Kürt sorunu 6, 104, 112, 118, 123, 133, 148, 158, 188, 192, 199, 201, 204-208, 211, 212, 236, 238
Kürtler 5, 79, 80, 98, 99, 101, 102, 107, 130-132, 205, 208, 239

L
laiklik 6, 14, 138, 139, 153, 161, 190, 191, 194, 203, 212, 213, 216
Latin Amerika 5, 71-76, 143, 246
Lenin, Vladimir İlyiç 2, 33, 66
Libya 79, 82, 92, 94
likidite bolluğu 173, 240
Lübnan 79, 82, 86, 89, 94, 98, 107, 118, 128, 129

M
Mahabad Kürt Cumhuriyeti 99, 130
Mahalle baskısı 217
Malezya ve Mısır deneyimleri 243
mali genişleme 5, 32, 41, 44, 45
mali konjonktür 49
mali sermaye 31, 33, 44, 45, 53, 78
Marksist devrim teorisi 246
Marksizm 2, 143
Marshall Planı 23
Maruniler 84
Marx, Karl 41, 140, 246
Meksika 40, 177
Merkel 61
merkez sağ 232, 233
Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) 153, 162, 189, 191, 239
Mısır 79, 80, 82, 84, 86, 89, 92-98, 106, 107, 108, 109, 120, 127, 129, 243
Mısır Komünist Partisi 109
Milli Birlik Komitesi 146, 248
milli görüş 169
milli irade 145, 192, 224, 225, 240
Milliyetçi Cephe hükümetleri 159, 185, 241
milliyetçilik 83, 127, 211
Misak-ı Milli 139
Moğolistan 69
Moldova 61
Molla Mustafa 99, 100
monetarist program 153
Muhammet Musaddık 90
Musul 85, 208
Münih 68
Müslüman Kardeşler örgütü 126, 127, 129, 243
müslümanlar 81, 215

N
Nakşibendilik 215
Napolyon 84, 225, 226
Nasır, Abdülcemal 92, 93, 96, 97, 105, 107-109, 143
NATO 56, 57, 59-62, 68, 92, 112, 146, 200-203, 244
Nikaragua 74, 75
Nixon Doktrini 97
Nurculuk 215

O
OECD 38, 39, 40, 67, 183

orta sınıf 24, 158, 195, 196, 257
Ortadoğu 98, 101, 104, 106, 109, 111-122, 126, 128-130, 132, 133, 135, 136, 138, 143, 157, 162, 165, 168, 198, 199, 202, 205, 207, 209, 210, 217, 238, 240, 243, 246, 253
ortalama saat ücreti 48
Ortaylı, İlber 83, 160, 214
Osmanlı Barışı 5, 82, 83
Osmanlı İmparatorluğu 80, 82-85, 92, 105, 138, 139, 199, 212, 214
Osmanlıcılık 139
Osmanlı-Türk geleneği 140
oto-likidasyon 109

Ö

Öcalan, Abdullah 130, 131, 208
örgütlenme 69, 82, 128, 150, 205, 212, 216, 251, 255, 256
örgütlülük 2, 48, 186, 220, 249
Özal hükümeti 151
Özal, Turgut 131, 153, 154, 176, 187, 208
Özbekistan 68, 69
özelleştirme 139, 172, 228
özgürlük 2, 100. 115, 133, 135, 142, 209, 236, 249
Özkök, Hilmi 166, 168, 188,
Özkök, Ertuğrul 195

P

Pakistan 69, 70, 79, 92, 115
Paraguay 75
Paris Komünü 220
Pasifik Okyanusu 80
pazar 19, 66, 74, 112, 115, 150, 165, 167
Pentagon 123
petrol çağı 30
petrol fiyatları 50
Pinto, Bensiyon 165
piyasa ekonomisi 16, 36, 115, 116, 177
politik prolotarya 250
popülizm 155
Protestan 80
Putin, Vladimir 60, 67-69, 112, 121, 122

R

Radikal İslam tehdidi 214
Radikal İslamcılar 118
reel ekonomi 37, 42, 43, 50
reel faiz 172, 177
reel sosyalizm 26, 60, 250
reel ücret 19, 26, 151, 180
refah devleti 24, 58, 235
rekabet 19, 27, 30, 36, 40, 55, 58, 59, 62, 63, 65, 153
resesyon 26, 50, 60
Romanya 68
Rusya 5, 21, 29, 34, 38, 39, 41, 46, 56, 62, 64, 66-71, 84, 111, 112, 114, 120-122, 166, 202, 208, 221

S

saadet zinciri 21, 22, 48, 77
saatlik işgücü maliyeti 40
sabit-değişken sermaye 18
Saddam Hüseyin 96, 100, 109, 110
Sarkozy, Nicolas 61, 62
seferberlik 72, 195

sekülerizm 212, 242, 243
Senato 146
sendikalaşma 149
serbest ticaret 35
sermaye 5, 17-19, 21, 24-26, 28, 34, 36, 42, 43, 48, 51, 58, 63, 64, 78, 95, 138, 140, 150, 153-155, 162, 165, 170-173, 179, 183, 188, 197, 207, 217-219, 226-229, 231, 233, 235, 236
sermaye birikimi 138, 153, 173
sermayenin merkezileşmesi 150
sıcak para stoku 172, 229
Sıcak Savaş 220
sınıfsal-siyasal güç ilişkileri 16
sınır ötesi operasyon 239, 240
Singapur 40
siyasal İslam 6, 212, 215
siyasal program 170, 255
siyasallaşma 195, 255
Soğuk savaş 61, 69
sol ve kitlesel işçi 143
sol ve sosyalist hareket 141, 185, 211
sol-sosyalist aidiyet 144
sosyal cumhuriyet 253
sosyal demokrat 235, 236
sosyal devlet 26, 143, 253
sosyal dışlanmışlık 182
sosyal gelir 183
sosyal hak 146, 228
Sosyalist Arap Birliği 95
sosyalizm 2, 13, 16, 27, 66, 72, 74, 91, 135, 136, 141-143, 146, 148, 150, 195, 220, 237, 249, 250
Sovyet bloku 60
Sovyetler Birliği 5, 26, 27, 34, 37, 55, 60, 67, 87, 88, 89, 91-94, 98, 99, 101, 102, 104-107, 111, 123, 168, 197, 199, 200, 208, 214, 235
sömürü 217
Sönmez, Mustafa 176, 184
Stolper-Samuelson teoremi 35
Sudan 79, 86, 127
Suriye 79, 82, 85, 86, 89, 92, 94-98, 105-108, 115, 116, 118, 120, 125, 128, 132, 205-207, 209
Suriye Komünist Partisi 107, 108
Suudi Arabistan 79, 87, 94, 111, 127, 129, 157, 217
Sünni gruplar 118
Sünni İslam 126, 129, 159
Süryani 80
Sykes-Picot Anlaşması 84

Ş

Şanghay İşbirliği Örgütü 64, 69, 121
şeriat tehlikesi 216
Şerif Hüseyin 84
Şiiler 130

T

Talabani, Celal 100, 103, 131, 133, 188, 208, 209, 210
talep yetersizliği 49
tarım sektörü 178
tarımsal istihdam 174, 178
tarımsal politikalar 178
tarımsal üretim 178
tarikatlar 86, 216, 231, 226
tasarruf 38, 43, 47
Tayvan 40, 122
tekelci tekleşme 152
teknoloji 5, 15, 28, 30, 31, 64, 110,

173
Temmuz seçimi 222, 224
terör 60, 119, 125, 126, 156, 192, 203, 240
Tırmanma savaşları 6, 185
toplu iş sözleşmesi 150
toplum mühendisliği 225, 254
toplumsal proletarya 246, 250
toplumsal ücret 149
Truman doktrini 90
Tunus 82, 127
Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) 171, 174, 178-182
tüketim 19, 22, 43, 45, 47, 49, 77, 156, 183
Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) 116, 123, 124, 146, 156, 158, 161, 167, 188, 190-193, 199-201, 203, 204, 221, 229, 239,
Türk sosyalistleri 148
Türkçülük 139
Türkeş, Alparslan 146
Türk-İslam sentezi 152, 156, 158
Türkiye ekonomisi 151, 157, 170-174, 177, 185, 229, 240
Türkiye İşçi Partisi 146
Türkiye Kürdistan Demokratik Partisi (TKPD) 100
Türkmenistan 68, 69

U
Ukrayna 61, 68
ulus 13, 14, 23, 32, 33, 54, 62, 65, 82, 83, 84, 92, 98, 104, 105, 138, 142, 201, 203-205, 212, 213, 251-253
ulus devlet 13, 54, 62, 92, 138, 201, 203, 212, 213, 251
Uluslararası Enerji Ajansı 28
Uluslararası Para Fonu (IMF) 23, 37, 42, 44, 46, 53, 64, 67, 75, 139, 152, 154, 176-178, 185, 227, 228
Umman 79, 86
Uruguay Komünist Partisi 71
Uzakdoğu 69, 80

Ü
ücret 24, 31, 58, 66, 149, 151, 180, 181, 228
Üç Hayır Kararı 97
üçüncü dünya 66, 93
Üçüncü Dünya ülkeleri 25
üniversite özerkliği 146
Ürdün 79, 86, 89, 92, 94-96, 120, 125, 127, 129
üretim 11, 18-20, 22, 23, 26, 28, 30, 31, 36-41, 45, 132, 140, 173, 178, 179, 199, 212, 213, 247, 250
üretim faktörleri 179

V
Varşova Paktı 60, 197, 199, 200
Venezüella 72, 75, 76
Venezüella devrimi 74
vergi 51, 52, 82, 181, 183
verim düşüklüğü 178
Vietnam 24, 27, 88
Vietnam Direnişi 143

W
Westfalya Anlaşması 55
Woods, Bretton 23

Y

yabancı sermaye 171
Yahudiler 80, 81, 89, 132
Yakındoğu 80
Yalman, Aytaç 199-202
yapısal uyum 45, 115, 152, 162, 185
yargı bağımsızlığı 146
Yemen 79, 82
Yeni Amerikan stratejisi 94
yeni dünya düzeni 26
yerel kültür 83
yerel yönetim harcaması 184
yeşil kartlı yoksul nüfus 184
Yeşil Kuşak stratejisi 130
yığınsal işsizlik 31
yoksulluk sınırı 182, 183
Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK) 150, 186
Yön dergisi 144
yükselen ekonomiler 46
yükselen piyasa ekonomileri 177

Z

Zagladin, Vadim 106
Zapsu, Cüneyt 165, 187
Zonguldak madenci direnişi 247

YENİ BİR SOL ATILIM İÇİN

HALUK YURTSEVER

İnsan, kuşlar gibi uçmayı, balıklar gibi yüzmeyi, en az zamanda en uzak mesafeler arasında ulaşım ve iletişim köprüleri kurmayı, yapay döllenmeyi, genlerinin sırlarını, birçok hastalığı sağaltmayı, daha birçok şeyi öğrendi. Ama bu dünyada insanca, eşitçe, kardeşçe yaşamayı unuttu.

Eşitsizlik ve adaletsizliğin kaynağında sermayenin doymak bilmez kâr hırsı var. Kapitalizm sınırsız kâr hırsını; sınırsız kâr hırsı yayılmacılığı; yayılmacılık sınırsız güç kullanımını gerektiriyor. Kapitalizm, bunun için emperyalisttir.

Eşyayı adıyla çağırmak, kapitalizme kapitalizm, emperyalizme emperyalizm demek bugün her zamankinden daha önemli hale geldi.

Emperyalizm, en büyük gericiliktir.

Emperyalizm, en büyük bölücülüktür.

Asla umutsuz ve ufuksuz değiliz. Toplumların evrimine, özellikle de devrimci sıçrama uğraklarına baktığımızda her şeyin, olağanüstü bir sadeleşme üzerinden geliştiğini görüyoruz. Bugün yapılması gereken en önemli ve aynı zamanda en zor iş, maddenin, tarihin ve bugünün güçlerinin karmaşık hareketi içinden geleceğin sadeleştirici damarlarını seçebilmektir.

Bu kitap, dünya, Ortadoğu ve Türkiye'deki somut durumları merkeze emperyalizmi koyan bir anlayışla çözümlüyor. AKP iktidarından, 2007 baharında yoğunlaşan olaylara, TSK'nın girişimlerinden Kürt sorununa, 22 Temmuz seçimlerinden "ılımlı İslam'a güncel Türkiye'ye ilişkin durum saptamaları ve sol yol önerileri yapıyor.

Fiyatı: 16 YTL

ISBN 978-9944-115-27-8

SKB 0772654 VEC